

Міністерство освіти і науки України

Державна наукова установа
«Інститут освітньої аналітики»

ФІНАНСОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ

2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ОСВІТНЬОЇ АНАЛІТИКИ»**

**ФІНАНСОВЕ МОДЕЛЮВАННЯ
ЯК СКЛАДОВА
ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ
УПРАВЛІННЯ ОСВІТОЮ**

*За редакцією
доктора економічних наук, професора С. Л. Лондара*

Київ – 2025

Автори:

С. Л. Лондар (вступ, розд. 1–3, висновки), І. С. Гайдук (розд. 1), Л. П. Лондар (1.4),
О. А. Барабаш (розд. 2, додатки), К. Г. Читаєва (розд. 2), М. І. Шараєвська (розд. 2),
В. Є Бахрушин (розд. 2), О. С. Босенко (розд. 3), О. С. Деревко (розд. 3).

Рецензенти:

- А. Є. Буряченко* – доктор економічних наук, професор, професор кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;
- В. Л. Плєскач* – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри прикладних інформаційних систем Київського національного університету імені Тараса Шевченка;
- Б. О. Тішков* – кандидат економічних наук, доцент, завідувач кафедри комп'ютерних наук Київського національного університету імені Вадима Гетьмана.

Рекомендовано до друку Вченою радою
Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики»
(Протокол № 9 від 1 грудня 2025 р.)

Ф 59 Фінансове моделювання як складова інформаційно-аналітичної підтримки управління освітою : монографія [Електронний ресурс] / за ред. д-ра екон. наук, проф. С. Л. Лондара ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2025. 203 с.

ISBN 978-617-8421-23-6

Монографію присвячено пошуку шляхів ефективного фінансового забезпечення загальної середньої освіти через призму кількісного модельного аналізу. Автори дослідження розглянули низку актуальних питань серед яких виявлення змін у механізмі фінансування під час воєнного стану, нормативно-правове регулювання фінансового забезпечення повної загальної середньої освіти, аналіз розподілу коштів освітньої субвенції, формування підходів до оцінювання ефективності бюджетного фінансування; модельні оцінювання ефективності фінансування загальної середньої освіти, міжнародний досвід PISA-результативності фінансування середньої освіти, аналіз і систематизація підходів до фінансування середньої освіти в успішних країнах, визначення перспектив розвитку фінансування загальної середньої освіти в Україні.

Новизна дослідження полягає у розробці та обґрунтуванні удосконалених методів економіко-математичного моделювання щодо ефективності фінансування загальної середньої освіти, зокрема на основі DEA (data envelopment analysis), що дає змогу оцінити та проаналізувати ефективність фінансування в розрізі адміністративних територіальних одиниць, починаючи від рівня територіальних громад. Науково-практична цінність роботи полягає у формуванні ефективних інструментів розподілу фінансових освітніх ресурсів, виявленні кращого міжнародного досвіду управління освітою, який може бути запозичений; виявленні факторів впливу на ефективність фінансування, важливих для їх врахування в освітньому менеджменті.

Монографічне дослідження орієнтоване на широке коло читачів, сферою професійної діяльності яких є освіта, освітня статистика та аналітика, освітня політика й менеджмент у середовищі інформаційного суспільства та економіки знань, а також на державних службовців, представників органів місцевого самоврядування і науковців.

УДК 37.014.543

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ В ОЦІНЮВАННІ ВПЛИВУ ФІНАНСУВАННЯ НА СИСТЕМУ ОСВІТИ УКРАЇНИ	6
1.1. Особливості механізму фінансування освіти в Україні.....	6
1.2. Вклад неформального фінансування та фінансування міжнародних донорів у розвиток середньої освіти в Україні	16
1.3. Основні виклики у фінансуванні середньої освіти в Україні впродовж 2022–2025 років.....	26
1.4. Підходи до кількісного оцінювання ефективності освітнього фінансування в Україні: міжнародний вимір.....	36
2. МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ ФІНАНСОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ОСВІТІ	43
2.1. Аналіз розподілу коштів освітньої субвенції впродовж 2022–2025 років..	43
2.2. Модельні оцінювання ефективності фінансування загальної середньої освіти в передвоєнні/перші воєнні роки	52
2.3. DEA-моделювання ефективності освітнього фінансування в регіонах України.....	65
2.4. Прогнозування чисельності контингенту здобувачів освіт в закладах освіти до 2030 року	78
2.5. Прогнозування тенденцій забезпечення вчителями сфери середньої освіти до 2030 року	99
3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОСВІТНЬОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ	109
3.1. Міжнародний досвід PISA-результативності фінансування середньої освіти	109
3.2. Міжнародний досвід забезпечення загальної ефективності освітньої системи.....	119
3.3. Ключові економічні пріоритети бюджетного фінансування середньої освіти	139
3.4. Врахування демографічних та економічних факторів при формуванні розвитку середньої освіти в післявоєнній Україні	149
ВИСНОВКИ	157
ДОДАТКИ	161

ВСТУП

Сучасний стан системи загальної середньої освіти залежить від ефективності освітнього управління, рішення якого має базуватися на достовірних адміністративних та статистичних даних та науково вивірених результатах аналітичних досліджень. Зокрема, важливими для управління є дослідження ефективності використання коштів державного і місцевих бюджетів для забезпечення функціонування загальної середньої освіти на різних управлінських рівнях.

Починаючи з 2015 р. бюджетне фінансування загальної середньої освіти було доповнено субвенцією на освітні потреби у вигляді міжбюджетного трансферту з державного бюджету до місцевих бюджетів. Особливістю цього фінансового інструмента є те, що бюджетні кошти отримують чітке цільове призначення: вони виділяються на досягнення пріоритетних цілей, які щороку визначаються та уточнюються урядом в рамках формування державного бюджету. Центральне місце в спектрі субвенцій посідає освітня субвенція – трансферт із державного бюджету до місцевих бюджетів на забезпечення оплати праці (з нарахуваннями) педагогічних працівників, що надають освітні послуги школярам у сфері загальної середньої освіти. Ця субвенція за обсягом досить значна (вона охоплює майже третину всіх бюджетних коштів, які виділяються у зведеному бюджеті України на фінансування сфери освіти загалом), тому розроблення модельних підходів до оцінювання ефективності використання цих коштів є дуже важливими для формування ефективної освітньої політики та управління.

Крім цього, необхідно враховувати євроінтеграційний процес в Україні. Основними стратегічними документами для досягнення цих цілей є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами – членами, з іншої сторони та Порядок денний асоціації Україна – ЄС. Тому необхідно порівняти ефективність бюджетного фінансування освіти в Україні та країнах ЄС, щоб покращити освітнє управління та оптимізувати рух освітньої сфери України до відповідної сфери Європейського Союзу.

Отже, зміни механізму розподілу державного освітнього фінансування, з одного боку, та євроінтеграційний процес з другого боку, обумовлюють необхідність пошуку нових підходів, зокрема на основі створення відповідних економіко-математичних моделей задля наукової оцінки ефективності бюджетного фінансування та, в контексті цього, перегляду критеріїв бюджетного фінансування загальної середньої освіти, покращення управління із забезпечення ефективного та економного витрачання бюджетних коштів у процесі надання освітніх послуг.

При моделюванні також необхідно врахувати обставини воєнного стану в Україні, це важливо в контексті світової проблеми розроблення моделі стійкої освіти в надзвичайних суспільних умовах. Багато країн світу дедалі частіше стикаються з природними лихами, нестачею продовольства, війнами, епідеміями

тощо, які викликають соціальні потрясіння. Важливо забезпечити функціонування сфери освіти в таких умовах, і український досвід може бути використано з цією метою.

Фінансове моделювання як складову інформаційних аналітичних технологій в освіті у своїх дослідженнях висвітлювали такі українські науковці: В. Рогова, Г. Терещенко, О. Робак, Р. Фещук, Л. Жук, К. Смоктей, О. Яцько, Е. Ватаманіца, С. Соболева, С. Примиська, В. Биков, В. Коврегін та ін. До числа зарубіжних дослідників, які поглиблено вивчали фінансове моделювання освіти, варто віднести: Т. Бернса, Л. Черна, А. Уайзмена, Дж. Белла, С. Драйден-Петерсона, Н. Дахю, Е. Адельмана, Д. Хеллер, К. Роджерс, С. Сінх, Р. Хана, Р. Каркайнена, Б. Віггера, Р. Вайзакер та ін.

Об'єкт дослідження – фінансування системи загальної середньої освіти. Предмет дослідження – моделі з виявлення шляхів підвищення ефективності фінансування системи загальної середньої освіти.

Метою дослідження є розроблення підходів до моделювання та створення моделей з оцінювання ефективності бюджетного фінансування шкільної освіти на рівні регіонів України та на рівні європейських країн, як складових інформаційних аналітичних технологій для вдосконалення освітнього управління

Методи дослідження – загальнонаукові емпіричні (статистичний опис, порівняльний аналіз) та теоретичні (аналіз, синтез, узагальнення, економіко-математичне моделювання, індукція, дедукція, пояснення, класифікація).

Результати дослідження та їх новизна. Основними результатами роботи є оцінка проблем фінансового забезпечення загальної середньої освіти, виявлення змін у механізмі фінансування під час воєнного стану; нормативно-правове регулювання фінансового забезпечення повної загальної середньої освіти; аналіз розподілу коштів освітньої субвенції; формування підходів до оцінювання ефективності бюджетного фінансування; модельні оцінювання ефективності фінансування загальної середньої освіти; міжнародний досвід PISA-результативності фінансування середньої освіти; аналіз і систематизація підходів до фінансування середньої освіти в успішних країнах; визначення перспектив розвитку фінансування загальної середньої освіти в Україні.

Новизна дослідження полягає у розробці та обґрунтуванні удосконалених методів економіко-математичного моделювання ефективності фінансування загальної середньої освіти, зокрема на основі DEA (data envelopment analysis), що дає змогу оцінити та проаналізувати ефективність фінансування в розрізі адміністративних територіальних одиниць, починаючи від рівня територіальних громад. Науково-практична цінність роботи полягає у формуванні ефективних інструментів розподілу фінансових освітніх ресурсів, виявленні кращого досвіду управління освітою, який може бути запозичений; виявленні факторів впливу на ефективність фінансування, важливих для їх врахування в освітньому менеджменті.

1. ОСНОВНІ ВИКЛИКИ В ОЦІНЮВАННІ ВПЛИВУ ФІНАНСУВАННЯ НА СИСТЕМУ ОСВІТИ УКРАЇНИ

1.1. Особливості механізму фінансування освіти в Україні

Освіта у сучасних економічних теоріях розглядається як суспільне благо, що має стратегічне значення для сталого розвитку держави та формування людського потенціалу. Вона створює позитивні зовнішні ефекти, зокрема підвищення продуктивності праці, соціальної мобільності та інноваційної спроможності економіки. Саме тому фінансування освіти є важливим об'єктом державної фінансової політики, що відображається у бюджетних пріоритетах більшості країн світу¹. Держава, забезпечуючи базовий рівень фінансування, виконує функцію гаранта рівного доступу громадян до освітніх послуг незалежно від їх соціально-економічного статусу.

Економічні теорії фінансування освіти тісно пов'язані з концепцією людського капіталу, започаткованою працями Т. Шульца та Г. Беккера. Згідно з цією теорією, інвестиції в освіту розглядаються як вкладення, що забезпечують майбутні економічні вигоди у вигляді зростання доходів і ВВП². Сучасні моделі також враховують інституційні аспекти, асиметрію інформації та роль держави у корекції ринкових збоїв. Таким чином, освіта розглядається не лише як приватне благо, а як ключовий фактор макроекономічної стабільності.

Важливе місце у методології фінансування освіти займають базові принципи, на яких має ґрунтуватися державна політика у цій сфері. Принцип доступності передбачає фінансові механізми, що забезпечують охоплення освітою всіх соціальних груп. Принцип справедливості орієнтований на зменшення освітньої нерівності між регіонами та соціальними верствами населення. Водночас принципи ефективності та результативності вимагають досягнення максимального суспільного ефекту за обмежених бюджетних ресурсів³.

Роль держави у фінансуванні освіти полягає у формуванні нормативно-правових засад, розподілі бюджетних ресурсів та контролі якості освітніх послуг. Органи місцевого самоврядування забезпечують безпосереднє фінансування й утримання освітніх закладів, особливо у сфері дошкільної та загальної середньої освіти. Такий розподіл повноважень відповідає принципам фіскальної децентралізації та наближення послуг до споживачів.

Приватний сектор відіграє дедалі помітнішу роль у фінансуванні освіти, особливо у сфері вищої та професійної підготовки. Його участь реалізується через контрактне навчання, корпоративні програми, державно-приватне партнерство та грантове фінансування. Залучення приватних ресурсів дозволяє

¹ Education / World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/education>.

² Indicators of Education Systems Programme (INES) / OECD. URL: <https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>.

³ Directorate for Education and Skills / OECD. URL: <https://www.oecd.org/en/about/directorates/directorate-for-education-and-skills.html>.

диверсифікувати джерела фінансування та підвищити гнучкість освітніх систем. Водночас це потребує чітких механізмів державного регулювання для запобігання комерціалізації освіти.

Міжнародний досвід фінансування освіти свідчить про різноманітність моделей і механізмів, що застосовуються у різних країнах. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD) наголошує на важливості формульного фінансування та орієнтації на результати навчання⁴. Європейський Союз у своїх стратегічних документах акцентує увагу на поєднанні державного фінансування з інструментами підтримки соціально вразливих груп⁵. Світовий банк, у свою чергу, підкреслює значення інвестицій в освіту як передумови зниження бідності та економічного зростання.

Таким чином, теоретико-методологічні засади фінансування освіти формують комплексну систему поглядів на роль освіти в соціально-економічному розвитку. Вони поєднують економічні теорії, принципи публічних фінансів та інституційні підходи до управління ресурсами. Узагальнення міжнародного досвіду дозволяє визначити орієнтири для вдосконалення національних механізмів фінансування освіти з урахуванням викликів сучасного розвитку.

Право на освіту в Україні закріплено на конституційному рівні, що визначає обов'язок держави забезпечувати доступність і безоплатність освіти на визначених рівнях. Стаття 53 Конституції України гарантує кожному право на освіту та встановлює, що повна загальна середня освіта є обов'язковою, а держава забезпечує її фінансування в державних і комунальних закладах. Таким чином, фінансове забезпечення освіти виступає безпосереднім механізмом реалізації конституційних норм⁶.

Конституційні гарантії зумовлюють необхідність стабільного та достатнього бюджетного фінансування освітньої сфери, незалежно від соціально-економічних умов. Вони також визначають пріоритетність освіти у структурі видатків державного та місцевих бюджетів. Недостатність фінансування фактично обмежує реалізацію конституційного права, що неодноразово підкреслювалося у правових позиціях Конституційного Суду України.

Розвиток конституційних норм здійснюється через систему галузевих законів, які регламентують механізми фінансування різних рівнів освіти. Базовим актом є Закон України «Про освіту», який визначає джерела фінансування, принципи розподілу коштів та відповідальність органів влади⁷. Закон встановлює, що фінансування освіти здійснюється за рахунок державного та місцевих бюджетів, а також інших не заборонених законом джерел.

Фінансування дошкільної та загальної середньої освіти деталізується законами «Про дошкільну освіту» та «Про повну загальну середню освіту». Вони

⁴ Indicators of Education Systems Programme (INES) / OECD. URL: <https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>.

⁵ European Education Area / European Commission. URL: <https://education.ec.europa.eu>.

⁶ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text.

⁷ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

визначають ключову роль органів місцевого самоврядування у забезпеченні утримання закладів освіти та оплаті праці педагогів⁸. Законодавство у сфері вищої освіти передбачає поєднання бюджетного фінансування, державного замовлення та власних надходжень закладів вищої освіти.

Закон України «Про вищу освіту» закріплює принципи фінансової автономії ЗВО та формульного розподілу бюджетних коштів⁹. Це створює умови для конкурентного розвитку університетів, але водночас підвищує вимоги до прозорості та ефективності використання коштів. Таким чином, законодавче регулювання фінансування освіти є багаторівневим і диференційованим за освітніми рівнями.

Ключовим інструментом реалізації законодавчих норм у фінансовій площині є Бюджетний кодекс України (БКУ). Саме він визначає розмежування видатків між державним та місцевими бюджетами у сфері освіти¹⁰. БКУ закріплює принципи міжбюджетних трансфертів, зокрема освітньої субвенції.

Відповідно до БКУ, держава фінансує оплату праці педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти через освітню субвенцію, тоді як утримання інфраструктури покладається на місцеві бюджети. Такий розподіл покликаний забезпечити рівний доступ до освіти незалежно від фінансової спроможності громад. Водночас він створює залежність якості освітніх послуг від доходної бази місцевих бюджетів.

Важливим елементом фінансового забезпечення освіти є державні цільові програми, спрямовані на модернізацію інфраструктури та підвищення якості освітніх послуг. До них належать програми «Нова українська школа», розвиток STEM-освіти, цифровізація закладів освіти¹¹. Фінансування таких програм здійснюється як з державного бюджету, так і за рахунок міжнародної допомоги.

Освітня субвенція виступає основним інструментом вирівнювання фінансових можливостей громад у сфері загальної середньої освіти. Формульний підхід до її розподілу враховує кількість учнів, типи закладів та особливості територій. Це дозволяє частково зменшити регіональні диспропорції у фінансуванні освіти.

Реформа децентралізації суттєво трансформувала фінансові механізми освіти в Україні. Передача повноважень і ресурсів на рівень територіальних громад підвищила їхню відповідальність за утримання та розвиток закладів освіти. Водночас нерівномірність фінансової спроможності громад зумовила нові виклики у забезпеченні рівного доступу до освіти¹².

Запровадження воєнного стану істотно вплинуло на фінансування освіти, зумовивши перерозподіл бюджетних ресурсів на користь сектору безпеки й оборони. Частина освітніх програм була оптимізована або тимчасово скорочена.

---

⁸ Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.

⁹ Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

¹⁰ Бюджетний кодекс України : Кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>.

¹¹ Міністерство освіти і науки України : офіц. вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua>.

¹² Децентралізація : вебпортал. URL: <https://decentralization.gov.ua>.

Разом з тим держава зберегла базові видатки на оплату праці педагогів і функціонування ключових освітніх інституцій.

Воєнні умови актуалізували потребу у гнучких фінансових механізмах, зокрема у використанні міжнародної донорської допомоги та спеціальних цільових фондів. Фінансування освіти дедалі більше поєднується з гуманітарними та відновлювальними програмами. Це формує нову модель фінансового забезпечення освіти, орієнтовану на стійкість і адаптивність у кризових умовах (табл. 1.1.1).

Таблиця 1.1.1

Нормативно-правові та фінансові механізми забезпечення освіти в Україні

Рівень регулювання	Основний нормативний акт	Ключовий фінансовий механізм
Конституційний	Конституція України	Державні гарантії фінансування
Галузевий	ЗУ «Про освіту»	Бюджетне та змішане фінансування
Бюджетний	Бюджетний кодекс України	Освітня субвенція, трансферти
Програмний	Державні цільові програми	Цільове фінансування
Територіальний	Децентралізація	Місцеві бюджети

Складено авторами.

Фінансування системи дошкільної освіти в Україні здійснюється з різноманітних джерел, що визначені законодавством. Згідно із Законом України «Про дошкільну освіту», заклади дошкільної освіти (ЗДО) незалежно від форми власності можуть утримуватися за рахунок коштів засновників, коштів державного та місцевих бюджетів, батьків (або осіб, що їх замінюють), добровільних пожертв фізичних і юридичних осіб, а також інших незаборонених законом надходжень¹³. Такий підхід розширює фінансову базу дошкільної освіти, залучаючи як публічні, так і приватні ресурси. Водночас пріоритетом державної політики залишається забезпечення безоплатності базової дошкільної освіти, тож законодавство передбачає стягнення плати з батьків лише за харчування дітей у комунальних садках та окремі додаткові послуги. Основні джерела фінансування дошкільної освіти та їхній вклад наведено в табл. 1.1.2.

Таблиця 1.1.2

Основні джерела фінансування дошкільної освіти в Україні та їх роль

Джерело	Вклад у фінансування та приклади
Місцеві бюджети	Головне джерело утримання комунальних ЗДО: покриття видатків на заробітну плату педагогів і персоналу, оплату комунальних послуг, утримання та розвиток матеріальної бази. Витрати на дошкільну освіту фінансуються з бюджетів територіальних громад, що закріплено Бюджетним кодексом
Державний бюджет	Пряме фінансування на регулярні потреби ЗДО обмежене; натомість держава надає цільові субвенції та програми підтримки. Наприклад, існує низка спеціальних субвенцій, зокрема субвенція на підтримку осіб з особливими освітніми потребами, що спрямовується і на інклюзивні групи в садочках тощо
Батьки вихованців	Фінансова участь родин обмежується оплатою харчування дітей та добровільними внесками. Освіта у державних і комунальних садочках є безоплатною, тому плата з батьків офіційно стягується лише за харчування

¹³ Національний підрозділ Евридіки. URL: <https://eurydice.iea.gov.ua/>.

Джерело	Вклад у фінансування та приклади
	(за встановленим Кабміном порядком) і деякі додаткові послуги. В окремих випадках малозабезпечені та багатодітні сім'ї звільнюються від плати або отримують знижки, аби зберегти доступність освіти
Бізнес та партнерства	Підприємства та приватні інвестори можуть напряму долучатися до фінансування дошкілля, особливо через створення корпоративних дитсадків чи державно-приватне партнерство. Закон дозволяє засновувати ЗДО на умовах державно-приватного партнерства, де обсяги співфінансування визначаються договором між партнерами. Уряд заохочує механізми співфінансування садків на підприємствах, коли роботодавці і громади спільно утримують заклади, за принципом «кошти ходять за дитиною». Це сприяє розширенню мережі дошкільних закладів, особливо поруч із місцями роботи батьків
Міжнародні гранти і допомога	Важливе додаткове джерело розвитку дошкільної освіти. Україна співпрацює з міжнародними організаціями, залучаючи грантові кошти для модернізації та розширення дошкілля. Такі проекти фінансують відкриття нових місць у садках, обладнання укриттів і груп, підвищення кваліфікації вихователів та інклюзію дітей з особливими потребами. Крім того, окремі громади успішно отримують гранти від ООН та міжнародних фондів на поліпшення інфраструктури: до 70 % вартості проєктів може покриватися коштами донорів за умови часткового співфінансування місцевою владою і громадою

Складено авторами за: Національний підрозділ Евридіки. URL: <https://eurydice.iea.gov.ua/>.

Місцеві бюджети відіграють вирішальну роль у фінансуванні дошкільної освіти в Україні. Переважна більшість дитячих садків перебуває у комунальній власності громад, а їх утримання здійснюється саме за рахунок коштів місцевого самоврядування. Бюджетний кодекс прямо визначає, що видатки на дошкільну освіту мають забезпечуватися з бюджетів сільських, селищних і міських територіальних громад. Таким чином, місцеві органи влади фінансують заробітну плату вихователів та персоналу, оплату комунальних послуг, дрібні ремонти і інші поточні витрати ЗДО. Розвиток матеріально-технічної бази садочків (будівництво, капітальні ремонти, оснащення) також значною мірою залежить від рішень і можливостей місцевих бюджетів.

Опора на місцеві фінанси дає громадам автономність у визначенні пріоритетів розвитку дошкілля, але породжує і виклики. Фінансова спроможність громад суттєво різниться: багаті міста можуть виділяти більше ресурсів на садочки (поліпшуючи умови та якість), тоді як маленькі або депресивні громади нерідко стикаються з дефіцитом коштів. Протягом минулих років спостерігалися випадки, коли через недофінансування на місцевому рівні дитсадкам бракувало грошей навіть на базові потреби – харчування дітей чи оплату енергоносіїв. Історично проблема загострювалася, коли відповідальність за садочки була розподілена між рівнями: до реформи децентралізації деякі районні бюджети не виконували своїх зобов'язань, перекладаючи тягар на міста і села. Нині, після укрупнення громад, вся повнота витрат і відповідальності лежить на місцевому самоврядуванні, тому якість дошкільної освіти значною мірою залежить від пріоритетів місцевої влади та наповнення бюджету громади. Механізми горизонтального вирівнювання (базова дотація з державного бюджету) частково допомагають біднішим громадам утримувати освітню

інфраструктуру, але вони не компенсують усіх потреб. Отже, роль місцевих бюджетів є визначальною: без їх належного фінансування забезпечити стабільне функціонування та розвиток ЗДО неможливо.

На центральному рівні держава прагне забезпечити доступність і безоплатність дошкільної освіти, однак пряма бюджетна підтримка ЗДО є обмеженою. На відміну від шкільної освіти, де діє освітня субвенція на оплату праці вчителів, для дошкілля постійної загальнодержавної субвенції на поточні видатки (зарплати вихователів чи утримання закладів) не запроваджено. Це означає, що регулярне фінансування садків лишається компетенцією місцевої влади. Втім, держава надає низку цільових трансфертів і програм, покликаних підтримати окремі напрямки дошкільної освіти та зменшити навантаження на місцеві бюджети.

Одним із важливих інструментів є субвенція на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами (ООП). Цей трансферт з державного бюджету місцевим бюджетам запроваджено з 2017 р., і він спрямовується, зокрема, на фінансування послуг для дітей з інвалідністю та особливими потребами, які відвідують інклюзивні групи у дитсадках¹⁴. Обсяг такої субвенції щорічно визначається у державному бюджеті: приміром, у 2025 р. було передбачено приблизно 304,6 млн грн, розподілених між громадами пропорційно кількості дітей з особливими потребами в інклюзивному навчанні¹⁵. Ці кошти покривають оплату додаткових корекційно-розвиткових занять, роботу асистентів вихователя та інші послуги підтримки, полегшуючи інтеграцію дітей з особливими потребами в освітній процес.

Крім інклюзивної субвенції, держава періодично виділяє гроші на інші пріоритети дошкільної освіти. У відповідь на виклики безпеки в умовах війни, уряд у бюджеті 2026 р. вперше заклав окрему субвенцію на облаштування укриттів у закладах дошкільної освіти. Обсяг фінансування становить 1 млрд грн, і ці кошти цільово спрямовуються громадам на створення безпечних умов у дитсадках (будівництво або обладнання бомбосховищ, посилення захисту будівель тощо). Такий крок підкреслює роль держави у підтримці критичної інфраструктури садків, особливо в регіонах, що потерпають від воєнної загрози.

Державна підтримка також реалізується через національні програми та проекти розвитку. Наприклад, урядова програма розширення доступу для дітей до 3 років – «єЯсла» та «єСадок» – орієнтована на стимулювання створення нових місць у закладах дошкільного догляду і повернення молодих батьків на ринок праці. Хоча ця ініціатива реалізується у співпраці з Мінсоцполітики і перебуває на початковій стадії, вона передбачає фінансову підтримку працюючих батьків (ймовірно, ваучери чи компенсації за послуги догляду) та інвестиції у розвиток мережі ясел. Крім того, держава спільно з донорами запускає масштабні проекти модернізації дошкілля, що також є формою

---

¹⁴ Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами : постанова Кабінету Міністрів України від 14.02.2017 № 88. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/88-2017-%D0%BF#Text>.

¹⁵ Про розподіл у 2025 році субвенції на підтримку осіб з особливими освітніми потребами : лист Міністерства освіти і науки України від 06.01.2025 № 1/176-25. URL: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/93893/.

державної політики підтримки. Хоча пряма частка державного бюджету у фінансуванні дошкільної освіти невелика, така підтримка має суттєвий вплив на стратегічні напрями – інклюзію, безпеку, розширення доступу. У перспективі можливе збільшення ролі держави через реформування фінансових механізмів (наприклад, впровадження принципу «гроші ходять за дитиною» і для дошкільця), щоб зробити розподіл ресурсів більш рівномірним та ефективним.

В умовах обмеженості бюджетних ресурсів все більшого значення набувають альтернативні канали фінансування дошкільної освіти. Співпраця з приватним сектором, залучення грантів та міжнародної допомоги дозволяють громадам покращувати інфраструктуру та якість освіти, не покладаючись лише на бюджетні кошти.

Приватні компанії та роботодавці можуть інвестувати в дошкільні заклади, отримуючи вигоду у вигляді соціального іміджу та зручностей для своїх працівників. Однією з моделей є створення дитсадків на підприємствах або державно-приватне партнерство (ДПП), коли бізнес разом із місцевою владою фінансує функціонування закладу. Українське законодавство підтримує такі ініціативи: для ЗДО, заснованих на умовах ДПП, джерелом фінансування виступають кошти приватних засновників, а частки співфінансування визначаються договором. Урядовий проект програми дій передбачає впровадження механізму співфінансування корпоративних садків на принципах «бізнес платить, громада доповнює, а гроші йдуть за дитиною», щоб розширити мережу місць для дітей працівників. Реальні приклади такої співпраці вже з'являються: бізнес бере участь у матеріальному забезпеченні садків, встановленні сучасного обладнання, підтримці освітніх інновацій. Зокрема, в рамках цифрової ініціативи «Мрія» комерційні партнери допомагають впроваджувати електронні сервіси і надають спонсорську допомогу – це зміцнює матеріально-технічну базу дитсадків (закупівлю інтерактивних панелей, комп'ютерної техніки тощо)¹⁶. Як наслідок, навіть невеликі дошкільні заклади отримують доступ до новітніх технологій, що підвищує якість освітнього процесу. Співпраця освіти і бізнесу є взаємовигідною: діти мають кращі умови, а роботодавці – мотивований персонал, який не турбується про влаштування дітей у садок.

Ініціативи міжнародних організацій, фондів і урядів інших країн стали значним ресурсом розвитку дошкільця в Україні. В рамках програм технічної допомоги та відновлення освітньої галузі Україна залучає грантові кошти, які не потребують повернення і спрямовуються на інвестиції в інфраструктуру та якість освіти. Яскравий приклад – створення глобального альянсу First Steps Forward, який об'єднує понад 20 партнерів (ЮНІСЕФ, Світовий банк, GPE, ЄС, ОЕСР тощо) для підтримки української дошкільної освіти¹⁷. Першим донором цієї ініціативи став Світовий банк, який надав грант 30 млн дол. США через

¹⁶ Цифрова Система «Мрія» для Дитсадків: Революція в Освіті. URL: <https://melsad.net.ua/cyfrova-systema-mriya-dlya-dytsadkiv-revolucziya-v-osviti/>.

¹⁷ Global Alliance and \$30M Investment to Transform Ukraine's Early Childhood and Preschool Education. URL: <https://mon.gov.ua/en/news/globalnyi-alians-i-investytsii-v-rozmiri-30-mln-dlia-transformatsii-doshkilnoi-osvity-ukrainyl>.

багатодонорський трастовий фонд на комплексну трансформацію галузі. Грантова підтримка міжнародних партнерів фактично доповнює державні інвестиції, прискорюючи реформу дошкілля та підвищуючи його стійкість у кризових умовах.

Незважаючи на розмаїття джерел, фінансування дошкільної освіти в Україні стикається з численними проблемами, що впливають на доступність і якість освітніх послуг. Обмеженість та нерівномірність ресурсів – одна з ключових проблем. Через різний рівень економічного розвитку громад фінансування на одну дитину в садочку може відрізнятись в рази залежно від місця проживання. Бідніші громади часто не в змозі профінансувати належну кількість груп або оновлення матеріальної бази, що знижує доступність дошкілля для дітей. На загальнодержавному рівні показник охоплення дітей дошкільною освітою залишається недостатнім: наразі лише близько половини дітей відповідного віку відвідують дитсадки (близько 51 %), і уряд ставить ціль підвищити цей показник до 60 %. Причинами низького охоплення є як демографічні тенденції, так і брак місць у закладах (особливо у великих містах та, навпаки, в сільській місцевості). Брак фінансування на будівництво нових садків і відкриття груп призводив до черг і переповнення існуючих закладів.

Недостатність фінансування та його нестабільність відбиваються на якості освітнього середовища. У багатьох садках бракує сучасного обладнання, ігрових матеріалів, належного ремонту приміщень – на це часто не вистачає коштів у місцевих бюджетах після покриття захищених статей (зарплат і комунальних послуг). Нерегулярність або затримки фінансування можуть призводити до перебоїв у роботі закладів. Як зазначалося, були випадки, коли в середині бюджетного року деякі садочки опинялися перед загрозою закриття через вичерпання коштів на енергоносії чи харчування дітей. Подібні ситуації підбивають довіру батьків до системи та ставлять під сумнів принцип безперервності освітнього процесу.

Низька оплата праці та кадрові виклики теж пов'язані з фінансуванням. Заробітна плата вихователів встановлюється державними тарифними розрядами, але доплати і стимули залежать від можливостей місцевого бюджету. У малозабезпечених громадах вихователі можуть отримувати мінімальні надбавки, що ускладнює залучення і утримання кваліфікованих кадрів. Відтік педагогів у більш високооплачувані сфери або регіони з кращими умовами стає проблемою, яка впливає на якість дошкільної освіти. За відсутності достатнього фінансування на підвищення кваліфікації, педагоги не завжди мають доступ до сучасних методик та тренінгів, що також позначається на якості навчального процесу.

Вплив надзвичайних ситуацій і війни виявив додаткові проблеми у фінансуванні. Повномасштабна війна призвела до руйнування або пошкодження десятків закладів дошкільної освіти, особливо на сході та півдні країни. Вимушене переміщення населення створило додаткове навантаження на садки у більш безпечних регіонах, де зросла кількість дітей, що потребують місць. Водночас бюджетні кошти перенаправляються на оборону та гуманітарні потреби, тому освітня сфера відчуває жорстку економію. Забезпечення безпеки

дітей вимагає значних капіталовкладень (укриття, укріплення будівель), які раніше не були заплановані. Державна субвенція на укриття у 2026 р. покриє лише частину цих потреб, тож громадам доведеться співфінансувати роботи або шукати допомоги донорів. Таким чином, війна загострила давні фінансові проблеми та додала нові виклики, що потребують системного вирішення.

Основним інструментом конституційних зобов'язань держави перед своїми громадянами в сфері загальної середньої освіти є державне фінансування закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) через освітню субвенцію. Це цільовий трансферт із державного бюджету місцевим бюджетам, призначений передусім для оплати праці педагогічних працівників шкіл. Фактично освітня субвенція покриває заробітні плати вчителів по всій території України та інші нарахування на них, забезпечуючи базовий рівень оплати праці педагогів на національному рівні. Вона виступає гарантією державної підтримки шкіл: держава виділяє значні кошти на субвенцію щороку¹⁸, які складають до третини освітнього бюджету. Таким чином, освітня субвенція є ключовим фінансовим ресурсом для функціонування шкіл, оскільки без неї більшість громад не змогли б самостійно утримувати оплату праці вчителів на належному рівні. Субвенція забезпечує також вирівнювання можливостей різних регіонів, дозволяючи спрямувати державні кошти туди, де вони потрібні для гарантування обов'язкової і безоплатної середньої освіти.

Разом із тим важливо розуміти, що освітня субвенція має цільове спрямування і обмежене використання. Кошти субвенції можуть витратитися лише на визначені потреби – переважно це заробітна плата педагогів, педагогічні додаткові виплати, оплата заміन тощо. На інші потреби шкіл (комунальні послуги, ремонт, обладнання, зарплати непедагогічного персоналу) ці кошти не можуть використовуватися, що робить субвенцію саме інструментом оплати освітнього процесу, а не повного утримання закладів. Попри це, за обсягом фінансування освітня субвенція становить лівову частку державної підтримки шкіл і є критично важливою для стабільного функціонування системи освіти. Її своєчасне надходження до місцевих бюджетів дозволяє виплачувати заробітні плати вчителям навіть в умовах криз і воєнного стану, зберігаючи кадровий потенціал освіти. Отже, освітню субвенцію можна назвати фундаментом фінансового забезпечення ЗЗСО в Україні, на якому будується вся інша система витрат у цій галузі.

Соціально-економічні умови країни безпосередньо визначають обсяг фінансування освіти. Під час економічних спадів або криз державний бюджет відчуває нестачу ресурсів, що стримує освітні видатки. Демографічні тенденції також відіграють значну роль, зокрема скорочення народжуваності та міграція призводять до зменшення кількості дітей і молоді, що своєю чергою веде до оптимізації мережі закладів освіти. Менша чисельність учнів і студентів обмежує потребу в фінансуванні певних закладів, але водночас виникають виклики щодо підтримки якості освіти в умовах скорочення мережі. Соціальні фактори, такі як

---

¹⁸ Уряд затвердив зміни до формули й розподіл освітньої субвенції до серпня 2025 року / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/uriad-zatverdyyv-zminy-do-formuly-i-rozpodil-osvitnoi-subventsii-do-serpnia-2025-roku>.

рівень доходів населення і регіональні диспропорції, також впливають на освітні бюджети: у багатших громадах більше можливостей дофінансовувати школи, тоді як бідніші території залежать від державних субвенцій. Децентралізація посилила роль місцевих бюджетів у фінансуванні освіти, що становить виклик за умов нерівномірного соціально-економічного розвитку регіонів. У підсумку, поєднання економічних чинників та демографічних змін часто призводить до хронічної нестачі коштів в освітній сфері – проблеми, яку фахівці називають однією з ключових для всіх рівнів освіти.

Воєнний стан в Україні створив безпрецедентні виклики для фінансування освіти. Значна частина бюджетних ресурсів була терміново переорієнтована на оборону та безпеку, що спричинило скорочення освітніх видатків у 2022 р. Лише 70 % запланованих коштів на освіту вдалося витратити за січень–листопад 2022 р.; уряд урізав насамперед капітальні видатки, зокрема призупинив інфраструктурні проєкти та реформу “Нова українська школа”. Навіть захищені статті видатків, як-от заробітна плата вчителів (освітня субвенція), були тимчасово скорочені на 10 %, що фактично дало 17 % зменшення фінансування зарплат у другій половині 2022 р. Проте попри такі скорочення всі критично важливі витрати вдалося профінансувати – значною мірою завдяки підтримці міжнародних партнерів, кошти яких допомогли утримати макрофінансову стабільність¹⁹. У 2023 р. розпочалося поступове відновлення фінансування освіти, хоча його частка в бюджеті залишилася нижчою за довоєнний рівень. Для забезпечення фінансової стійкості освітньої системи в умовах війни уряд впровадив жорсткий режим пріоритетності видатків: першочергово фінансуються оборона та гарантовані соцвидатки, тоді як капітальні інвестиції відкладаються. В результаті структура фінансування освіти змінилася – провідну роль відіграють місцеві бюджети, понад 80 % всіх коштів спрямовано на забезпечення функціонування загальної середньої освіти (базової школи) як пріоритетної в умовах війни; водночас фінансування вищої освіти було вимушено скорочено, а дошкільна освіта лише нещодавно почала повільно відновлюватись. Така перебудова зумовлена необхідністю гарантувати безперервність базової освіти під час війни та реагувати на демографічні зміни (масове переміщення населення, зменшення контингенту учнів). Отже, фінансова стійкість освіти у воєнний період досягала за рахунок жорстких бюджетних пріоритетів, зовнішньої допомоги та внутрішньої оптимізації витрат, вона вимагає надзвичайної гнучкості та ефективності від фінансових управлінців освітньої сфери.

Одним із стратегічних напрямів підвищення ефективності фінансування освіти є цифровізація фінансового управління. Впровадження сучасних цифрових технологій у бюджетний процес та управління коштами дозволяє оптимізувати витрати, прискорити обмін інформацією і забезпечити прозорість використання ресурсів. Українська освітня система активно рухається до цифрової трансформації управлінських процесів, зокрема фінансових, що

---

¹⁹ Видатки під час війни: що вдалось і не вдалось профінансувати у 2022-му. URL: <https://voxukraine.org/vydatky-pid-chas-vijny-shho-vdalos-i-ne-vdalos-profinansuvaty-u-2022-mu>.

відповідає європейським тенденціям розвитку публічного сектору. Завдяки цифровим рішенням (електронні системи бухгалтерського обліку, онлайн-моніторинг видатків, системи електронних закупівель тощо) можна більш раціонально розподіляти кошти та запобігати їхньому нецільовому використанню. Під час війни значення цифрових інструментів ще більше зросло: для забезпечення безперервної роботи освіти були впроваджені електронні сервіси і системи, які дозволили підтримувати навчальний процес і контроль за фінансами навіть за умов віддаленої роботи та небезпеки очного навчання²⁰. Уряд та громади України також модернізують цифрову інфраструктуру управління фінансами – від створення відкритих порталів бюджету до автоматизації звітності. Таким чином, перехід до цифрового фінансового менеджменту сприяє підвищенню ефективності і прозорості фінансування освіти, що особливо актуально в умовах обмежених ресурсів та необхідності громадського контролю.

1.2. Вклад неформального фінансування та фінансування міжнародних донорів у розвиток середньої освіти в Україні

Основним джерелом фінансування закладів загальної середньої освіти в Україні є публічні кошти – державний та місцеві бюджети²¹. Однак значна частина цих бюджетних видатків іде на захищені статті (зарплати вчителів, комунальні послуги), що залишає нестачу ресурсів на розвиток матеріально-технічної бази: за оцінками, до 70 % коштів спрямовується лише на зарплати й комунальні платежі, тоді як сучасними засобами навчання школи забезпечені лише на третину від потреби. Відповідно заклади освіти змушені шукати додаткові фінансові ресурси поза межами державного бюджету для покриття цих дефіцитів.

Усі форми ЗЗСО – державні, комунальні і приватні – залучають позабюджетне фінансування, але по-різному. Державні і комунальні школи можуть офіційно отримувати кошти з інших, не заборонених законом, джерел (благодійні внески, гранти тощо) на додаток до бюджету. Натомість приватні школи фінансуються переважно за рахунок плати за навчання з боку батьків; законодавство прямо не регулює розмір цієї плати, вона визначається на договірних засадах, оскільки приватні заклади діють як суб'єкти підприємництва. Таким чином, додаткові надходження є важливим компонентом фінансування середньої освіти поряд із державним фінансуванням.

Неформальне фінансування освіти – це грошові потоки, які надходять до закладів освіти поза офіційними бюджетними каналами і часто не відображені прозоро в бухгалтерській звітності. В українських реаліях до таких

---

²⁰ How Digitalization, New Tech Are Transforming Ukraine's Universities. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2025/11/06/how-digitalization-new-tech-are-transforming-ukraines-universities>.

²¹ *Ibid.*

неформальних джерел передусім належать благодійні внески батьків, що збираються на потреби школи або класу без достатнього контролю.

Донорська допомога в освіті – це підтримка, яку надають зовнішні донори (міжнародні організації, уряди інших держав, благодійні фонди, приватні меценати) для розвитку освітнього сектору. Донорська підтримка може мати форму фінансових грантів, технічної допомоги, постачання обладнання чи реалізації освітніх проєктів. Наприклад, у 2023 році завдяки співпраці з глобальними партнерами Україна отримала понад 51 млн дол. США цільової допомоги на забезпечення дистанційного навчання та психосоціальної підтримки школярів²². Також чимало проєктів міжнародної технічної допомоги спрямовано на українську освіту: донори надають кошти і обладнання для шкіл, фінансують підготовку вчителів, розробку нових навчальних програм тощо – усе це і є проявами донорської допомоги в національній освіті.

На міжнародному рівні роль недержавних акторів – донорських організацій та іноземних урядів – є критичною для підтримки української освіти. Вони забезпечують інвестиції в ті сфери, які недостатньо фінансуються з бюджету, особливо під час масштабних реформ чи криз. Показовим прикладом є партнерство України зі Світовим банком: у межах програми LEARN на підтримку реформи «Нової української школи» та безпечного освітнього середовища укладено угод на суму близько 451 млн дол. США, з яких понад 305 млн дол. уже надійшли до державного бюджету²³. В умовах війни частка донорських вливань зростає ще більше – так, глобальний фонд Education Cannot Wait виділив у 2024 р. понад 21 млн дол. США на забезпечення безперервного навчання для більш ніж 60 тис. українських учнів і 32 тис. учителів у прифронтових областях. Такі приклади демонструють, що міжнародні донори беруть на себе фінансування критичних потреб – від відбудови шкіл до забезпечення підручниками і технікою – доповнюючи обмежені можливості держави.

Значний обсяг позабюджетної підтримки надходить у формі матеріально-технічної допомоги. Міжнародні партнери та благодійники забезпечують школи обладнанням, навчальними матеріалами, засобами для дистанційного навчання тощо. Наприклад, приватний сектор долучився до підтримки цифрової освіти: компанія Google передала українським школярам близько 50 000 хромбуків для організації онлайн-навчання. Так само ЮНІСЕФ за підтримки уряду Німеччини виділив 203,3 млн грн (близько 7,5 млн дол. США) на підготовку 700 українських шкіл до зими 2024 року – кошти пішли на ремонт систем опалення, утеплення, генератори тощо²⁴. Отже, через канали міжнародної технічної

---

²² Education in Ukraine: over \$51 million in grants and in-kind support announced from UNESCO, GPE, Google and Microsoft / UNESCO. URL: <https://www.unesco.org/en/articles/education-ukraine-over-51-million-grants-and-kind-support-announced-unesco-gpe-google-and-microsoft>.

²³ Україна отримала понад 125 млн доларів США в межах проєктів Світового банку LEARN та THRIVE на підтримку освіти й охорони здоров'я. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraine_received_over_125_million_under_world_bank_learn_and_thrive_projects_to_support_education_and_healthcare-5501.

²⁴ 700 general secondary schools to receive cash grants ahead of winter / UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-release/700-general-secondary-schools>.

допомоги школи отримують інвестиції в інфраструктуру та обладнання, які вони не могли б придбати лише за бюджетні кошти.

Позабюджетні ресурси також надходять у вигляді цільового фінансування освітніх проєктів. Йдеться про гранти на розвиток освіти – кошти, які донорські організації спрямовують на реалізацію конкретних ініціатив (реформи, експериментальні програми, підвищення кваліфікації тощо). Все частіше українські школи або асоціації батьків і вчителів самостійно подають заявки і отримують гранти від міжнародних фондів чи програм підтримки. За грантові кошти впроваджуються інновації: наприклад, у школах реалізуються проєкти з інклюзивної освіти за підтримки UNICEF, тренінги для вчителів за фінансування USAID, мовні табори від Британської Ради та інші. Гранти дозволяють залучити до школи не лише додаткові фінанси, а й експертизу та нові практики, підвищуючи якість освітніх послуг.

До каналів позабюджетного фінансування належать і менш очевидні, проте важливі джерела. Зокрема, законодавство про автономію закладів освіти дає школам можливість надавати платні освітні послуги або здавати в оренду приміщення, спрямовуючи отримані доходи на власні потреби закладу. Наприклад, школа може заробляти кошти, здаючи спортзал в позаурочний час або пропонуючи додаткові гуртки за оплату, і ці заробітки використати на покращення матеріальної бази. Також варто згадати про спонсорство та волонтерську допомогу: бізнес-структури чи випускники шкіл можуть напряму фінансувати певні потреби (комп'ютерний клас, бібліотеку), а члени громади – безоплатно виконувати роботи з благоустрою, ремонту тощо. Хоча такі внески не завжди виражені у грошовій формі, вони теж є цінним позабюджетним ресурсом для закладів освіти.

Повномасштабна війна в Україні спричинила безпрецедентні виклики для системи середньої освіти. Тисячі шкіл та інших освітніх закладів пошкоджено або зруйновано, що становить понад 10 % всієї освітньої інфраструктури країни. Сотні тисяч дітей змушені навчатися дистанційно або в змішаному форматі через небезпеку очного відвідування шкіл. Уряд України продовжує реалізувати реформу «Нова українська школа» (НУШ), спрямовану на модернізацію середньої освіти і наближення її до стандартів ЄС, навіть в умовах війни. В цих умовах надзвичайно зросла роль міжнародної спільноти – урядів, організацій та фондів – у фінансуванні та підтримці української освіти. За оцінками, значна частка бюджетних видатків на освіту тепер покривається за рахунок зовнішньої допомоги, що допомагає зберегти функціонування шкіл, але водночас породжує ризики фінансової залежності. Міжнародні грантові програми нині охоплюють широкий спектр напрямів – від екстреної гуманітарної підтримки та відбудови шкільної інфраструктури до впровадження освітніх реформ і довгострокових інвестицій у якість та інклюзивність освіти.

Міжнародні донори фокусують свою допомогу на кількох ключових напрямках, критично важливих для середньої освіти України:

- Відновлення та розвиток інфраструктури. Значні ресурси спрямовуються на реконструкцію пошкоджених шкіл, будівництво нових безпечних приміщень і укриттів, а також забезпечення закладів необхідним

обладнанням. Окремі програми фінансують закупівлю генераторів та систем енергозабезпечення для шкіл, щоб ті могли працювати навіть за умов відключення електрики.

- Цифровізація освіти. В умовах переміщення учнів та постійних повітряних тривог, донори інвестують у засоби дистанційного та змішаного навчання. Це охоплює закупівлю ноутбуків, планшетів та інших девайсів для школярів і вчителів, розбудову інтернет-інфраструктури, а також підтримку національних онлайн-платформ, зокрема платформи «Всеукраїнська школа онлайн». Створюються цифрові освітні центри – обладнані укриття чи хаби з комп'ютерами та швидким інтернетом, де діти можуть безпечно навчатися онлайн під час повітряної тривоги.

- Інклюзія та підтримка вразливих дітей. Міжнародні програми приділяють особливу увагу забезпеченню освітніх потреб найбільш уразливих категорій: дітей з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), дітей із зони бойових дій, сиріт тощо. Створюються інклюзивні класи і ресурсні кімнати, фінансуються навчальні матеріали і корекційне обладнання для особливих освітніх потреб. Окрім того, реалізуються психосоціальні програми підтримки – залучаються психологи, проводяться тренінги для вчителів щодо роботи з травмованими дітьми.

- Безпека освітнього середовища. Пріоритетом донорської допомоги є забезпечення фізичної безпеки учнів і педагогів. Фінансується облаштування укриттів у школах, закупівля шкільних автобусів для безпечного перевезення дітей із небезпечних районів, проведення тренінгів з мінної безпеки та дій у надзвичайних ситуаціях.

Кожен з цих напрямів тісно пов'язаний із стратегічними цілями України у сфері освіти. Зовнішні партнери узгоджують свої програми з національними пріоритетами, такими як впровадження НУШ, підвищення доступності та якості освіти, підтримка педагогів і освітнє управління. Далі розглянемо основних міжнародних донорів та їхні ініціативи за цими напрямами.

ЮНІСЕФ є одним з провідних донорів, що зосереджуються на підтримці дітей в умовах війни. Діяльність ЮНІСЕФ охоплює забезпечення доступу дітей до навчання (закупівля десятків тисяч ноутбуків і планшетів, розгортання інтернет-платформ та підтримка Всеукраїнської школи онлайн), створення безпечного освітнього середовища (фінансування будівництва укриттів у школах та дитячих просторів), а також подолання освітніх втрат і надання психосоціальної допомоги дітям, особливо з числа внутрішньо переміщених. Всі кошти, що надаються ЮНІСЕФ, мають форму грантів і прямої безповоротної допомоги. Така підтримка тісно узгоджується з пріоритетами Міністерства освіти і науки України: сприяє реалізації реформи НУШ, підтримує найуразливіші категорії учнів, підвищує доступність освіти і зміцнює освітнє управління (зокрема, допомога у модернізації національної системи освітньої статистики EMIS). За оцінками, сукупно освітні програми ЮНІСЕФ в Україні протягом 2022–2024 рр. охопили понад 300 тис. дітей, а лише у першій половині

2025 р. – ще 224 тис. дітей, яким було забезпечено доступ до безпечного та інклюзивного навчання²⁵.

Сполучені Штати Америки з початку війни стали найбільшим у світі двостороннім донором підтримки України, і значна частина цієї допомоги йшла на забезпечення функціонування освітньої сфери. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) надає Україні як пряму фінансову допомогу на покриття невідкладних витрат, так і гранти на реалізацію програм розвитку. З початку війни США виділили понад 28 млрд дол. США прямої бюджетної підтримки, що перевищує внески будь-якої іншої країни. Ці кошти спрямовуються через механізми Світового банку на виплату зарплат вчителям, викладачам та іншим бюджетним працівникам, а також на соціальні виплати.

Окрім бюджетної допомоги, USAID фінансує ряд програм, що мають опосередкований вплив на середню освіту. Наприклад, програми розвитку молоді та громадської активності, такі як ініціатива «Мріємо та діємо» (Dream and Act), спрямовані на залучення молоді до життя громад і розвитку лідерських навичок, підтримують шкільне самоврядування та громадянську освіту серед підлітків. Також за підтримки USAID реалізуються проекти з впровадження електронних освітніх платформ та покращення якості викладання, зокрема в галузі вивчення англійської мови та STEM. Через різні канали – прямі гранти, контракти з міжнародними і українськими виконавцями – уряд США надає технологічну та методичну підтримку МОН, допомагаючи зберегти доступ дітей до навчання в умовах війни.

Європейський Союз (ЄС) виступає одним з найбільших донорів освітньої сфери України, надаючи як фінансові ресурси, так і можливості інтеграції в європейській освітній простір. У 2023 р. ЄС започаткував масштабну програму Ukraine Facility обсягом 50 млрд євро на 2024–2027 рр., з яких 17 млрд євро – це безповоротні гранти, а решта – пільгові позики. Значна частина цих коштів призначена для підтримки соціальних видатків України, зокрема оплати праці вчителів і забезпечення потреб внутрішньо переміщених осіб. Таким чином, ЄС фактично співфінансує стабільну роботу українських шкіл під час війни. Важливо, що ця підтримка надається на умовах, які забороняють використання коштів на військові потреби, – тобто ресурси цільово йдуть на освіту та гуманітарні цілі.

Окрім прямої бюджетної допомоги, Євросоюз значно розширив участь України у своїх освітніх програмах. Erasmus+, флагманська програма ЄС у галузі освіти, молоді та спорту, отримала додаткове фінансування в розмірі 100 млн євро спеціально на підтримку українських студентів, викладачів та закладів освіти. Це дало змогу сотням українських університетів та шкіл налагодити партнерства з європейськими, а тисячам українських студентів і педагогів – отримати стипендії для навчання й стажування в країнах ЄС. Через Erasmus+ і подібні програми ЄС підтримує академічну мобільність, обмін досвідом, а також розвиток цифрової освіти (як-от створення відкритої цифрової платформи для

---

²⁵ 4.6 million children in Ukraine face ongoing educational barriers as fourth academic year during war begins / UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/eca/press-releases/46-million-children-ukraine-face-ongoing-educational-barriers-fourth-academic-year>.

українських університетів задля забезпечення безперервності навчання навіть під час війни).

Ще один напрям – підтримка реформ у професійно-технічній та середній спеціальній освіті. Програма EU4Skills, спільно фінансована ЄС та окремими державами-членами (Німеччиною, Фінляндією, Польщею та ін.), надає 58 млн євро на модернізацію закладів професійної освіти України. В рамках цієї ініціативи оновлюється інфраструктура училищ та ліцеїв (ремонт, нове обладнання для навчально-практичних центрів), розробляються сучасні освітні стандарти і програми відповідно до потреб ринку праці, а викладачі проходять тренінги для підвищення кваліфікації. Хоча EU4Skills орієнтована на профтехосвіту, її внесок опосередковано посилює і середню ланку, адже формує місток між шкільною освітою та ринком праці, оновлюючи зміст навчання.

Країни-члени ЄС також надають двосторонню допомогу. Німеччина, Фінляндія, Франція, Польща та інші інвестують у відбудову шкіл, постачання обладнання, підготовку вчителів. Наприклад, за підтримки уряду Фінляндії Україна отримала партії нових укріплень-модулів для шкіл. Франція передавала обладнання для дистанційного навчання. Уряд Німеччини через Deutsche Welle реалізував програму для підготовки українських вчителів медіаграмотності тощо. Важливим внеском є постачання Європою енергетичного обладнання: через механізм rescEU було надано Україні 500 електрогенераторів, 40 з яких – спеціально для шкіл, аби навчання не переривалося через відключення світла. Також ЄС підтримав реформу шкільного харчування (ініційовану першою леді Оленою Зеленською) прямим грантом 64 млн євро на переобладнання їдалень і впровадження нових стандартів харчування у школах. Європейський інвестиційний банк надає пільгові позики (у т. ч. 10 млн євро) і гранти на підвищення енергоефективності закладів освіти та утеплення шкіл і університетів.

Отже, підтримка ЄС охоплює широкий спектр потреб освіти – від нагальних (укриття, генератори, зарплати вчителям) до стратегічних (реформи змісту освіти, інтеграція в європейський простір). Ця допомога надається на вигідних умовах і загалом відповідає національним інтересам України, забезпечуючи стійкість освітньої системи у воєнний час і закладаючи підґрунтя для повоєнного відновлення.

Світовий банк відіграє провідну роль у мобілізації великомасштабної фінансової допомоги українській освіті, координуючи внески багатьох країн і установ. Зокрема, у 2024 р. Світовим банком було затверджено спеціальну трирічну програму LEARN (Lifting Education Access and Resilience in Times of Need) вартістю 415 млн дол. США, спрямовану на відновлення та розвиток середньої освіти України у 2025–2027 рр. Ця програма реалізується за інноваційним підходом Program for Results (PforR) – тобто фінансування надається траншами лише після досягнення конкретних результатів та індикаторів. Основні цілі LEARN включають: створення безпечного освітнього середовища (будівництво і ремонт шкільних укріплень, укріплення будівель), забезпечення доступу до навчання (закупівля шкільних автобусів для підвезення дітей з небезпечних територій, особлива підтримка вразливих груп учнів),

продовження реформи НУШ (додрук і закупівля нових підручників, постачання навчальних матеріалів, підсилення інституційної спроможності Українського інституту розвитку освіти), підтримка вчителів (масштабні тренінги і програми підвищення кваліфікації) та зміцнення управління освітою (поліпшення інформаційних систем управління та моніторингу, модернізація освітньої статистики). Уже у 2024 р. в межах LEARN було фактично залучено близько 200 млн дол. США для нагальних потреб України. За рахунок цих коштів, зокрема, надруковано й розподілено сучасні підручники для 400 тисяч українських школярів, забезпечено безкоштовне транспортування до шкіл дітей, що перебувають у небезпечних чи віддалених районах, розпочато ремонти сховищ у сотнях шкіл²⁶. Продовження цієї програми дозволить оновити або оснастити щонайменше 1 000 шкіл укриттями до кінця 2025 р. Така всеосяжна підтримка Світового банку безпосередньо відповідає потребам України.

Поряд із інвестиційними проєктами Світового банку, важливу роль відіграють багатосторонні донорські фонди, адміністровані Банком. Так, згаданий вище проєкт PEACE in Ukraine – це механізм об'єднання коштів від міжнародних партнерів для прямої підтримки українського бюджету. Він фінансується коаліцією донорів на чолі зі США і поєднує гранти та пільгові кредити, спрямовані на забезпечення життєво необхідних видатків (насамперед зарплат освітянам, медикам, соцпрацівникам). Основні внески до фонду PEACE надійшли від США (через USAID), Японії, Великої Британії, Норвегії, Німеччини та інших країн-партнерів. Загальний обсяг підтримки через цей інструмент вже перевищив 16 млрд дол. США, що дозволило уряду України вчасно виплачувати зарплати понад 200 тис. учителів навіть у найтяжчі місяці війни. Гроші надаються траншами, після перевірки цільового використання – аудит витрат здійснюють авторитетні міжнародні компанії (як-от PwC та KPMG), що додає довіри до прозорості розподілу допомоги. Таким чином, Світовий банк виступає своєрідним «фінансовим хабом», через який проходить значна частина міжнародної освітньої допомоги Україні: як на відновлення інфраструктури і реформ, так і на підтримку щоденної роботи шкіл.

Варто згадати і спеціалізовані глобальні фонди. Education Cannot Wait (ECW) – фонд ООН для підтримки освіти в умовах надзвичайних ситуацій – з 2022 року інвестував в освітні програми в Україні загалом 24,5 млн дол. США. У 2024 р. спільно з урядом України ECW запустив нову багаторічну програму стійкості освіти обсягом 18 млн дол. США, яка охопить 150 тисяч дітей у 10 найбільш постраждалих регіонах. Попередні ж екстрені гранти ECW (6,5 млн дол. США) вже допомогли надати освітню підтримку 360 тисячам дітей та молоді, зокрема забезпечити навчання дівчат у прифронтових районах. Фонд залучає внески різних держав (наприклад, Німеччина додатково виділила 10 млн євро на програми ECW для України) і працює через міжнародні гуманітарні організації у співпраці з МОН. Діяльність таких фондів доповнює зусилля

---

²⁶ Learning and School Reforms Continue in Ukraine Despite War Challenges / World Bank. URL: <https://www.worldbank.org/en/news/feature/2025/03/25/learning-and-school-reforms-continue-in-ukraine-despite-war-challenges>.

великих гравців, спрямовуючи ресурси туди, де вони найпотрібніші в умовах кризи²⁷.

Також в Україні однією з ключових недержавних груп, що залучені до фінансування шкіл, є батьки учнів та місцеві громади. Батьківські комітети традиційно збирають гроші на різні потреби школи – ремонт приміщень, придбання обладнання, проведення заходів тощо.

Найпоширеніший канал позабюджетних надходжень – це прямі грошові внески, передусім від батьків учнів. Добровільні пожертви батьків становлять основу так званого фонду школи чи фонду класу, з якого фінансуються термінові потреби: дрібні ремонти, канцелярія, свята, безпека тощо. Законодавчо такі внески мають суто добровільний характер, і вимагати коштів примусово заборонено – оплата будь-яких «подарунків» школі є особистою справою батьків, а примус розцінюється як правопорушення. Водночас для легалізації й обліку благодійних внесків школи зобов'язані відображати їх у фінансовій звітності і публічно інформувати, на що саме вони витрачені.

Окрім самих батьків, вагомим джерелом підтримки виступають інші актори на місцевому рівні – благодійні та громадські організації, меценати, бізнес-структури. При школах створюються піклувальні ради та фонди розвитку, які покликані залучати додаткові ресурси і контролювати їх цільове використання. Місцеві благодійні фонди чи громадські організації можуть фінансувати окремі проекти – наприклад, облаштування STEM-лабораторії або проведення освітнього конкурсу – через фандрайзингові кампанії. Представники бізнесу також долучаються: нерідко підприємці беруть шефство над школами, надають спонсорську допомогу або обладнання. Як приклад, місцевий бізнес може профінансувати форму чи інвентар для шкільної спортивної команди в обмін на розміщення свого логотипу – у такій співпраці виграють обоє, і діти отримують необхідне, і компанія має додаткову рекламу та соціальний імідж²⁸.

Завдяки реформі децентралізації після 2015 р. зросла фінансова спроможність громад, і в багатьох ОТГ мешканці та місцева влада спільно інвестували в покращення шкільної інфраструктури. Наприклад, шкільні піклувальні ради (ради благодійників) створюються при закладах для залучення зовнішніх ресурсів. Хоча правовий статус таких рад ще до кінця не врегульовано, саме через них громада може легально допомагати школі позабюджетними коштами. До війни типові проекти локальних ініціатив включали спільне фінансування ремонтів спортзалів чи харчоблоків, встановлення дитячих майданчиків, придбання комп'ютерів за кошти мешканців або місцевих бізнесменів. Такі заходи підвищували якість освітнього середовища там, де державних грошей бракувало, і формували відчуття спільної відповідальності громади за школу.

---

²⁷ Government of Ukraine and Education Cannot Wait Announce US\$18 Million Catalytic Grant and Call on Donors to Scale-Up Education Funding for Girls and Boys Impacted by Conflict. URL: <https://www.educationcannotwait.org/news-stories/press-releases/government-ukraine-and-education-cannot-wait-announce-us18-million>.

²⁸ Як мотивувати бізнес інвестувати в школу: розмова про освітній фандрейзинг. URL: <https://nus.org.ua/2024/07/18/yak-motyvuvaty-biznes-investuvaty-v-shkolu-rozмова-pro-osvitnij-fandrejzyng/>.

Після початку повномасштабної війни у 2022 р. роль громадянського суспільства у підтримці шкіл ще більше зросла. Бойові дії призвели до масштабних руйнувань освітньої інфраструктури – станом на 2023 р. в Україні було знищено понад 360 освітніх закладів і ще близько 3400 пошкоджено. В цих умовах місцеві громади, волонтери і батьківські об'єднання об'єдналися для відновлення шкіл та забезпечення навчання. З'явилися нові благодійні фонди, що допомагають відбудовувати пошкоджені школи, облаштовувати укриття та забезпечувати учнів технікою для дистанційного навчання. У багатьох громадах батьки й волонтери власноруч ремонтували укриття, облаштовували класи в безпечних підвалах, збирали кошти на генератори та інтернет для шкіл. Діаспора та донори з інших регіонів також опікуються окремими школами, передаючи партії ноутбуків, книг, шкільних автобусів. Таким чином, після 2022 р. благодійна підтримка освіти набула загальнонаціонального характеру: практично кожна школа, що потребувала допомоги, отримала її від небайдужих громадян чи організацій.

З 2022 р., у відповідь на нові виклики, корпоративна підтримка освіти суттєво зросла. Багато компаній переорієнтували свої КСВ-програми на допомогу школам, що постраждали від війни, та на забезпечення безперервності навчання. Хоча це й менше за обсяги державного фінансування, проте ці кошти бізнес спрямовує адресно – туди, де є нагальні потреби, і на ті напрями, що відповідають профілю компаній. Зокрема, технологічні корпорації передавали школам комп'ютерне обладнання та доступ до онлайн-платформ, а промислові підприємства допомагали відбудовувати зруйновані майстерні і класи. Великі аграрні холдинги активно підтримують сільські школи, яким особливо складно в сучасних умовах. Бізнес фінансує обладнання для навчальних кабінетів, укриття та системи безпеки, впроваджує дуальні освітні проєкти для учнів старших класів. Така масована участь бізнесу у воєнний час продиктована як прагненням підтримати суспільство, так і стратегічною необхідністю готувати молодь до відбудови країни та власних галузей (табл. 1.2.1).

Таблиця 1.2.1

Порівняльна характеристика джерел неформального фінансування в Україні

Джерело	Батьки та місцеві ініціативи	Місцеві громади	Бізнес
Форми підтримки	Грошові внески на потреби школи (ремонт, обладнання, охорона тощо); залучення через батьківські комітети або шкільні фонди; волонтерська праця, збір благодійної допомоги речами	Спільні проєкти громади для школи (ремонти, будівництво укриттів); благодійні акції місцевих ГО; участь громади в піклувальних радах закладів	Корпоративні соціальні програми (оснащення кабінетів, гуртки); спонсорство заходів та конкурсів для учнів; передача обладнання, стипендії, гранти на освіту
Масштаб до 2022 р.	Майже повсюдно; часто неофіційний характер, обсяг залежав від статків	Зростаюча участь завдяки децентралізації: місцеві бюджети	Обмежено: окремі великі компанії підтримували школи в своїх містах або

Джерело	Батьки та місцеві ініціативи	Місцеві громади	Бізнес
	батьків конкретної школи	співфінансували школи; неформальні громадські ініціативи відбувалися епізодично, залежно від активності мешканців	галузеві ліцеї; основний акцент КСВ був на вищій освіті та професійних програмах, не на ЗЗСО
Масштаб після 2022 р.	Зросла волонтерська участь: батьки і активісти масово допомагали відбудувати школи після обстрілів, облаштовувати укриття, забезпечувати дистанційне навчання; проте фінансові можливості родин знизилися через війну, що обмежує грошові внески	Кардинальне підвищення ролі громад у відновленні освіти: громади власним коштом ремонтують пошкоджені школи, будують укриття, організовують прихисток учнів з інших регіонів; тісна співпраця з благодійними фондами та міжнародними донорами на місцевому рівні	Значне розширення допомоги; компанії забезпечують школи технологіями, фінансують матеріали для укриттів, підтримують навчання в громадах поблизу своїх підприємств; деякі фірми беруть «шефство» над школами в рамках відбудови

Складено авторами.

Незважаючи на благі наміри, неформальні платежі несуть низку ризиків. По-перше, використовувана інколи примусовість при здійсненні благодійності підриває право на безоплатну освіту. Школи в різних населених пунктах опиняються в нерівних умовах – заможні батьки у великих містах здатні зібрати значні суми, тоді як у депресивних регіонах можливості допомоги мінімальні. Це поглиблює нерівність як між школами, так і між учнями за ознакою матеріального становища сімей.

Іншою проблемою є облік і цільове використання благодійних коштів. Якщо внески сплачуються не на офіційні рахунки, а через посередників (благодійні фонди при школах чи ГО батьків), виникає ризик нецільового використання. Донори (батьки) фактично втрачають контроль над коштами, якщо ті осідають поза бухгалтерією школи. Дослідження доброчесності в освіті відзначали відсутність належного обліку батьківських внесків і слабкий фінансовий нагляд, що створює поле для зловживань. Нерідко директори шкіл, не будучи розпорядниками офіційно зібраних грошей, не несуть відповідальності за їх витрати. Така ситуація підриває довіру громади: батьки не завжди знають, на що саме пішли їхні кошти, якщо звіти непрозорі. Відсутність чітких правил та контролю у сфері неформального фінансування призводила до скандалів і корупційних ризиків у освіті.

Ще один виклик – це «звикання» засновників закладів (місцевої влади) до постійних вливань з боку батьків і спонсорів. У багатьох випадках керівництво громад знає про збір коштів у школах і не втручається, оскільки це дозволяє економити бюджетні кошти. Фактично добровільні пожертви підміняють собою

належне державне фінансування, знімаючи з органів влади частину відповідальності за матеріальне забезпечення ЗЗСО. Це негативна тенденція, оскільки благодійні потоки непостійні і не можуть плануватися наперед, на відміну від гарантованого бюджету. Якщо завтра благодійники втомляться або економічна ситуація погіршиться, школа може залишитися без критичних ресурсів. Таким чином, неформальне фінансування здатне лише тимчасово компенсувати прогалини, але не замінити собою системного державного інвестування в освіту.

1.3. Основні виклики у фінансуванні середньої освіти в Україні впродовж 2022–2025 років

Освітня галузь України в останні роки зіткнулася зі структурними диспропорціями у фінансуванні та хронічним недофінансуванням. Це проявляється у дисбалансі бюджетних пріоритетів, нерівномірному розподілі ресурсів і недостатніх інвестиціях у розвиток інфраструктури освіти. Попри значну вагу освіти в бюджетній системі, фінансування освітньої сфери відчутно обмежене.

Аналіз частки видатків на освіту у зведеному бюджеті України вказує на суттєве її зменшення протягом 2022–2025 років. У 2022 р. на освіту припадало близько 9,5 % сумарних видатків зведеного бюджету. З початком повномасштабної війни бюджетні пріоритети змістилися: в 2023 р. частка освіти скоротилася до приблизно 7,0 %, оскільки основний приріст видатків пішов на потреби оборони і безпеки. У 2024 р. цей показник лишився на подібному рівні – близько 7,1 %, що свідчить про закріплення нової структури пріоритетів. Попередні дані за 2025 р. вказують, що освіта становить лише приблизно 6,7 % видатків зведеного бюджету. Для порівняння, на сектор оборони у 2025 р. спрямовано понад половину всіх видатків (понад 50 %), тобто освітня галузь отримує значно меншу частку ресурсів. Така динаміка відображає структурну диспропорцію: в умовах війни частка фінансування освіти помітно знизилася, що можна трактувати як відносне недофінансування цієї сфери на користь пріоритетних оборонних витрат²⁹.

Фінансування середньої освіти характеризується значним перекосом на користь поточних витрат (утримання системи) при вкрай низькій частці капітальних інвестицій. Левова частка коштів спрямовується на виплату заробітної плати вчителів, оплату комунальних послуг та інші операційні потреби, тоді як витрати на розвиток матеріально-технічної бази шкіл залишаються мізерними. Це підтверджують офіційні дані: у 2024 р. понад 58 % усіх видатків на освіту з місцевих бюджетів пішло на оплату праці педагогів. Для порівняння, на придбання обладнання, оновлення шкільного інвентарю та інші капітальні потреби спрямовано лише близько 4 % коштів³⁰. Така структура

²⁹ Видатки зведеного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/2022/>.

³⁰ Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. URL: <https://decentralization.ua/news/19387>.

витрат свідчить про те, що ресурси здебільшого покривають повсякденне функціонування освітньої системи, а не її розвиток.

Система фінансування освіти в Україні також страждає від регіональної та міжтериторіальної нерівномірності. Внаслідок бюджетної децентралізації основний тягар фінансування освіти несуть місцеві бюджети: понад 80 % сукупних освітніх видатків фінансується саме на рівні громад (через освітню субвенцію та власні доходи місцевих бюджетів). Однак фінансові можливості різних регіонів та громад суттєво відрізняються. Так, економічно потужніші регіони та великі міста здатні акумулювати більше коштів на освіту, тоді як віддалені сільські громади чи області, постраждалі від війни, відчувають дефіцит ресурсів. Зокрема, у 2024 р. доходи бюджету м. Києва зросли на 128 % порівняно з довоєнним періодом – завдяки концентрації бізнесу та економічної активності. Водночас прифронтові регіони зазнали різкого падіння доходів: у Луганській обл. надходження місцевих бюджетів скоротилися на 60 % внаслідок втрати територій, евакуації населення та руйнування економіки³¹. Це призводить до того, що фінансування освіти на одну особу або на одного учня суттєво різниться: заможні громади можуть дозволити більше витрат на школи (крім базової субвенції), тоді як бідні регіони ледь покривають мінімальні потреби.

Нерівномірність спостерігається не лише між різними областями, а й між типами громад – залежно від їхнього розміру та економічного потенціалу. Аналіз показує, що найменші територіальні громади (сільські селища до 5 тис. жителів) постраждали найбільше: їхні власні доходи за останні роки скоротилися майже на чверть у реальному вимірі. Натомість великі міста демонструють відносно кращу стійкість бюджетів, подекуди навіть зберігаючи незначне зростання доходів із врахуванням інфляції. Така асиметрія в ресурсному забезпеченні освіти призводить до різної якості освітніх послуг: у багатших громадах більше можливостей утримувати школи, платити конкурентні зарплати вчителям і фінансувати гуртки чи ремонти, тоді як у депресивних регіонах школи відчувають гострий брак коштів. Значна диференціація фінансового потенціалу громад підкреслює необхідність державної політики вирівнювання, аби забезпечити більш рівномірне фінансування освіти по всій країні. Без механізмів горизонтального і вертикального вирівнювання такі диспропорції можуть посилювати соціальну нерівність і дисбаланси в розвитку людського капіталу регіонів.

Російська збройна агресія спричинила масштабні руйнування освітньої інфраструктури по всій країні. Ворожі обстріли цілеспрямовано нищать школи, ліцеї, дитсадки та інші заклади освіти. Окрім прямих руйнувань, значна частина шкіл опинилася на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій, де освітній процес у звичній формі неможливий. Багато учнів були змушені перейти на дистанційне навчання або взагалі перервати його, що створює довгострокові наслідки для доступу до освіти і потребує додаткових зусиль з подолання освітніх втрат.

---

³¹ Аналіз виконання місцевих бюджетів за 2024 рік. URL: <https://decentralization.ua/news/19387>.

Потреби у відновленні зруйнованої освітньої інфраструктури зросли до небаченого масштабу. Для відбудови шкіл, що постраждали від війни, потрібні багатомільярдні інвестиції. Водночас державний бюджет наразі не спроможний повністю профінансувати повноцінну реконструкцію: виділені кошти є недостатніми, через що основний тягар фінансування відбудови лягає на міжнародних партнерів або ж процес відновлення відкладається на майбутнє. Фактично планова модернізація закладів освіти була призупинена – майже всі капітальні видатки в освіті перенаправлені на першочергові потреби воєнного часу. Держава зосередилася на аварійних ремонтах і консервації пошкоджених приміщень, тоді як проактивне будівництво нових шкіл чи оновлення обладнання відкладено. Це призводить до швидкого старіння матеріальної бази освіти і накопичення так званого «інфраструктурного боргу» – після війни Україні доведеться одночасно відбудовувати зруйновані об'єкти та надолужувати роки відкладених інвестицій. Таким чином, масові руйнування шкільної мережі вимагають від держави довгострокового планування фінансування відновлення, аби забезпечити право кожної громади на доступ до освіти навіть після завершення воєнного стану.

Повномасштабна війна спричинила безпрецедентне внутрішнє переміщення учасників освітнього процесу. Передусім постала проблема релокації шкіл із небезпечних регіонів. Після початку вторгнення десятки закладів загальної середньої освіти на сході та півдні країни були евакуйовані та відновили роботу на підконтрольній Україні території. Забезпечення діяльності таких релокованих закладів потребує додаткового фінансування: необхідно облаштувати нові приміщення, забезпечувати житлом і зарплатою переміщених учителів, створювати умови для дистанційного навчання учнів з окупованих територій. Держава частково вирішує ці питання через освітню субвенцію (яка і в умовах війни продовжує виплачувати зарплати педагогам по всій країні) та резерв освітньої субвенції для громад, що прийняли велику кількість переселенців. Однак місцеві бюджети, на які лягає утримання шкіл (комунальні послуги, ремонти тощо), теж постраждали від війни і часто не можуть повною мірою профінансувати додаткове навантаження³². Так, у бідніших громадах або прифронтових районах можливості прийняти нових учнів і забезпечити їм належні умови значно обмежені, що посилює нерівність у доступі до освіти між регіонами. Соціальна підтримка учасників освітнього процесу – учнів, їхніх батьків та педагогів – стала критичною потребою: багато сімей втратили житло чи роботу і потребують допомоги, а вчителі-переселенці потребують гарантій продовження трудової діяльності на новому місці.

Окремим викликом під час війни є забезпечення інклюзивного навчання для дітей з ООП. До війни в Україні майже 43 % шкіл мали інклюзивні класи, і щороку кількість дітей з ООП в загальноосвітніх школах зростала. Проте воєнний стан створив нові бар'єри для інклюзивної освіти. Частина спеціалізованих центрів (ІРЦ) на окупованих або прифронтових територіях

---

³² Що з інклюзивною освітою в Україні під час війни. URL: <https://nus.org.ua/2023/02/02/shho-z-inklyuzyvnoyu-osvityu-v-ukrayini-pid-chas-vijny>.

припинили роботу або перейшли на онлайн-режим; багато фахівців з підтримки дітей з ООП виїхали або стали недоступними. Водночас у відносно безпечні регіони прибули сотні дітей з інвалідністю чи особливими потребами з числа внутрішньо переміщених осіб, що призвело до перевантаження місцевих ІРЦ. Кількість дітей, які потребують корекційних послуг та асистивних технологій, різко зросла, тоді як фінансування на це не збільшилося. Місцеві бюджети не можуть найняти додаткових фахівців або придбати необхідне обладнання – надходження коштів впали через війну, і більшість ресурсів спрямовується на базові потреби та оборону. Діти з ООП під час дистанційного навчання випадають з освітнього процесу сильніше за інших: вони не отримують в повній мірі корекційно-розвиткових послуг, втрачають набуті навички без щоденної роботи зі спеціалістами. В умовах частих повітряних тривог постає навіть практична проблема доступності укриттів для учнів з інвалідністю – не всі школи обладнані пандусами чи спеціальними санвузлами в сховищах.

Отже, забезпечення рівного доступу до освіти для дітей з ООП в умовах війни вимагає як збільшення державного фінансування, так і залучення додаткових ресурсів та експертиз, щоб жодна вразлива категорія учнів не залишилася без підтримки.

Безпека учнів і працівників освіти під час воєнного стану стала безумовним пріоритетом, що суттєво змінив структуру освітніх видатків. Для відновлення очного навчання уряд запровадив обов'язкову умову: кожен заклад освіти, який працює офлайн, повинен мати доступ до укриття або бомбосховища, придатного для перебування дітей під час повітряної тривоги. Відтак у 2022/2023 н. р. значна частина шкіл, які не мали належних сховищ, залишалася на дистанційному навчанні, доки не будуть оснащені хоча б найпростішими укриттями. Держава виділила цільові ресурси для облаштування сховищ у школах: у державному бюджеті 2023 р. було передбачено 1,5 млрд грн субвенції місцевим бюджетам на створення безпечних умов в закладах освіти. Проте реалізація цих проєктів виявилася складною – станом на початок жовтня 2023 р. фактично використано лише 90,5 млн грн (близько 6 % від розподіленої суми). Тисячі шкіл по країні розпочали або планували будівництво та ремонт укриттів, але через бюрократичні процедури, брак будівельних потужностей чи безпекову ситуацію ці роботи просуваються повільно. Втім, уряд продовжує програму фінансування укриттів: на 2024–2025 рр. обсяги субвенцій були збільшені, а на 2026 р. вже заплановано 5 млрд грн виключно на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт сховищ у школах³³. Ці кошти розподіляються між громадами з урахуванням рівня безпекових ризиків: більше грошей спрямовується в області, що регулярно зазнають обстрілів. Безпрецедентні видатки на бомбосховища є життєво необхідними для збереження життя дітей, але водночас вони суттєво скоротили інші статті розвитку освіти. Фактично, як зазначалося вище, майже всі капітальні інвестиції в освіту на час війни були перенацілені на безпекові потреби. Це означає, що закупівлі нового обладнання, комп'ютерів, модернізація

---

³³ Уряд затвердив правила розподілу субвенцій на шкільні укриття у 2026 році. URL: <https://mon.gov.ua/news/uriad-zatverdvyv-pravyyla-rozpodilu-subventsii-na-shkilni-ukryttia-u-2026-rotsi>.

класів, впровадження енергоефективних технологій – все це відкладено на потім, адже першочергово бюджет фінансує укриття та аварійні ремонти. З одного боку, такі витрати – інвестиція в порятунок життів і створення умов для хоча б часткового повернення дітей за парти; з іншого боку, утворюється «провал» у розвитку матеріально-технічної бази освіти, який доведеться надолужувати після завершення війни.

Окрім бомбосховищ, військовий час змусив фінансувати низку інших безпекових та критично важливих заходів у закладах освіти. Систематичні ракетні удари по енергетичній інфраструктурі України восени-взимку 2022–2023 рр. спричиняли тривалі відключення електроенергії, що напряду вплинуло і на школи. Щоб навчальний процес не переривався через блекаути, школам потрібні були генератори та автономні джерела живлення. Уряд дозволив закладам освіти використовувати бюджетні кошти для закупівлі генераторів, а також почав централізовано забезпечувати найбільш нужденні громади цим обладнанням. Зокрема, у травні 2025 р. Кабінет Міністрів України ухвалив рішення спрямувати 46,35 млн грн із спеціального фонду бюджету на забезпечення безпечного освітнього середовища, зокрема закупівлю генераторів для понад 130 шкіл у семи областях України³⁴. Наявність генераторів дозволяє школам продовжувати заняття навіть під час відімкнення світла, забезпечуючи освітній процес без перерв та нормальні умови перебування дітей. Разом з тим виникають додаткові постійні витрати – на паливо для генераторів, їх обслуговування, навчання персоналу з технічної експлуатації, і ці витрати теж мають покриватися з місцевих чи державних бюджетів.

Ще один напрям безпекових видатків – протипожежне обладнання та навчання з цивільної оборони. Через збільшення ризиків надзвичайних ситуацій (пожеж у результаті обстрілів, витоків газу, виявлення боєприпасів тощо) школи потребують сучасних систем пожежної сигналізації, вогнегасників, медичних аптечок і регулярних навчальних тренувань для учнів і вчителів. Організація всього цього теж лягає фінансовим тягарем на освітні управління. Частково допомагають міжнародні гуманітарні організації, забезпечуючи школи базовими пакетами безпеки (зокрема, ЮНІСЕФ та Червоний Хрест постачали в деякі регіони вогнегасники, аптечки, навчальні матеріали з безпеки). Але переважно фінансування безпекових заходів – це відповідальність держави та громад. Протягом 2022–2023 рр. пріоритетом стало саме життя і здоров'я дітей, тому витрати на захисні споруди, генератори й безпеку в школах зросли в рази. Цей вимушений акцент змінив структуру освітнього бюджету воєнного часу, змусивши жорстко економити на всьому другорядному заради головного – захищеного навчального середовища для кожної дитини.

Поступово залежність освітнього сектору від зовнішньої допомоги стала системним чинником, що має і позитивні, і негативні наслідки. З одного боку, без цієї допомоги багато критичних проблем залишилися б невирішеними: діти не мали б підручників і техніки для онлайн-уроків, зруйновані школи не

---

³⁴ Уряд виділив кошти на генератори для освітніх закладів: понад 130 шкіл у 7 областях отримають підтримку. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/19591?page=4>.

відбудовувалися б, вчителі не отримували б нових навичок. З іншого боку, фінансова підтримка з-за кордону не може бути довготривалою гарантією стабільності. Вже сьогодні експерти застерігають, що велика частка зовнішніх коштів у бюджеті може зумовити небажані зміни освітніх пріоритетів. Донори можуть визначати, які напрями розвитку освіти фінансувати першочергово, і ці пріоритети не завжди повністю співпадають із національними інтересами. Наприклад, міжнародні програми більше уваги приділяють гуманітарним аспектам і базовим потребам, тоді як стратегічні реформи (на кшталт переходу на 12-річну школу чи оновлення стандартів освіти) можуть залишитися без достатнього ресурсу. Крім того, існує ризик, що зі зменшенням інтенсивності воєнних дій або за інших обставин обсяги міжнародної допомоги скоротяться, і тоді українська освіта залишиться з «розбалансованим» бюджетом, якому бракує власних доходів для підтримання всіх започаткованих під час війни ініціатив. Поглиблення залежності від донорів підкреслює критичну потребу у збільшенні внутрішнього фінансування освіти після стабілізації ситуації. Державі доведеться поступово перебирати на себе витрати, які нині покриваються за рахунок донорських коштів – і на відбудову шкіл, і на психологічну підтримку дітей, і на модернізацію освітнього процесу. Важливо, щоб проєкти міжнародної допомоги були узгоджені з національними пріоритетами та мали план поступової передачі зобов'язань українській стороні. Тільки за такої умови зовнішня допомога не послабить, а навпаки – підсилить систему освіти, заклавши основу для її післявоєнного відродження.

Актуальна модель фінансування середньої освіти в Україні має низку суттєвих обмежень, що негативно впливають на якість та рівність освітніх послуг. Державне фінансування здебільшого спрямоване на захищені статті (перш за все зарплати вчителів), тоді як інші потреби покладаються на місцеві бюджети. В умовах воєнного часу загальний обсяг коштів на освіту скоротився, що посилює існуючі проблеми фінансування.

Чинна система фінансування зосереджена переважно на покритті поточних витрат (зарплатні та утримання шкіл) і майже не передбачає стабільних каналів інвестування в інноваційний розвиток освіти. Освітня субвенція має цільове призначення – виключно оплата праці педагогічних працівників, тому кошти на модернізацію матеріально-технічної бази, запровадження STEM-лабораторій, цифрові технології тощо повинні шукати самі громади. Місцеві бюджети фінансують ремонти, комунальні послуги, обладнання та розвиток шкіл з власних надходжень, але ресурсів на сучасні освітні інновації зазвичай бракує. До війни певним джерелом таких інвестицій були нерозподілені залишки освітньої субвенції, які залишалися на рахунках громад і які дозволялося використовувати на потреби розвитку – наприклад, закупівлю комп'ютерної техніки, мультимедійного обладнання, підключення шкіл до Інтернету чи створення навчальних STEM-центрів. Проте у період воєнного стану ці можливості істотно обмежені: уряд вилучив у 2023 р. залишки субвенції попередніх років назад до державного бюджету, потребуючи коштів для першочергових цілей. Через законодавчі обмеження в умовах війни багато капітальних видатків на освіту були заморожені – пріоритетом стало

забезпечення безпеки (облаштування укриттів, ремонт пошкоджених будівель), що фактично зупинило планову модернізацію навчальної матеріально-технічної бази. Таким чином, школи опинилися в ситуації, коли фінансування інновацій і цифровізації відбувається несистемно і залежить від разових проєктів або допомоги донорів, а не від вбудованих механізмів держбюджету³⁵.

Відсутність постійних бюджетних інструментів для підтримки освітніх інновацій призводить до фрагментарності їх впровадження. Зокрема, реформа «Нова українська школа» (НУШ), що передбачає оновлення методик навчання, придбання сучасного обладнання та перепідготовку вчителів, у 2022–2023 рр. взагалі не мала окремого державного фінансування через перенаправлення коштів на потреби воєнного часу. Лише у 2024 р. було виділено символічну суму (близько 0,47 млрд грн) цільових коштів на підтримку НУШ, чого явно недостатньо для повномасштабного продовження реформи. Схожа ситуація і з розвитком STEM-освіти: лише наприкінці 2020-х років стартували перші спроби прямого фінансування створення природничо-наукових лабораторій у школах. Так, у 2025 р. Уряд затвердив одноразову STEM-субвенцію обсягом 499,4 млн грн, розраховану на оснащення сучасним обладнанням лише 108 відібраних шкіл. За ці кошти вибрані заклади зможуть облаштувати кабінети фізики, хімії, біології, математики та придбати STEM-лабораторії, проте переважна більшість шкіл країни не охоплена цією програмою. Більше того, навіть у рамках цього обмеженого проєкту місцевим органам влади доведеться співфінансувати частину витрат – ремонт приміщень для STEM-кластерів покладено на бюджети громад або інші джерела³⁶. Отже, нинішня модель фінансування фактично не забезпечує масштабного впровадження інновацій та цифрових рішень у освіті. Школи вимушені покладатися на нерегулярні джерела – волонтерські та донорські проєкти, залишковий принцип виділення коштів або перерозподіл існуючих скромних ресурсів. Все це стримує модернізацію освітнього процесу і створює нерівність, коли лише окремі, більш спроможні громади чи пілотні заклади отримують доступ до сучасних технологій, тоді як інші відстають.

Децентралізація освіти, завершена до 2021 р., передала основну відповідальність за організацію та фінансування шкіл від районного та обласного рівнів – безпосередньо об'єднаним територіальним громадам. Держава натомість залишила за собою функцію формування політики і надання цільових ресурсів: освітня субвенція надходить прямо з державного бюджету до бюджетів громад, оминаючи обласні адміністрації. Обласний рівень управління освітою (департаменти освіти ОВА) зараз фінансує лише обмежене коло закладів – передусім спеціалізовані школи-інтернати, ліцеї обласного підпорядкування та інші заклади, що не перейшли до комунальної власності громад. Формально повноваження чітко розмежовані законами: Міністерство освіти і науки України визначає державні стандарти, формули розподілу субвенцій та програми

---

³⁵ Фінансування шкіл – непопулярні державницькі рішення руками місцевих рад чи турбота про якість освіти? URL: <https://voxukraine.org/finansuvannya-shkil-nepopulyarni-derzhavnytski-rishennya-rukamy-mistsevyh-rad-chy-turbota-pro-yakist-osvity>.

³⁶ STEM-субвенція: 108 шкіл отримують нові лабораторії та природничі кабінети / Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/news/stem-cubventsiia-108-shkil-otrymaut-novi-laboratorii-ta-prirodnychi-kabinety>.

розвитку; обласні державні (військові) адміністрації відповідають за координацію освітньої політики на регіональному рівні та можуть виступати отримувачами цільових субвенцій для обласних потреб; органи місцевого самоврядування є засновниками більшості шкіл і несуть відповідальність за утримання закладів, оптимізацію мережі та забезпечення доступності освіти на місцях.

На практиці, однак, виникають суперечності та розриви між цими рівнями, особливо щодо фінансів. По-перше, громади часто скаржаться, що їм передано максимальні повноваження без адекватного фінансового забезпечення. Фраза «повноваження не підкріплені фінансами» стала хрестоматійною: місцеві ради розуміють свою відповідальність, але запитують, звідки взяти кошти на виконання всіх вимог. Державна субвенція покриває лише базові видатки, натомість додаткові завдання (як-от забезпечення профільної старшої школи, інклюзивних послуг, гуртків чи тієї ж цифровізації) фінансово лягають на громади. По-друге, МОН та центральна влада дещо однобоко використовують фінансові механізми впливу, часто ставлячи місцеву владу перед необхідністю приймати непопулярні рішення. Формульний розподіл коштів, про який згадувалося вище, фактично примушує громади закривати школи або класи, якщо вони хочуть збалансувати бюджет.

По-третє, в умовах війни зросла роль обласних військових адміністрацій, що теж створює нові накладки у розподілі ресурсів. ОВА отримали тимчасово розширені повноваження для забезпечення життєдіяльності регіонів, включно з освітньою сферою – наприклад, саме ОВА координують відбудову пошкоджених шкіл за кошти держави чи донорів. В деяких випадках обласні адміністрації виступають як розпорядники цільових програм паралельно з громадами. Показовим є факт, що заявки на згадану STEM-субвенцію у 2025 р. подавали не лише міські та сільські ради, а й обласні військові адміністрації, тобто регіональна влада безпосередньо втручалася у процес розподілу інноваційних освітніх коштів. Це може свідчити як про їхню допомогу громадам у підготовці проєктів, так і про певну нечіткість у правилах – хто саме має ініціювати й реалізовувати такі проєкти. Ще один приклад – фінансування відбудови зруйнованої інфраструктури: формально обов'язок забезпечити функціонування шкіл лежить на громадах, але ані їхні бюджети, ані освітня субвенція не містять резервів на капітальні реконструкції. Центральний бюджет досі не створив окремого фонду відновлення освіти, і ця функція значною мірою покладена на міжнародну допомогу. В результаті частина громад, особливо прифронтових, залишається без повноцінного доступу до освіти, адже місцева влада фізично не в змозі власним коштом швидко відновити школи, а розподіл державних коштів на ці цілі нечіткий.

Отже, існують низка суперечностей у трикутнику «МОН – ОВА – громади» щодо фінансування: центральна влада задає правила і розподіляє субвенції, регіональна виконує координаційну роль, а місцева несе основний тягар забезпечення закладів освіти. Без належної співпраці та узгодження фінансових зобов'язань ці рівні влади ризикують перекладати відповідальність один на одного. В підсумку страждає кінцевий результат – учні та вчителі, які

або недоотримують необхідних ресурсів, або стикаються з хаотичними управлінськими рішеннями.

Забезпечення прозорості та підзвітності у фінансуванні освіти є критично важливим для ефективного використання ресурсів. Українське законодавство прямо дозволяє фінансувати державні і комунальні школи не лише за рахунок державного і місцевих бюджетів, але й з інших джерел, не заборонених законом (зокрема благодійної допомоги, грантів тощо)³⁷. В реальності ж система стикається з низкою викликів, серед яких значні неформальні фінансові потоки, нерозвиненість державно-приватного партнерства, відсутність єдиної системи обліку позабюджетних надходжень та потреба в цифровій трансформації звітності.

В українській середній освіті склалася потужна паралельна фінансова система у вигляді приватних витрат сімей. Зокрема, поширені оплачувані репетиторські послуги для підготовки учнів до іспитів і ЗНО/НМТ. Фактично репетиторство стало системним явищем, що компенсує недоліки офіційної шкільної освіти.

Ще одним викликом є майже відсутня практика державно-приватного партнерства (ДПП) в загальній середній освіті. Законодавча база для ДПП існує – зокрема, Закон України «Про освіту» містить окрему статтю про можливість державно-приватного партнерства у сфері освіти. Однак за кілька років після ухвалення цього закону реальних проектів ДПП у шкільній галузі майже немає. Урядові аналітичні документи визнають, що нерозвиненість механізмів ДПП призводить до слабкої зацікавленості бізнесу брати участь у розвитку освітньої інфраструктури³⁸. Іншими словами, приватні інвестори поки що мало мотивовані вкладати кошти у школи – чи то в будівництво, чи в модернізацію матеріальної бази – через невідпрацьованість процедур та гарантій з боку держави.

В Україні досі не запроваджено централізованої системи обліку та моніторингу коштів, що надходять до шкіл поза бюджетом (тобто благодійних внесків, грантів, добровільної батьківської допомоги тощо). Хоча існують затверджені форми фінансової звітності для відображення позабюджетних надходжень шкіл, наразі відсутній єдиний державний реєстр або платформа, куди б надходила ця інформація з усіх закладів. Більше того, значна частина шкіл не веде власної бухгалтерії – вони обслуговуються централізованими бухгалтеріями при місцевих органах управління освітою, що робить неможливим складання окремої фінансової звітності для кожної школи. Відповідно, зібрані школами позабюджетні кошти обліковуються фрагментарно і часто лише на рівні окремого закладу або громади. Такий стан справ створює системну прогалину: держава фактично не має повної картини щодо обсягів і напрямків використання позабюджетних коштів в освіті.

Наразі прозорість позабюджетних надходжень залежить від доброї волі та ініціативи самих шкіл або місцевих управлінців. Згідно із ЗУ «Про освіту», заклади освіти зобов'язані оприлюднювати на власних веб-сайтах кошториси та

³⁷ Як фінансуються школи та як покращити систему їх фінансування. URL: <https://eo.gov.ua/yak-finansuiutsia-shkoly-ta-iaak-pokrashchyty-systemu-ikh-finansuvannia/2021/06/24/>.

³⁸ Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

дані про отриману і використану благодійну допомогу. Деякі школи так і роблять, публікуючи фінансові звіти про благодійні внески батьків за рік, однак без єдиного стандарту і контролю ці дані розрізнені та важкодоступні для аналізу. Відсутність централізованого обліку означає, що управлінці не мають точних даних про сукупні ресурси на одного учня з урахуванням батьківських внесків, а отже не можуть врахувати їх при плануванні фінансування.

За висновками освітнього омбудсмена, брак узгоджених відкритих даних та єдиних реєстрів по освіті прямо перешкоджає прозорому і справедливому розподілу коштів між школами. Іншими словами, коли держава планує видатки, вона орієнтується лише на бюджетні кошти, не знаючи, скільки додатково збирають різні школи з батьків – це породжує нерівномірність: одні заклади можуть фактично мати більше ресурсів, ніж інші, але офіційно це не відображено. Таким чином, відсутність єдиної системи обліку позабюджетних надходжень серйозно обмежує можливості контролю і стратегічного планування фінансування освіти³⁹.

Подолання згаданих проблем значною мірою залежить від впровадження сучасних цифрових рішень у сфері освітніх фінансів. Нині фінансова звітність закладів освіти часто ведеться в паперовій формі або розрізненіх електронних файлах, що ускладнює її аналіз і громадський контроль. Держава прагне перейти від застарілої практики, коли школа змушена готувати декілька схожих звітів для різних інстанцій, до єдиної цифрової екосистеми, де дані вводяться один раз і використовуються багаторазово всіма уповноваженими органами.

У контексті фінансів освіти цифрова трансформація звітності означає створення централізованої інформаційної системи, що збирала б у реальному часі всі дані про надходження та витрати кожної школи. Окрім прозорості, це підвищило би підзвітність керівників закладів і органів управління освітою, адже всі зацікавлені сторони – від батьків і громад до центральної влади – мали би доступ до агрегованої фінансової інформації. Уряд вже робить кроки в цьому напрямі: створюються електронні модулі збору статистичної інформації, впроваджуються онлайн-дешборди відкритих даних тощо.

Отже, період дії воєнного стану (2022–2025 рр.) став надзвичайним випробуванням для фінансової стійкості української освіти. Держава опинилася перед необхідністю одночасно вирішувати кілька критичних завдань: відновлювати зруйновану інфраструктуру шкіл, релокувати та підтримувати заклади освіти і педагогів у безпечні регіони, забезпечувати інклюзивність та психологічну допомогу в нових умовах, інвестувати значні кошти у безпеку навчального середовища і компенсувати дефіцит коштів за рахунок міжнародної допомоги. Усі ці виклики наклалися на давні проблеми недофінансування освіти, посилили диспропорції та загрози для якості освітніх послуг. Проте, попри труднощі, українська освітня система продемонструвала стійкість: за підтримки державних програм і донорів вдалося організувати навчання мільйонам дітей навіть під час війни, зберегти діяльність тисяч шкіл (в тому числі в онлайн-

---

³⁹ Як фінансуються школи та як покращити систему їх фінансування. URL: <https://eo.gov.ua/yak-finansuiutsia-shkoly-ta-iaak-pokrashchyty-systemu-ikh-finansuvannia/2021/06/24/>.

форматі) та продовжити впровадження окремих реформ. Досвід воєнного стану висвітлив критичну важливість належного державного фінансування освіти – гнучкого, достатнього та прозорого. На майбутнє, уряду необхідно буде закладати в бюджет суттєві ресурси на повоєнну відбудову і модернізацію шкіл, на підтримку вчителів та учнів, які постраждали від війни, а також створити механізми швидкого реагування на надзвичайні ситуації. Міжнародні партнери, своєю чергою, залишатимуться важливим джерелом фінансів та експертизи, але поступово основна відповідальність за відновлення і розвиток освіти має повернутися державі. Таким чином, виклики воєнного часу можуть стати точкою зростання: інвестуючи у безпеку, інклюзивність та стійкість освітньої системи зараз, Україна закладає фундамент для якісної освіти та відновлення людського капіталу в повоєнний період.

Всі перелічені виклики – від тіньових платежів та неформальних внесків до браку державно-приватних інвестицій і застарілої в окремих позиціях системи обліку – тісно пов'язані між собою і негативно впливають на рівень освітніх послуг. Для забезпечення якісної та доступної освіти держава має впровадити комплексні рішення: підвищити прозорість фінансових потоків шляхом створення єдиних електронних реєстрів і звітності, чітко врегулювати на законодавчому рівні правила залучення та використання благодійних коштів, а також стимулювати партнерство з приватним сектором для модернізації освітньої інфраструктури. Реалізація намічених цифрових проєктів і ухвалення необхідних законодавчих змін стануть важливими кроками, що дозволять зробити фінансування освіти більш прозорим, справедливим і ефективним. Лише за умови подолання зазначених проблем українська освітня система зможе отримати довіру суспільства і додаткові ресурси, необхідні для свого розвитку в умовах сучасних викликів.

1.4. Підходи до кількісного оцінювання ефективності освітнього фінансування в Україні: міжнародний вимір

Як зазначалось вище, ефективне фінансування є потужним важелем, який може прискорити розвиток освітньої галузі. Це зазвичай відбувається коли урядом вірно сформовані пріоритети розвитку освітньої галузі, ці пріоритети мають мати проекцію на національну економіку, а створений фінансовий механізм бути чутливим та здатним фокусувати фінансові ресурси, які завжди мають свої обмеження, на пріоритетних напрямках. При цьому фінансовий механізм має мати вбудовані елементи, які відкликаються на наявні освітні проблеми, зокрема фінансовий механізм при його використанні має бути здатним вирівнювати доступ до освіти різних категорій здобувачів освіти, враховувати гендерні питання, гнучко забезпечувати розвиток інклюзивної, STEM освіти, тощо.

У світовій практиці вже усталилися підходи до рейтингування різних рівнів освіти у міжнародному вимірі і такий «погляд збоку» дає додаткові

аргументи щодо ефективності/неефективності здійснюваних суспільних витрат на освіту.

В табл. 1.4.1 представлено статистичні дані про кількість здобувачів, чисельність педагогічного складу тощо у структурі освіти в Україні.

Таблиця 1.4.1

Структура, кількість здобувачів і чисельність педагогічного складу за рівнями освіти України в 2024/2025 навчальному році

2024/2025 н. р.	Кількість здобувачів освіти, тис. осіб	Кількість педагогів, тис. осіб	Частка здобувачів освіти, %	Частка педагогів, %
Дошкільна освіта	743,402	100,731	12,1	14,6
Загальна середня освіта	3 744,470	372,543	60,9	54,2
Професійна освіта	214,395	28,558	3,5	4,1
Фахова передвища освіта	331,488	25,834	5,4	3,7
Вища освіта	1 112,965	161,385	18,1	23,4
Всього	6146,72	689,051	100,00	100,00

Складено авторами за: Основні освітні статистичні дані / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/osnovni-czyfry-osvity/>.

Як видно з табл. 1.4.1, в 2024/2025 н. р. загальною середньою освітою охоплювалось 3,74 млн школярів, яких навчали 372,5 тис. вчителів. В структурі української освіти на загальну середню освіту припадає 60,9 % за часткою здобувачів освіти і 54,2 % за часткою педагогічного персоналу. Тобто сфера загальної середньої освіти є основним за впливом освітнім фрагментом.

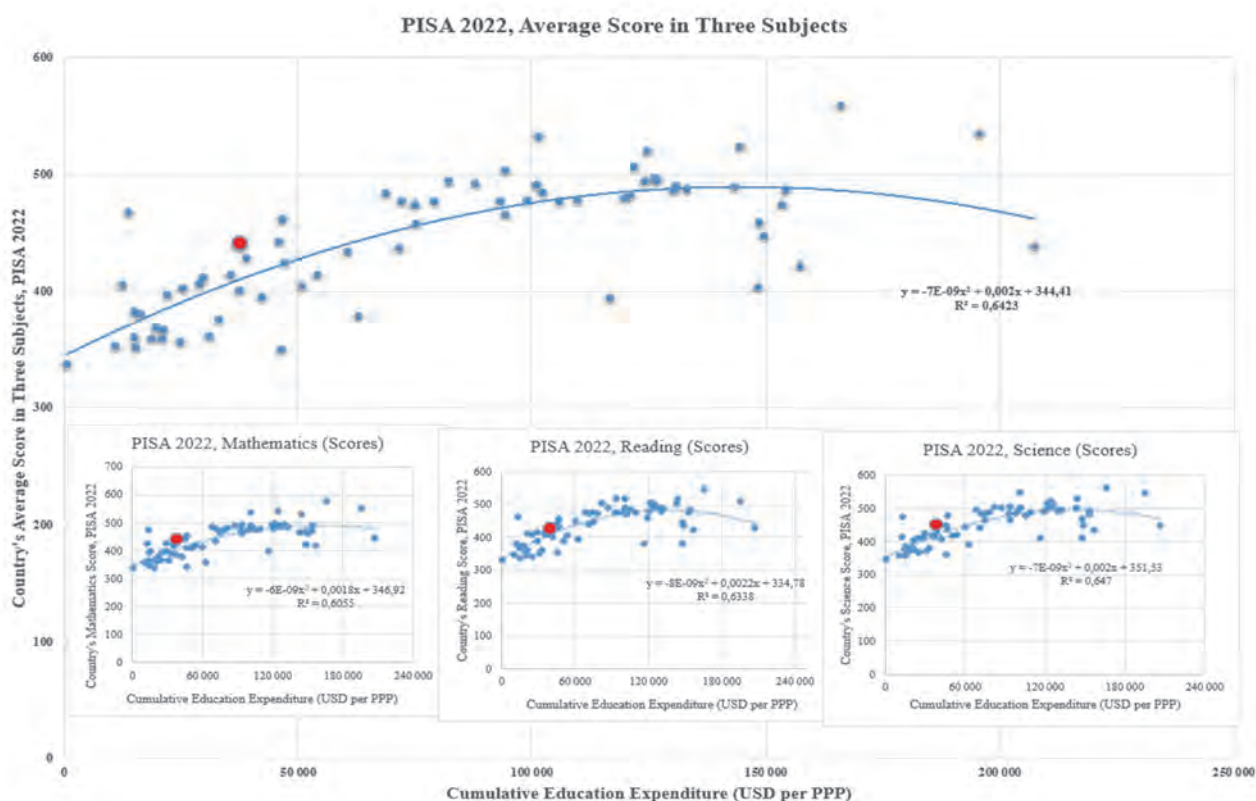
Наступною великою складовою української освіти за чисельністю здобувачів освіти та викладацького корпусу є сфера вищої освіти. Вона охоплювала в 2024/2025 н. р. 1,11 млн студентів і 161,4 тис. викладачів, що в загальній структурі освіти складало 18,1 % та 23,4 % відповідно. Тобто за своїм залучення здобувачів освіти педагогів сфери загальної середньої освіти і вищої освіти домінують у формуванні людського капіталу в Україні.

Розглянемо результати діяльності загальної середньої освіти і вищої освіти України, порівняно із іншими країнами, використовуючи міжнародно співставні методи оцінювання.

На рис. 1.4.1 представлена залежність середнього балу із трьох предметів, який продемонстрували 15 річні школярі із різних країн в PISA оцінюваннях 2022 року від кумулятивної суми витрачених на них коштів в доларах США за паритетом купівельної спроможності. Результати українських школярів представлено збільшеною точкою.

Як видно з рис. 1.4.1, сфера загальної середньої освіти в Україні, виходячи із обсягів затрачених кумулятивно (від початку навчання і до досягнення 15 років) за паритетом купівельної спроможності фінансових ресурсів, належить до групи країн, які витрачають на підготовку одного 15-річного учня не більше 75 тис. дол. США. У цій групі країн із 32 країн Україна посідає 4 місце, що є відносно непоганим результатом. Є багато країн із значно кращим

фінансуванням і ресурсним забезпеченням (наприклад Катар), школярі яких показали відчутно гірші результати.

Рис. 1.4.1. Залежність середнього балу PISA-2022 (математика, читання, наука) для країн ОЕСД та країн-партнерів від кумулятивних 9-річних фінансових витрат на освіту 15/16-річних школярів, що брали участь у PISA- оцінюваннях. Положення України зображено збільшеною точкою
 Побудовано авторами за: PISA 2022 Initial Reports (Volumes I and II) / OECD. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

Водночас дослідження УЦОЯО⁴⁰ свідчать, що впродовж періоду 2018-2022 рр. спостерігалася загальна тенденція падіння результатів українських школярів за кожним із предметів, які тестуються в рамках PISA. Це вказує на необхідність переосмислення підходів до забезпечення якості загальної середньої освіти, особливо враховуючи наявну обмеженість ресурсів та умови воєнного стану. Низкою авторів вказується на необхідність продовження реформи НУШ з посиленням вимог до організації навчання учнів, посилення впливу STEM освіти, поглиблення навчальних технологій інклюзивного навчання, системного підходу до подолання освітніх втрат, підвищення суспільної престижності і якості педагогічного корпусу⁴¹.

Сфера вищої освіти України при використанні загальноприйнятих міжнародних порівнянь демонструє скромніші результати. В табл.1.4.2

⁴⁰ Креативне мислення: національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2022 / Т. Лісова та ін. ; перекл. К. Шумова, Ю. Шпак ; за ред. В. Терещенка та Г. Бондаренко ; Український центр оцінювання якості освіти. Київ, 2024. 260 с.

⁴¹ Нова українська школа як складова інтеграції України в європейський освітній простір (індикатори успіху) / за ред. Г. М. Терещенко ; ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2023. 128 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/monograph_20232_fin.pdf.

представлена динаміка положення провідних українських університетів в QS World University Rankings впродовж 2020–2025 рр.

Таблиця 1.4.2

Динаміка положення провідних українських університетів в QS World University Rankings впродовж 2020–2025 рр.

Університети	2020	2021	2022	2023	2024	2025
КНУ ім. Тараса Шевченка	541–550	601–650	601–650	651–700	681–690	701–710
ХНУ ім. В.Н. Каразіна	491	477	511–520	541–550	691–700	741–750
НТУУ «КПІ ім. І. Сікорського»	701–750	701–750	701–750	701–750	731–740	801–850
НТУ «Харківський політехнічний інститут»	701–750	651–700	651–700	651–700	901–950	1001–1200
Львівська політехніка	751–800	801–1000	801–1000	801–1000	951–1000	1001–1200
Сумський державний університет	701–750	701–750	701–750	801–1000	951–1000	1001–1200

Складено авторами за: QS World University Rankings 2026: Top global universities. *QS TopUniversities*. URL: <https://www.topuniversities.com/world-university-rankings?countries=ua>.

Як видно з табл. 1.4.2 навіть Київський національний університет імені Тараса Шевченка, який є провідним закладом вищої освіти України, знаходиться в другій півтисячі ЗВО світу. Тільки Харківському національному університету імені Каразіна вдалося в 2020, 2021 роках ненадовго потрапити в першу півтисячу університетів.

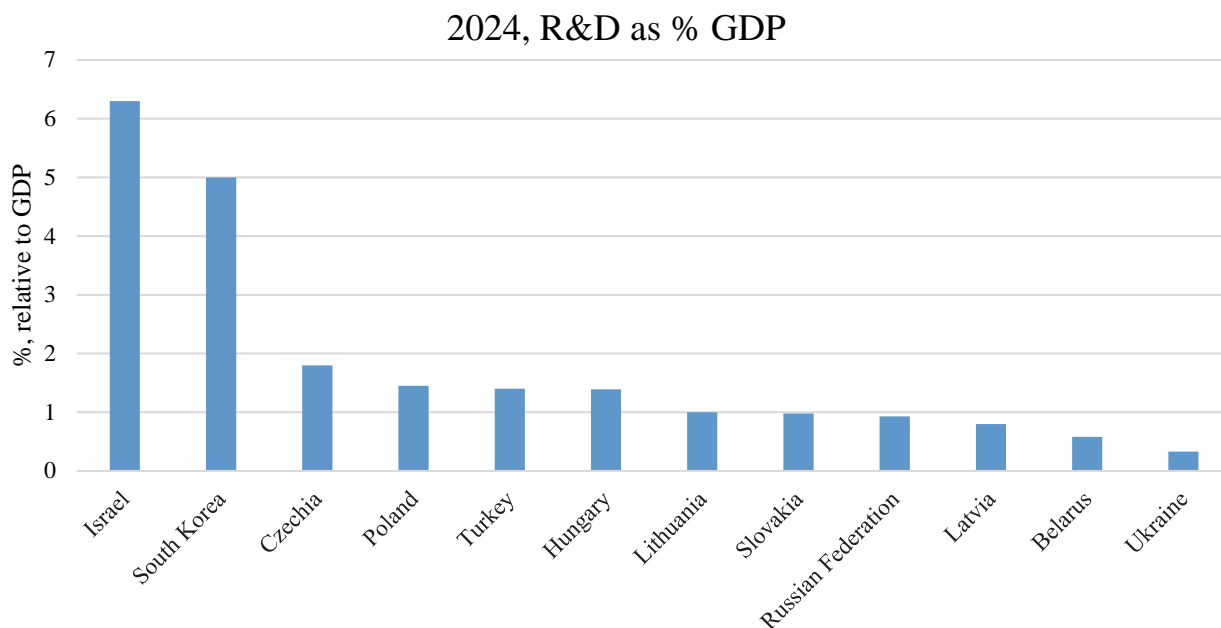
Дослідники української вищої освіти вказують і на інші її проблеми. Крім низьких рейтингів зокрема вказується на проблеми із забезпеченням якості вищої освіти. Отримувані результати (дослідницькі досягнення, академічна свобода, цитованість тощо) слабо корелюють із фінансуванням та ресурсним забезпеченням. Працевлаштування випускників не відслідковується на системній основі⁴². Наразі й слабким є наукове лідерство: університетська наука не стала рушієм технологічного розвитку, на відміну від західних університетів в країнах ЄС, США. Водночас дослідники й вказують на недостатність ресурсів (матеріальних, фінансових) в ключових університетах⁴³.

Контекст зазначеного підкреслює й рис. 1.4.2, де показано витрати на проектні роботи та наукові дослідження (R&D) в ближніх країнах-сусідах України, та країнах-лідерах з цього показника в 2023 році. До формування R&D сфера вищої освіти має пряме відношення. Як видно з рисунка країни-лідери (Ізраїль, Південна Корея) створили економіку знань в своїх країнах і витрачають на R&D-діяльність не менше 5,0 відсотків ВВП. Серед наших країн-сусідів

⁴² Марчук А. Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2023. № 1 (47). С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.482>.

⁴³ Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки: розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 № 286-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/286-2022-%D1%80#Text>.

найбільше витрачає на таку діяльність Чехія (1,8 % ВВП), а найменше – Білорусь (0,58 % ВВП). Україна ж витрачала найменше, всього 0,33 % ВВП. Це свідчить про наявність системної проблеми із створенням інноваційного людського капіталу на заключній стадії його формування. Адже сфера наукових досліджень і проектування, де формуються нові проривні технології, вимагає висококваліфікованих інноваційних особистостей з вищою освітою. Ця проблема має терміново вирішуватись із залученням кращих українських університетів, інноваційної промисловості виходячи із важких для вирішення екзистенціальних викликів перед Україною.

Рис. 1.4.2. Витрати на R&D у 2024 році як частка ВВП в Україні, країнах-сусідах та світових країнах-лідерах

Побудовано авторами за: Education at a Glance 2024: OECD Indicators / OECD. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1787/c00cad36-en>.

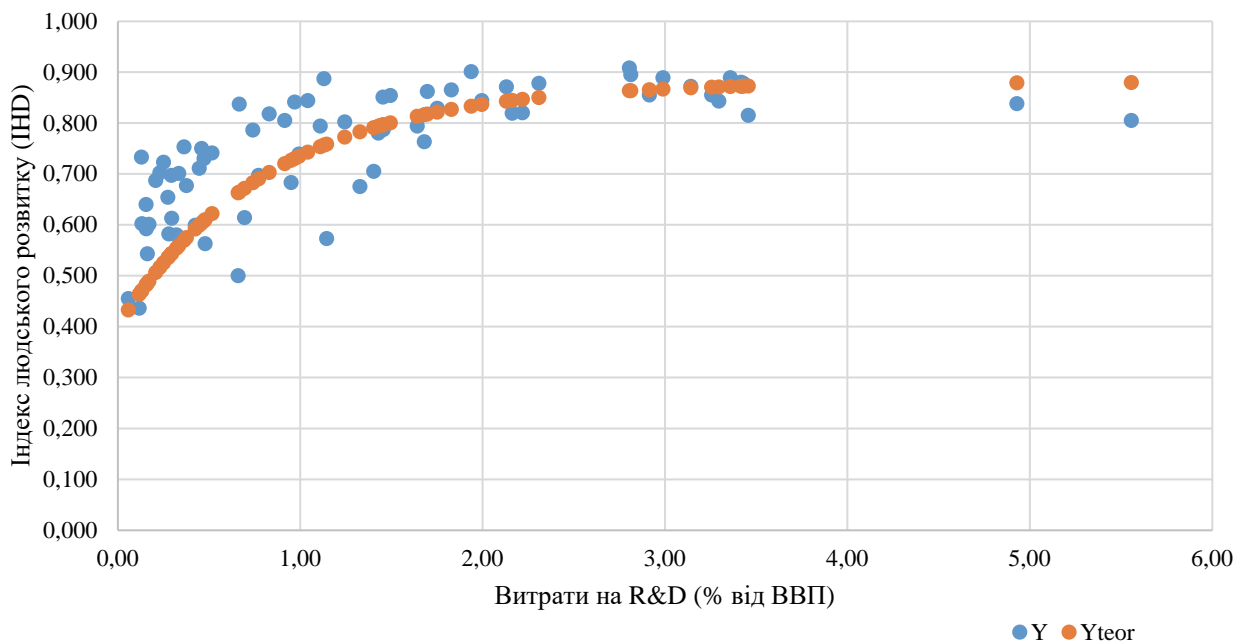
Низка дослідників підкреслює значний загальний вплив людського капіталу на сучасний економічний розвиток країн. За багатьма даними в розвинутих країнах на сьогодні людський капітал формує 60–70 % національного багатства. В Україні за рахунок цього фактора формується тільки 30 % національного багатства⁴⁴.

На рис. 1.4.3 представлено залежність Індексу розвитку людини (ІРЛ) від обсягу R&D у 2023 році. Показник ІРЛ свідчить про соціально-економічну успішність певної країни. Як видно з рисунка, таку залежність можна представити кривою насичення. Методом найменших квадратів для експоненціальної моделі насичення ($y = A - Be^{-kx}$), отримується наступна формула, що найкраще описує дані при $R^2 = 0,72$:

$$y = 0,88 - 0,48 e^{-1,2x} \quad (1.4.1)$$

⁴⁴ Бойківська Г., Саладяк К. Роль людського капіталу в забезпеченні ефективного розвитку підприємств. *Вісник ХНУ*. 2022. № 5 (1). С. 131. DOI: [https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5\(1\)-21](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2022-310-5(1)-21).

де: y – індекс людського розвитку (ІНД); x – витрати на R&D (% від ВВП); 0,88 – теоретична межа насичення (асимптота), яка означає, що за даної моделі ІНД прагне до 0,88 при необмеженому зростанні витрат; 0,48 – параметр зміщення, який визначає початкову точку (при $x=0$ індекс дорівнює $0,88 - 0,48 = 0,40$); 1,2 – коефіцієнт швидкості насичення, який показує, наскільки круто крива йде вгору на початкових етапах.

Рис. 1.4.3. Залежність Індексу розвитку людини (ІРЛ) від обсягу R&D (% ВВП) у 2023 р. на прикладі країн ОЕСД

Побудовано авторами за: Education at a Glance 2024: OECD Indicators. *OECD*. 2024. DOI: <https://doi.org/10.1787/c00cad36-en>.

Як бачимо, особливо швидко показник ІРЛ зростає в діапазоні зміни величини R&D від низьких значень до 2 %. Це може вказувати, що орієнтування на інноваційний людський капітал, впровадження нових технологій в економіку може швидко змінювати економічну і соціальну ситуацію, підвищувати стійкість соціально-економічного розвитку суспільства.

Таким чином, успішність соціально-економічного розвитку України, зокрема в період повоєнної відбудови, пов'язується також із наявністю освічених висококваліфікованих кадрів. Отже необхідне широке орієнтування на залучення і посилення впливу освічених членів суспільства. Цього вимагають як обставини подальшого розвитку оборонних спроможностей України так і необхідність економічної відбудови на новій технологічній основі. В умовах глобалізації економіки знань людський інтелект та креативність є основними джерелами доданої вартості. Для України подолання розриву у капіталізації людського фактора (30 % національного багатства проти 60–70 % у розвинених країнах) є критичним завданням для забезпечення виживання та подальшого успішного розвитку.

Таким чином, ефективність загальної середньої освіти України за умов обмежених ресурсів на фоні інших країн світу можна вважати помірною. Результати PISA-2022 демонструють, що Україна здатна забезпечувати

конкурентоспроможний рівень знань школярів навіть за відносно низьких обсягів фінансування (четверте місце у групі країн із витратами до 75 тис. дол. на учня). Водночас наявна тенденція до зниження якості знань та значні освітні втрати через війну вимагають негайного посилення реформи НУШ, посилення навчальних STEM-технологій, цифрової трансформації навчання тощо.

Українська вища школа є більш проблемною ланкою у контексті формування інноваційного людського капіталу. Низькі позиції українських університетів в загальноприйнятих міжнародних рейтингах (наприклад за QS у другій тисячі), критично малий рівень витрат на наукові дослідження в Україні загалом (0,33 % ВВП, що є найменшим показником серед країн-сусідів) свідчать про слабкий зв'язок між академічною сферою та інноваційною промисловістю. Існує необхідність активного державного втручання задля збільшення інвестицій у R&D та модернізації університетської науки, збільшення частки витрат на R&D до рівня принаймні 1,5–2 % ВВП у середньостроковій перспективі. Наразі такий попит генерується необхідністю вдосконалення оборонних технологій. Необхідні також дієві заходи щодо повернення з-за кордону та інтеграції висококваліфікованих мігрантів, створення умов для використання передового технологічного досвіду ветеранів. Без цього Україна ризикує й надалі залишитися сировинним придатком глобальної економіки.

Відбудова України не повинна бути простим відтворенням зруйнованої інфраструктури, яка будувалася багато років тому. Відбудова має базуватися на принципах «build back better» (відбудуємо краще, ніж було) із використанням інноваційного людського капіталу як головного ресурсу. Пріоритетом має стати створення екосистеми, де якісна середня освіта закладає фундамент когнітивних навичок, а модернізована вища освіта та наука стають рушіями технологічного оновлення промисловості, розвитку сектору подвійних технологій.

Тільки через синергію реформ на всіх рівнях освіти та активну підтримку інноваційної діяльності Україна зможе реалізувати свій потенціал і забезпечити стале економічне зростання у повоєнний період, рівноправну інтеграцію у Європейський союз.

2. МОДЕЛІ ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ ФІНАНСОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ОСВІТІ

2.1. Аналіз розподілу коштів освітньої субвенції впродовж 2022–2025 років

Як показано в попередньому розділі, повна загальна середня освіта є ключовим елементом в структурі освіти в Україні. Упродовж останніх десяти років механізм фінансування загальної середньої освіти в Україні зазнав суттєвих змін у контексті реформи децентралізації. В процесі реформування здійснювалась передача повноважень на місцевий рівень, появились нові фінансові інструменти, яким став, зокрема, інструмент освітньої субвенції з державного бюджету для забезпечення заробітних плат педагогічним працівникам, запроваджена формула розподілу цих коштів між місцевими бюджетами тощо. Загалом це підсилило роль і значення територіальних громад (ТГ) в освітньому процесі. Все ж незважаючи на позитивні зрушення у цій сфері, зберігається низка проблем, серед яких найбільш пекучими є: нерівномірність розподілу фінансових ресурсів, недостатня спроможність окремих громад в забезпеченні додаткового фінансування заробітних плат учителів із власних бюджетів, надмірна витратність шкільної мережі у сільській місцевості при наявності малокомплектних шкіл (до 45 учнів) тощо.

Вирішення цих проблем потребує подальшого пошуку комплексного підходу, щоб поєднати ефективну державну політику, розвиток партнерських відносин між державними та місцевими органами влади, знайти способи залучення додаткових фінансових ресурсів. У наукових дослідженнях останніх років активно обговорюються переваги та ризики фінансової автономії закладів освіти, зростання їхньої суб'єктності, проте досі єдина узгоджена модель її реалізації є відсутньою.

Проблематика фінансування закладів загальної середньої освіти активно досліджується українськими науковцями. У колективній монографії під редакцією С. Лондара⁴⁵ розкрито концептуальні підходи до фінансування освітньої системи, висвітлено міжнародний досвід та механізми розподілу субвенцій. В. Лойко, К. Поздєєва та С. Маляр⁴⁶ розглядають теоретико-методичні засади функціонування механізму фінансування закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) та наголошують на недостатності бюджетних ресурсів для забезпечення якісної освіти.

---

⁴⁵ Лондар С. Л. Удосконалення фінансування системи освіти України як передумова успішного реформування : монографія. Київ : ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2021. 274 с. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/monograph_20212_fin.pdf.

⁴⁶ Лойко В. В., Поздєєва К. В., Маляр С. А. Теоретико-методичні засади та проблеми функціонування механізму фінансування закладів загальної середньої освіти. *European Scientific Journal of Economic and Financial Innovation*. 2020. № 1 (5). С. 68–78. DOI: <http://doi.org/10.32750/2020-0106>.

Науковці І. Чуй та Б. Павлюк провели ґрунтовний аналіз системи фінансування освіти України в умовах воєнного стану та бюджетної економії⁴⁷. Дослідники відзначають, що, попри зростання абсолютних видатків на освіту, їхня частка у ВВП має тенденцію до зниження, що суперечить законодавчо встановленим вимогам щодо мінімального рівня фінансування галузі. Значну увагу при аналізі було приділено освітній субвенції як ключовому інструменту забезпечення заробітної плати педагогічних працівників, які надають загальну середню освіту, а також ролі місцевих бюджетів у фінансуванні оновлення матеріально-технічної бази ЗЗСО та підвищення кваліфікації вчителів. Також автори наголошують, що обмеження державного фінансування, скорочення освітніх програм і зменшення державного замовлення на підготовку фахівців призвели до звуження доступу громадян до безкоштовних освітніх послуг, особливо у сфері вищої освіти. Водночас науковці запропонували напрями удосконалення фінансового забезпечення галузі, зокрема перехід від дотацій до інвестування в освіту, активне залучення приватних і міжнародних ресурсів, упровадження пільгового кредитування та грантових механізмів для здобувачів освіти.

А. Рамський розглянув особливості формування механізмів фінансового забезпечення шкіл в умовах децентралізації, акцентувавши увагу на важливості багатоканального фінансування ЗЗСО, де провідну роль відіграють державний та місцеві бюджети, освітня субвенція, а також додаткові надходження у вигляді платних послуг, благодійної допомоги чи грантів. Науковець окреслив наступні проблеми фінансування: низька фінансова спроможність ТГ, неефективність управління ресурсами, існування малокомплектних шкіл та висока вартість освітніх послуг у сільській місцевості з одночасною заниженою їхньою якістю. Ці виклики підтверджуються статистичними даними: витрати на одного учня в сільській школі перевищують аналогічні витрати в міських закладах майже у півтора рази, проте результати навчання є нижчими⁴⁸.

Автор також підкреслює значення піклувальних рад у забезпеченні прозорості фінансових процесів та залученні додаткових джерел. Окремий блок дослідження присвячено аналізу переваг і ризиків фінансової автономії ЗЗСО. З одного боку, автономія відкриває можливості для ефективнішого використання коштів, самостійного управління ресурсами та створення бюджету розвитку; з іншого – існують ризики, пов'язані з неготовністю керівників до фінансового менеджменту та ймовірністю зниження дисципліни у використанні коштів⁴⁹.

На думку А. Рамського запровадження повної фінансової автономії шкіл є передчасним. Перспективними напрямами вдосконалення механізмів фінансування визначено: удосконалення формули розподілу освітньої субвенції, розвиток державно-громадського партнерства на засадах співфінансування, а

---

⁴⁷ Чуй І. Р., Павлюк Б. О. Удосконалення фінансування системи освіти в Україні як передумова успішного реформування. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Економічні науки*. 2024. № 75. С.65–73. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-75-09>.

⁴⁸ Рамський А. Ю. Фінансування закладів загальної середньої освіти: сучасний стан, проблеми та перспективи. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Т. 8, № 2. С. 236–240. DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2023-2-34>.

⁴⁹ Там само.

також поступове оновлення законодавчої бази з урахуванням європейського досвіду.

Авторами цього дослідження були вивчені особливості фінансування заробітних плат педагогічних працівників, які надають загальну середню освіту у закладах України, у 2017–2022 рр.⁵⁰. Основну увагу при аналізі приділено використанню коштів освітньої субвенції та впливу воєнного стану на функціонування освітньої сфери. Досліджено динаміку касових видатків освітньої субвенції, чисельність учнів і педагогічних працівників, кількість ставок у різних регіонах. Результати показали, що обсяги видатків в досліджуваному періоді зросли майже вдвічі, проте у 2022 р. спостерігалось скорочення кількості педагогічних ставок на понад 5 % і контингенту учнів, спричинені війною, внутрішньою і зовнішньою евакуацією населення. Особливо це помітно в областях, які постраждали від активних бойових дій, окупації територій.

В ході дослідження були розраховані середні показники витрат на одного учня, наповнюваність класів, заробітна плата педагогів за рахунок освітньої субвенції. Виявлено значні регіональні відмінності як у рівнях фінансування, так і у вартості навчання одного учня. Також проаналізовано обсяги накопичених залишків коштів освітньої субвенції в бюджетах ТГ, визначено причини їх появи, серед них: зменшення надбавок і доплат учителям, оплата вимушеного простою 2/3 посадового окладу тощо.

Зроблено висновки, що ефективність використання коштів освітньої субвенції залежить не лише від обсягів фінансування, але й від системності моніторингу, прозорості звітності та врахування демографічних і воєнних ризиків. А також наголошено на необхідності вдосконалення інформаційно-аналітичного забезпечення та посилення контролю з боку держави й органів місцевого самоврядування за використанням коштів.

Аналіз наукових публікацій показує, що фінансування ЗЗСО в Україні залишається складним, багаторівневим процесом. Дослідники одностайно підкреслюють необхідність удосконалення фінансового механізму, зокрема розподілу освітньої субвенції, підвищення фінансової спроможності громад та розширення позабюджетних джерел. Водночас дискусійним залишається питання рівня фінансової автономії ЗЗСО, що потребує адаптації як законодавчої бази так і вивчення міжнародного досвіду.

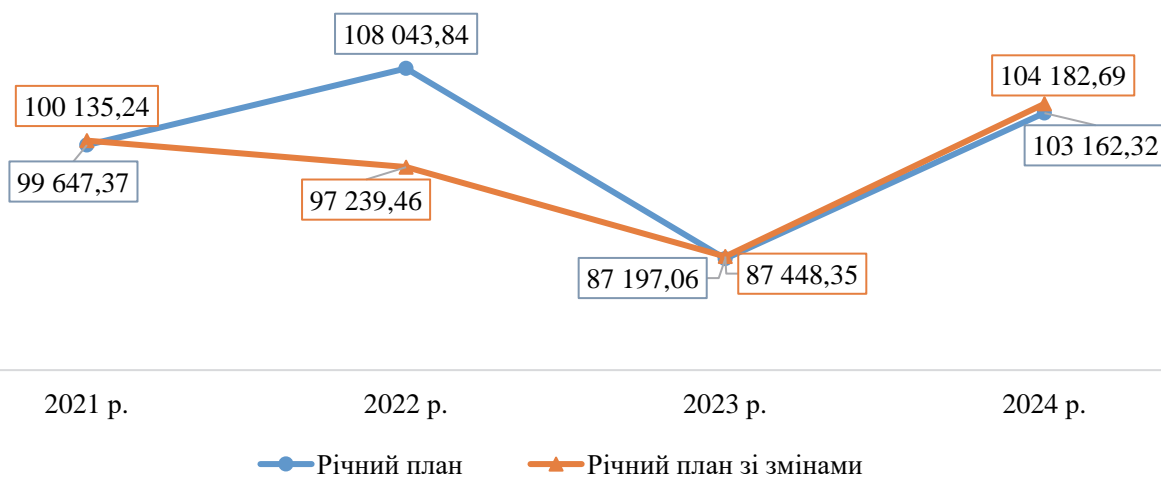
Метою даного дослідження є аналіз сучасного стану фінансування оплати праці педагогічних працівників ЗЗСО в Україні у період 2021–2024 рр., тобто головним чином у період воєнного стану в Україні, виявлення ключових проблем та визначення перспективних напрямів їх вирішення. Інформаційною базою для проведеного дослідження слугували дані департаментів/управлінь освіти і науки обласних і Київської міської державних (військових) адміністрацій, надані директорату стратегічного планування та відновлення Міністерства освіти і науки України (МОН), а також витяги зі звітів про надання та використання

---

⁵⁰ Гапон В. В., Барабаш О. А., Читаєва К. Г. Інформаційні підходи до аналізу використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників. *Освітня аналітика України*. 2023. № 3 (24). С. 56–72. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2023-3-56-72>.

місцевими бюджетами дотацій та субвенцій, отриманих з державного бюджету, Державного казначейства України станом на кінець календарного року. Структура вхідних даних, отриманих від департаментів/управлінь освіти і науки обласних і Київської міської державних (військових) адміністрацій, упродовж досліджуваного періоду змінювалась. Так у останньому передвоєнному 2021 р. інформація щодо використання коштів освітньої субвенції та кількість фактично зайнятих ставок педагогічних працівників надавалась у розрізі місцевих бюджетів але без поділу на типи закладів освіти. Вже з 2022 р. вхідні дані були структуровані за типами закладів, які отримували кошти освітньої субвенції, а саме: ЗЗСО, спеціальні ЗЗСО, спеціалізовані ЗЗСО, дитячі будинки, навчально-реабілітаційні центр (НРЦ), заклади професійно (професійно-технічної) (ЗП(ПТ)О) та фахової передвищої (ЗФПО) освіти, інклюзивно-ресурсні центри (ІРЦ). А інформація про структуру заробітної плати (обсяги коштів на виплату окладів, премії та різноманітні надбавки) почали збирати лише у 2024 р. У 2021 та 2024 р. збиралась інформація і про фінансування заробітної плати педагогічних працівників за рахунок власних коштів місцевих бюджетів. Отже не всі показники можна детально дослідити упродовж досліджуваного періоду.

Упродовж 2021–2024 рр. Урядом України для фінансування заробітних плат педагогічних працівників, які забезпечують надання загальної середньої освіти в закладах освіти різних рівнів, в Державному бюджеті передбачувались кошти освітньої субвенції. Річні планові обсяги освітньої субвенції за досліджуваний період представлені на рис. 2.1.1.

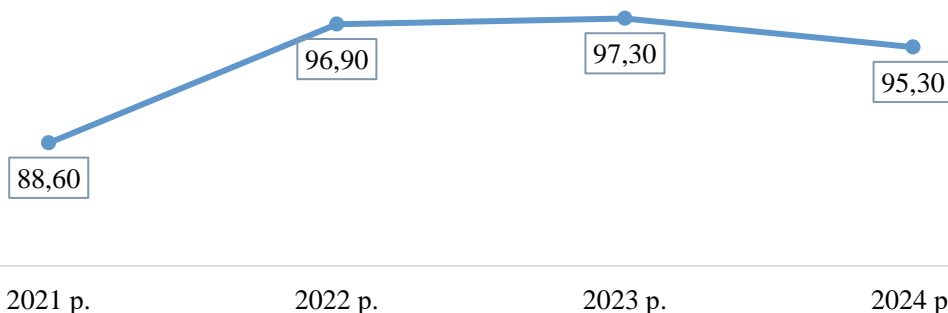
Рис. 2.1.1. Динаміка змін планових обсягів освітньої субвенції,
млн грн

Побудовано авторами за: Про Державний бюджет України на 2021 рік : Закон України від 15.12.2020 № 1082-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1082-20#Text>.

Порівняльний аналіз річних планів освітньої субвенції свідчить про істотну нестабільність обсягів фінансування впродовж досліджуваного періоду. Так, у 2021–2022 рр. спостерігався номінальний пік планових асигнувань (з 99,6

до 108,0 млрд грн)⁵¹. Однак уже у 2022 р. фактичний план зі змінами був суттєво зменшений, що пов'язано з розпочатою рф повномасштабною війною проти України⁵². Скорочення становило 10,5 % від початкового запланованого обсягу коштів. В подальшому у 2023 р. запланований обсяг освітньої субвенції скоротився ще на 9,8 % у порівнянні до виконаного плану у 2022 р., стабілізувавшись після коригування плану, що може розглядатися як перехід до більш стриманої, адаптивної моделі фінансування в умовах обмежених ресурсів Державного бюджету⁵³. І вже у 2024 р. спостерігається зростання запланованого обсягу на 18,3 % у порівнянні до попереднього року⁵⁴. Це свідчить про поступове повернення пріоритетності фінансування загальної середньої освіти в державній бюджетній політиці. Така динаміка може інтерпретуватися як спроба компенсувати попередні скорочення та забезпечити базову фінансову стабільність системи освіти, зокрема в частині оплати праці педагогічних працівників. Разом із тим різниця між початковими планами та планами зі змінами в усі роки підтверджує високу залежність освітньої субвенції від поточного макроекономічного й безпекового контексту, що є критично важливим чинником для подальших моделей прогнозування та ефективності використання коштів

На рис. 2.1.2 представлено розраховану частку використання коштів освітньої субвенції місцевими бюджетами в сумі запланованого обсягу (зі змінами) та невикористаного залишка цих коштів на початок відповідного року.

Рис. 2.1.2. Динаміка частки використання коштів освітньої субвенції та залишку цих коштів на початок відповідного року, %

Побудовано авторами за результатами розрахунків.

⁵¹ Про перерозподіл обсягу освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам у 2021 році: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.03.2021 № 199-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-2021-%D1%80#Text>; Про перерозподіл деяких видатків державного бюджету, передбачених Міністерству освіти і науки на 2021 рік, розподіл та перерозподіл освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам: розпорядження Кабінету Міністрів України від 15.12.2021 № 1629-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-2021-%D1%80/sp:dark#Text>.

⁵² Про Державний бюджет України на 2022 рік: Закон України від 02.12.2021 № 1928-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1928-20#Text>.

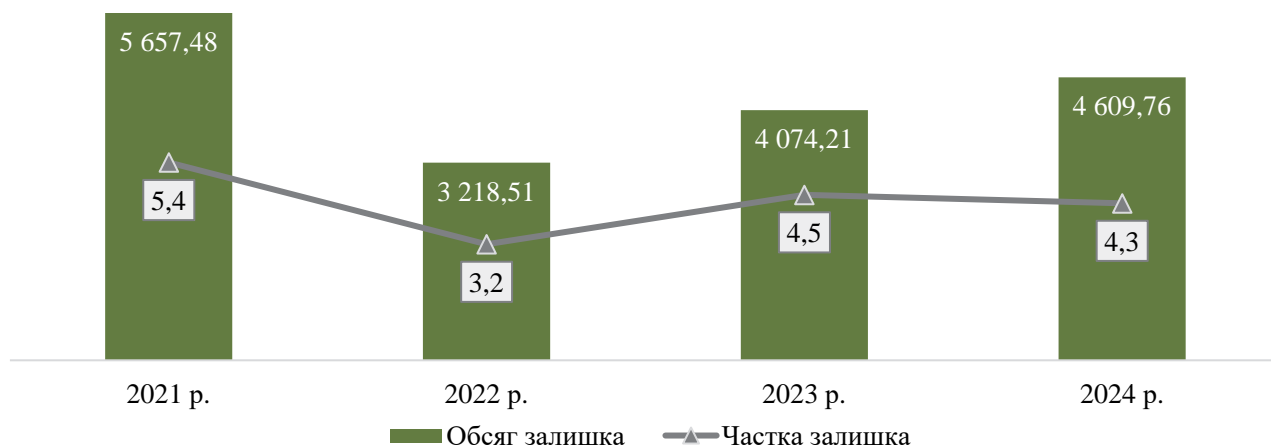
⁵³ Про Державний бюджет України на 2023 рік: Закон України від 03.11.2022 № 2710-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2710-20#Text>; Про розподіл резерву освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам у 2023 році: розпорядження Кабінету Міністрів України від 26.05.2023 № 472-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/472-2023-%D1%80#Text>.

⁵⁴ Про Державний бюджет України на 2024 рік: Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3460-20#n244>.

Як свідчить наведена інформація, частка використання коштів освітньої субвенції збільшилась з 2022 р., на що вплинуло зменшення виділених обсягів субвенції. Ще одним чинником через який зросла даний показник є розширення заходів на які місцеві бюджети можуть спрямовувати невикористані кошти. Так, у 2022 р. в зв'язку з розв'язаною рф війною проти нашої країни, у разі забезпечення в повному обсязі оплати праці з нарахуваннями педагогічним працівникам на поточний бюджетний рік, засновники закладів освіти можуть спрямовувати залишки коштів субвенції не лише на оновлення матеріально-технічної бази закладів освіти, а й на заходи територіальної оборони, задоволення продовольчих потреб цивільного населення, евакуацію / вивезення /переміщення цивільного населення із місцевості, де ведуться бойові дії, та небезпечних територій у безпечні місця, зокрема на оплату транспортних послуг, пально-мастильних матеріалів, облаштування місць розміщення громадян, які у зв'язку з бойовими діями залишили місце проживання/перебування, оплати інших заходів, спрямованих на підтримку цивільного населення в умовах воєнного стану.

У Додатку А1 на рис. А1.1–А1.6 візуалізовано результати проведеного аналізу використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників, які надають загальну середню освіту в закладах освіти всіх типів, у 2024 р. у розрізі рівнів бюджетів та регіонів.

Наприкінці кожного року на рахунках місцевих бюджетів накопичувався залишок коштів освітньої субвенції. На рис. 2.1.3 наведено динаміку обсягів цього залишку на кінець відповідного року та його частку в сумі планового (зі змінами) обсягу освітньої субвенції та відповідного залишка на початок року.

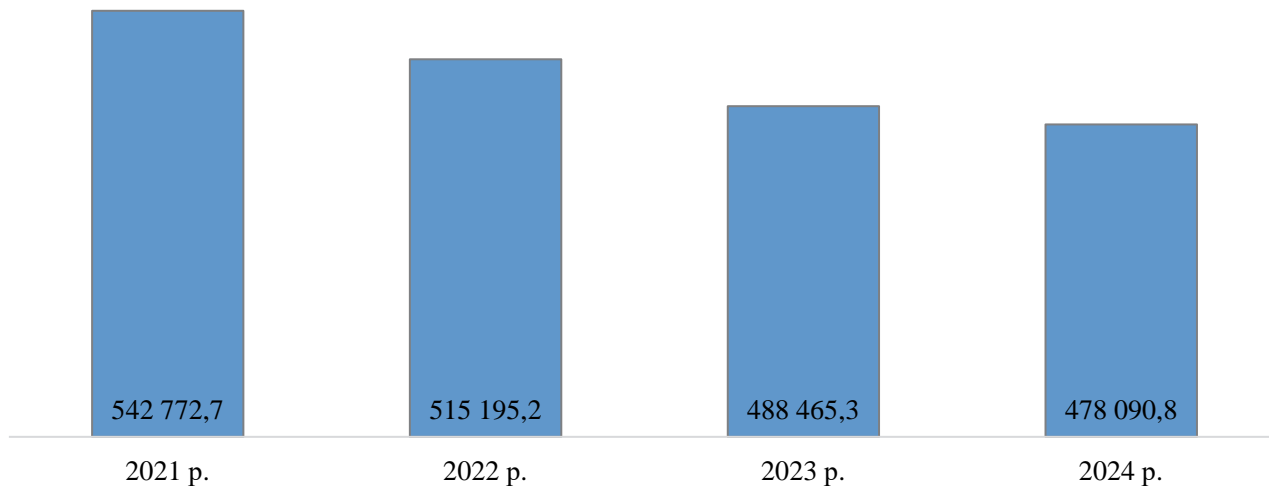

Рис. 2.1.3. Динаміка обсягу залишка коштів освітньої субвенції на кінець року та частка цього залишка в сумі річного плану (зі змінами) обсягів субвенції й залишка на початок відповідного року, млн грн, %

Побудовано авторами.

У Додатку А1 на рис. А1.7–А1.12 наведено аналіз обсягів залишка коштів освітньої субвенції накопичених на рахунках місцевих бюджетів на кінець 2024 р. та його частка в сумі річного плану (зі змінами) субвенції та залишка на початок відповідного року.

Проведений аналіз змін в середньомісячній кількості фактично зайнятих посад педагогічних працівників, заробітні плати яких забезпечувались за рахунок коштів освітньої субвенції (рис. 2.1.4) свідчить про постійне зменшення цього показника. В даній кількості враховані посади педагогічних працівників всіх закладів освіти, як надають загальну середню освіту.

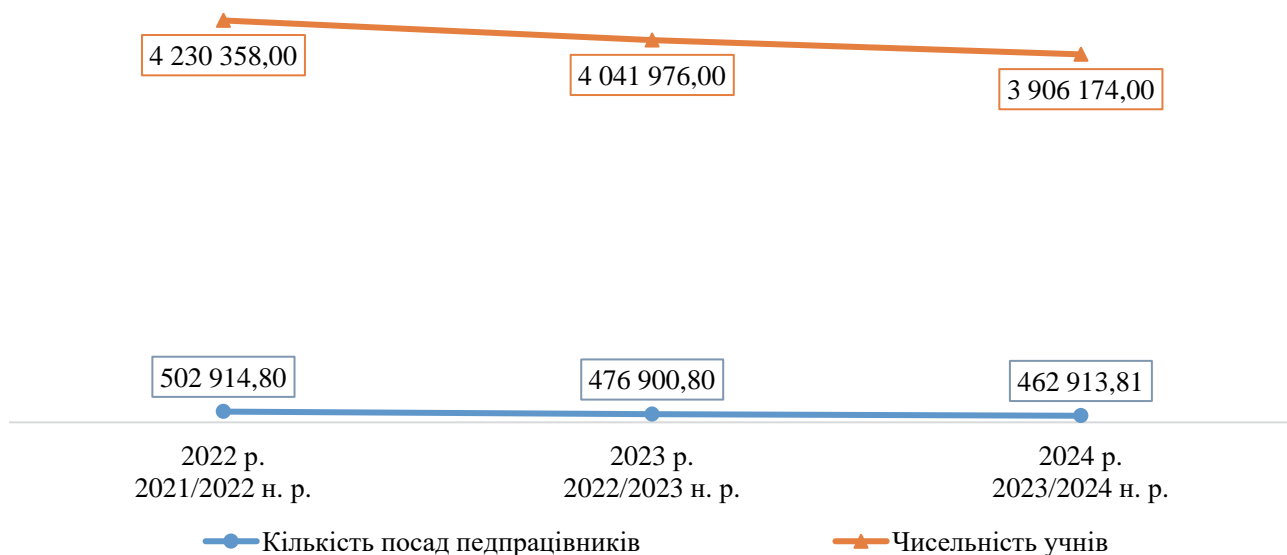
Рис. 2.1.4. Динаміка кількості фактично зайнятих посад педагогічних працівників, заробітні плати яких забезпечені із коштів освітньої субвенції, од.

Побудовано авторами.

Як свідчить наведена інформація упродовж досліджуваного періоду відбулось зменшення кількості фактично зайнятих посад педагогічних працівників. Однією з причин цього зменшення є скорочення загальної чисельності учнів, студентів, слухачів, які здобували загальну середню освіту, як у закладах загальної середньої, так і в закладах професійної і фахової передвищої освіти, ІРЦ. Також одним із факторів, що вплинув на ці скорочення, стала розпочата у лютому 2022 р. військова агресія РФ проти України, яка спричинила тимчасову окупацію територій країни, внутрішню та зовнішню міграцію населення, поява населених пунктів в небезпечній близькості до місць проведення бойових дій.

На рис. 2.1.5 наведено динаміку кількості середньомісячних фактично зайнятих посад педагогічних працівників у закладах загальної середньої освіти, уключаючи спеціальні, упродовж 2022–2024 рр. та динаміку чисельності учнів цих закладів у 2021/2022–2023/2024 н. р.

Як свідчить наведена на рис. 2.1.5 інформація, зменшення кількості посад педпрацівників і чисельності учнів ЗЗСО відбувалось майже пропорційно. Так чисельність учнів у 2022/2023 н. р. в порівнянні до попереднього зменшилась на 4,5 %, а у 2023/2024 н. р. – на 3,4 %. При цьому кількість посад педагогічних працівників зменшилась у 2023 р. у порівнянні до 2022 р. на 5,2 %, а у 2024 р. – на 2,9 %.

Рис. 2.1.5. Динаміка кількості фактично зайнятих посад педагогічних працівників та чисельності учнів закладів загальної середньої освіти, од., осіб

Побудовано авторами.

У Додатку А2 на рис. А2.1 – А2.10 візуалізовано результати проведеного аналізу середньої кількості ставок педагогічних працівників, структуру фонду оплати праці, поділ ставок між учителями, які проводять уроки, та інших педпрацівників у розрізі рівнів бюджетів, типів закладів, регіонів.

Розрахована середньомісячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників у закладах, які забезпечують здобуття загальної середньої освіти, упродовж досліджуваного періоду коливалась в межах від 14 208 грн у 2021 р. до 17 487 грн у 2024 р. (рис. 2.1.6).

Рис. 2.1.6. Динаміка середньої заробітної плати в Україні, грн

Побудовано авторами за: Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності у 2010–2024 роках / Державна статистична служба України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/gdn/szpshp/szpshp_ed_rik.xlsx.

Як свідчить інформація на рис. 2.1.6, у 2022 р. відбулось зростання середніх заробітних плат (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів, які надають загальну середню освіту, на 8,5 %, у 2023 р. – зменшення на 5,8 %, а у 2024 р. – знов зростання вже на 20,5 %.

На рис. 2.1.6 також наведено середню заробітну плату штатних працівників в Україні. Для цих зарплат спостерігається щорічне зростання: 2022 р. – 5,9 %, 2023 р. – 17,5 %, 2024 р. – 23,1 %.

Порівняння середніх зарплат педпрацівників у сфері загальної середньої освіти з середніми зарплатами в країні свідчить, що зарплати учителів у 2021 р. та 2022 р. перевищували середню зарплату по Україні на 1,4 та 3,8 % відповідно, а вже у наступні два роки учительські зарплати були менші за середні по країні: у 2023 р. – на 16,8 %, а у 2024 р. – на 18,6 %.

У Додатку А3 на рис. А3.1 – А3.44 та в табл. А3.1 – А3.5 наведено результати розрахунків та порівняння середньомісячної заробітної плати (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів освіти у 2024 р. забезпеченої з коштів освітньої субвенції у розрізах рівнів бюджетів, регіонів та типів закладів.

Проведений аналіз розподілу та використання коштів освітньої субвенції у 2021–2024 рр. засвідчив, що фінансування оплати праці педагогічних працівників закладів освіти в Україні, які надають загальну середню освіту, відбувається в умовах високої нестабільності та значної залежності від макроекономічних і безпекових чинників. Динаміка планових обсягів освітньої субвенції свідчить про різкі коригування бюджетних асигнувань, зумовлені насамперед повномасштабною військовою агресією рф, що ускладнює довгострокове фінансове планування на рівні місцевих бюджетів.

Установлено, що зменшення обсягів освітньої субвенції у 2022–2023 рр. супроводжувалося зростанням частки використання коштів, що пояснюється в умовах воєнного стану як розширенням напрямів спрямування залишків субвенції так і наявністю здебільшого одного типу ресурсів. Водночас було й систематичне накопичення залишків коштів на рахунках місцевих бюджетів наприкінці кожного року, що свідчить про наявність дисбалансів між плануванням видатків, фактичними потребами та можливостями їх оперативного освоєння.

Аналіз кадрових показників показав сталу тенденцію скорочення кількості фактично зайнятих посад педагогічних працівників, це відбувалося паралельно зі зменшенням чисельності учнів. Основними чинниками цих змін є демографічні процеси, внутрішня та зовнішня міграція населення, а також тимчасова окупація окремих територій та наближеність закладів освіти до зон активних бойових дій. Такі обставини безпосередньо впливають на структуру та ефективність використання коштів освітньої субвенції.

Виявлено, що динаміка середньої заробітної плати педагогічних працівників у досліджуваній період була нерівномірною та істотно відрізнялася від загальнонаціональних тенденцій. Якщо у 2021–2022 рр. рівень оплати праці вчителів перевищував середню заробітну плату по країні, то у 2023–2024 рр. вже формувалася негативний для освіти розрив, що посилює ризики із зниження

престижності педагогічної професії та забезпечення кадрової стійкості системи загальної середньої освіти.

Загалом результати аналізу підтверджують, що ефективність використання коштів освітньої субвенції визначається не лише обсягами фінансування, а й якістю бюджетного планування, гнучкістю механізмів перерозподілу ресурсів, рівнем управлінської спроможності територіальних громад та врахуванням демографічних і воєнних ризиків. Це обґрунтовує необхідність подальшого вдосконалення формульного розподілу освітньої субвенції, посилення аналітичного супроводу та розвитку інструментів моніторингу й контролю за використанням бюджетних коштів.

2.2. Модельні оцінювання ефективності фінансування загальної середньої освіти в передвоєнні/перші воєнні роки

Для оцінки ефективності фінансування загальної середньої освіти до початку війни необхідно створити відповідні підходи. Їх легше створити, маючи найбільш повну інформацію, яка є для всіх регіонів України, тому проведемо розрахунки за на прикладі 2020–2021 рр. На час воєнних дій підходи до оцінювання результатів освіти, очевидно, трансформуються, адже з'являються нові показники, дані є не від усіх регіонів України. Із завершенням воєнних дій і поверненням до попередніх методів оцінювання можна буде знову використовувати наведену методологію без змін або провести додаткову адаптацію до нових реалій.

В табл. 2.2.1 наведено основні показники розвитку загальної середньої освіти в Україні у передвоєнні 2020–2021 рр. Загальна кількість закладів загальної середньої освіти в цей період зменшилась за рахунок процесів укрупнення (створення так званих опорних шкіл з філіями) при одночасному збільшенні кількості школярів.

Зростала також кількість школярів у розрахунку на одного вчителя, яка становила 9,3 в 2020 р. та досягла 9,5 у 2021 р. Укрупнення шкіл дає змогу підвищити якість освітніх послуг, але інколи це веде до погіршення доступу до освіти через закриття «малих» шкіл. Зменшення кількості вчителів відбувається переважно за рахунок осіб, які виходять на пенсію. Спроможні місцеві бюджети також робили свій внесок до фінансування загальної середньої освіти, якщо в 2020 р. сума їхніх власних коштів на ці цілі становила 4,238 млрд грн, то в 2021 р. вона досягла 4,974 млрд грн.

Бюджетне фінансування та створення умов для отримання достойної заробітної плати вчителів є важливим фактором на шляху підвищення якості освіти, адже, за словами засновника міжнародного освітнього оцінювання PISA Андреаса Шлейхера «...якість освітньої системи не може перевищувати якість її вчителів».

Водночас з таблиці 2.2.1 в тій її частині, де наведені результати національного зовнішнього незалежного оцінювання випускників шкіл України,

не дуже зрозуміло, чи збільшення фінансування фонду оплати праці педагогів дає очікуваний результат.

Таблиця 2.2.1

Основні показники розвитку загальної середньої освіти в Україні у передвоєнних 2020-2021 рр.

Показник	Значення показника							
	2020 р.	2021 р.						
Загальна кількість закладів загальної середньої освіти, од.	14 815	13 991						
Загальна кількість класів, од.	208 689	208 342						
Загальна чисельність учнів, осіб	4 191 538	4 230 358						
Загальна чисельність педагогічних працівників	449 965	445 367						
Залишок коштів освітньої субвенції на початок року, млрд грн	5,257	5,323						
Надійшло коштів освітньої субвенції, млрд грн	81,224	100,135						
Використано (касові видатки), із них:	81,158	99,8						
Видатки на оплату праці педагогічних працівників комунальних закладів загальної середньої освіти з коштів освітньої субвенції млрд грн	73,406	92,539						
Використаний обсяг освітньої субвенції на інші напрями (на оплату праці педагогічних працівників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, закладах фахової передвищої освіти та ін.), млрд грн	7,752	7,261						
Залишок коштів освітньої субвенції на кінець року, млрд грн	5,323	5,657						
Видатки на оплату праці педагогічних працівників комунальних закладів загальної середньої освіти із коштів місцевих бюджетів, млрд грн	4,238	4,974						
Кількість ставок педагогічних працівників у комунальних закладах загальної середньої освіти, од.	502 890	542 773						
із них, кількість ставок вчителів, од.	416 694	437 122						
інших, що не читають уроки, од.	86 196	105 651						
Середня заробітна плата на одну ставку педагогічного працівника із коштів освітньої субвенції, грн	12 164	14 208						
Середня заробітна плата на одну ставку педагогічного працівника із коштів освітньої субвенції та місцевих бюджетів, грн	12 855	14 972						
Середні видатки на одного учня з коштів освітньої субвенції, грн	17 950	22 295						
Середні видатки на один клас із коштів освітньої субвенції, грн	361 241	445 177						
Середня наповнюваність класів, осіб	19,8	20						
Результати зовнішнього незалежного оцінювання	Українська мова та література		Історія України		Математика		Англійська мова	
	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.	2020 р.	2021 р.
Взяли участь у ЗНО, осіб	188 497	153 667	124 501	129 589	108 021	163 442	84 815	98 020
Подолали поріг «склав/не склав», осіб	177 369	145 006	110 336	110 308	98 088	122 963	79 880	90 265
% до всіх учасників	94,1	94,4	88,6	85,1	90,8	75,2	94,2	92,1
Отримали 180 балів і більше, осіб	31 252	24 542	7 850	10 030	11 556	14 426	14 116	18 228
% до всіх учасників	16,6	16,0	6,3	7,7	10,7	8,8	16,6	18,6
Середній бал серед зарахованих, бали	149,8	148,8	137,6	140,2	143,2	142,5	150,1	150,7

Складено авторами за: Основні освітні статистичні дані / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/osnovni-czyfry-osvity/>; Марчук А. Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2023. № 1 (47). С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.482>.

Зокрема видно, що з української мови і літератури поріг подолали в 2020 і в 2021 році приблизно однакова частина учасників ЗНО (94,1 % та 94,4 % відповідно), не сильно відрізняються ці показники з предмету «Історія України» (88,6 % та 85,1 %), та з англійської мови (94,2 % та 92,1 %). Водночас із математики ці величини дорівнювали, відповідно, 90,8 % та 75,2 %, тобто

різниця є суттєвою і становить -15,6%. Звертає на себе увагу і частка випускників шкіл, які набрали з математики 180 і більше балів, вона зменшилась з 10,7% до 8,8%, тобто майже на 2%. Такі дані можуть бути зумовлені багатьма факторами (різний рівень складності тестів, інерційність системи, недостатнє зростання оплати праці порівняно з середніми показниками в економіці у цілому тощо), це потребує додаткового вивчення.

Для отримання більш предметної відповіді щодо ефективності бюджетного фінансування необхідне використання кількісних методів аналізу.

На рис. 2.2.1 показано середню наповнюваність класів та середні фактичні витрати на одного учня (з коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів) в розрізі регіонів України у 2021 році.

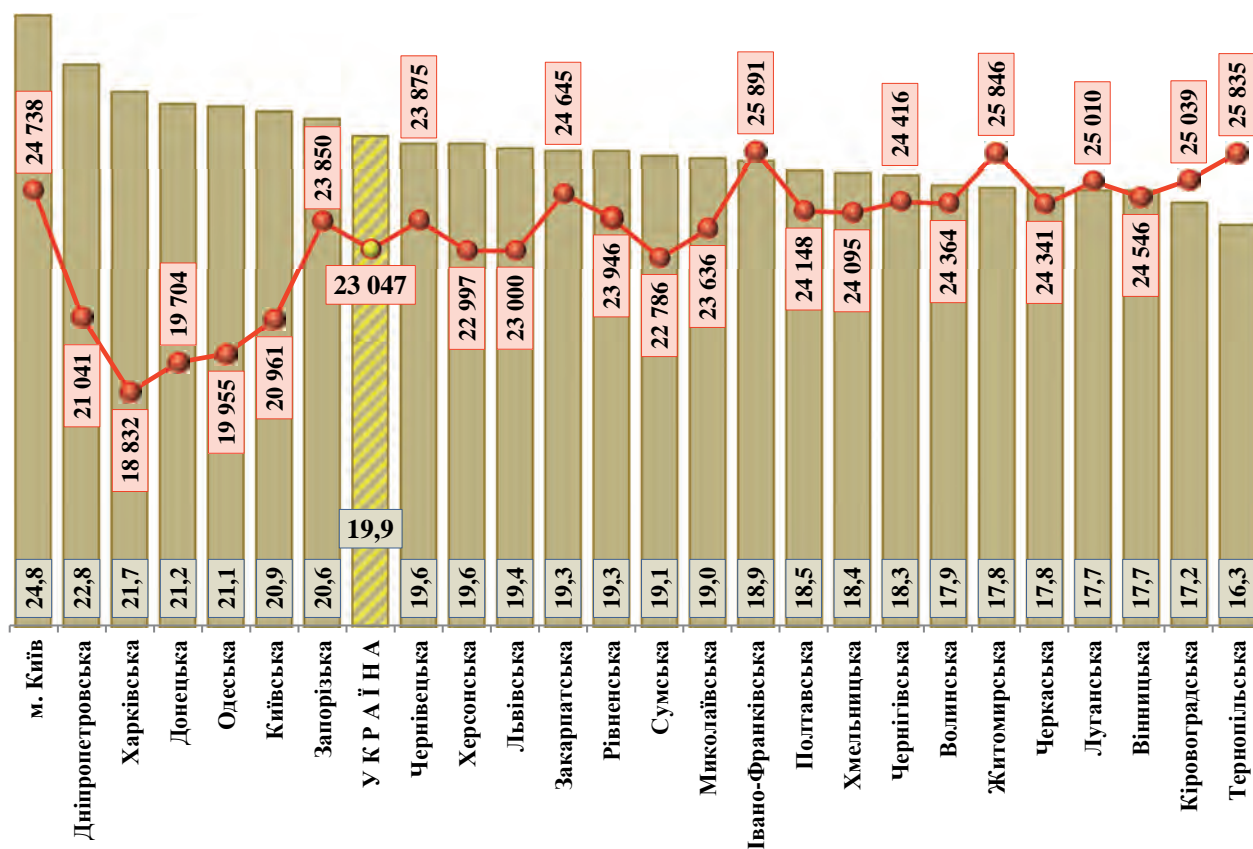

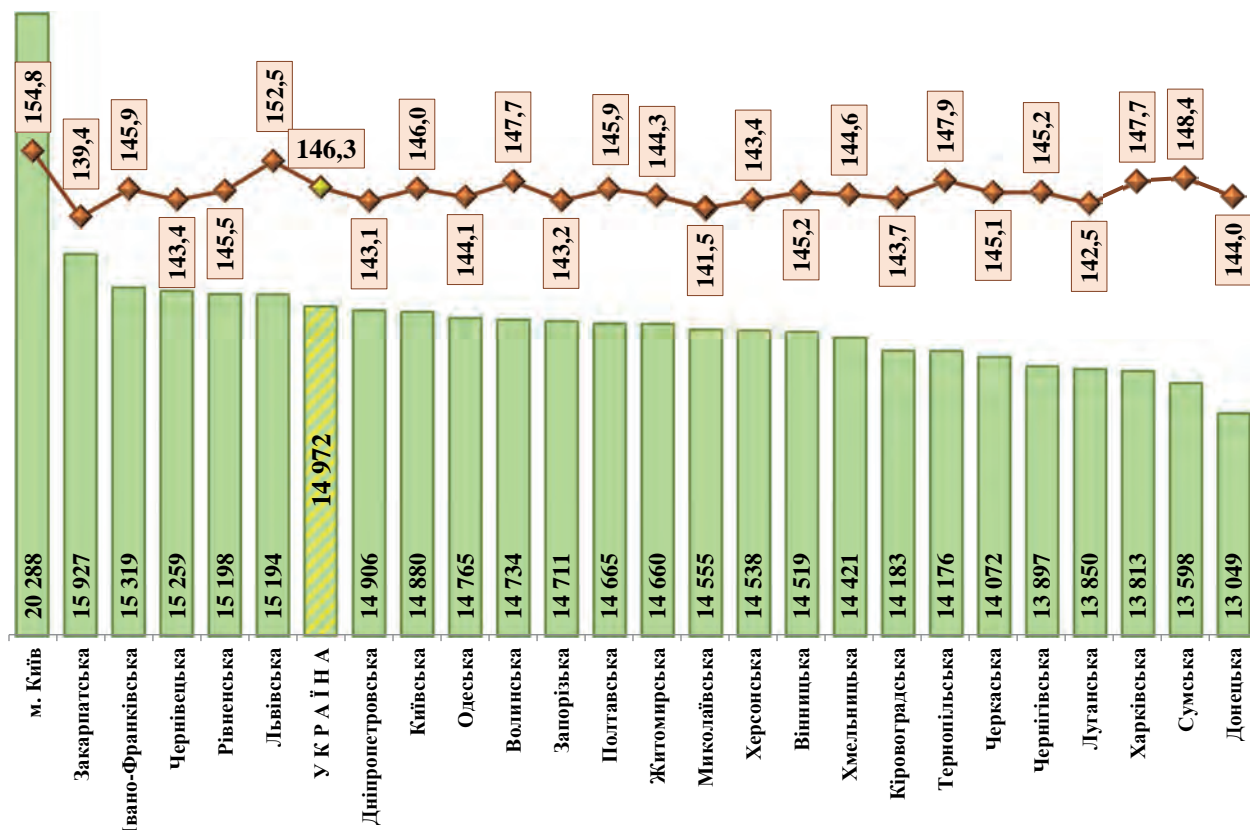
Рис. 2.2.1. Середня наповнюваність класів та середні фактичні витрати на одного учня (з коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів) в розрізі регіонів у 2021 р., осіб, грн

Побудовано авторами.

Видно, що виділяється місто Київ, де місцевим бюджетом здійснювалось значне додаткове фінансування зарплат вчителів: за рахунок місцевих коштів середня заробітна плата піднялась з 17 207, якою вона була б без додаткового фінансування, до 24 738 грн. Загалом, за виключенням міста Києва, можна допустити наявність від'ємної кореляції між середньою наповнюваністю класів та середніми фактичними витратами на одного учня у регіонах. Розрахунки коефіцієнта кореляції підтверджують цю гіпотезу: без врахування показників міста Києва значення коефіцієнта становить 0,85, що свідчить про суттєвий

зворотній зв'язок. Іншими словами: що вищою (в допустимому діапазоні) за рівних інших умов є наповнюваність класу учнями, тим дешевшою для бюджету є підготовка одного учня. Оскільки збільшення наповнюваності класів стимулювалось заходами з укрупнення шкіл, можна сказати, що вони призводять до здешевлення підготовки одного учня за кошти бюджету при потенційному покращенні якості навчання.

На рис. 2.2.2 зіставлено величину середньої місячної заробітної плати педагогічних працівників, фінансованої з коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів та середнього балу ЗНО випускників шкіл у 2021 р. в розрізі регіонів України.

Рис. 2.2.2. Середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників (з коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів) та середній (враховано всі предмети) бал ЗНО випускників шкіл у 2021 році в розрізі регіонів України, грн, бали
Побудовано авторами.

З даних рис. 2.2.2 не можна однозначно стверджувати про наявність впливу бюджетного фінансування на результати випускників шкіл, які склали ЗНО з метою вступу до українських університетів. Тому для ідентифікації такого впливу необхідно врахувати додаткову інформацію. Зокрема розглянемо частку випускників, які склали ЗНО і змогли подолати пороговий бар'єр, а також частку таких випускників, які отримали високі бали.

Для оцінювання ефективності освітньої діяльності застосуємо підходи, які є основою методу Data envelopment analysis (DEA) і використаємо їх для аналізу ефективності бюджетного фінансування заробітної плати вчителів в закладах

загальної середньої освіти (без врахування неосвітніх результатів) на прикладі середніх шкіл в територіальних громадах Запорізької області України. При цьому, за показники фінансування брались нормовані середні видатки з коштів освітньої субвенції у комунальних закладах загальної середньої освіти, які засновані місцевими громадами, у розрахунку на одного учня та на один шкільний клас. Вагові коефіцієнти для класів і для учнів було взято рівними з величиною 1/2. За показники корисного ефекту освітнього процесу брались дані про результати складання тестів ЗНО випускниками шкіл відповідних громад при вступі до закладів вищої освіти.

За аналогією інтегральний показник ефективності може бути представлений у такому вигляді:

$$E = \frac{\sum_{i=1}^m \alpha_i x_i}{\sum_{j=1}^n \beta_j y_j}, \quad (2.2.1)$$

де x_i – показники корисного ефекту, y_j – показники витратності, α_i , β_j – відповідні вагові коефіцієнти для показників корисності та витратності відповідно, n , m – кількості відповідних показників.

У цьому дослідженні вхідні показники витратності розрахуємо на основі даних щодо фінансування заробітної плати вчителів в закладах загальної середньої освіти в розрізі областей. Це фінансування має дві складові: одна з них – це кошти освітньої субвенції (трансферт з державного бюджету до місцевих бюджетів для фінансування заробітної плати педагогічних працівників сфери загальної середньої освіти), інша – кошти місцевих бюджетів на ці цілі.

Нами обчислювалось середнє фінансування у розрахунку на один клас і на одного учня в розрізі регіонів. З метою забезпечення зіставності діапазонів розкиду значень двох зазначених показників, здійснювалась нормалізація за допомогою перетворення:

$$y_{j2}^* = y_{j2} \frac{\bar{y}_1}{\bar{y}_2}, \quad (2.2.2)$$

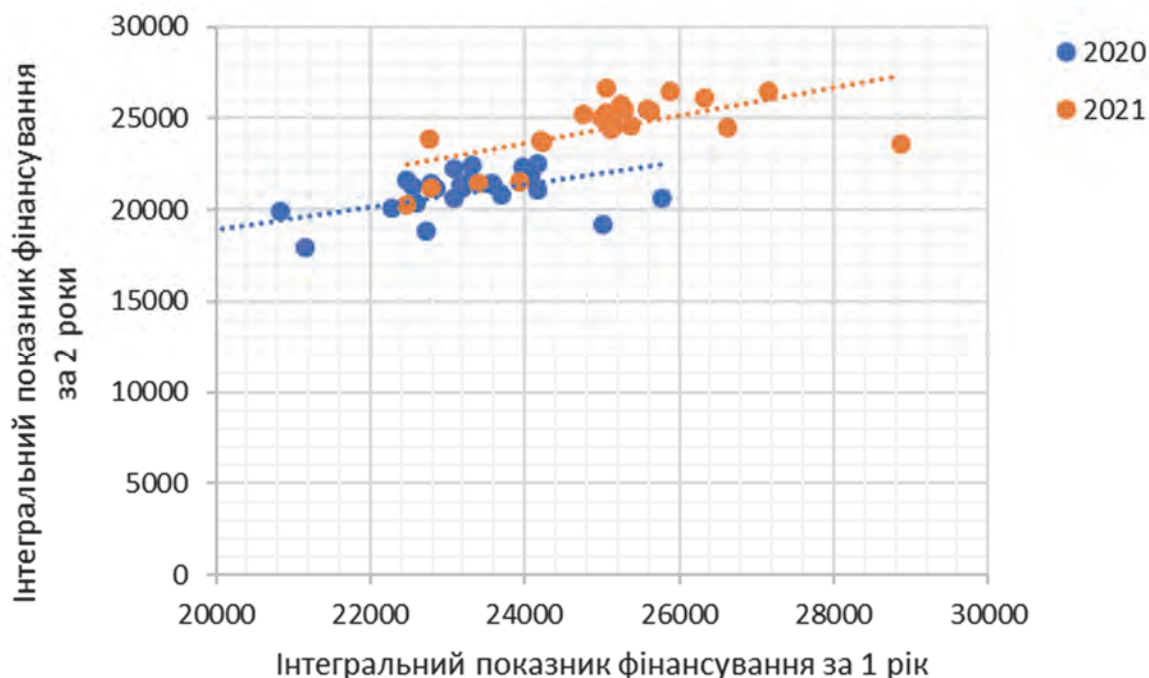
де нормалізоване значення обсягу фінансування у розрахунку на клас для j -го регіону y_{j2}^* виражається через абсолютне значення цього показника для відповідного регіону y_{j2} , яке множиться на середнє по Україні значення фінансування у розрахунку на одного учня $\bar{y}_1$ і ділиться на середнє по Україні значення обсягу фінансування у розрахунку на один клас $\bar{y}_2$. Інтегральний показник фінансування розраховувався як середнє арифметичне обсягу фінансування в розрахунку на учня і нормалізованого обсягу фінансування у розрахунку на клас.

У дослідженні також тестувалась гіпотеза щодо впливу на результати зовнішнього незалежного оцінювання (ЗНО) певного року не тільки фінансування цього року, а й показників фінансування попереднього року. Це зумовлено тим, що терміни бюджетного року і академічного навчального року не співпадають, а тести ЗНО випускники шкіл складають влітку, коли

фінансування поточного року здійснено лише частково. Для оцінки цієї обставини базові показники розраховували діленням сумарного фінансування за два роки на відповідну кількість учнів та кількість класів.

На рис. 2.2.3 показано зв'язок між значеннями інтегрального показника однорічного бюджетного фінансування, розрахованого за даними 2020 та 2021 років, та інтегрального показника дворічного фінансування в 2019–2020 та 2020–2021 роках відповідно. Цей зв'язок може бути апроксимований лінійними залежностями $y = 0,6081x + 6768,7$ та $y = 0,7522x + 5578,1$ з коефіцієнтами детермінації, відповідно, $R^2 = 0,30$ та $R^2 = 0,38$, що вказує на наявність помірної кореляції, але також і на значну варіативну частину, зумовлену іншими факторами, що можуть впливати на обсяги бюджетного фінансування, кількість класів та кількість учнів.

У подальшому при розрахунках ефективності бюджетного фінансування освіти ми використовували одно- та дворічні дані.

Рис. 2.2.3. Зв'язок між значеннями інтегральних показників однорічного та дворічного бюджетного освітнього фінансування за кошти освітньої субвенції та кошти місцевих бюджетів

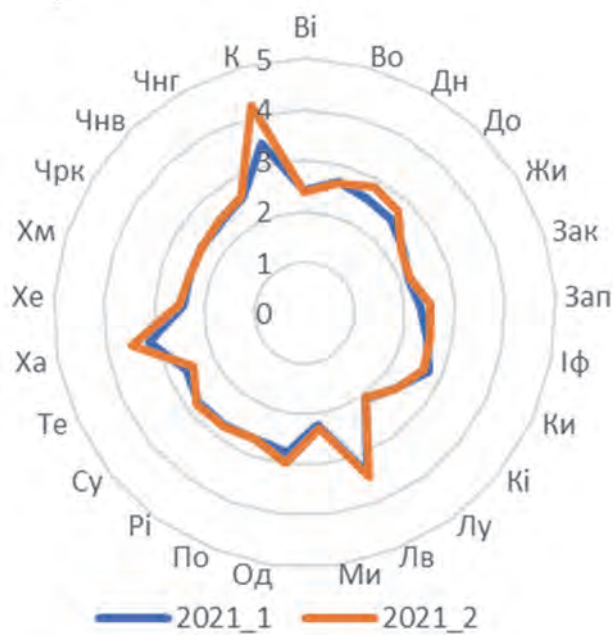
Побудовано авторами.

За показники результативності (корисного ефекту) роботи закладів загальної середньої освіти, нами взято результати ЗНО у розрізі регіонів з української мови та літератури, історії України, математики та англійської мови. Відповідні дані отримано з офіційного сайту Українського центру оцінювання якості освіти⁵⁵. Показник результативності освітньої діяльності регіону з кожного предмету обчислювали як середнє арифметичне за цим предметом тієї

⁵⁵ Марчук А. Якість вищої освіти в надзвичайних умовах: освітні втрати й дисфункції цифровізації вищої освіти та дистанційного навчання. *Socio-Economic Relations in the Digital Society*. 2023. № 1 (47). С. 80–89. DOI: <https://doi.org/10.55643/ser.1.47.2023.482>.

частки випускників, що подолали поріг склав/не склав, та частки тих, хто отримав 180 чи більше балів. Зазначені частки брали від загальної кількості випускників шкіл, які складали відповідні тести. Інтегральний показник результативності розраховували як зважену суму показників результативності з окремих предметів. При цьому, враховуючи вимоги Державного стандарту, вважали всі тести однаково важливими, тому всі вагові коефіцієнти брались рівними 1/4.

Надалі нами розраховувались показники ефективності бюджетного фінансування освіти в розрізі регіонів. Розподіл ефективності бюджетного освітнього фінансування в розрізі регіонів України для 2021 року з використанням для розрахунків одно- та дворічного бюджетного фінансування освіти представлено на рис. 2.2.4.

Рис. 2.2.4. Регіональний розподіл ефективності використання коштів бюджетного фінансування на загальну середню освіту в 2021 році (криві 1, 2 – відповідають врахуванню одно- та дворічного фінансування відповідно)
Побудовано авторами.

Як видно із діаграми на рис. 2.2.4, використання даних про одно- та дворічне бюджетне фінансування освіти практично не змінює форми діаграми регіонального розподілу ефективності бюджетного фінансування. Регіональними лідерами в досягненні вищої, ніж у інших, ефективності бюджетного фінансування загальної середньої освіти виявились міста Київ, Львів, Харків.

Були проведені також аналогічні розрахунки ефективності бюджетного фінансування в розрізі викладання окремих предметів, що використовувались при аналізі. Для цього використовували дані стосовно кількості вчителів з цих предметів в розрізі регіонів. Припускали, що частка загального обсягу фінансування фонду оплати праці з нарахуваннями, яка припадала на оплату праці цих викладачів, дорівнювала їх частці серед всіх викладачів закладів загальної середньої освіти. Таке припущення є обґрунтованим тим, що

відмінності розподілу викладачів за категоріями і педагогічними званнями в межах шкіл і громад на регіональному рівні нівелюються через достатньо великі обсяги вибірок (від 300 до понад 3 300 викладачів предмета на регіон). Розрахунок мав ту відмінність, що враховувались лише результати ЗНО з відповідного предмета.

На рис. 2.2.5 наведено дані розрахунків, представлених у вигляді теплової матриці відносної ефективності використання освітніх бюджетних коштів регіонами України на викладання окремих предметів. Враховувалось бюджетне фінансування продовж 2020-2021 років та результати ЗНО 2021 року. Для порівнянності ефективність за кожним предметом подано у частках від її максимального значення для певного предмету, за яким випускники тестувались в рамках ЗНО. Для кожного із предметів значення ефективності ранжувались від найменшого до найбільшого і з усіх 25 регіонів вибирались по 7 регіонів з найгіршими результатами (червоний колір) та найкращими результатами (зелений колір). Регіони із посередніми результатами представлено жовтим кольором.

Області	Українська мова та література	Історія	Математика	Англійська мова
Вінницька	0,721	0,491	0,495	0,637
Волинська	0,805	0,549	0,542	0,771
Дніпропетровська	0,688	0,559	0,612	0,731
Донецька	0,722	0,581	0,596	0,698
Житомирська	0,653	0,441	0,430	0,664
Закарпатська	0,515	0,412	0,384	0,760
Запорізька	0,634	0,491	0,539	0,641
Івано-Франківська	0,704	0,575	0,504	0,833
Київська	0,775	0,577	0,527	0,598
Кіровоградська	0,625	0,436	0,421	0,691
Луганська	0,559	0,430	0,409	0,618
Львівська	1,000	0,924	0,680	0,819
Миколаївська	0,591	0,385	0,441	0,666
Одеська	0,734	0,559	0,597	0,792
Полтавська	0,705	0,494	0,523	0,719
Рівненська	0,711	0,549	0,545	0,812
Сумська	0,805	0,625	0,632	0,677
Тернопільська	0,759	0,609	0,479	0,788
Харківська	0,889	0,695	0,786	0,865
Херсонська	0,654	0,490	0,580	0,656
Хмельницька	0,646	0,495	0,465	0,699
Черкаська	0,691	0,492	0,499	0,651
Чернівецька	0,634	0,574	0,455	1,000
Чернігівська	0,699	0,462	0,522	0,709
м.Київ	0,965	1,000	1,000	0,684

Рис. 2.2.5. Теплова матриця відносної ефективності використання бюджетних коштів регіонами України на викладання окремих предметів, за якими тестувались випускники шкіл у рамках ЗНО в 2021 році

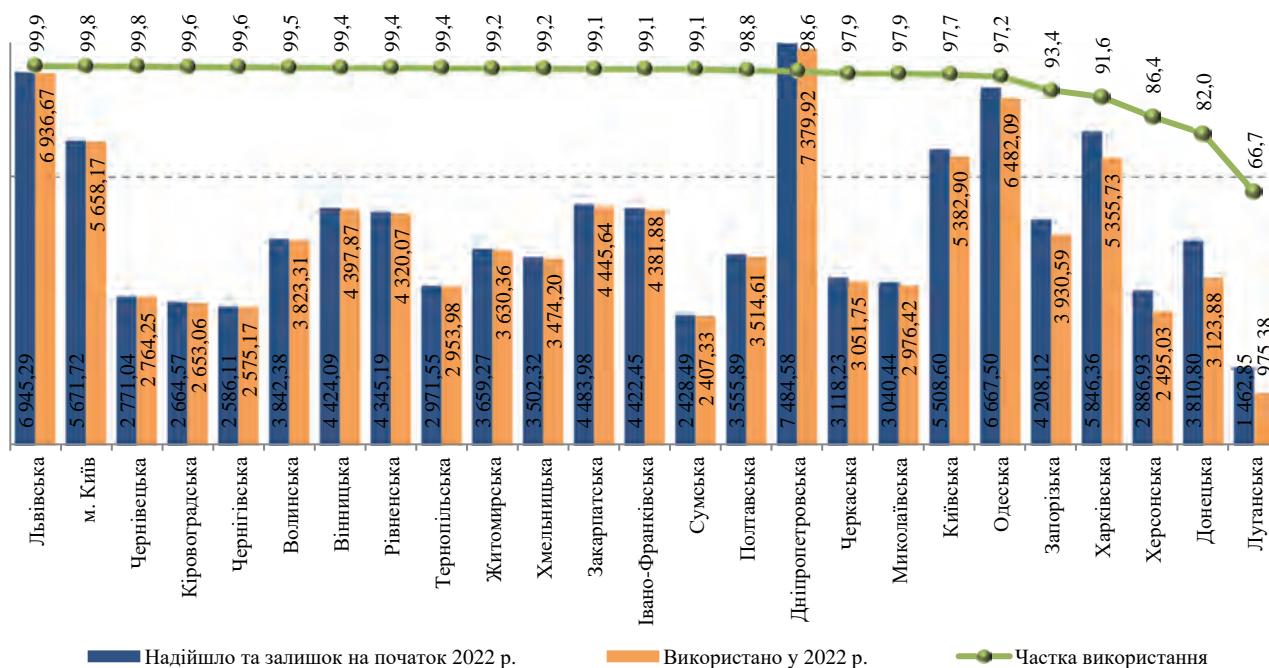
Побудовано авторами.

Така матриця може служити управлінським інструментом центральних органів влади з оцінювання роботи сфери освіти у розрізі регіонів. Наприклад

видно, що Житомирська, Закарпатська, Кіровоградська, Миколаївська та Луганська області мають гірші позиції стосовно інших регіонів. А місто Київ, Харківська, Тернопільська, Сумська, Львівська області мають вищу ефективність використання бюджетних коштів, ніж інші. Найвищою ефективність виявилась у Харківській області, яка за чотирма предметами була у верхній (зеленій) частині рейтингу.

В 2022 році, після розв'язання війни проти України російською федерацією відбулись суттєві зміни у фінансуванні загальної середньої освіти. Зокрема, законом України «Про Державний бюджет України на 2022 рік», прийнятому наприкінці передвоєнного 2021 року, для освітньої субвенції на фінансування заробітної плати вчителів було заплановано бюджетні видатки в розмірі 108,044 млрд грн. Після початку війни урядом України враховано воєнні реалії і обсяг освітньої субвенції був зменшений до 97,239 млрд грн.

На рис. 2.2.6 показано регіональний розріз використання коштів освітньої субвенції в 2022 році на оплату праці педагогічних працівників.

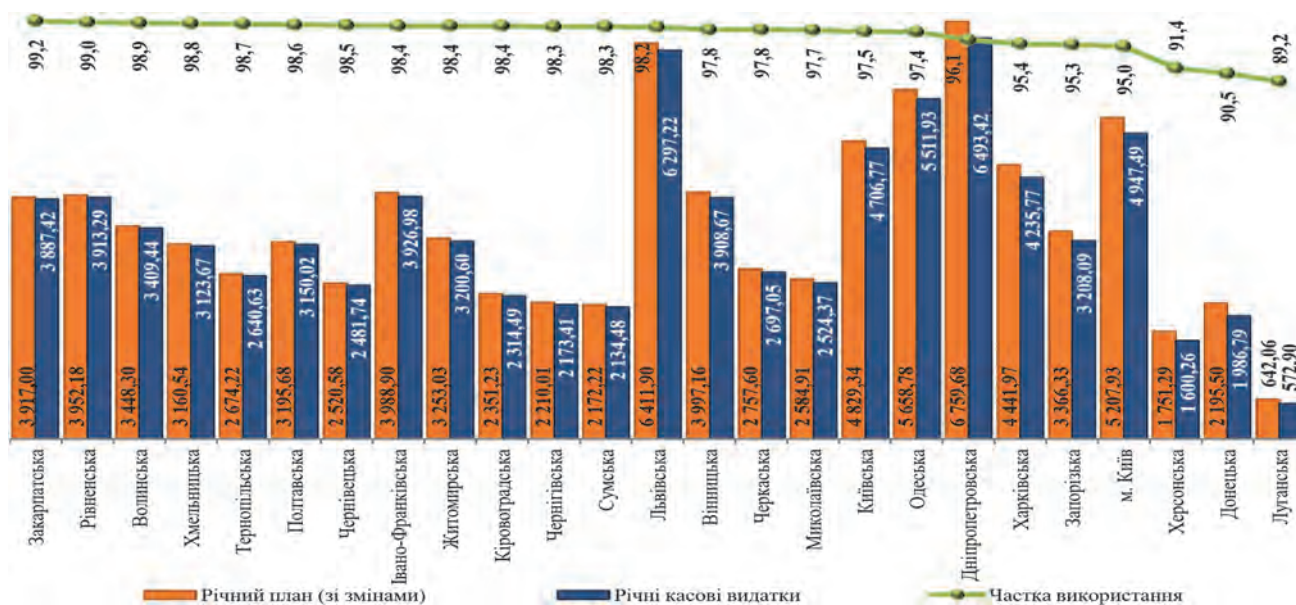

Рис. 2.2.6. Використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у розрізі регіонів України в 2022 році, млн грн, %
Побудовано авторами.

Як видно з рисунка 2.2.6, найбільші проблеми з використанням коштів виникли в регіонах, де велися активні бойові дії. Зокрема, найнижчі показники використання виділених бюджетних коштів виявилися в школах Луганської (66,7 %) та Донецької областей (82,0 %). Величезні переміщення школярів, їх батьків, вчителів, шкіл з прифронтових районів вглиб країни та за кордон привели до відсутності належно оформлених платіжних документів, вчасної інформації про роботу вчителів, невідомості статусу вчителів тощо. Подібні проблеми, хоча в дещо меншому масштабі ніж у названих двох областях, спостерігались в школах Херсонської, Харківської, Запорізької областей.

Внаслідок таких процесів сформувались суттєві залишки бюджетних коштів, виділених на освіту. Навіть для того обсягу коштів на освітню субвенцію на 2022 рік, який був зменшений на 10 % щодо довоєнного плану, на 1 січня 2023 року утворилися залишки коштів за освітньою субвенцією з обсягом 3,219 млрд грн. Причому у регіонах, де ведуться бойові дії і де є тимчасово окуповані території, зосередилося 2,334 млрд грн залишків, або 72,4 % від загального обсягу залишків коштів освітньої субвенції.

У зведених бюджетах областей за 2023 рік найбільша частка використання коштів освітньої субвенції на виплату заробітної плати педагогічним працівникам спостерігалась в Закарпатській (99,2 %), Рівненській (99 %), Волинській (98,9 %), Хмельницькій (98,8 %), Тернопільській (98,7 %) та Полтавській (98,6 %) областях; найменша – у Луганській (89,2 %), Донецькій (90,5 %) і Херсонській (91,4 %) областях. У 18 регіонах цей показник перевищує середнє значення по Україні (97,3 %) (рис. 2.2.7).

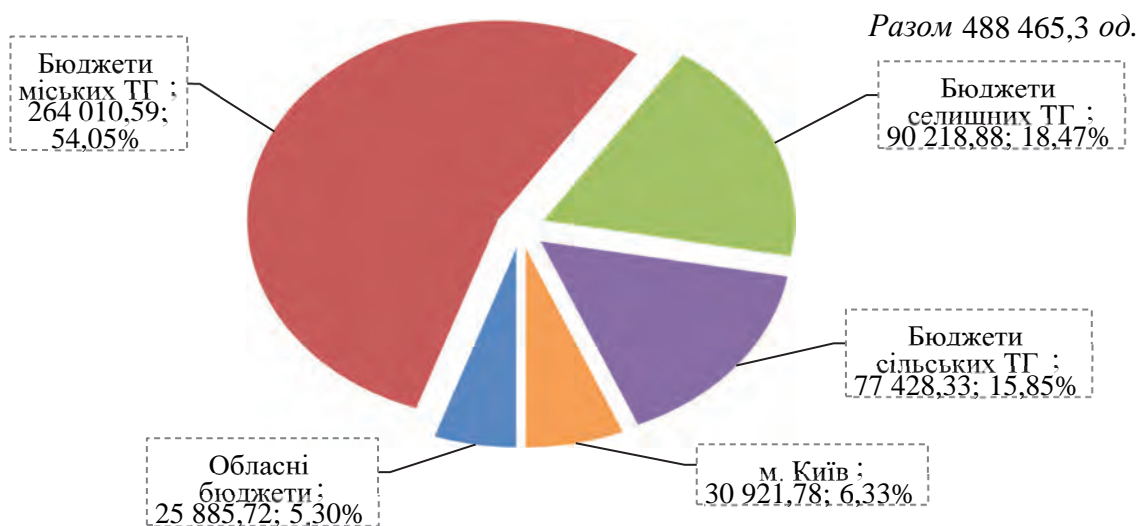

Рис. 2.2.7. Використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у розрізі регіонів, млн грн, %

Побудовано авторами.

Нами оцінювався рівень середньої місячної заробітної плати педагогічних працівників (із нарахуваннями) за 2022 р. у розрізі типів закладів освіти, які надають послуги у сфері загальної середньої освіти. Встановлено, що у закладах загальної середньої освіти (ЗСО) вона становила 15 327 грн; у спеціальних закладах ЗСО, учні яких потребують корекції фізичного та розумового розвитку, – 16 434 грн; у спеціалізованих закладах – 16 037 грн; у закладах для дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дитячих будинках – 15 408 грн; у навчально-реабілітаційних центрах (НРЦ) для дітей з особливими освітніми потребами (ООП) – 16 151 грн; у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (П(ПТ)О) для педагогічних працівників, що забезпечують надання послуг із опанування учнями програми повної загальної середньої освіти, – 16 312 грн; у закладах фахової передвищої освіти (ФПВО) – 18 887 грн; в інклюзивно-ресурсних центрах (ІРЦ) – 18 152 грн.

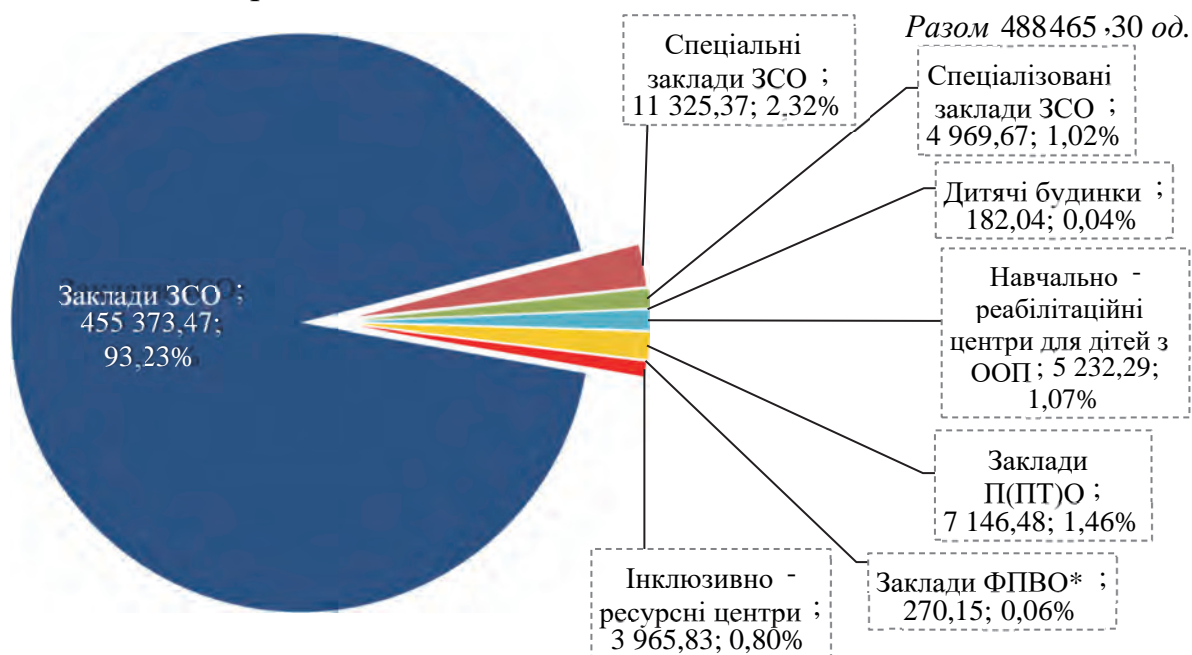
За даними від територіальних громад за 2023 рік, загальна кількість ставок педагогічних працівників, які оплачуються за рахунок коштів освітньої субвенції (рис. 2.2.8), сягає 488 465,3 од., зокрема в закладах, що фінансуються з обласних бюджетів, – 25 885,72 од. (5,3 %); із бюджетів міських ТГ – 264 010,59 од. (54,05 %); із бюджетів селищних ТГ – 90 218,88 од. (18,47 %); із бюджетів сільських ТГ – 77 428,33 од. (15,85 %); із бюджету м. Києва – 30 921,78 од. (6,33 %).

Рис. 2.2.8. Середня кількість ставок педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, од., %

Побудовано авторами.

Розподіл кількості ставок педагогічних працівників за типами закладів освіти показано на рис. 2.2.9.

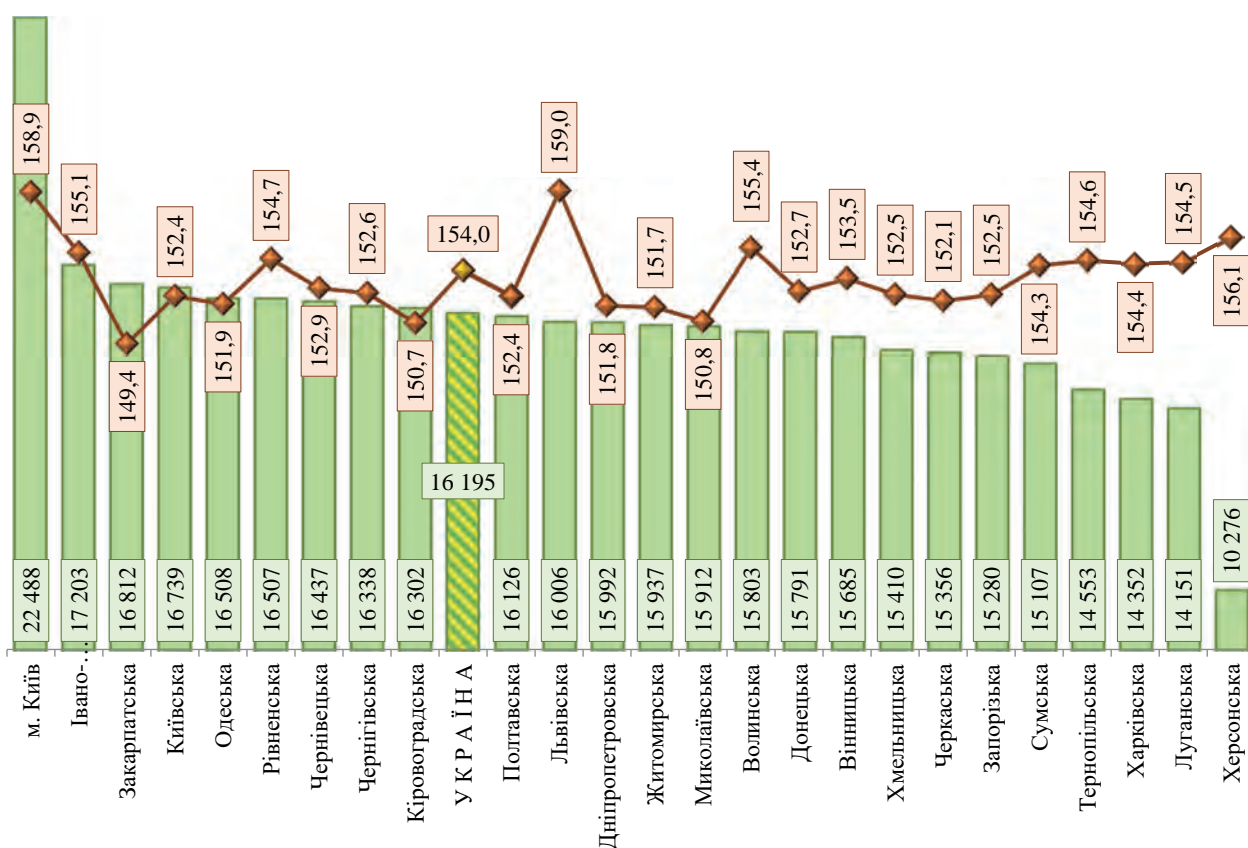
Рис. 2.2.9. Середня кількість ставок педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів, од., %

* За винятком закладів, видатки на які плануються за КЕКВ 2282

Побудовано авторами.

Згідно з наведеними даними, у закладах ЗСО налічується 455 373,47 од. таких ставок, що становить 93,23 % загальної кількості ставок педагогічного персоналу; у спеціальних закладах ЗСО – 11 325,37 од. (2,32 %); у спеціалізованих закладах – 4 969,67 од. (1,02 %); у дитячих будинках – 182,04 од. (0,04 %); у НРЦ – 5 232,29 од. (1,07 %); у закладах П(ПТ)О – 7 146,48 од. (1,46 %); у закладах ФПВО (за винятком закладів, видатки на які плануються за КЕКВ 2282) – 270,15 од. (0,06 %); в ІРЦ – 3 965,83 од. (0,8 %).

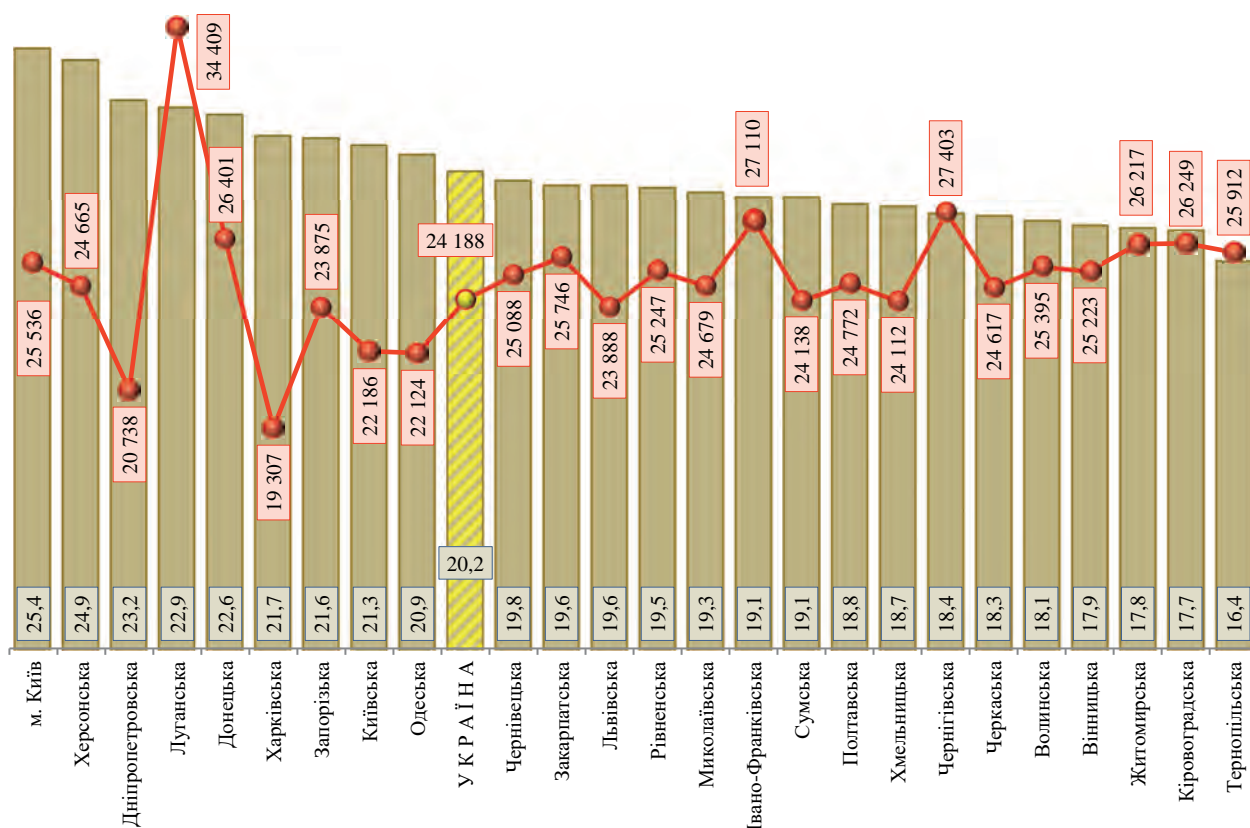
На рис. 2.2.10 показано співвідношення середньої місячної заробітної плати (з нарахуваннями) педагогічних працівників (фінансованої з коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів) у певному регіоні і середній бал, отриманий випускниками школи цього регіону з національного мультипредметного тесту (НМТ) у 2022 році.

Рис. 2.2.10. Середня місячна заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників (з коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів) і середній бал НМТ в розрізі регіонів у 2022 р., грн, бали
Побудовано авторами.

У 2022 році при складанні НМТ поріг склав/не склав не встановлювали. Складання НМТ часто відбувалося не у тих регіонах, де учні навчалися до початку повномасштабного військового вторгнення. Тому застосування методу DEA для оцінювання ефективності бюджетного фінансування освітньої діяльності ускладнено.

На рис 2.2.11 порівнюються середня наповнюваність класів та середні фактичні бюджетні витрати на одного учня (з коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів) у 2022 році в розрізі регіонів.

Рис. 2.2.11. Середня наповнюваність класів та середні фактичні витрати на одного учня (з коштів освітньої субвенції та власних коштів місцевих бюджетів) в розрізі регіонів у 2022 р., осіб, грн

Побудовано авторами.

Видно, що виділяються показники Луганської та Донецької області, де відбуваються найбільші бойові дії. Традиційно суттєвіші доплати з місцевого бюджету, порівняно з іншими регіонами, здійснювалися школам міста Києва. Загалом, за виключенням цих регіонів, можна допустити наявність від'ємної кореляції між середньою наповнюваністю класів та середніми фактичними витратами на одного учня у регіонах. Розрахунки коефіцієнта кореляції підтверджують, що без врахування показників зазначених регіонів його значення для 2022 року становить -0,62, тобто наявний зворотній зв'язок між показниками і він є суттєвим. Цей результат підтверджує сформульовану раніше тезу про те, що чим вища (в допустимому діапазоні) наповнюваність класу учнями, тим дешевшою для бюджету є підготовка одного учня.

2.3. DEA-моделювання ефективності освітнього фінансування в регіонах України

Питання ефективного використання бюджетних коштів у сфері загальної середньої освіти в Україні є ключовим у формуванні сучасної освітньої політики. Освітня субвенція, яка спрямовується з державного бюджету до місцевих бюджетів, має забезпечити не лише формальне забезпечення заробітних плат педагогічних працівників закладів освіти де здобувається загальна середня освіта, але й досягнення учнями достатніх результатів навчання для подальшого здобуття вищої освіти. За умов демографічного спаду, територіальної нерівномірності та воєнних втрат трудових й економічних ресурсів питання «скільки коштує одиниця освітнього результату» стає центральним.

Традиційні підходи до аналізу використання субвенції в Україні зосереджуються переважно на фінансовій дисципліні, дотриманні нормативів наповнюваності класів або порівнянні середніх витрат на одного учня. Проте такі індикатори не дають відповіді на ключове питання: наскільки ефективно трансформуються витрачені ресурси в освітні результати.

У цьому дослідженні для оцінювання ефективності використання коштів освітньої субвенції застосовано метод Data Envelopment Analysis (DEA), який належить до класу непараметричних методів аналізу відносної технічної ефективності. DEA дозволяє одночасно враховувати множинні вхідні ресурси та множинні результати діяльності, що є принципово важливим для освітніх систем, де якість не може бути зведена до одного показника.

Об'єктом аналізу виступають регіони України, які в рамках моделі розглядаються як decision-making units (DMU) – як автономні виробники освітніх результатів, що використовують бюджетні ресурси.

Вхідні змінні (inputs) в DEA-моделі мають відображати реальну структуру використання освітньої субвенції. На відміну від формального показника «видатки на одного учня», у цьому дослідженні використано два більш інформативні індикатори:

1. «Річна середня вартість підготовки одного учня» – інтегральний показник, що відображає, скільки коштів освітньої субвенції витрачається для навчання одного учня протягом року в закладах загальної середньої освіти регіону.

2. «Річна середня вартість підготовки одного класу» – показник, який фіксує витрати на утримання типової навчальної групи незалежно від її наповнюваності. Він опосередковано відображає структурні особливості шкільної мережі: малокомплектність, фрагментованість та організаційну неефективність.

Поєднання цих двох змінних дозволяє розділити індивідуальну «ціну учня» та інституційну «вартість класу», що критично важливо для аналізу української освітньої системи з великою кількістю малих шкіл.

В якості результатів (outputs) використано середні результати Національного мультипредметного тесту (НМТ) в розрізі регіонів з чотирьох

ключових навчальних дисциплін: українська мова; математика; історія України; англійська мова. Таке поєднання дає змогу охопити мовно-гуманітарний і математично-аналітичний компоненти навчання, а також компетентності, що мають високу зовнішню валідність для подальшого навчання та мобільності учнів.

Для розрахунків та подальшого аналізу обрано два періоди оцінювання ефективності фінансування сфери загальної середньої освіти:

1. Результат НМТ за 2023 р., показники фінансування за 2021 та 2022 рр.
2. Результат НМТ за 2025 р., показники фінансування за 2023 та 2024 рр.

У розрахунках фінансових показників використано: щомісячну звітну інформацію щодо використання коштів освітньої субвенції, отриману МОН від департаментів/управлінь освіти і науки обласних і Київської міської державних (військових) адміністрацій упродовж 2021–2024 рр.; чисельність учнів та кількість класів закладів загальної середньої освіти з адміністративної статистичної звітності (форма № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти на початок навчального року» за 2021/2022–2023/2024 н. рр.; перелік показників форми № ЗНЗ-1 «Звіт закладу загальної середньої освіти на початок навчального року» за 2024/2025 н. р.).

Таким чином, для визначення ефективності фінансування загальної середньої освіти для кожного регіону визначається вектор вхідних показників: річна середня вартість підготовки одного учня, річна середня вартість підготовки одного класу за два роки; та вихідних: середній показник НМТ з чотирьох предметів. В табл. 2.3.1 представлені для кожного досліджуваного періоду вхідні та вихідні дані.

Таблиця 2.3.1

Вхідні та вихідні дані для розрахунку ефективності (2021-2025 роки)

Назва регіону	1 період					2 період				
	Середня річна вартість підготовки одного учня 2021 р., грн	Середня річна вартість підготовки одного класу 2021 р., тис. грн	Середня річна вартість підготовки одного учня 2022 р., грн	Середня річна вартість підготовки одного класу 2022 р., тис. грн	Середній результат НМТ – 2023	Середня річна вартість підготовки одного учня 2023 р., грн	Середня річна вартість підготовки одного класу 2023 р., тис. грн	Середня річна вартість підготовки одного учня 2024 р., грн	Середня річна вартість підготовки одного класу 2024 р., тис. грн	Середній результат НМТ – 2025
Вінницька обл.	24 138	426,04	24 819	444,64	143,7	23 156	414,21	27 972	497,96	140,9
Волинська обл.	24 047	431,29	25 077	453,73	145,3	23 527	424,61	28 539	512,12	142,3
Дніпропетровська обл.	20 485	465,20	20 178	466,09	142,7	19 603	444,17	23 788	532,74	139,6
Донецька обл.	19 617	415,01	26 262	590,68	144,6	21 047	453,30	26 417	557,29	140,7
Житомирська обл.	25 216	447,54	25 584	455,95	142,3	23 234	415,52	28 475	508,28	140,5
Закарпатська обл.	24 200	467,03	25 302	494,68	142,2	23 214	452,34	27 978	541,35	139,0
Запорізька обл.	22 752	470,45	22 678	491,72	143,5	22 475	492,69	29 387	665,91	140,4
Івано-Франківська обл.	24 761	467,27	25 979	493,77	143,7	24 251	462,86	29 340	561,86	141,3
Київська обл.	20 137	421,03	21 360	454,40	144,2	19 190	407,49	23 330	497,93	141,6
Кіровоградська обл.	24 301	419,73	25 514	454,88	142,6	23 572	419,64	28 916	512,30	140,3
Луганська обл.	24 838	437,47	34 058	780,74	145,4	23 536	514,40	26 988	586,67	140,0

Назва регіону	1 період					2 період				
	Середня річна вартість підготовки одного учня 2021 р., грн	Середня річна вартість підготовки одного класу 2021 р., тис. грн	Середня річна вартість підготовки одного учня 2022 р., грн	Середня річна вартість підготовки одного класу 2022 р., тис. грн	Середній результат НМТ – 2023	Середня річна вартість підготовки одного учня 2023 р., грн	Середня річна вартість підготовки одного класу 2023 р., тис. грн	Середня річна вартість підготовки одного учня 2024 р., грн	Середня річна вартість підготовки одного класу 2024 р., тис. грн	Середній результат НМТ – 2025
Львівська обл.	22 146	429,25	23 043	450,97	148,7	21 177	413,05	25 915	499,52	145,1
Миколаївська обл.	23 345	445,61	24 376	472,50	142,0	22 678	429,40	28 059	532,46	139,0
Одеська обл.	19 942	419,88	22 111	461,54	142,4	20 217	413,30	24 756	497,71	140,7
Полтавська обл.	23 528	434,48	24 159	454,26	143,0	22 417	417,80	27 441	513,74	139,7
Рівненська обл.	23 629	452,74	24 932	484,36	144,6	23 031	447,22	27 856	537,51	142,2
Сумська обл.	22 546	429,01	23 892	455,81	143,4	22 171	420,67	27 224	512,34	140,8
Тернопільська обл.	25 576	416,39	25 648	418,57	144,2	23 953	394,11	29 259	482,45	141,8
Харківська обл.	18 816	408,00	19 284	417,55	145,1	18 492	384,80	23 490	480,34	141,3
Херсонська обл.	22 707	447,06	24 163	604,71	145,8	24 104	542,59	28 486	631,30	142,5
Хмельницька обл.	23 436	429,29	23 459	436,22	143,8	22 049	412,82	27 027	509,85	141,6
Черкаська обл.	24 069	428,76	24 347	443,90	143,4	22 617	417,99	27 742	515,15	140,3
Чернівецька обл.	23 542	459,90	24 751	487,46	144,5	22 738	443,74	27 739	540,26	140,7
Чернігівська обл.	24 031	439,49	27 008	495,54	143,5	23 456	430,85	28 734	526,25	140,9
м. Київ	15 436	384,72	16 325	415,71	148,0	14 448	365,88	16 838	418,26	145,7
УКРАЇНА	21 875	434,11	22 960	463,94	144,5	21 171	423,94	25 817	514,00	141,8

Складено авторами.

Оцінювання ефективності фінансування здійснено DEA-методами за двома моделями:

- з орієнтацією на мінімізацію входів (input-oriented model), що відповідає політичній логіці управління бюджетними витратами: зафіксувати досягнутий рівень освітніх результатів і з'ясувати, які регіони могли б досягти їх з меншими витратами;

- з орієнтацією на максимізацію вихідних показників (output-oriented model), яка відповідає на інше запитання «наскільки регіон міг би підвищити свої освітні результати (НМТ), не збільшуючи вже наявні витрати субвенції», тобто вона вимірює не «де можна зекономити», а «скільки результату ми недоотримуємо за вже витрачені гроші».

Проведено розрахунки наступними методами DEA:

I. Орієнтація Input-oriented: мінімізація ресурсів при фіксованому рівні результатів:

Умовні позначення:

- DMU – досліджувана одиниця (країна), індекс $i = 1, \dots, n$;
- x_{ki} – значення k -го вхідного показника для DMU i , $k = 1, \dots, m$;
- y_{ri} – значення r -го вихідного показника для DMU i , $r = 1, \dots, s$;
- θ – коефіцієнт пропорційного зменшення входів ($0 < \theta \leq 1$ для коректних задач);
- λ_i – ваги (інтенсивності) у конвексній комбінації еталонів;

- ρ – множник ефективності (відношення зважених виходів до зважених входів) у dual-постановці. Твердження $\rho = 1/\theta$ означає: скільки разів «вміщуються» виходи в опорній комбінації при фіксованих входах.

1. CCR (Charnes, Cooper, Rhodes, 1978). Мета: мінімізувати пропорційне скорочення ресурсів досліджуваної одиниці (регіону) – DMU₀, зберігаючи не нижчий рівень результатів, у порівнянні з конвексною (опуклою) комбінацією наявних еталонів.

Пряме (первинне) лінійне програмування CCR (input-oriented). DMU₀ може бути частиною опорної (еталонної) комбінації.

Мета – знайти мінімальний коефіцієнт пропорційного стискання входів θ :

$$\min_{\lambda, \theta} \theta \quad (2.3.1)$$

за умов:

- вихідні показники еталонної комбінації (з урахуванням самої DMU₀) не менші, ніж у DMU₀:

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i y_{ri} \geq y_{r0}, \forall r = 1, \dots, s \quad (2.3.2)$$

- вхідні показники еталонної комбінації (з урахуванням самої DMU₀) не перевищують стиснуті у θ разів входи DMU₀:

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i x_{ki} \leq \theta x_{k0}, \forall k = 1, \dots, m \quad (2.3.3)$$

- інтенсивності (ваги) λ невід'ємні:

$$\lambda_i \geq 0, \forall i \quad (2.3.4)$$

Інтерпретація результатів:

- якщо $\theta_0 = 1$, то DMU₀ – технічно ефективна за CCR (належить до ефективної оболонки);
- якщо $\theta_0 < 1$, то можна пропорційно зменшити всі входи DMU₀ на $(1-\theta_0) \cdot 100\%$ без погіршення виходів.

2. BCC (Banker, Charnes, Cooper, 1984). Мета: знайти мінімальний коефіцієнт пропорційного стискання входів θ для досліджуваного регіону DMU, при якому його виходи не погіршуються, а сам DMU порівнюється з опорною (еталонною) конвексною комбінацією інших DMU.

Пряме (первинне) лінійне програмування BCC (input-oriented, VRS). Постановка для DMU₀:

$$\min_{\lambda, \theta} \theta \quad (2.3.5)$$

за умов:

- вихідні показники еталонної комбінації (з урахуванням самої DMU₀) не менші, ніж у DMU₀:

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i y_{ri} \geq y_{r0}, \forall r = 1, \dots, s \quad (2.3.6)$$

- вхідні показники еталонної комбінації (з урахуванням самої DMU₀) не перевищують стиснуті (у θ разів) входи DMU₀:

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i x_{ki} \leq \theta x_{k0}, \forall k = 1, \dots, m \quad (2.3.7)$$

- обмеження яке забезпечує змінну віддачу від масштабу (VRS):

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i = 1 \quad (2.3.8)$$

- інтенсивності (ваги) λ невід'ємні:

$$\lambda_i \geq 0, \forall i \quad (2.3.9)$$

Інтерпретація результатів:

- якщо $\theta_0 = 1$, то DMU_0 – технічно ефективна за ВСС (належить до VRS-оболонки);
- якщо $\theta_0 < 1$, то можна пропорційно зменшити всі входи DMU_0 на $(1 - \theta_0) \cdot 100\%$ без погіршення виходів.

3. Super-Efficiency (Andersen & Petersen, 1993). Головна ідея: ефективна DMU виключається зі своєї ж множини порівняння. Діапазон ефективності θ може бути >1 для суперефективних DMU. Результат показує, наскільки далеко ефективна DMU виходить за межі ефективної границі. Використовується для ранжування ефективних DMU.

Мета: оцінити над-ефективність (super-efficiency) для кожного DMU, коли досліджувану одиницю виключають із еталонної множини. У постановці CCR (постійна віддача від масштабу) та орієнтації на входи мінімізується коефіцієнт стискання входів θ .

Пряме лінійне програмування Super-Efficiency (CCR, input-oriented). Для DMU_0 , виключеної з опорної множини, задача має вигляд:

$$\min \theta \quad (2.3.10)$$

за умов:

- вихідні показники еталонної комбінації (без DMU_0) не менші, ніж у DMU_0 :

$$\sum_{i \neq 0} \lambda_i y_{ri} \geq y_{r0}, \forall r = 1, \dots, s \quad (2.3.11)$$

- вхідні показники еталонної комбінації (без DMU_0) не перевищують стиснуті у θ разів входи DMU_0 :

$$\sum_{i \neq 0} \lambda_i x_{ki} \leq \theta x_{k0}, \forall k = 1, \dots, m \quad (2.3.12)$$

- інтенсивності (ваги) λ невід'ємні:

$$\lambda_i \geq 0, i \neq 0 \quad (2.3.13)$$

Через виключення DMU_0 можливі значення $\theta > 1$, це і є прояв над-ефективності.

Інтерпретація результатів:

- якщо $\theta_0 = 1$, то DMU_0 лежить на межі ефективної оболонки (щодо інших);
- якщо $\theta_0 > 1$, то DMU_0 «над-ефективна», навіть без себе в еталонах випереджає комбінації інших DMU.

4. Cross-Efficiency (Sexton et al., 1986). Орієнтація: Input-oriented, базується на CCR (в нашому рішенні) або ВСС. Оцінка кожного регіону відбувається не тільки за власними оптимальними вагами, а й за вагами інших регіонів. Результат: матриця попарних оцінок та середня Cross-Efficiency.

Алгоритм: для кожної DMU обчислюються власні оптимальні ваги (u для виходів, v для входів) за множниковою (dual) моделлю CCR, після чого ці ваги використовуються для оцінювання інших DMU; середнє по оцінках утворює показник крос-ефективності.

1. Множникова (dual) CCR-модель для DMU_0 . Нормалізація зважених входів до 1:

$$\max \rho = \sum_{r=1}^s u_r y_{r0} \quad (2.3.14)$$

$$\sum_{k=1}^m v_k x_{k0} = 1 \quad (2.3.15)$$

$$\sum_{r=1}^s u_r y_{ri} - \sum_{k=1}^m v_k x_{ki} \leq 0, \forall i = 1, \dots, n \quad (2.3.16)$$

$$u_r \geq 0, v_k \geq 0 \quad (2.3.17)$$

2. Крос-ефективність. Нехай u_i, v_i – оптимальні ваги, знайдені для DMU_i. Тоді «оцінка» DMU_j вагами DMU_i:

$$CE_{i \rightarrow j} = \frac{\sum_{r=1}^s u_r^{(i)} y_{rj}}{\sum_{k=1}^m v_k^{(i)} x_{kj}} \quad (2.3.18)$$

Середня крос-ефективність для DMU_j:

$$\overline{CE}_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n CE_{i \rightarrow j} \quad (2.3.19)$$

Глобальний поріг як середнє від усіх середніх крос-ефективностей:

$$\tau = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \overline{CE}_j \quad (2.3.20)$$

Інтерпретація результатів:

- Self-Efficiency (θ^{-1}) = ρ – це власна ефективність DMU, виражена у мультиплікативній формі. Це значення виходить із оптимальних власних ваг кожної DMU і дорівнює оберненому до θ з моделі CCR;
- середнє Cross-Efficiency = $\overline{CE}_j$ – середня оцінка DMU_j іншими ваговими наборами;
- DMU «Ефективна», якщо Self-Efficiency ≥ 1 і середнє Cross-Efficiency $\geq \tau$; в іншому випадку – «Не ефективна».

II. Орієнтація output-oriented, фіксовані ресурси, максимізація результатів.

Умовні позначення:

- DMU – досліджувана одиниця (країна), індекс $i = 1, \dots, n$;
- x_{ki} – значення k -го вхідного показника для DMU $i, k = 1, \dots, m$;
- y_{ri} – значення r -го вихідного показника для DMU $i, r = 1, \dots, s$;
- ϕ – коефіцієнт розширення виходів, $\phi \geq 1$;
- λ_i – ваги (інтенсивності) у опорній комбінації, $\lambda_i \geq 0$;
- ρ – множник ефективності (відношення зважених виходів до зважених вхідів) у dual-постановці.

1. CCR (Charnes, Cooper, Rhodes, 1978). Мета — максимізувати пропорційний коефіцієнт розширення виходів ϕ для DMU₀ без збільшення її вхідів у порівнянні з еталонною конвексною комбінацією. Пряме (первинне) лінійне програмування CCR (output-oriented). DMU₀ може бути частиною опорної (еталонної) комбінації. Постановка для DMU₀:

$$\max \phi \quad (2.3.21)$$

за умов:

- вихідні показники еталонної комбінації (з урахуванням самої DMU₀) не перевищують стиснуті у ϕ разів виходи DMU₀:

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i y_{ri} \geq \phi y_{r0}, \forall r = 1, \dots, s \quad (2.3.22)$$

- вхідні показники еталонної комбінації (з урахуванням самої DMU₀) не менші, ніж у DMU₀:

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i x_{ki} \leq x_{k0}, \forall k = 1, \dots, m \quad (2.3.23)$$

- інтенсивності (ваги) λ невід'ємні:

$$\lambda_i \geq 0, \forall i \quad (2.3.24)$$

Оптимальне значення ϕ^* ($\phi \geq 1$) показує, у скільки разів можна пропорційно збільшити всі виходи DMU₀ без збільшення входів.

Інтерпретація результатів:

- $\phi_0 = 1$ – DMU₀ технічно ефективна (лежить на ефективній оболонці);
- $\phi_0 > 1$ – можливе пропорційне розширення виходів на $(\phi_0 - 1) \cdot 100\%$ без збільшення входів.

2. ВСС (Banker, Charnes, Cooper, 1984). Мета – максимізувати пропорційний коефіцієнт розширення виходів ϕ для DMU₀ без збільшення її входів відносно опорної комбінації інших DMU.

Пряме (первинне) лінійне програмування ВСС (output-oriented).
Постановка для DMU₀:

$$\max \phi \quad (2.3.25)$$

за умов:

- вихідні показники еталонної комбінації (з урахуванням самої DMU₀) не перевищують стиснуті у ϕ разів виходи DMU₀:

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i y_{ri} \geq \phi y_{r0}, \forall r = 1, \dots, s \quad (2.3.26)$$

- вхідні показники еталонної комбінації (з урахуванням самої DMU₀) не менші, ніж у DMU₀:

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i x_{ki} \leq x_{k0}, \forall k = 1, \dots, m \quad (2.3.27)$$

- обмеження яке забезпечує змінну віддачу від масштабу

$$\sum_{i=1}^n \lambda_i = 1 \quad (2.3.28)$$

$$\lambda_i \geq 0, \phi \geq 1 \quad (2.3.29)$$

Оптимальне значення ϕ^* показує, у скільки разів можна пропорційно збільшити всі виходи DMU₀ без збільшення входів; DMU ефективна при $\phi^* = 1$.

Інтерпретація результатів:

- $\phi_0 = 1$ – DMU₀ технічно ефективна (лежить на ефективній оболонці);
- $\phi_0 > 1$ – можливе пропорційне розширення виходів на $(\phi_0 - 1) \cdot 100\%$ без збільшення входів.

3. Super-Efficiency (Andersen & Petersen, 1993). Мета: оцінити над-ефективність (super-efficiency) DMU в постановці CCR (постійна віддача від масштабу) з орієнтацією на виходи. Досліджувану DMU виключають з опорної комбінації; максимізується коефіцієнт розширення виходів ϕ .

Пряме лінійне програмування Super-Efficiency (CCR).

Мета для DMU₀, виключеної з опорної множини:

$$\max \phi, \phi \geq 1 \quad (2.3.30)$$

за умов:

- вихідні показники еталонної комбінації (без DMU₀) не менші, ніж у DMU₀:

$$\sum_{i \neq 0} \lambda_i y_{ri} \geq \phi y_{r0}, \forall r = 1, \dots, s \quad (2.3.31)$$

- вхідні показники еталонної комбінації (без DMU₀) не перевищують стиснуті у θ разів входи DMU₀:

$$\sum_{i \neq 0} \lambda_i x_{ki} \leq x_{k0}, \forall k = 1, \dots, m \quad (2.3.32)$$

- інтенсивності (ваги) λ невід'ємні:

$$\lambda_i \geq 0, i \neq 0 \quad (2.3.33)$$

Якщо $\phi^* > 1$, DMU_0 демонструє над-ефективність, її виходи можна пропорційно збільшити більш ніж у 1 раз без збільшення входів, навіть коли вона не входить до еталонів.

Інтерпретація результатів:

- якщо $\phi^* = 1$ – DMU_0 лежить на межі ефективної оболонки відносно інших;
- якщо $\phi^* > 1$ – DMU_0 над-ефективна.

4. Cross-Efficiency (Sexton et al., 1986). Мета методу: для кожної DMU знайти власні оптимальні ваги (u для виходів, v для входів) у множниковій CCR-моделі з орієнтацією на виходи, а потім оцінити кожну іншу DMU цими вагами; усереднення таких оцінок дає показник крос-ефективності.

1. Множникова (dual) CCR-модель для DMU_0 (output-oriented)

Нормалізація зважених входів до 1:

$$\max \rho = \sum_{r=1}^s u_r y_{r0} \quad (2.3.34)$$

$$\sum_{k=1}^m v_k x_{k0} = 1 \quad (2.3.35)$$

$$\sum_{r=1}^s u_r y_{ri} - \sum_{k=1}^m v_k x_{ki} \leq 0, \forall i = 1, \dots, n \quad (2.3.36)$$

$$u_r \geq 0, v_k \geq 0 \quad (2.3.37)$$

Зв'язок із прямою (output-oriented) постановкою:

$$\rho^* = \phi^* \quad (2.3.38)$$

2. Крос-ефективність. Нехай u_i, v_i – оптимальні ваги, знайдені для DMU_i . Тоді «оцінка» DMU_j вагами DMU_i :

$$CE_{i \rightarrow j} = \frac{\sum_{r=1}^s u_r^{(i)} y_{rj}}{\sum_{k=1}^m v_k^{(i)} x_{kj}} \quad (2.3.39)$$

Середня крос-ефективність для DMU_j :

$$\overline{CE}_j = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n CE_{i \rightarrow j} \quad (2.3.40)$$

Глобальний поріг як середнє від усіх середніх крос-ефективностей:

$$\tau = \frac{1}{n} \sum_{j=1}^n \overline{CE}_j \quad (2.3.41)$$

Інтерпретація результатів:

- Self-Efficiency для DMU_i : $\rho^* = CE_{i \rightarrow i}$;
- середнє Cross-Efficiency = $\overline{CE}_j$ – середня оцінка DMU_j іншими ваговими наборами;
- DMU «Ефективна», якщо $\rho^* = 1$ і $\overline{CE}_j \geq \tau$, в іншому випадку – «Не ефективна».

Отримані DEA-оцінки input-oriented методів не вимірюють «якість освіти» напряму. Вони вимірюють «відносну здатність регіонів перетворювати фінансові ресурси освітньої субвенції на вимірювані навчальні результати». Регіон визнається ефективним не тому, що він має найвищі бали НМТ, а тому, що за наявного рівня фінансування він не програє іншим регіонам у співвідношенні «результат – витрати». Навпаки, регіон з високими витратами і середніми результатами опиняється в зоні неефективності. Це принципово відрізняє DEA від простого ранжування за середніми балами або за витратами на учня.

Отримані DEA-оцінки output-oriented методів також не вимірюють «якість освіти». Вони вимірюють відносну здатність регіонів максимізувати навчальні результати НМТ за наявного обсягу фінансування освітньої субвенції. Регіон визнається ефективним не тому, що має найнижчі витрати або найвищі бали, а тому, що за свого рівня ресурсів він не може бути перевершений іншими регіонами за сукупністю освітніх результатів. Навпаки, регіон з тим самим рівнем фінансування, але нижчими результатами НМТ вважається неефективним, оскільки він недовикористовує свій ресурсний потенціал. Це принципово відрізняє output-DEA від простого ранжування регіонів за середніми балами, оскільки оцінюється не абсолютний рівень досягнень, а те, скільки результату отримано з наявних коштів.

Фокусування Input-DEA: «Хто витрачає занадто багато, щоб отримати ці результати?».

Фокусування Output-DEA: «Хто отримує занадто мало результатів за ці гроші?».

В освіті другий аспект часто болючіший – бо він показує не «марнотратників», а системи, що могли б вчити краще за ті ж самі гроші, але чомусь в них не виходить робити цього.

Залучення до дослідження змінної «вартість класу» дозволяє виявити регіони, де неефективність породжується не низькою якістю навчання, а надмірною фрагментацією мережі шкіл.

DEA-оцінювання не є причинно-наслідковою моделлю. Вона не відповідає на питання, «чому» регіон є ефективним або неефективним, але вона з високою точністю діагностує локацію, де існує нераціональне використання коштів.

Отримані результати мають інтерпретуватися у зв'язку з соціально-демографічними, безпековими та територіальними характеристиками регіонів. Застосування DEA до аналізу використання коштів освітньої субвенції в Україні дає змогу перейти від бухгалтерської логіки «освоєння коштів» до економіки результатів. Поєднання показників вартості учня, вартості класу та предметних результатів НМТ створює формально коректну і політично релевантну систему вимірювання ефективності регіональних освітніх систем. Якщо держава хоче не просто фінансувати освіту, а купувати освітні результати – DEA є одним із небагатьох інструментів, здатних це показати без фокусування на суб'єктивні рейтинги чи формальні нормативи.

В табл. 2.3.2 представлено рейтинги регіонів за результатами розрахунків ефективності методами DEA.

Визначено ефективні регіони за результатами розрахунків 8 обраними DEA методами: у першому періоді – Донецька, Луганська області та м. Київ; у другому періоді – Запорізька, Тернопільська та Харківська області.

У першому періоді три регіони є ефективними в результаті розрахунків за всіма обраними методами. Перелік ефективних країн розрахований методом ВСС (Banker, Charnes, Cooper, 1984) для обох варіантів (input та output oriented) містить вже чотири регіони, до абсолютних лідерів приєдналася Львівська область.

Таблиця 2.3.2

Рейтинг регіонів за результатами розрахунків ефективності методами DEA

Назва регіону	Фінансування 2021–2022 рр., НМТ – 2023 р.									Фінансування 2023–2024 рр., НМТ – 2025 р.								
	DEA input-oriented				DEA output-oriented				Середній рейтинг	DEA input-oriented				DEA output-oriented				Середній рейтинг
	CCR	BCC	Super-Efficiency CCR	Cross-Efficiency	CCR	BCC	Super-Efficiency CCR	Cross-Efficiency		CCR	BCC	Super-Efficiency CCR	Cross-Efficiency	CCR	BCC	Super-Efficiency CCR	Cross-Efficiency	
Вінницька обл.	6	5	6	6	6	11	6	6	6	12	11	12	13	12	10	12	13	12
Волинська обл.	7	8	7	7	7	4	7	7	7	10	6	10	11	10	2	10	11	9
Дніпропетровська обл.	23	22	23	23	23	19	23	23	23	18	17	18	19	18	19	18	19	20
Донецька обл.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	14	13	14	15	14	9	14	15	15
Житомирська обл.	16	15	16	16	16	20	16	16	17	3	3	3	4	3	7	3	4	4
Закарпатська обл.	21	20	21	21	21	21	21	21	21	20	18	20	21	20	18	20	21	21
Запорізька обл.	22	21	22	22	22	15	22	22	22	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Івано-Франківська обл.	20	19	20	20	20	10	20	20	20	17	1	17	18	17	1	17	18	14
Київська обл.	9	9	9	9	9	9	9	9	9	13	12	13	14	13	8	13	14	13
Кіровоградська обл.	3	3	3	3	3	12	3	3	4	2	2	2	3	2	6	2	3	3
Луганська обл.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	22	19	22	23	22	17	22	23	22
Львівська обл.	4	1	4	4	4	1	4	4	3	11	1	11	12	11	1	11	12	9
Миколаївська обл.	18	16	18	18	18	22	18	18	19	4	5	4	5	4	14	4	5	6
Одеська обл.	11	6	11	11	11	18	11	11	11	15	14	15	16	15	16	15	16	16
Полтавська обл.	14	13	14	14	14	17	14	14	15	8	9	8	9	8	15	8	9	10
Рівненська обл.	17	17	17	17	17	6	17	17	16	19	16	19	20	19	3	19	20	19
Сумська обл.	12	10	12	12	12	16	12	12	12	9	10	9	10	9	11	9	10	11
Тернопільська обл.	2	2	2	2	2	3	2	2	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Харківська обл.	5	4	5	5	5	5	5	5	5	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Херсонська обл.	15	14	15	15	15	2	15	15	14	21	1	21	22	21	1	21	22	18
Хмельницька обл.	13	12	13	13	13	13	13	13	13	5	4	5	6	5	5	6	5	5
Черкаська обл.	8	7	8	8	8	14	8	8	8	6	7	6	7	6	13	6	7	8
Чернівецька обл.	19	18	19	19	19	7	19	19	18	16	15	16	17	16	12	16	17	17
Чернігівська обл.	10	11	10	10	10	8	10	10	10	7	8	7	8	7	4	7	8	7
м. Київ	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	1	1	1	2	2

За результатами розрахунків відповідних методів:

- ефективні регіони
 п'ять найбільш неефективних регіонів

Складено авторами.

За результатами розрахунків DEA-методом input-oriented Super-Efficiency (Andersen & Petersen, 1993) регіони-лідери Донецька, Луганська області та м. Київ визначені як недефективні ($\theta > 1$):

1. Луганська область – $\theta = 1,253$;
2. м. Київ – $\theta = 1,242$;
3. Донецька область – $\theta = 1,051$.

За результатами цього ж методу областей що лежать на межі ефективної оболонки (щодо інших) не визначено, для жодної області не розраховано $\theta = 1$.

А за результатами розрахунків DEA-методом output-oriented Super-Efficiency (Andersen & Petersen, 1993) недефективних регіонів не визначено. Донецька, Луганська області та м. Київ визначені як регіони, що лежать на межі ефективної оборонки (щодо інших), для них розраховано $\theta = 1$.

Найбільш неефективні області в першому періоді: Дніпропетровська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська та Чернівецька.

У другому періоді три регіони-лідери визнані ефективними за результатами розрахунків за всіма обраними методами. Перелік ефективних країн розрахований методами CCR (Charnes, Cooper, Rhodes, 1978) та Super-Efficiency (Andersen & Petersen, 1993) за двома варіантами (input та output oriented) розширюється до чотирьох регіонів, до лідерів доєднається м. Київ. А в результаті розрахунків методом BCC (Banker, Charnes, Cooper, 1984) для обох варіантів (input та output oriented) містить вже сім регіонів, крім м. Києва до переліку регіонів-лідерів включено Івано-Франківську, Львівську та Херсонську області.

За результатами розрахунків DEA-методом input-oriented Super-Efficiency (Andersen & Petersen, 1993) ефективні регіони визначені як недефективні ($\theta > 1$):

1. м. Київ – $\theta = 1,320$;
2. Запорізька область – $\theta = 1,108$;
3. Тернопільська область – $\theta = 1,078$;
4. Харківська область – $\theta = 1,036$.

За результатами цього ж методу областей що лежать на межі ефективної оболонки (щодо інших) не визначено, для жодної області не розраховано $\theta = 1$.

А за результатами розрахунків DEA-методом output-oriented Super-Efficiency (Andersen & Petersen, 1993) недефективних регіонів не визначено. Запорізька, Тернопільська, Харківська області та м. Київ визначені як регіони, що лежать на межі ефективної оборонки (щодо інших), для них розраховано $\theta = 1$.

Найбільш неефективними областями в другому періоді визначено: Луганську, Закарпатську, Дніпропетровську, Рівненську та Херсонську області.

З результатами оцінювання двох періодів можна зробити висновок, що жодний регіон не був ефективним упродовж досліджуваного періоду. Лідер за результатами першого етапу Луганська область у другому стала неефективною, а неефективна Запорізька область у першому періоді стала ефективною у другому.

Стабільно неефективними регіонами за результатами двох періодів розрахунків стали два регіони: Дніпропетровська та Закарпатська області (табл. 2.3.3).

Таблиця 2.3.3

Теплова матриця за результатами DEA-оцінювання ефективності фінансування

Назва регіонів	Рейтинг за результатами оцінювання	
	Фінансування 2021–2022 рр., НМТ – 2023 р. (1 період)	Фінансування 2023–2024 рр., НМТ – 2025 р. (2 період)
Вінницька обл.	6	12
Волинська обл.	7	9
Дніпропетровська обл.	23	20
Донецька обл.	1	15
Житомирська обл.	17	4
Закарпатська обл.	21	21

Назва регіонів	Рейтинг за результатами оцінювання	
	Фінансування 2021–2022 рр., НМТ – 2023 р. (1 період)	Фінансування 2023–2024 рр., НМТ – 2025 р. (2 період)
Запорізька обл.	22	1
Івано-Франківська обл.	20	14
Київська обл.	9	13
Кіровоградська обл.	4	3
Луганська обл.	1	22
Львівська обл.	3	9
Миколаївська обл.	19	6
Одеська обл.	11	16
Полтавська обл.	15	10
Рівненська обл.	16	19
Сумська обл.	12	11
Тернопільська обл.	2	1
Харківська обл.	5	1
Херсонська обл.	14	18
Хмельницька обл.	13	5
Черкаська обл.	8	8
Чернівецька обл.	18	17
Чернігівська обл.	10	7
м. Київ	1	2

Складено авторами.

Відповідно до розрахунків DEA методами input-oriented CCR та ВСС для підвищення ефективності у сфері фінансування освіти і без зміни своїх вихідних результатів області можуть зменшити вхідні показники – фінансування освіти на відсоток, який визначається за формулою $(1 - \theta_0) \cdot 100\%$ (табл. 2.3.4).

Таблиця 2.3.4

Значення, на які можливо зменшити вхідні показники для неефективних регіонів, визначених DEA методами input-oriented CCR та ВСС, %

Назва регіону	1 період		2 період	
	CCR	ВСС	CCR	ВСС
Вінницька обл.	5,41	3,78	2,63	2,60
Волинська обл.	5,51	4,77	2,51	1,52
Дніпропетровська обл.	16,82	14,83	4,24	3,92
Донецька обл.	–	–	2,71	2,70
Житомирська обл.	1	7,84	1,35	1,31
Закарпатська обл.	14,07	11,91	4,83	4,74
Запорізька обл.	15,87	14,18	–	–
Івано-Франківська обл.	12,88	11,48	4,23	–
Київська обл.	6,64	5,05	2,68	2,64
Кіровоградська обл.	3,95	1,79	1,25	1,20
Луганська обл.	–	–	11,48	11,42
Львівська обл.	4,75	–	2,55	–
Миколаївська обл.	10,65	8,24	1,63	1,52
Одеська обл.	6,80	4,31	3,60	3,58
Полтавська обл.	8,07	6,12	2,13	2,05
Рівненська обл.	10,40	9,32	4,26	3,62
Сумська обл.	6,89	5,05	2,19	2,16

Назва регіону	1 період		2 період	
	CCR	BCC	CCR	BCC
Тернопільська обл.	2,20	0,92	–	–
Харківська обл.	4,81	3,49	–	–
Херсонська обл.	8,22	7,77	9,14	–
Хмельницька обл.	7,10	5,46	1,69	1,51
Черкаська обл.	6,45	4,64	1,86	1,81
Чернівецька обл.	11,99	10,91	3,60	3,59
Чернігівська обл.	6,69	5,19	1,99	1,97
м. Київ	–	–	–	–

Складено авторами.

За результатами розрахунків методами output-oriented CCR та BCC неефективні регіони можуть розширити/підвищити свої вихідні показники без збільшення вхідних значень, тобто підвищити результати НМТ за предметами на відсоток визначений за формулою $(\phi - 1) \cdot 100 \%$, без збільшення фінансування (табл. 2.3.5).

Таблиця 2.3.5

Значення, на які можливо збільшити вихідні показники для неефективних країн, визначених DEA методами output-oriented CCR та BCC, %

Назва регіону	Фінансування 2021–2022 рр., НМТ – 2023 р.		Фінансування 2023–204 рр., НМТ – 2025 р.	
	CCR	BCC	CCR	BCC
Вінницька обл.	5,72	2,78	2,70	1,25
Волинська обл.	5,83	1,85	2,57	0,08
Дніпропетровська обл.	20,22	3,71	4,43	2,65
Донецька обл.	–	–	2,79	1,23
Житомирська обл.	11,12	3,77	1,37	1,06
Закарпатська обл.	16,38	3,92	5,08	2,27
Запорізька обл.	18,86	3,24	–	–
Івано-Франківська обл.	14,79	2,76	4,42	–
Київська обл.	7,12	2,67	2,75	1,19
Кіровоградська обл.	4,11	3,02	1,27	0,93
Луганська обл.	–	–	12,97	2,22
Львівська обл.	4,99	–	2,61	–
Миколаївська обл.	11,92	4,22	1,65	1,63
Одеська обл.	7,29	3,59	3,74	1,89
Полтавська обл.	8,78	3,55	2,17	1,69
Рівненська обл.	11,61	2,37	4,45	0,52
Сумська обл.	7,40	3,33	2,24	1,35
Тернопільська обл.	2,25	1,73	–	–
Харківська обл.	5,06	2,20	–	–
Херсонська обл.	8,95	0,87	10,06	–
Хмельницька обл.	7,64	3,15	1,72	0,72
Черкаська обл.	6,89	3,20	1,89	1,35
Чернівецька обл.	13,62	2,41	3,74	1,35
Чернігівська обл.	7,17	2,66	2,03	0,69
м. Київ	–	–	–	–

Складено авторами.

2.4. Прогнозування чисельності контингенту здобувачів освіт в закладах освіти до 2030 року

Розробка стратегій і реалізація комплексу управлінських задач у системі освіти пов'язані з оцінкою стану і прогнозуванням попиту різних категорій споживачів освітніх послуг. Системний підхід до розв'язання таких завдань передбачає вибір методів аналізу й прогнозування відповідних потреб.

Прогнозування контингенту здобувачів освіти у закладах всіх рівнів є важливим етапом для планування будівництва нових або реконструкції існуючих об'єктів, оптимізації мережі закладів відповідно до реальних потреб громади. Чітке розуміння майбутньої кількості дітей дозволяє заздалегідь формувати кадровий резерв педагогів, розраховувати навантаження на персонал та забезпечувати належний рівень індивідуального підходу до кожної дитини. Для цього використовуються різні методи прогнозування – як кількісні, так і якісні.

Демографічне прогнозування ґрунтується на аналізі показників народжуваності, смертності, міграції та вікової структури населення. Використовується метод коефіцієнтів народжуваності, коли прогнозування виконується на основі даних про кількість народжених дітей; або когортний аналіз, основою якого є аналіз переходу груп дітей певного року народження до наступної вікової групи.

Статистичні методи використовують історичні дані для виявлення тенденцій і закономірностей. Такий підхід передбачає використання методу екстраполяції – продовження тренду з минулих років у майбутнє; лінійну регресію – залежність чисельності вихованців від змінної (наприклад, кількості народжених дітей за попередні роки); рухоме середнє – згладжування коливань даних з метою виявлення трендів.

Економіко-математичне моделювання – це комплексний підхід, що враховує вплив кількох факторів: народжуваність, рівень урбанізації, зайнятість батьків тощо. Використовує методи множинної регресії, який передбачає вивчення впливу кількох змінних на чисельність вихованців; імітаційного моделювання, заснований на створенні моделі, що відтворює поведінку системи.

Прогнозування чисельності вихованців закладів дошкільної освіти

Актуальність прогнозування чисельності вихованців закладів дошкільної освіти (ЗДО) зумовлена необхідністю стратегічного планування розподілу бюджетних ресурсів, розвитку освітньої інфраструктури загалом і системи дошкільної освіти зокрема. В умовах динамічних демографічних процесів прогнозні моделі стають ключовими чинниками прийняття обґрунтованих управлінських рішень. Доступність дошкільної освіти не тільки забезпечує рівні стартові можливості для розвитку дітей, а й відіграє важливу роль в професійній реінтеграції батьків, гарантуючи дитині місце в садочку.

У даному дослідженні здійснено прогнозування чисельності вихованців ЗДО загалом по Україні із застосуванням різних моделей і представлено результати для їх порівняння.

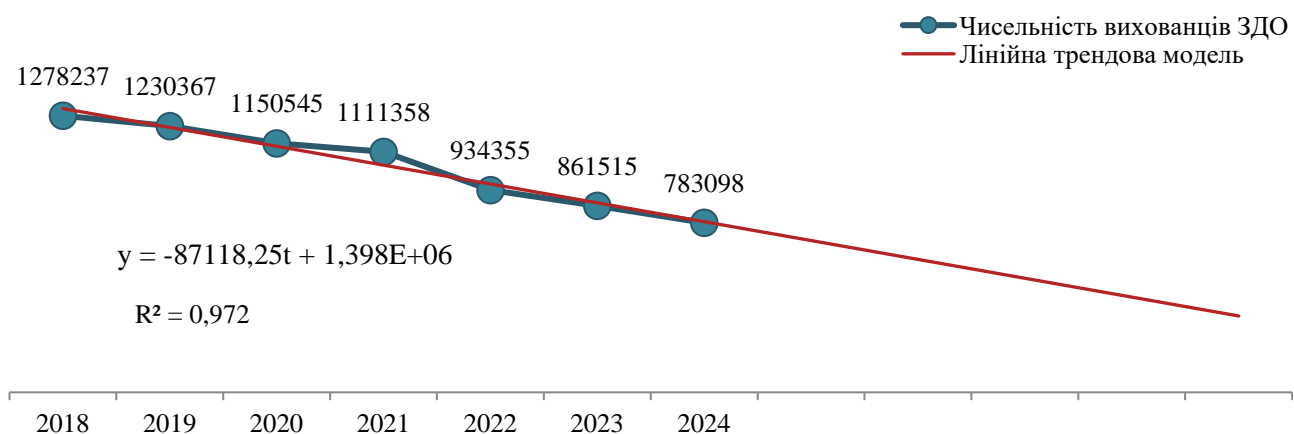
Інформаційною базою дослідження слугували:

- статистичні форми № 85-РВК «Звіт про діяльність закладу дошкільної освіти» на кінець 2018–2024 рр.;
- статистичні дані Державної служби статистики України «Населення України» за 2014–2021 рр.;
- дані відкритих джерел.

Умови, що наразі склалися в країні, належать до екстремальних факторів. Вони істотно впливають на характерну динаміку останніх показників часового ряду фактичної чисельності вихованців ЗДО для періоду 2018–2024 рр., зменшуючи вірогідність прогнозової оцінки.

Розглянемо експериментальні розрахунки прогнозних значень, здійснені засобами MS Excel на основі графічного представлення ряду з додаванням лінії тренду. Трендова модель дозволяє виявити основну тенденцію аналізованого показника і зробити загальну прогнозну оцінку, яка показує, чого можна очікувати, якщо сформована тенденція збережеться й надалі. При виборі функції тренду важливо враховувати, чи буде вона використовуватися тільки для ретроспективного аналізу, чи також і для прогнозування. У першому випадку функція повинна добре згладжувати весь вихідний динамічний ряд, у другому – перевага віддається функції, яка має кращі характеристики апроксимації для останньої частини динамічного ряду, коли тенденції розвитку, що складаються наприкінці ретроспективного періоду, найбільше впливають на майбутній розвиток.

На рис. 2.4.1 наведено трендову модель розрахунку чисельності вихованців ЗДО загалом по Україні, побудовану на основі часового ряду 2018–2024 рр.

Рис. 2.4.1. Динаміка чисельності вихованців у ЗДО загалом по Україні в 2018–2024 рр. та лінійна трендова модель прогнозу

Складено авторами за результатами статистичних форм звітності № 85-К «Звіт про діяльність закладу дошкільної освіти» на кінець 2018–2024 рр.

Модель описується рівнянням (2.4.1):

$$Y = -87118,25t + 1398000, \quad (2.4.1)$$

де Y – кількість вихованців; t – часовий фактор (тренд), значення якого дорівнюють 1, 2, 3, 4, ..., n (наприклад, 2018 р. = 1, 2019 р. = 2, ..., 2024 р. = 7...).

Для розробленої моделі достовірність апроксимації, що визначається коефіцієнтом множинної детермінації, дорівнює $R^2=0,972$. Цей коефіцієнт показує, яка частина загальної варіації залежної (результативної) ознаки (Y) обумовлена варіацією незалежної (трендової) ознаки (t), що включена в модель. Таким чином, варіації коливань чисельності вихованців у ЗДО на 97,2 % обумовлені варіацією незалежної трендової ознаки, і на 2,8 % залежать від варіації факторів, що не включені в модель.

Точність прогнозу прийнято оцінювати за величиною відхилення (похибкою) між фактичним і прогнозним значеннями досліджуваних показників. Такий підхід можливий у тому випадку, коли період попередження вже закінчився, і є фактичні значення показника, а також при ретроспективному прогнозуванні.

Для кожного року обчислимо абсолютну похибку (2.4.2):

$$\Delta = Y_{\phi} - Y_{\text{пр}}, \quad (2.4.2)$$

де Δ – абсолютна похибка; Y_{ϕ} – фактичне значення величини; $Y_{\text{пр}}$ – прогнозне значення величини.

Відносна похибка прогнозу $\varepsilon_{\text{пр}}$ може бути виражена у відсотках до фактичних значень показника і розрахована за формулою (2.4.3):

$$\varepsilon_{\text{пр}} = \frac{Y_{\phi} - Y_{\text{пр}}}{Y_{\phi}} * 100, \quad (2.4.3)$$

де $\varepsilon_{\text{пр}}$ – відносна похибка прогнозу; Y_{ϕ} – фактичне значення величини; $Y_{\text{пр}}$ – прогнозне значення величини.

У статистичній теорії значення $\varepsilon_{\text{пр}} < 10$ вважається високою точністю.

У табл. 2.4.1 представлені результати розрахованих із застосуванням трендової моделі значень чисельності вихованців у ЗДО загалом по Україні, абсолютна і відносна похибки розрахунків і прогнозні значення на 2025–2030 рр.

Таблиця 2.4.1

Фактичні значення чисельності вихованців у 2018–2024 рр. загалом по Україні, прогнозні розрахунки на 2025–2030 рр., виконані за трендовою моделлю, абсолютна та відносна похибки

Показники \ Роки	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Фактичні значення, осіб	1 278 237	1 230 367	1 150 545	1 111 358	934 355	861 515	783 098
Розраховані значення, осіб	1 311 280	1 224 162	1 137 043	1 049 925	962 807	875 689	788 570
Абсолютна похибка, осіб	-33 043	6 205	13 502	61 433	-28 452	-14 174	-5 472
Відносна похибка, %	-2,59	0,5	1,17	5,53	-3,05	-1,65	-0,7
Показники \ Роки	2025	2026	2027	2028	2029	2030	–
Прогнозні значення, осіб	701 452	614 334	527 216	440 097	352 979	265 861	–

Складено авторами за результатами статистичних форм звітності № 85-К «Звіт про діяльність закладу дошкільної освіти» на кінець 2018–2024 рр.

Найбільше відхилення серед усіх років спостерігається у 2021 р. – 5,53 %. Це свідчить про знижену точність моделі в умовах змінної демографічної чи соціальної ситуації, яка могла спричинити різке зменшення контингенту в реальності. Взагалі середній рівень відносної похибки не перевищує 3 % у

більшості років загалом по Україні, що є достатньо прийнятним для довгострокових прогнозів у соціально-демографічній сфері.

Таким чином, дані трендової моделі є адекватними для коротко- та середньострокового прогнозування чисельності вихованців у ЗДО. Вона добре відображає загальну тенденцію до зниження, хоча потребує уточнення або додаткового факторного аналізу для врахування різких змін, як-от у 2021 р.

Альтернативним підходом до розрахунків є використання засобів аналізу даних із застосуванням факторної моделі. Для більш точної оцінки слід враховувати демографічні, економічні, соціальні та політичні фактори (наприклад, вплив війни, міграції, народжуваність). Метод регресійної факторної моделі використовується для аналізу взаємозв'язків між змінними, зокрема, для вивчення впливу факторів на результативну ознаку. Він дозволяє побудувати математичну модель у вигляді регресійного рівняння, що описує цю залежність та оцінити її тісноту.

У нашому дослідженні фактором вибрана кількість народжених у відповідних роках і які в звітному році досягли віку 1–6 років. Наприклад, у 2024 р. дитячі заклади відвідували вихованці 2017–2023 рр. народження.

Регресійний аналіз виконано за допомогою пакету *Data Analysis* в Excel. Розрахунки довели, що між чисельністю дітей віком 1–6 років в ЗДО і дітьми дошкільного віку існує пряма кореляція, коли з ростом або зменшенням однієї змінної значення іншої відповідно збільшується або зменшується; коефіцієнт кореляції дорівнює $K = 0,9882$.

Модель може бути описана лінійним рівнянням (2.4.4):

$$Y = 0,578323x - 156621. \quad (2.4.4)$$

Коефіцієнт детермінації становить $R^2 = 0,9765$. Це значення відображає частку змінної Y , яка пояснюється впливом факторної змінної x , що свідчить про тісний зв'язок між ними. Отже, чисельність дітей віком 1–6 років в ЗДО у 2018–2024 рр. на 97,65 % обумовлена чисельністю дітей дошкільного віку, і на 2,35 % залежить від варіації факторів, що не включені в модель.

Результати розрахунків із застосуванням регресійної факторної моделі наведено в табл. 2.4.2.

Таблиця 2.4.2

Фактичні значення чисельності вихованців у 2018–2024 рр. загалом по Україні, прогнозні розрахунки на 2025 р. методом регресійної факторної моделі, абсолютна та відносна похибки

Роки	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025
Показники								
Фактичні значення, осіб	1 278 237	1 230 367	1 150 545	1 111 358	934 355	861 515	783 098	–
Розраховані значення, осіб	1 290 963	1 223 187	1 148 124	1 064 191	983 342	870 900	768 768	–
Абсолютна похибка, осіб	-12 726	7 180	2 421	47 167	-48 987	-9 385	14 330	–
Відносна похибка, %	-1,00	0,58	0,21	4,24	-5,24	-1,09	1,83	–
Прогнозні значення, осіб	–	–	–	–	–	–	–	676 715

Складено авторами за результатами статистичних форм звітності № 85-К «Звіт про діяльність закладу дошкільної освіти» на кінець 2018–2024 рр.

Для прогнозної оцінки чисельності дітей у ЗДО у 2025 р. на основі кількості народжених треба брати дані 2019–2024 рр. За 2024 р. Держстат має попередні дані. Прогнозне значення кількості всіх дітей в ЗДО методом регресійної факторної моделі можна розрахувати тільки для 2025 р.

Нами досліджено також розрахунок прогнозних значень із застосуванням емпіричного методу, який належить до простих методів екстраполяції та базується на аналізі фактичної динаміки показника у попередні роки. Його суть полягає в пошуку сталих співвідношень між пов'язаними показниками, які можна використати для оцінки майбутнього значення цільової змінної. У даній науковій роботі метод передбачає побудову прогнозу чисельності вихованців у ЗДО на основі відношення цієї чисельності до кількості народжених у відповідних роках. Такий підхід дає змогу відобразити, яка частка дітей, що народилися, потім потрапляє до системи дошкільної освіти.

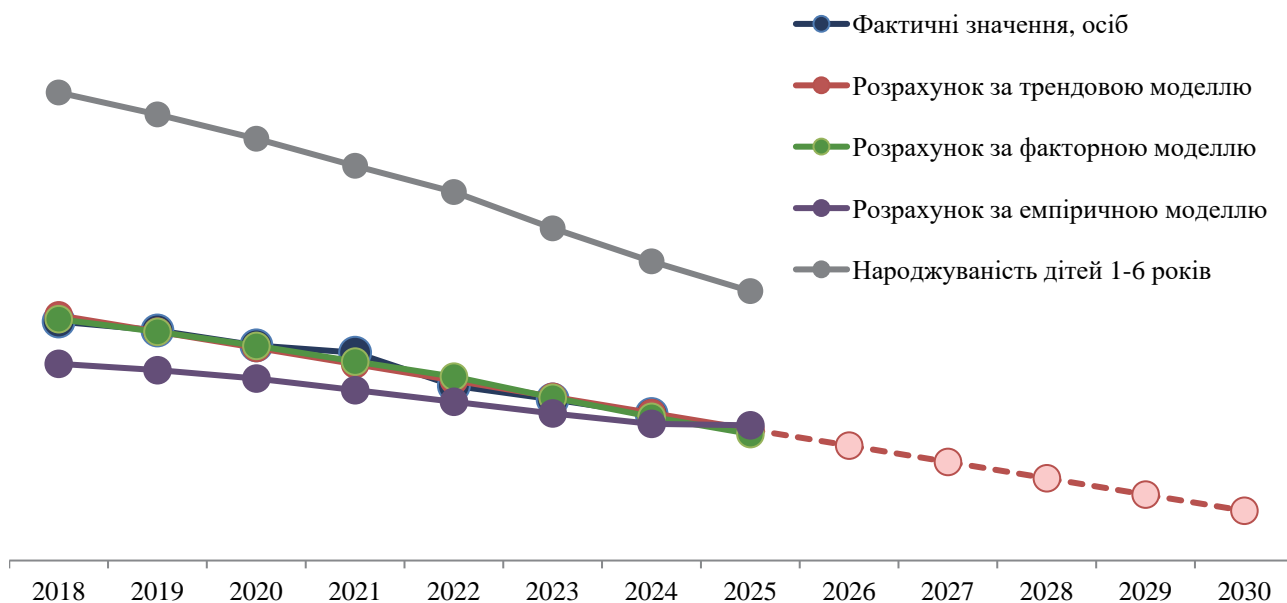
Коефіцієнт розраховується за формулою (2.4.5):

$$K_i = \frac{Y_i}{x_i}, \quad (2.4.5)$$

де Y_i – кількість вихованців у ЗДО у році i ; x_i – кількість народжених у відповідних роках.

Середній коефіцієнт $K_{сер}$ обчислюється як арифметичне середнє за роки досліджуваного періоду.

Емпіричним методом прогнозне значення також розраховується лише на один рік і дорівнює 723 121 особі. На рис. 2.4.2 графічно представлено результати прогнозних оцінок різними методами.

Рис. 2.4.2. Графічне представлення розрахованих значень чисельності вихованців віком 1–6 років за 2018–2024 рр. і прогнозні значення у 2025–2030 рр. (штрихова лінія), отриманих із застосуванням різних моделей
 Побудовано авторами за⁵⁶, даними статистичних форм звітності № 85-К «Звіт про діяльність закладу дошкільної освіти» на кінець 2018–2024 рр. і розрахунками

⁵⁶ Населення України. База даних / Державна служба статистики України. URL: http://db.ukrcensus.gov.ua/MULT/Dialog/statfile_c.asp.

Кількісні дані розрахунків різними методами наведено в табл. 2.4.3.

Таблиця 2.4.3

Фактичні значення чисельності вихованців 1–6 років у ЗДО в 2018–2024 рр., значення, розраховані із застосуванням різних моделей, та прогнозні оцінки чисельності дітей 1–6 років, осіб

Показники \ Роки	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Фактичні значення	1 278 237	1 230 367	1 150 545	1 111 358	934 355	861 515	783 098
Трендова модель	1 311 280	1 224 162	1 137 043	1 049 925	962 807	875 689	788 570
Регресійна факторна модель	1 290 963	1 223 187	1 148 124	1 064 191	983 342	870 900	768 768
Емпіричний метод	1 256 131	1 197 318	1 132 183	1 059 351	989 195	890 124	801 500
Прогнозні значення	2025	2026	2027	2028	2029	2030	–
Трендова модель	701 452	614 334	527 216	440 097	352 979	265 861	–
Регресійна факторна модель	676 715	–	–	–	–	–	–
Емпіричний метод	723 121	–	–	–	–	–	–

Складено за даними статистичних форм звітності № 85-К «Звіт про діяльність закладу дошкільної освіти» на кінець 2018–2024 рр. і розрахунками.

Усі три методи демонструють поступове скорочення чисельності вихованців у ЗДО. Регресійна факторна модель дає найнижчий прогноз і є найчутливішою до реальних умов, тому може бути найбільш достовірною в умовах нестабільної ситуації. Емпіричний метод – оптимістичніший, може бути використаний для моделювання сценарію помірному відновлення.

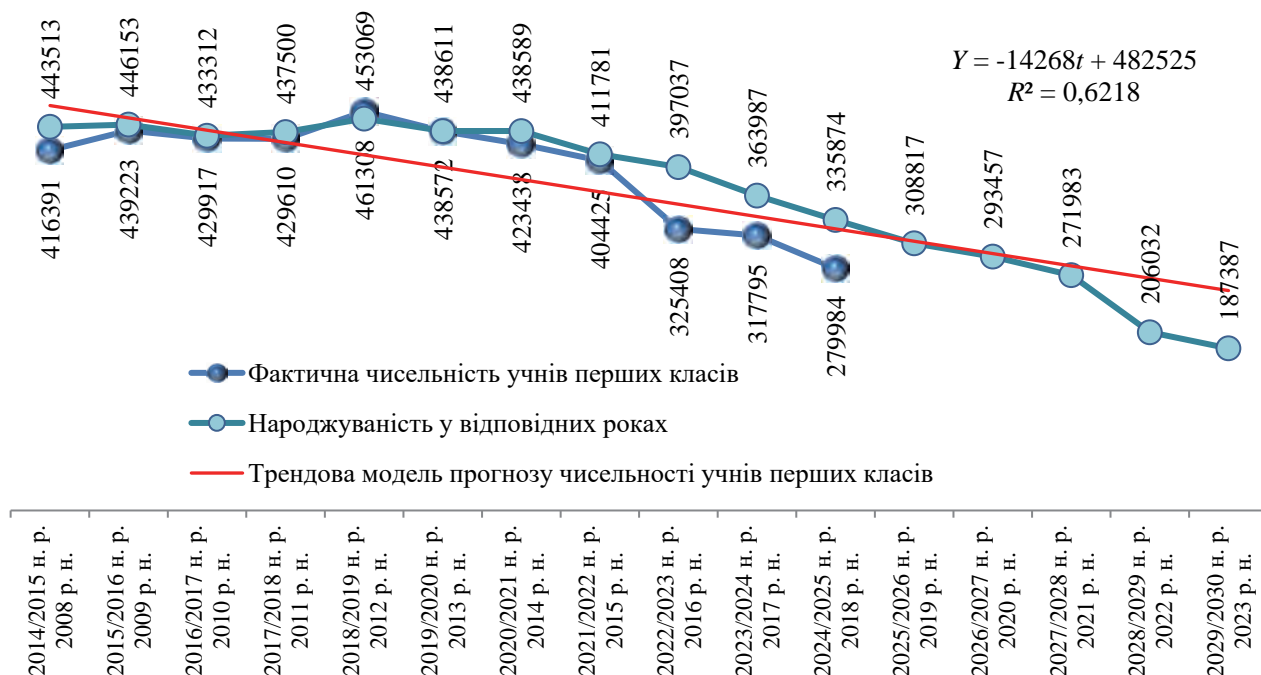
Прогнозування чисельності першокласників в закладах загальної середньої освіти на період 2025/2026–2027/2028 н. рр.

Вихідними даними для прогнозування чисельності першокласників у ЗЗСО використовувалася інформація Державної служби статистики України про народжуваність дітей в Україні у 2008–2021 рр.; інформація Міністерства юстиції України про народжуваність дітей в Україні у 2022 і 2023 рр.; інформація статистичної форми звітності № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти» за період 2014/2015–2021/2022 н. рр.; інформація зведених таблиць № Д-9 «Відомості про спеціальні заклади загальної середньої освіти» (на початок 2014/2015–2023/2024 н. рр.); інформація статистичної форми звітності № ЗНЗ-1 «Звіт закладу загальної середньої освіти» за 2024/2025 н. р.; інформація відкритих джерел.

Дані Держстату про народжуваність дітей для періоду, починаючи з 2014 р., не враховують кількість народжених дітей на тимчасово окупованій території АР Крим та м. Севастополі, а також на непідконтрольній території Донецької та Луганської областей.

Розрахунки прогнозних значень виконано із застосуванням трьох методів: емпіричного, трендової і регресійної факторної моделі. У ході проведення розрахунків нами припущено, що першокласниками стають тільки діти, яким виповнилось 6 років.

Фактичну чисельність учнів перших класів у навчальних роках, народжуваність у відповідних роках й трендову модель прогнозу першокласників загалом по Україні графічно проілюстровано на рис. 2.4.3.

Рис. 2.4.3. Фактичні значення у 2014/2015–2024/2025 н. рр. і трендова модель прогнозу чисельності учнів перших класів на 2025/2026–2029/2030 н. рр. загалом по Україні та кількість народжених у відповідних 2008–2023 рр., осіб

Побудовано авторами за: Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2014/2015–2024/2025) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>; Відомості про загальноосвітні санаторні та спеціальні школи (школи-інтернати) державної і комунальної форм власності Міністерства освіти і науки України та приватної форми власності (2014/2015–2023/2024) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>; Спеціальні заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України (2024/2025 н. р.) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ, 2025. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>; Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні: 2024. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/49196/file/UNICEF_SitAn_2024_UKR.pdf.

Модель описується рівнянням (2.4.6):

$$Y = -14268t + 482525, \quad (2.4.6)$$

де Y – чисельність першокласників; t – часовий фактор, що дорівнює 1, 2, 3, 4, ... n .

Коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,6218$, який свідчить, що варіації коливань чисельності першокласників на 62,18 % обумовлені варіацією незалежної трендової ознаки і на 37,81 % залежить від варіації факторів, що не включені в модель. Коефіцієнт кореляції $K = 0,7885$ знаходиться в діапазоні $(0,75 < 0,7885 < 1)$, що свідчить про високу щільність зв'язку з трендом та адекватність побудованої моделі.

Математичні характеристики моделі наведені в табл. 2.4.4.

Таблиця 2.4.4

**Фактична та прогнозна чисельність учнів перших класів у ЗЗСО,
показники точності прогнозування трендової моделі**

Навчальні роки Показники	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023	2023/ 2024	2024/ 2025
Фактичні значення, осіб	416 391	439 223	429 917	429 610	461 308	438 572	423 438	404 425	325 408	317 795	279 984
Розраховані значення, осіб	468 257	453 989	439 721	425 453	411 185	396 917	382 649	368 381	354 113	339 845	325 577
Абсолютна похибка, осіб	-51 866	-14 766	-9 804	4 157	50 123	41 655	40 789	36 044	-28 705	-22 050	-45 593
Відносна похибка, %	-12,46	-3,36	-2,28	0,97	10,87	9,5	9,63	8,91	-8,82	-6,94	-16,28
Навчальні роки Показники	2025/ 2026	2026/ 2027	2027/ 2028	2028/ 2029	2029/ 2030	-	-	-	-	-	-
Прогнозні значення, осіб	311 309	297 041	282 773	268 505	254 237	-	-	-	-	-	-

Складено авторами.

Аналіз даних табл. 2.4.4 фіксує перевищення розрахованих значень над фактичними. При цьому відмічається зростання відносної похибки до 16,28 % в 2024/2025 н. р., що вказує на обмеженість лінійної моделі для довгострокових прогнозів. Поліноміальна модель другого порядку забезпечує кращу точність на початкових етапах, але має суттєвий спад в прогнозах на більш далеку перспективу, що може свідчити про її неадекватність для тривалих інтервалів. Вважаємо, що для короткострокових прогнозів (до 2–3 років) лінійна трендова модель є доцільною, оскільки вона дає достатньо точні результати на цих проміжках. Однак на більших інтервалах (2027/2028 н. р. і далі) розраховані значення перевищують реальну кількість народжених у відповідні роки дітей, що приведе до необґрунтованого завищення прогнозів.

Альтернативним підходом до розрахунків є використання регресійної факторної моделі на основі застосування Пакету аналізу Excel і емпіричного методу. Останній передбачає побудову прогнозу чисельності першокласників на основі її відношення до кількості народжених у відповідних роках. Такий підхід дає змогу відобразити, яка частка дітей, що народилися, потім потрапляють до першого класу. Для розрахунку прогнозних значень емпіричним методом для 2025/2026–2030/2031 н. рр. взята народжуваність у 2019–2024 рр. Зауважимо, що дані про народжуваність у 2022–2024 рр. загалом по Україні наведені у відкритих джерелах⁵⁷. Державна служба статистики України повідомляє, що через воєнний стан та пов'язані з ним обмеження, деякі статистичні дані можуть бути недоступними або оприлюдненими з затримкою.

Фактична та прогнозна чисельність учнів перших класів у ЗЗСО наведені в табл. 2.4.5.

⁵⁷ Доступ до правди. URL: https://dostup.org.ua/request/135460/response/417692/attach/1/.pdf?cookie_passthrough=1.

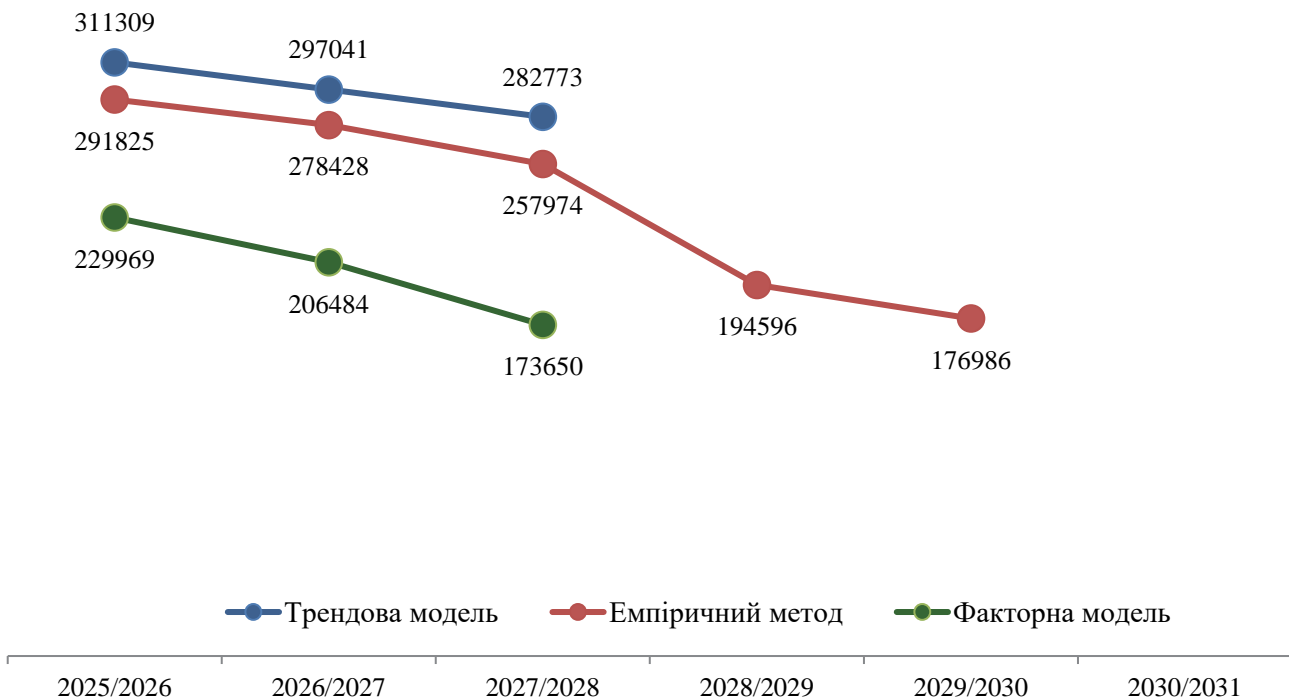
Таблиця 2.4.5

**Фактична та прогнозна чисельність учнів перших класів загалом
по Україні у 2014/2015–2027/2028 н. рр., осіб**

Навчальні роки Показники	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22	2022/23	2023/24	2024/25
Фактичні значення	416 391	439 223	429 917	429 610	461 308	438 572	423 438	404 425	325 408	317 795	279 984
Навчальні роки Показники	2025/26	2026/27	2027/28	2028/2029	2029/2030	2030/2031	–	–	–	–	–
Трендова модель	311 309	297 041	282 773	–	–	–	–	–	–	–	–
Емпіричний метод	291 825	278 428	257 974	194 596	176 986	166 892	–	–	–	–	–
Регресійна факторна модель	229 969	206 484	173 650	–	–	–	–	–	–	–	–

Складено авторами.

Графічне порівняння прогнозних значень, отриманих в результаті застосування різних моделей, наведено на рис. 2.4.4.

Рис. 2.4.4. Порівняння прогнозної оцінки чисельності учнів перших класів у 2025/2026–2030/2031 н. рр., отриманих різними методами, осіб

Побудовано авторами.

Також проведено прогнозні розрахунки чисельності першокласників у розрізі регіонів на 2025/2026–2027/2028 н. рр. із застосуванням зазначених трьох методів.

У табл. 2.4.6 наведені рівняння трендових моделей, коефіцієнти детермінації та прогнозні значення по кожному регіону.

Таблиця 2.4.6

Рівняння трендової моделі, коефіцієнт детермінації та прогнозні значення чисельності першокласників по регіонах

Регіон	Рівняння моделі	Коефіцієнт детермінації	Прогнозні значення, осіб		
			2025/2026	2026/2027	2027/2028
Вінницька	$Y = -429,71t + 18869$	0,6256	13 712	13 283	12 853
Волинська	$Y = -385,96t + 16012$	0,6668	11 380	10 995	10 609
Дніпропетровська	$Y = -1236,9t + 40223$	0,6748	25 380	24 143	22 906
Донецька	$Y = -1447,9t + 22378$	0,6970	5 003	3 555	–
Житомирська	$Y = -418,82t + 15826$	0,6432	10 800	10 381	9 963
Закарпатська	$Y = -486,11t + 19320$	0,6483	13 487	13 001	12 514
Запорізька	$Y = -1142,6t + 22015$	0,6707	8 304	7 161	6 019
Івано-Франківська	$Y = -395,63t + 17927$	0,6764	13 179	12 784	12 388
Київська	$Y = -185,33t^2 + 2147,5t + 19051$	0,8007	18 133	15 648	12 791
Кіровоградська	$Y = -302,28t + 11257$	0,6298	7 630	7 327	7 025
Луганська	$Y = -570,05t + 7730,9$	0,6890	890	–	–
Львівська	$Y = -166,05t^2 + 1525,8t + 26476$	0,9206	20 874	18 249	15 291
Миколаївська	$Y = -511,31t + 14344$	0,6524	8 208	7 697	7 186
Одеська	$Y = -827,57t + 31540$	0,5268	21 609	20 782	19 954
Полтавська	$Y = -84,411t^2 + 623,96t + 13500$	0,9711	8 832	7 346	5 691
Рівненська	$Y = -361,15t + 18217$	0,5026	13 883	13 522	13 161
Сумська	$Y = -386,85t + 11642$	0,6881	7 000	6 613	6 226
Тернопільська	$Y = -369,17t + 12962$	0,7921	8 532	8 163	7 794
Харківська	$Y = -1322,2t + 30849$	0,6471	14 983	13 660	12 338
Херсонська	$Y = -940,08t + 15166$	0,6476	3 885	2 945	2 005
Хмельницька	$Y = -328,35t + 15412$	0,6536	11 472	11 143	10 815
Черкаська	$Y = -331,29t + 13312$	0,7103	9 337	9 005	8 674
Чернівецька	$Y = -237,08t + 11872$	0,5151	9 027	8 790	8 553
Чернігівська	$Y = -345,95t + 11092$	0,6987	6 941	6 595	6 249
м. Київ	$Y = -273,14t^2 + 2718,6t + 27101$	0,8993	20 392	16 282	11 626

Складено авторами.

Для більшості регіонів було використано лінійну трендову модель, яка продемонструвала коефіцієнт детермінації в межах 0,6256–0,7921. У Рівненській та Чернівецькій областях цей показник нижчий – 0,5026 і 0,5151 відповідно, що свідчить про недостатню точність описання тренду, однак застосування поліноміальної моделі є недоцільним через різке зниження функції у прогнозному періоді. Поліноміальні моделі були використані для Київської, Львівської областей та м. Києва, оскільки ці регіони мають складніші тренди, що не описуються лінійною залежністю. Попри високі R^2 (до 0,9206) поліноміальні моделі швидко втрачають достовірність у довгостроковому прогнозуванні (через нестабільну поведінку функції), тому доцільно обмежити прогноз короткостроковим періодом (1–2 роки). Для Донецької й Луганської областей, з огляду на складну безпекову ситуацію, прогноз здійснено лише на 1–2 роки.

У всіх регіонах чисельність першокласників стабільно знижується з кожним роком. Це свідчить про демографічну кризу; вплив еміграції та внутрішньої міграції; зниження народжуваності; наслідки повномасштабної війни.

Розраховані прогнозні значення чисельності першокласників представлено в табл. 2.4.7. В офіційних даних Державної служби статистики України надано інформацію про народжуваність дітей в розрізі регіонів до 2021 р. включно. У відкритих джерелах сайту «Доступ до Правди» розміщено дані Міністерства

юстиції України щодо кількості народжених у 2022 р. за регіонами, отримані на основі статистичного звіту за формою № 98 «Звіт про державну реєстрацію актів цивільного стану (піврічна, річна)» від відділів державної реєстрації актів цивільного стану управлінь державної реєстрації міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України⁵⁸. Прогноз розраховано до 2028/2029 н. р.

Таблиця 2.4.7

Прогнозна чисельність учнів перших класів у розрізі регіонів у 2025/2026-2028/2029 н. рр., розрахована емпіричним методом, осіб

Регіон	Навчальний рік					
	2025/2026	2026/2027	2027/2028	2028/2029	2029/2030	2030/2031
Вінницька обл.	11 614	11 231	10 295	9 860	-	-
Волинська обл.	10 160	10 187	9 606	8 219	-	-
Дніпропетровська обл.	21 715	20 542	18 806	16 326	-	-
Донецька обл.	10 849	8 159	7 492	1 869	-	-
Житомирська обл.	9 127	8 683	8 107	6 514	-	-
Закарпатська обл.	12 315	12 776	11 951	10 289	-	-
Запорізька обл.	9 987	9 105	8 281	4 735	-	-
Івано-Франківська обл.	11 911	11 582	10 357	9 217	-	-
Київська обл.	17 204	17 110	15 215	13 071	-	-
Кіровоградська обл.	6 123	5 826	5 330	5 132	-	-
Луганська обл.	3 708	2 958	2 473	338	-	-
Львівська обл.	21 662	20 992	19 314	17 673	-	-
Миколаївська обл.	7 352	7 044	6 487	4 256	-	-
Одеська обл.	19 861	19 498	18 288	14 294	-	-
Полтавська обл.	8 951	8 541	7 981	7 646	-	-
Рівненська обл.	11 943	11 796	11 337	9 857	-	-
Сумська обл.	6 127	5 672	5 182	3 950	-	-
Тернопільська обл.	7 586	7 538	6 989	6 267	-	-
Харківська обл.	16 105	14 936	13 823	6 468	-	-
Херсонська обл.	6 670	6 093	5 666	1 906	-	-
Хмельницька обл.	9 728	9 488	8 497	8 047	-	-
Черкаська обл.	7 446	7 058	6 669	6 418	-	-
Чернівецька обл.	8 057	7 861	7 611	6 785	-	-
Чернігівська обл.	5 918	5 721	5 154	4 055	-	-
м. Київ	29 706	28 031	27 063	15 672	-	-
Україна	291 825	278 428	257 974	194 596	176 986	166 892

Складено авторами.

Розрахунки із застосуванням регресійної факторної моделі ґрунтуються на врахуванні зовнішнього фактору – народжуваності дітей, коли діти досягають віку 6 років у конкретному досліджуваному періоді. Результати розрахунків наведені в табл. 2.4.8.

⁵⁸ Доступ до правди. URL: https://dostup.org.ua/request/135460/response/417692/attach/1/.pdf?cookie_passthrough=1.

**Прогнозна чисельність учнів перших класів у розрізі регіонів
у 2025/2026-2028/2029 н. рр., розрахована із застосуванням регресійної
факторної моделі, осіб**

Регіон	Рівняння моделі	Коефіцієнт детермінації	2025/2026	2026/2027	2027/2028	2028/2029
Вінницька	$Y = 0,953x + 406,5726$	0,93180	11 726	11 353	10 441	10 017
Волинська	$Y = 1,062x - 1204,83$	0,93233	9 889	9 256	7 745	9 502
Дніпропетровська	$Y = 1,1421x - 5943,5137$	0,94173	19 784	18 394	16 337	13 399
Донецька	–	0,19065	–	–	–	–
Житомирська	$Y = 1,0414x - 1280,39$	0,94062	8 737	8 249	7 617	5 869
Закарпатська	$Y = 1,1256x - 3071,7122$	0,97056	11 579	12 127	11 145	9 168
Запорізька	$Y = 2,1305x - 21322,0634$	0,93578	3 270	1 097	–	–
Івано-Франківська	$Y = 0,9906x - 132,1129$	0,97017	11 882	11 550	10 314	9 165
Київська	$Y = 0,79774x + 7856,8086$	0,54857	19 251	19 189	17 934	16 514
Кіровоградська	$Y = 0,9127x + 484,4785$	0,93237	6 286	6 005	5 535	5 347
Луганська	–	0,00684	–	–	–	–
Львівська	$Y = 0,9685x + 701,3674$	0,92389	21 817	21 164	19 529	17 929
Миколаївська	$Y = 1,3241x - 4793,5901$	0,90583	5 755	5 314	4 514	1 313
Одеська	$Y = 1,6793x - 20258,0732$	0,92087	14 902	14 259	12 118	5 047
Полтавська	$Y = 0,9445x + 602,7296$	0,95020	9 144	8 753	8 218	7 898
Рівненська	$Y = 1,0799x - 1808,2453$	0,93474	11 492	11 328	10 817	9 169
Сумська	$Y = 1,2006x - 2465,7647$	0,97326	5 318	4 740	4 118	2 553
Тернопільська	$Y = 1,0175x - 625,5212$	0,97998	7 409	7 358	6 777	6 012
Харківська	$Y = 1,9121x - 25564,0059$	0,83510	8 926	6 423	4 038	–
Херсонська	–	–	–	–	–	–
Хмельницька	$Y = 0,9062x + 985,6422$	0,95900	9 993	9 771	8 853	8 436
Черкаська	$Y = 0,9244x + 600,7745$	0,96309	7 645	7 278	6 910	6 672
Чернівецька	$Y = 1,1244x - 1632,7657$	0,92852	7 695	7 467	7 178	6 221
Чернігівська	$Y = 1,1146x - 1366,0912$	0,93885	5 465	5 238	4 584	3 315
м. Київ	–	0,14789	–	–	–	–
Україна	$Y = 1,529x - 242211,624$	0,92619	229 969	206 484	173 650	–

Складено авторами.

Для Донецької, Луганської, Херсонської областей і м. Києва коефіцієнт детермінації дуже низький, тому розрахунок із застосуванням регресійної факторної моделі недоцільний.

У додатку Б в табл. Б4 наведено результати прогнозування на 2025/2026-2028/2029 н. рр., виконаного різними методами.

Із усіх трьох методів регресійна модель дає найнижчий результат, який може вважатися більш песимістичним.

Прогнозування чисельності випускників 9-х, 11-х та 12-х класів закладів загальної середньої освіти у 2025–2030 рр. (без учнів спеціальних ЗЗСО та учнів спеціальних класів організованих при ЗЗСО)

Інформаційною базою для розрахунків прогнозованої чисельності учнів, які завершать навчання у закладах загальної середньої освіти (ЗЗСО) після 9-го, 11-го та 12-го класу у 2025–2030 рр., слугували дані статистичної форми № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти» (на початок 2020/2021–2023/2024 н. рр.) і дані ПАК АІКОМ (форма № ЗНЗ-1 на початок 2024/2025 н. р.). Використані фактичні дані і розраховані прогнозні значення не враховують учнів і випускників спеціальних ЗЗСО та спеціальних класів, організованих при ЗЗСО.

На основі фактичних статистичних даних сформовано динамічні послідовності (ряди) з показниками чисельності учнів 9-х класів ЗЗСО, чисельності учнів, які завершують навчання у ЗЗСО після закінчення 9-го, 11-го та 12-го класів, у розрізі регіонів у 2025–2030 рр.

При здійсненні прогнозних розрахунків враховано перехід у 2027 р. старшої профільної школи на трирічний термін навчання, наслідком чого стане відсутність у 2029 р. учнів 11-х класів, які завершують навчання у ЗЗСО.

Розрахований прогноз щодо чисельності випускників ЗЗСО 9-х, 11-х та 12-х класів не враховує можливих ризиків, пов'язаних з військовою агресією РФ проти України, та інших негативних впливів на здобуття освіти в ЗЗСО за очною формою навчання.

На рис. 2.4.5 і 2.4.6 представлено динаміку фактичної та прогнозної загальної чисельності учнів 9-х, 11-х та 12-х класів на початок навчального року та учнів, які завершили або завершують навчання у ЗЗСО після закінчення відповідного класу на кінець навчального року за період 2020/2021–2029/2030 н. рр.

Рис. 2.4.5. Динаміка фактичної та прогнозної (штрихова лінія) загальної чисельності учнів 9-х класів на початок навчального року та з них учнів, які завершили / завершують навчання у ЗЗСО на кінець відповідного навчального року, осіб

Побудовано авторами за: Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2014/2015–2024/2025) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>.

Рис. 2.4.6. Динаміка фактичної та прогнозованої (штрихова лінія) загальної чисельності учнів 11-х та 12-х класів на початок навчального року та з них учнів, які завершили / завершать навчання у ЗЗСО на кінець відповідного навчального року, осіб

Побудовано авторами за: Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2014/2015–2024/2025) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>.

Прогнозування чисельності вступників до закладів фахової передвищої освіти у 2025/2026–2029/2030 н. рр.

Порядок, умови, форми та особливості здобуття фахової передвищої освіти визначаються спеціальним законом «Про фахову передвищу освіту», який прийнято в 2019 р. і який встановлює основні правові, організаційні, фінансові засади функціонування системи фахової передвищої освіти⁵⁹. Цим законом замість освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста, що не відповідав європейським рамкам кваліфікацій, було введено більш структурований та інтегрований до Європейського освітнього простору ступінь фахового молодшого бакалавра, що здобувається на рівні фахової передвищої освіти і присуджується закладом освіти у результаті успішного виконання здобувачем фахової передвищої освіти освітньо-професійної програми.

Для розрахунку прогнозованої чисельності першокурсників у закладах фахової передвищої освіти (ЗФПО) враховано кілька факторів і джерел даних. У нашому дослідженні прогнози розрахунки виконані окремо для вступників на основі базової загальної середньої освіти (БЗСО) і повної загальної середньої освіти (ПЗСО).

Інформаційною базою дослідження слугували:

- статистичні форми № 76-РВК «Звіт про діяльність закладу дошкільної освіти» на початок 2016/2017–2023/2024 н. рр.;

⁵⁹ Про фахову передвищу освіту : Закон України від 06.06.2019 № 2745-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2745-19#Text>.

- статистична форма № ЗНЗ-1 «Звіт закладу загальної середньої освіти» на початок 2024/2025 н. р.;
- статистичні форми № 1-ЗСО «ЗВІТ про продовження навчання для здобуття повної загальної середньої освіти випускниками 9-х класів закладів загальної середньої освіти» у 2016/2017–2023/2024 н. рр.;
- статистичні дані Державної служби статистики України «Населення України» за 1999–2013 рр.;
- набори даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) у 2016/2017–2024/2025 н. рр.;
- дані відкритих джерел.

Прогнозне оцінювання чисельності вступників до ЗФПО реалізовано на основі трендових і факторних моделей; здійснено порівняння результатів прогнозних значень, отриманих різними методами.

Для прогнозування кількості вступників на основі БЗСО враховувалась чисельність учнів 9 класу на початку навчального року, чисельність учнів, які отримали свідоцтво про базову загальну середню освіту в кінці навчального року, кількість учнів, які після закінчення 9 класу продовжили навчання на 1 курсі ЗФПО, число народжених у відповідному році (в середньому вік учнів 9 класу 15 років).

Аналіз чисельності учнів 9 класу на початку навчального року і в кінці свідчить, що у 2015/2016–2020/2021 н. рр. близько 99 % із них отримали свідоцтво про базову загальну середню освіту. У воєнні 2021/2022–2024/2025 н. рр. така розбіжність становить 4 % (табл. 2.4.9). Саме випускники, які отримали свідоцтво, є потенційними вступниками до ЗФПО.

Таблиця 2.4.9

Чисельність учнів 9 класу на початок і в кінці 2015/2016–2023/2024 н. рр.

Навчальний рік	Чисельність учнів 9 класу на початок навчального року, осіб	Закінчили 9 клас, осіб	Отримали свідоцтво про БЗСО, осіб	Відношення значення графі 3 до значення графі 1
2015/2016	326 978	324 759	324 291	0,99178
2016/2017	325 999	324 262	323 938	0,99368
2017/2018	343 347	341 173	340 854	0,99274
2018/2019	349 599	347 737	347 422	0,99377
2019/2020	342 548	341 019	340 734	0,99470
2020/2021	364 161	362 501	361 009	0,99134
2021/2022	379 969	366 532	363 439	0,95650
2022/2023	381 724	371 466	367 760	0,96342
2023/2024	398 212	387 703	382 321	0,96009

Складено авторами за: Заклади загальної середньої освіти Міністерства освіти і науки України, інших міністерств і відомств та приватні заклади (2014/2015–2024/2025) : інформ. бюл. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>.

Показники статистичних форм № 1-ЗСО щодо випускників 9 класів, які продовжили навчання на 1 курсі закладів вищої освіти I-II рівня акредитації

(у 2016/2017–2018/2019 н. рр.) і на 1 курсі ЗФПО (у 2019/2020–2024/2025 н. рр.), а також кількість вступників до ЗФПО на основі БЗСО і ПЗСО за даними ЄДЕБО наведені в (табл. 2.4.10).

Таблиця 2.4.10

Чисельність вступників до ЗФПО за даними форми № 1-ЗСО і ЄДЕБО, осіб

Навчальний рік	Продовжують навчання на 1 курсі ЗФПО (за даними 1-ЗСО)	Вступили до ЗФПО на основі БЗСО (за даними ЄДЕБО)	Вступили до ЗФПО на основі ПЗСО (за даними ЄДЕБО)
2016/2017	72 353	87 595	27 196
2017/2018	74 978	84 859	20 703
2018/2019	70 742	76 778	17 875
2019/2020	69 105	74 413	16 462
2020/2021	64 651	70 926	33 134
2021/2022	74 639	82 620	33 134
2022/2023	55 991	73 225	36 204
2023/2024	64 334	79 346	28 779
2024/2025	75 819	81 662	37 430

Складено авторами за: Звіт про продовження навчання для здобуття повної загальної середньої освіти випускниками 9-х класів закладів загальної середньої освіти у 2016/2017–2023/2024 н. рр.: зведені форми. / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». Київ. URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika/>; Реєстр суб'єктів освітньої діяльності / ЄДЕБО. URL: <https://registry.edbo.gov.ua/opendata/entrant/>.

До 2023/2024 н. р. включно значення графі 1 отримано із статистичних форм № 1-ЗСО. З 2024/2025 н. р. ця форма відмінена, тому надалі розрахунок виконано на основі коефіцієнта відповідності даних форми до чисельності учнів, які отримали свідоцтво про БЗСО. Середнє значення коефіцієнта за 2016/2017–2023/2024 рр. дорівнює 0,19831.

Різниця між даними форм 1-ЗСО і кількістю вступників на основі БЗСО бази ЄДЕБО ймовірно пов'язана з певною кількістю вступників випуску минулих років. Різниця в даних зросла з 9–10 % у 2020–2021 рр. до 24 % у 2022 р.

Прогнозні розрахунки виконано методом регресійного аналізу із застосуванням пакету Data Analysis в Excel.

Коефіцієнт детермінації становить $R^2 = 0,496199$, факторна модель описується рівнянням (2.4.7):

$$Y = -0,15979x + 0,739113x_1 + 0,094211x_2 + 45101,56522, \quad (2.4.7)$$

де змінні Y , x , x_1 , x_2 відповідно – число зарахованих до ЗФПО на основі БЗСО; кількість учнів, які отримали свідоцтво про БЗСО; кількість учнів, які на основі БЗСО продовжили навчання на 1 курсі ЗФПО; число народжених у відповідному році.

Розраховані за моделлю результати, абсолютна та відносна похибки наведені в табл. 2.4.11.

Таблиця 2.4.11

**Фактична і прогнозна чисельність вступників до ЗФПО на основі БЗСО
загалом по Україні, абсолютна і відносна похибки моделі**

Навчальний рік Показник	2016/ 2017	2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021	2021/ 2022	2022/ 2023	2023/ 2024	2024/ 2025
Фактичне значення, осіб	87 595	84 859	76 778	74 413	70 926	82 620	73 225	79 346	81 662
Розраховане значення, осіб	80 540	83 757	79 466	78 878	76 544	83 704	70 522	79 397	78 616
Абсолютна похибка, осіб	7 055	1 102	-2 688	-4 465	-5 618	-1 084	2 703	-51	3 046
Відносна похибка, %	8,05	1,30	-3,50	-6,00	-7,92	-1,31	3,69	-0,06	3,73
Навчальний рік Показник	2025/ 2026	2026/ 2027	2027/ 2028	2028/ 2029	2029/ 2030	–	–	–	–
Прогнозні значення, осіб	81 059	81 448	82 606	81 468	81 612	–	–	–	–

Складено авторами за: Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні / Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

Аналогічно розраховані прогнозні значення вступників до ЗФПО на основі ПЗСО. Зведені дані про результати прогнозування чисельності вступників до ЗФПО в розрізі основ вступу наведені в табл. 2.4.12.

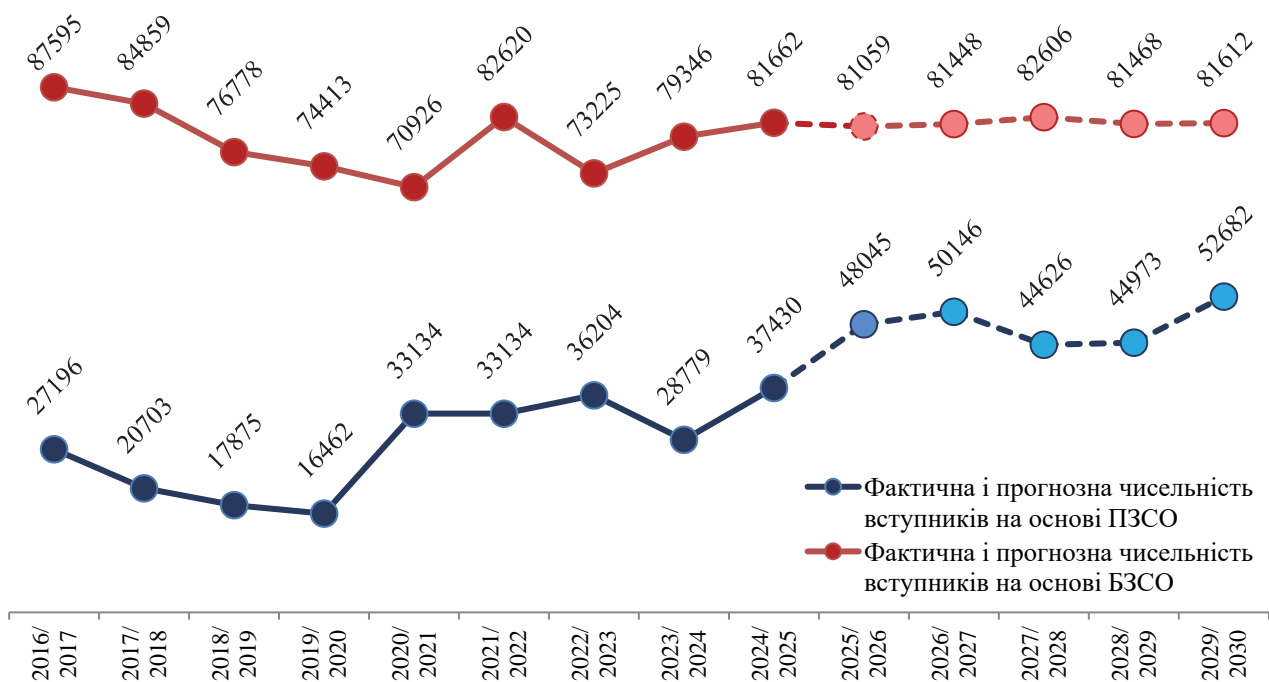
Таблиця 2.4.12

**Результати розрахунків прогнозної чисельності вступників до ЗФПО
у 2025/2026-2029/2030 н. рр., осіб**

Показник	2025/2026	2026/2027	2027/2028	2028/2029	2029/2030
Прогнозні значення кількості вступників до ЗФПО на основі ПЗСО	48 045	50 146	44 626	44 973	52 682
Прогнозні значення кількості вступників до ЗФПО на основі БЗСО	81 059	81 448	82 606	81 468	81 612

Складено авторами.

Графічне зображення динаміки чисельності вступників до ЗФПО за основами вступу представлено на рис. 2.4.7.

Рис. 2.4.7. Фактична чисельність вступників до ЗФПО за основами вступу і прогносні значення (штрихова лінія) на 2025/2026–2029/2030 н. рр., осіб
 Побудовано авторами за: Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні / Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

Як свідчать наведені дані, чисельність вступників на основі БЗСО в останньому часовому періоді має незначні коливання, в той час як чисельність вступників на основі ПЗСО має тенденцію до зростання.

Побудова трендової моделі прогнозу є неможливою, оскільки наявна динаміка не піддається опису за допомогою стандартних аналітичних функцій (лінійних, поліноміальних, експоненційних тощо). Це свідчить про нестабільність тенденції та можливий вплив зовнішніх чинників як-то освітні реформи, зміни в правилах вступу, воєнний стан в країні.

Прогнозування чисельності вступників до закладів професійної (професійно-технічної) освіти у 2025/2026–2029/2030 н. рр.

Прийняття Закону України «Про професійну освіту», ухваленого 21 серпня 2025 р. Верховною Радою України, є важливим кроком у створенні умов для формування нової, сучасної системи професійної освіти, здатної відповідати викликам часу та потребам економіки. Уряд визнає, що розвиток системи професійної освіти є необхідною умовою сталого розвитку територіальних громад і суспільства, забезпечення ринків праці та економіки України спеціалістами високої кваліфікації. Законом визначено, що державна та регіональна політика у сфері професійної освіти формується і реалізується на основі результатів наукових досліджень, вітчизняного та міжнародного досвіду, з урахуванням прогнозів та досліджень ринку праці, статистичних даних та індикаторів розвитку⁶⁰.

⁶⁰ Про професійну освіту : Закон України від 21.08.2025 № 4574-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text>.

Станом на кінець 2025 р. в Україні спостерігався гострий дефіцит робітничих професій (будівельники, енергетики, зварювальники, логісти). Прогнозний розрахунок кількості вступників дозволить збалансувати ринок праці, виявивши критичні сектори; спланувати темпи відновлення економіки країни.

Згідно з освітньою реформою, учні після 9 класу мають обирати між академічним ліцеєм та професійним коледжем. Прогноз вступників є критичним для планування мережі закладів і оптимізації потоків (яка частина молоді готова обрати професійну освіту). Стратегія МОН направлена на збільшення цього показника до 45–50 %.

Прогнозне оцінювання чисельності вступників дозволить адаптувати мережу закладів професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О) до міграційних викликів, зокрема забезпечить можливість перерозподілу обсягів підготовки фахівців у регіонах з високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

Інформаційною базою дослідження слугували:

- статистичні форми № 76-РВК «Звіт про діяльність закладу дошкільної освіти» на початок 2016/2017–2023/2024 н. рр.;
- статистична форма № ЗНЗ-1 «Звіт закладу загальної середньої освіти» на початок 2024/2025 н. р.;
- статистичні форми № 1-ЗСО «Звіт про продовження навчання для здобуття повної загальної середньої освіти випускниками 9-х класів закладів загальної середньої освіти» у 2016/2017–2023/2024 н. рр.;
- статистичні дані Державної служби статистики України «Населення України» за 1999–2014 рр.;
- набори даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти (ЄДЕБО) у 2016/2017–2024/2025 н. рр.;
- дані відкритих джерел.

У дослідженні для визначення прогнозованої чисельності вступників до ЗП(ПТ)О враховано декілька факторів і джерел даних. Розрахунки виконані окремо для вступників на основі БЗСО і ПЗСО.

Для прогнозування кількості вступників на основі БЗСО враховувалась чисельність учнів 9 класу на початку навчального року, чисельність учнів, які отримали свідоцтво про базову загальну середню освіту в кінці навчального року, кількість учнів, які після закінчення 9 класу продовжили навчання в ЗП(ПТ)О, число народжених у відповідному році.

Показники статистичних форм № 1-ЗСО щодо випускників 9 класів, які продовжили навчання в ЗП(ПТ)О, а також кількість вступників до закладів професійної освіти на основі БЗСО і ПЗСО за даними Державної служби статистики України (Держстату) наведені в (табл. 2.4.13).

Таблиця 2.4.13

Чисельність вступників до закладів професійної освіти за даними форми № 1-ЗСО і Держстату, осіб

Навчальний рік	Продовжують навчання в ЗП(ПТ)О (за даними 1-ЗСО)	Вступили до ЗП(ПТ)О:	
		на основі БЗСО	на основі ПЗСО
А	1	2	3
2018/2019	51 621	66 453	136 572
2019/2020	51 472	64 981	38 919
2020/2021	51 973	64 164	41 923
2021/2022	57 110	66 911	40 755
2022/2023	47 630	55 693	38 176
2023/2024	50 997	55 457	36 217
2024/2025	53 000	57 206	35 644

Складено авторами за: Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні / Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

Прогнозні розрахунки виконані методом регресійного аналізу із застосуванням пакету Data Analysis в Excel.

Коефіцієнт детермінації становить $R^2 = 0,97581$, факторна модель описується рівнянням (2.4.8):

$$Y = -0,18832x + 0,9970x_1 - 0,09995x_2 + 118058,1061, \quad (2.4.8)$$

де змінні Y , x , x_1 , x_2 – відповідно число зарахованих до ЗП(ПТ)О на основі БЗСО; чисельність учнів, які отримали свідоцтво про БЗСО; чисельність учнів, які продовжили навчання в ЗП(ПТ)О; число народжених у відповідному році.

Розраховані за моделлю результати, абсолютна та відносна похибки наведені в табл. 2.4.14.

Таблиця 2.4.14

Фактична і прогнозна чисельність вступників до ЗП(ПТ)О на основі БЗСО загалом по Україні, абсолютна і відносна похибки моделі

Навчальний рік / Показники	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024	2024/2025
Фактичне значення, осіб	66 453	64 981	64 164	66 911	55 693	55 457	57 206
Розраховане значення, осіб	66 563	63 404	65 281	66 893	56 035	55 315	57 374
Абсолютна похибка, осіб	-110	1577	-1117	18	-342	142	-168
Відносна похибка, %	-0,16	2,43	-1,74	0,02	-0,61	0,26	-0,29
Навчальний рік / Показник	2025/2026	2026/2027	2027/2028	2028/2029	2029/2030	–	–
Прогнозні значення, осіб	59 251	58 815	56 277	58 433	58 901	–	–

Складено авторами.

Максимальне відносне відхилення протягом семи спостережень не перевищує 2,43 %, що свідчить про адекватність моделі.

Аналогічно розрахована прогнозна чисельність вступників на основі ПЗСО. Зведені дані про результати прогнозування чисельності вступників до ЗФПО в розрізі основ вступу наведені в табл. 2.4.15.

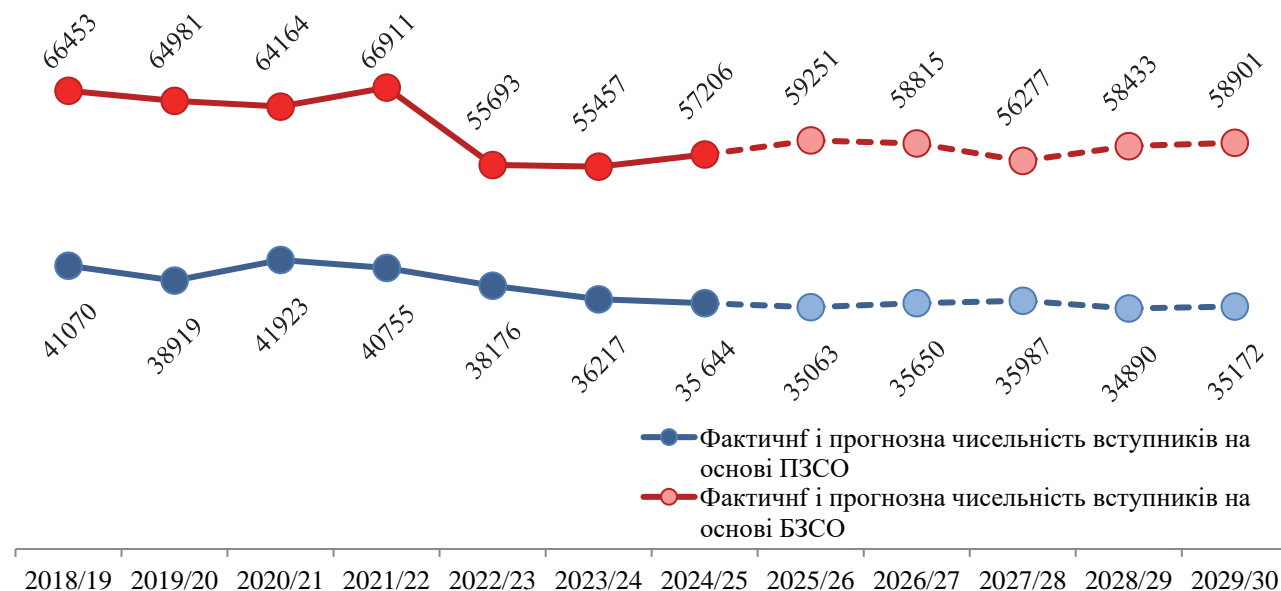
Таблиця 2.4.15

Результати розрахунків прогновної чисельності вступників до ЗП(ПТ)О у 2025/2026–2029/2030 н. рр., осіб

Показники	2025/2026	2026/2027	2027/2028	2028/2029	2029/2030
Прогнозні значення кількості вступників до ЗП(ПТ)О на основі ПЗСО	35 063	35 650	35 987	34 890	35 172
Прогнозні значення кількості вступників до ЗП(ПТ)О на основі БЗСО	59 251	58 815	56 277	58 433	58 901

Складено авторами.

Графічне представлення динаміки чисельності вступників до ЗП(ПТ)О за основами вступу представлено на рис. 2.4.8.

Рис. 2.4.8. Фактична чисельність вступників до ЗП(ПТ)О за основами вступу і прогнозні значення (штрихова лінія) на 2025/2026–2029/2030 н. рр., осіб

Побудовано авторами за: Загальна середня та професійна (професійно-технічна) освіта в Україні / Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>.

Результати дослідження свідчать, що основним джерелом формування контингенту ЗП(ПТ)О залишаються випускники 9-х класів. Протягом 2025–2030 рр. їхня чисельність коливатиметься в межах 57,2–58,9 тис. осіб на рік, що свідчить про стабільний інтерес молоді до раннього здобуття професії.

2.5. Прогнозування тенденцій забезпечення вчителями сфери середньої освіти до 2030 року

Прогнозування тенденцій забезпечення сфери середньої освіти вчителями є вкрай необхідним і важливим для прийняття ефективних управлінських рішень у сфері загальної середньої освіти, визначення напрямків удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів.

Авторами досліджено тенденції розвитку кадрового забезпечення закладів загальної середньої освіти упродовж 2015/2016–2024/2025 н. рр. та здійснено прогнозування загальної чисельності педагогічних працівників на 2025/2026–2030/2031 н. рр. Надано пропозиції щодо вибору моделей прогнозування та обґрунтування нової системи оплати праці вчителів.

Прогнози чисельності педагогічних працівників є основою для довгострокового стратегічного планування розвитку системи освіти. Особливої актуальності питання кадрового забезпечення закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) набуває на тлі подальшого запровадження реформи «Нова українська школа» (НУШ). Варто зазначити, що проблема забезпеченості педагогічними кадрами має глобальний характер і вимагає узгоджених зусиль як на міжнародному рівні, так і в кожній окремій країні⁶¹.

Стратегічним планом діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року⁶² для підвищення престижності професії учителя та створення конкурентних умов в педагогічній спільності заплановано запровадження нової системи оплати праці, для забезпечення школи висококваліфікованими фахівцями – впровадження оновленого професійного стандарту учителя, системи їх сертифікації та підвищення кваліфікації тощо.

Кабінет Міністрів України постановою «Деякі питання оплати праці педагогічних і науково-педагогічних працівників» від 26.12.2025 № 1749 підвищив на 40 % посадові оклади педагогічних і науково-педагогічних працівників⁶³.

Державний бюджет на 2026 рік передбачає суттєве підвищення заробітних плат педагогам, що стане найбільшим комплексним підвищенням оплати праці педагогів за останні роки та посилить престиж професії в умовах воєнного часу. Загальний обсяг коштів, передбачених для цього, становить 64,6 млрд грн. З 1 січня 2026 року заробітна плата педагогічних працівників зросте на 30 %, а з 1 вересня 2026 року – ще на 20 %.

Водночас таке підвищення посадових окладів буде встановлено не тільки педагогічним працівникам закладів загальної середньої освіти, а й педагогам в

⁶¹ Глобальний звіт про вчителів: усунення нестачі вчителів і трансформація професії : звіт ЮНЕСКО. 2023. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000387005>.

⁶² Про затвердження Стратегічного плану діяльності Міністерства освіти і науки України до 2027 року : наказ Міністерства освіти і науки України від 07.03.2024 № 276. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-strategichnogo-planu-diyalnosti-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini-do-2027-roku>.

⁶³ Деякі питання оплати праці педагогічних і науково-педагогічних працівників : постанова Кабінету Міністрів України від 26.12.2025 № 1749. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-oplaty-pratsi-pedahohichnykh-i-naukovo-pedahohichnykh-pratsivnykiv-1749-261225>.

зкладах дошкільної, позашкільної, професійної та фахової передвищої освіти, яких здебільшого фінансують із місцевих бюджетів⁶⁴.

Остаточна редакція держбюджету передбачає додаткові 4,8 млрд грн, які держава зможе спрямувати на подальше зростання зарплат педагогів. Це не разові надбавки, а формування системної моделі оплати праці.

Ці кошти можуть стати фінансовою основою для наступного етапу зростання заробітних плат за умови вдосконалення структури оплати праці за однією з моделей, розроблених МОН. Міністерство освіти і науки України розробило чотири можливі моделі підвищення заробітної плати вчителям, які можуть бути впроваджені з 1 вересня 2026 року, а саме:

- моделі, що передбачають збільшення педагогічного навантаження;
- моделі без збільшення навантаження;
- пропорційне підвищення зарплат для різних категорій учителів;
- непропорційне підвищення з акцентом на молодих педагогів для стимулювання входу в професію⁶⁵.

Усі чотири блоки лягли в основу відповідних фінансових розрахунків з урахуванням ситуації в різних регіонах України. Водночас у МОН підкреслюють, що анонсовані раніше підвищення заробітних плат на 30 % та 20 % не прив'язані до жодної з цих моделей.

Для вибору нової моделі оплати праці педагогічних працівників буде корисним проведене дослідження прогнозування тенденцій забезпечення сфери середньої освіти педагогічними працівниками.

Науковці Державної наукової установи «Інститут освітньої аналітики» займаються моніторингом забезпечення педагогічними працівниками закладів освіти, прогнозуванням їхньої чисельності, а також оцінкою ефективності використання коштів освітньої субвенції⁶⁶.

Порівняння кадрового потенціалу України серед інших країн досліджено у звіті «Вчителі України. Кадровий потенціал. Тенденції та моделювання потреб до 2030 року» Громадської спілки «Освіторія»⁶⁷.

Інформаційною базою для прогнозування чисельності учнів ЗЗСО та педагогічних працівників на період 2025/2026–2030/2031 н. рр. слугували дані Державної служби статистики України щодо народжуваності дітей у 2018–2021 рр., дані Міністерства юстиції України щодо народжуваності у 2022–2024 рр. з відкритих джерел, дані щодо чисельності учнів із форми № 76-РВК «Зведений звіт закладів загальної середньої освіти», зведеної таблиці № Д-9 «Відомості про спеціальні заклади загальної середньої освіти» (на початок

---

⁶⁴ З 1 січня 2026 року оплата праці педагогічних і науково-педагогічних працівників зросте на 30% / Міністерство освіти і науки України. Київ, 2025. URL: <https://mon.gov.ua/news/z-1-sichnia-2026-roku-oplata-pratsi-pedahohichnykh-i-naukovo-pedahohichnykh-pratsivnykiv-zroste-na-30>.

⁶⁵ МОН розробило чотири моделі підвищення зарплат учителям з 1 вересня 2026 року. Київ, 2025. URL: <https://nus.org.ua/2025/12/23/mon-rozrobilo-chotyry-modeli-pidvyshhennya-zarplat-uchytelyam-z-1-veresnya-2026-roku/>.

⁶⁶ Литвинчук А. О., Гапон В. В., Шараєвська М. І., Дереза Т. С. Забезпечення педагогічними працівниками закладів загальної середньої освіти. *Освітня аналітика України*. 2024. № 4 (30). С. 5–20. DOI: <https://doi.org/10.32987/2617-8532-2024-4-5-20>.

⁶⁷ Звіт «Вчителі України. Кадровий потенціал. Тенденції та моделювання потреб до 2030 року» підготовлений Дослідницькою агенцією Fama на замовлення Громадської спілки «Освіторія». 2024. URL: <https://osvitoria.media/experience/vchyteli-ukrayiny-kadrovyy-potentsial/>.

2015/2016–2023/2024 н. рр.), форм № ЗНЗ-1 «Звіт закладу загальної середньої освіти» (на початок 2024/2025 н. р.), дані щодо чисельності педагогічних працівників із форми № 83-РВК «Звіт про чисельність і склад педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти» (на початок 2015/2016–2024/2025 н. рр.).

Для прогнозування чисельності педагогічних працівників на 2025/2026–2030/2031 н. рр. побудовано динамічні ряди даних чисельності учнів ЗЗСО, чисельності педагогічних працівників та визначено коефіцієнт відношення чисельності учнів до одного педагогічного працівника упродовж 2015/2016–2024/2025 н. рр.

До загальної чисельності педагогічних працівників віднесено такі категорії: учителі та керівники закладів; практичні психологи; соціальні педагоги; асистенти в інклюзивних класах; вихователі, які не викладають предмети; педагоги-організатори; учителі, директори, заступники директорів, педагоги-організатори в закладах і класах для дітей з особливими освітніми потребами; учителі у логопедичних пунктах.

Динаміка чисельності педагогічних працівників ЗЗСО на початок 2015/2016–2024/2025 н. рр. представлена в табл. 2.5.1.

Таблиця 2.5.1

Динаміка чисельності педагогічних працівників ЗЗСО на початок 2015/2016–2024/2025 н. рр., осіб

Навчальні роки	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024	2024/2025
Чисельність педагогічних працівників, осіб										
разом	436 780	431 801	435 964	440 006	443 838	449 965	445 367	402 793	392 704	376 119
місто	232 966	235 037	242 107	248 107	254 026	261 411	264 566	238 600	233 910	190 642
село	203 814	196 764	193 857	191 899	189 812	188 554	180 801	164 193	158 794	185 477
<i>З них: чисельність учителів, директорів та їх заступників без сумісників, осіб</i>										
разом	377 163	372 366	374 006	371 287	367 827	367 550	355 101	324 609	312 688	301 881
місто	195 828	197 333	202 914	204 728	205 672	208 532	206 428	189 758	183 549	151 832
село	181 335	175 033	171 092	166 559	162 155	159 018	148 673	134 851	129 139	150 049
<i>чисельність практичних психологів, осіб</i>										
разом	9 069	9 002	9 149	8 094	8 039	8 096	8 062	7 298	7 111	6 978
місто	4 583	4 743	4 792	4 541	4 481	4 556	4 571	4 108	4 007	3 274
село	4 486	4 259	4 357	3 553	3 558	3 540	3 491	3 190	3 104	3 704
<i>чисельність соціальних педагогів, осіб</i>										
разом	4 341	4 355	4 745	4 403	4 391	4 481	4 596	4 161	4 146	4 126
місто	2 511	2 620	2 791	2 683	2 665	2 719	2 773	2 513	2 473	2 022
село	1 830	1 735	1 954	1 720	1 726	1 762	1 823	1 648	1 673	2 104
<i>чисельність асистентів в інклюзивних класах, осіб</i>										
разом	-	-	-	6 761	11 145	15 602	19 546	19 469	23 662	27 009
місто	-	-	-	4 129	6 765	9 548	12 298	11 906	14 518	13 748
село	-	-	-	2 632	4 380	6 054	7 248	7 563	9 144	13 261
<i>чисельність вихователів, які не викладають предмети в закладах, осіб</i>										
разом	16 483	16 575	17 369	16 538	16 278	15 861	15 293	9 657	9 223	8 982
місто	11 082	11 183	11 772	11 264	11 175	11 036	10 865	6 383	6 212	5 128
село	5 401	5 392	5 597	5 274	5 103	4 825	4 428	3 274	3 011	3 854
<i>чисельність педагогів-організаторів, осіб</i>										
разом	11 198	10 856	11 053	11 704	11 373	11 243	10 968	9 824	9 705	9 549
місто	4 622	4 532	4 659	4 909	4 773	4 813	4 769	4 220	4 162	3 412
село	6 576	6 324	6 394	6 795	6 600	6 430	6 199	5 604	5 543	6 137
<i>чисельність учителів, директорів, заступників директорів, вихователів, педагогів-організаторів у закладах і класах для дітей з особливими освітніми потребами, осіб</i>										
разом	17 203	17 296	18 184	20 375	23 940	26 280	30 750	26 761	25 177	16 591
місто	13 283	13 564	14 048	15 189	17 856	19 567	22 120	18 993	18 282	10 665
село	3 920	3 732	4 136	5 186	6 084	6 713	8 630	7 768	6 895	5 926
<i>у тому числі дефектологів-спеціалістів, осіб</i>										

Навчальні роки	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024	2024/2025
разом	5 053	5 169	5 472	4 938	5 307	5 357	4 679	4 260	4 257	4 125
місто	4 113	4 268	4 480	4 033	4 373	4 480	3 821	3 468	3 493	2 841
Село	940	901	992	905	934	877	858	792	764	1 284
чисельність учителів у логопедичних пунктах, осіб										
разом	1 323	1 351	1 458	844	845	852	1 051	1 014	992	1 003
місто	1 057	1 062	1 131	664	639	640	742	719	707	561
село	266	289	327	180	206	212	309	295	285	442

Складено авторами за: Аналітика / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika>.

За досліджуваний період усі складові чисельності педагогічних працівників зазнали зменшення, за винятком показника чисельність асистентів учителів в інклюзивних класах, який був запроваджений у 2018/2019 н. р., та учителів у логопедичних пунктах. Збільшення чисельності асистентів учителів в інклюзивних класах та учителів у логопедичних пунктах вказує на зростаючу увагу до інклюзії в освітній системі, що є важливим аспектом розвитку сучасної освіти.

На початок 2024/2025 н. р. відбулося зменшення чисельності педагогічних працівників на 16 585 осіб (4,2 %) у порівнянні з попереднім навчальним роком. Чисельність учителів, директорів та їх заступників (без сумісників) стала меншою на 10 807 осіб (3,5 %). Всі складові чисельності педагогічних працівників також зменшилися, окрім чисельності асистентів в інклюзивних класах та учителів у логопедичних пунктах. Чисельність асистентів в інклюзивних класах збільшилася на 3 347 осіб (14,1 %). Незначне зменшення стосується чисельності дефектологів-спеціалістів та соціальних педагогів.

Розглянемо відсоток кожної складової у загальній чисельності педагогічних працівників (табл. 2.5.2).

Таблиця 2.5.2

Динаміка структури педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти на початок 2015/2016–2024/2025 н. рр., %

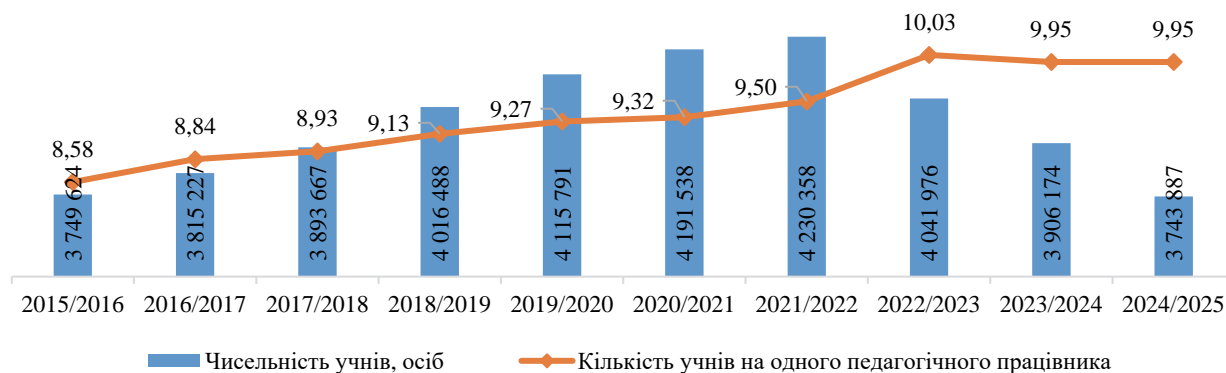
Навчальний рік	Частка категорій педагогічних працівників							
	учителів, директорів та їх заступників без сумісників	практичних психологів	соціальних педагогів	асистентів в інклюзивних класах	вихователів, які не викладають предмети в закладах	педагогів-організаторів	учителів, керівників, вихователів, педагогів-організаторів у закладах і класах для дітей з ООП	учителів у логопедичних пунктах
2015/2016	86,3	2,1	1,0	0,0	3,8	2,6	3,9	0,3
2016/2017	86,3	2,1	1,0	0,0	3,8	2,5	4,0	0,3
2017/2018	85,8	2,1	1,1	0,0	4,0	2,5	4,2	0,3
2018/2019	84,4	1,8	1,0	1,5	3,8	2,7	4,6	0,2
2019/2020	82,8	1,8	1,0	2,5	3,7	2,6	5,4	0,2
2020/2021	81,7	1,8	1,0	3,5	3,5	2,5	5,8	0,2
2021/2022	79,8	1,8	1,0	4,4	3,4	2,5	6,9	0,2
2022/2023	80,7	1,8	1,0	4,8	2,4	2,4	6,6	0,3
2023/2024	79,6	1,8	1,1	6,0	2,3	2,5	6,4	0,3
2024/2025	80,2	1,9	1,1	7,2	2,4	2,5	4,4	0,3

Складено авторами за: Аналітика / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika>.

Найбільша частка серед педагогічних працівників належить учителям, директорам та їх заступникам без сумісників, яка за період 2015/2016–2024/2025 н. рр. зменшилась на 6,1 % і становила у 2024/2025 н. р. 80,2 %. Незначне зменшення відбулось серед вихователів, які не викладають предмети в закладах, і склало 2,4 %. Частка практичних психологів, соціальних педагогів, педагогів-організаторів, учителів у логопедичних пунктах залишилася майже без змін.

Збільшення чисельності педагогічних працівників стосувалось лише асистентів в інклюзивних класах.

Загалом динаміку чисельності педагогічних працівників доцільно розглядати у взаємозв'язку зі змінами навантаження на одного педагогічного працівника, оскільки саме цей показник відображає реальні структурні зрушення в організації освітнього процесу та рівень ефективності використання кадрового потенціалу закладів загальної середньої освіти. (рис. 2.5.1).

Рис. 2.5.1. Динаміка кількості учнів на одного педагогічного працівника на початок 2015/2016–2024/2025 н. рр., осіб

Побудовано авторами за: Аналітика / ДНУ «Інститут освітньої аналітики». URL: <https://iea.gov.ua/diyalnist/naukovo-analitichna-diyalnist/analitika>.

Аналіз динаміки чисельності учнів закладів загальної середньої освіти у 2015/2016–2024/2025 н. рр. свідчить про зміну характеру навантаження на одного педагогічного працівника. Упродовж 2015/2016–2021/2022 н. рр. спостерігалось поступове зростання контингенту учнів – з 3,75 млн до 4,23 млн осіб, що супроводжувалося стабільним підвищенням показника кількості учнів на одного педагогічного працівника з 8,58 до 9,50.

Найвищого значення показник навантаження досяг у 2022/2023 н. р., коли за одночасного скорочення чисельності учнів до 4,04 млн осіб кількість учнів на одного педагогічного працівника зросла до 10,03. Це свідчить про випереджальне скорочення педагогічних кадрів порівняно зі зменшенням учнівського контингенту та посилення інтенсивності педагогічної праці.

У 2023/2024–2024/2025 н. рр. зафіксовано подальше зменшення чисельності учнів до 3,74 млн осіб, водночас показник навантаження на одного педагогічного працівника залишався відносно високим і стабільним – на рівні 9,95 учня, що свідчить про збереження структурного балансу між чисельністю учнів та педагогічного персоналу.

Загалом отримані результати підтверджують, що динаміка чисельності педагогічних працівників має розглядатися не ізольовано, а у взаємозв'язку з показником педагогічного навантаження, який є ключовим індикатором ефективності функціонування системи загальної середньої освіти.

Авторами на виконання листа МОН від 20.11.2025 р. № 5/539-вн-25 було підготовлено прогнозу інформацію щодо кількості випускників закладів загальної середньої освіти на 2025 – 2036 роки для інформування Міністерства економіки, довкілля та сільського господарства України в рамках підготовки середньострокового прогнозу потреби у фахівцях та робітничих кадрах на ринку праці. В моделі цього прогнозу було враховано перехід з 2027/2028 н. р. на 12-річне навчання та ймовірність зміни чисельності учнів, які будуть продовжувати навчання в 10-му класі. При цьому допускалось, що 100 % учнів 11-го класу переходитимуть до 12-го класу. Розрахунки прогнозних значень виконано із застосуванням емпіричного методу та сценарного підходу використання даних.

На отриманих прогнозних даних випускників базової середньої освіти та повної загальної середньої освіти побудовано прогноз загальної чисельності учнів ЗЗСО та відповідно чисельності педагогічних працівників.

Для прогнозування випускників ЗЗСО були зроблені такі припущення:

- у 1-й клас підуть 82,47 % дітей, які були народжені у відповідному році (так як у 2024/2025 н. р.);

- до 2027/2028 н. р. частка 9-класників, які продовжать навчання буде на рівні 2024/2025 н. р. і становитиме 63,91 %, а з 2027/2028 н. р. буде розглядатися для трьох ймовірних сценаріїв;

- частка учнів, яка після 11 класу продовжать навчання в 12-му класі до 2027/2028 н. р. буде становити 1,21 %.

Прогнозу чисельність випускників ЗЗСО, які здобуватимуть базову середню освіту, починаючи з 2027/2028 н. р., оцінено за трьома сценаріями, що відрізняються припущеннями щодо частки учнів, які після завершення 9 класу продовжать навчання на рівні повної загальної середньої освіти.

Сценарій I (інерційний, наблизений до показників 2024/2025 н. р.) передбачає збереження частки учнів, які переходять до 10 класу після закінчення 9 класу, на рівні 2024/2025 н. р.

Сценарій II передбачає реалізацію параметрів сценарію I до 2027/2028 н. р., після чого частка випускників 9 класів, які продовжать навчання в 10 класі, зменшується до 60 %.

Сценарій III є аналогічним до сценарію I до 2027/2028 н. р., однак у подальшому частка учнів, які переходять до 10 класу, також зменшується та фіксується на рівні 55 %.

Прогнозування чисельності педагогічних працівників здійснено на основі показника їх педагогічного навантаження, з урахуванням динаміки контингенту учнів та змін співвідношення «учні – педагогічні працівники».

Для прогнозування чисельності педагогічних працівників розглянуто варіант, коли навантаження на педагогічного працівника залишається на рівні 2024/2025 н. р. та становить 9,95 осіб на одного вчителя.

Результати прогнозу чисельності учнів та педагогічних працівників за даними припущеннями наведено в табл. 2.5.3.

Таблиця 2.5.3

**Прогнозна чисельність учнів та педагогічних працівників
на 2025/2026–2030/2031 н. рр., осіб**

Навчальні роки	2025/2026	2026/2027	2027/2028	2028/2029	2029/2030	2030/2031
Чисельність учнів						
I сценарій	3 590 040	3 439 859	3 272 215	3 056 206	3 071 368	2 824 698
II сценарій	3 590 040	3 439 859	3 256 251	3 024 967	3 025 303	2 780 313
III сценарій	3 590 040	3 439 859	3 235 837	2 985 020	2 966 398	2 723 555
Чисельність педагогічних працівників						
I сценарій	364 416	349 172	332 154	310 228	311 767	286 728
II сценарій	364 416	349 172	330 534	307 057	307 091	282 223
III сценарій	364 416	349 172	328 462	303 002	301 112	276 461

Складено авторами.

Прогнозна чисельність учнів та педагогічних працівників ЗЗСО на 2025/2026–2030/2031 н. рр. свідчить про стаке скорочення як учнівського контингенту, так і кадрового потенціалу системи за всіма розглянутими сценаріями. У 2025/2026 та 2026/2027 н. рр. прогнозні показники є ідентичними для всіх сценаріїв, що зумовлено однаковими вихідними припущеннями щодо демографічної ситуації та організаційних параметрів функціонування системи освіти.

Починаючи з 2027/2028 н. р. спостерігається сценарна диференціація показників. За I сценарієм чисельність учнів зменшується з 3,59 млн осіб у 2025/2026 н. р. до 2,82 млн осіб у 2030/2031 н. р. (на 765,3 тис. осіб, або 21,3 %), водночас чисельність педагогічних працівників скорочується з 364,4 тис. до 286,7 тис. осіб (на 77,7 тис. осіб, або 21,3 %). У 2029/2030 н. р. зафіксовано незначне тимчасове зростання чисельності як учнів, так і педагогічних працівників, що пов'язано зі структурними особливостями контингенту.

За II сценарієм темпи скорочення є більш інтенсивними. Чисельність учнів у 2030/2031 н. р. становить 2,78 млн осіб, що на 809,7 тис. осіб (22,6 %) менше порівняно з 2025/2026 н. р., тоді як чисельність педагогічних працівників зменшується до 282,2 тис. осіб (на 82,2 тис. осіб, або 22,6 %). Така динаміка відображає зниження частки учнів, які продовжують навчання на рівні повної загальної середньої освіти.

Найбільш виражене скорочення прогнозується за III сценарієм, відповідно до якого частка учнів, що переходять до старшої школи, є найменшою. Чисельність учнів зменшується з 3,59 млн осіб у 2025/2026 н. р. до 2,72 млн осіб у 2030/2031 н. р. (на 866,5 тис. осіб, або 24,1 %), а чисельність педагогічних працівників – з 364,4 тис. до 276,5 тис. осіб (на 87,9 тис. осіб, або 24,1 %).

Узгодженість динаміки чисельності учнів і педагогічних працівників в межах кожного зі сценаріїв підтверджує адекватність застосованого прогнозного підходу, який базується на показнику педагогічного навантаження та дає змогу підтримувати відносну сталість співвідношення «учні – педагогічні працівники» у середньостроковій перспективі.

Умови, що наразі склалися в Україні, належать до екстремальних факторів та істотно можуть змінювати динаміку прогнозних значень чисельності учнів та педагогічних працівників. Для більш точного прогнозування слід використовувати короткострокові прогнозні моделі та щорічно переглядатися припущення щодо учнів перших класів та випускників базової середньої та загальної середньої освіти.

Прогнозна динаміка чисельності педагогічних працівників ЗЗСО у розрізі професійних категорій на початок 2025/2026–2030/2031 н. рр. наведена в табл. 2.5.4.

Таблиця 2.5.4

Прогнозна динаміка чисельності педагогічних працівників ЗЗСО на початок 2025/2026–2030/2031 н. рр., осіб

Навчальний рік	Прогнозована чисельність категорій педагогічних працівників, осіб							
	учителів, директорів та їх заступників без сумісників	практичних психологів	соціальних педагогів	асистентів в інклюзивних класах	вихователів, які не викладають предмети в закладах	педагогів-організаторів	учителів, керівників, вихователів, педагогів-організаторів у закладах і класах для дітей з ООП	учителів у логопедичних пунктах
I сценарій								
2025/2026	292 262	6 924	4 009	26 238	8 746	9 110	16 034	1 093
2026/2027	280 036	6 634	3 841	25 140	8 380	8 729	15 364	1 048
2027/2028	266 388	6 311	3 654	23 915	7 972	8 304	14 615	996
2028/2029	248 803	5 894	3 413	22 336	7 445	7 756	13 650	931
2029/2030	250 037	5 924	3 429	22 447	7 482	7 794	13 718	935
2030/2031	229 956	5 448	3 154	20 644	6 881	7 168	12 616	860
II сценарій								
2025/2026	292 262	6 924	4 009	26 238	8 746	9 110	16 034	1 093
2026/2027	280 036	6 634	3 841	25 140	8 380	8 729	15 364	1 048
2027/2028	265 088	6 280	3 636	23 798	7 933	8 263	14 543	992
2028/2029	246 260	5 834	3 378	22 108	7 369	7 676	13 511	921
2029/2030	246 287	5 835	3 378	22 111	7 370	7 677	13 512	921
2030/2031	226 343	5 362	3 104	20 320	6 773	7 056	12 418	847
III сценарій								
2025/2026	292 262	6 924	4 009	26 238	8 746	9 110	16 034	1 093
2026/2027	280 036	6 634	3 841	25 140	8 380	8 729	15 364	1 048
2027/2028	263 427	6 241	3 613	23 649	7 883	8 212	14 452	985
2028/2029	243 008	5 757	3 333	21 816	7 272	7 575	13 332	909
2029/2030	241 492	5 721	3 312	21 680	7 227	7 528	13 249	903
2030/2031	221 722	5 253	3 041	19 905	6 635	6 912	12 164	829

Складено авторами.

Найчисельнішою категорією педагогічних працівників упродовж усього періоду залишаються учителі, директори та їх заступники (без сумісників). За I

сценарієм їх чисельність зменшується з 292,3 тис. осіб у 2025/2026 н. р. до 230,0 тис. осіб у 2030/2031 н. р. (на 21,3 %). За II та III сценаріями скорочення є більш інтенсивним і становить відповідно 22,6 % та 24,1 %, що відображає вплив альтернативних припущень щодо переходу учнів до старшої школи.

Аналогічні тенденції спостерігаються і щодо інших категорій педагогічних працівників. Чисельність практичних психологів у 2030/2031 н. р. скорочується порівняно з 2025/2026 н. р. на 21,3 % за I сценарієм, на 22,6 % – за II сценарієм та на 24,1 % – за III сценарієм. Подібна динаміка характерна і для соціальних педагогів, педагогів-організаторів, а також учителів у логопедичних пунктах, що свідчить про пропорційне коригування кадрової структури відповідно до загальної чисельності педагогічних працівників.

Чисельність асистентів в інклюзивних класах та педагогічних працівників, задіяних в закладах і класах для дітей з особливими освітніми потребами, також зменшується протягом прогностичного періоду, однак зберігає відносну структурну стабільність в межах кожного сценарію. Це вказує на врахування нормативних вимог щодо інклюзивної освіти під час прогнозування кадрового забезпечення.

Отримані результати свідчать про загальну тенденцію до скорочення чисельності педагогічного персоналу за всіма сценаріями, що корелює зі зменшенням учнівського контингенту у прогностичному періоді.

Скорочення прогностичної чисельності педагогічних працівників не обов'язково призведе до їх вивільнення. У короткостроковій перспективі, з огляду на поточні умови функціонування закладів загальної середньої освіти, таке скорочення може бути реалізоване переважно за рахунок зменшення кількості педагогічних ставок, а не через звільнення працівників. Це зумовлено тим, що фактична кількість ставок у ЗЗСО істотно перевищує чисельність педагогічних працівників, унаслідок чого значна частина педагогів працює з навантаженням, що перевищує одну ставку.

Так, станом на початок 2024/2025 навчального року в закладах загальної середньої освіти налічувалося 420 121 педагогічна ставка, з яких 7 403 залишалися вакантними. Чисельність педагогічних працівників з урахуванням сумісників становила 383 732 особи, які відповідно розподіляли між собою 36 390 ставок. Така структура зайнятості свідчить про наявність внутрішніх резервів оптимізації кадрового забезпечення.

Таким чином, отримані результати свідчать про наявність стійкої тенденції до скорочення чисельності учнів і педагогічних працівників за всіма розглянутими сценаріями у п'ятирічній перспективі. Водночас обмежені можливості швидкої адаптації кадрового забезпечення ЗЗСО до демографічних змін без масового вивільнення персоналу мають бути враховані під час вибору моделей підвищення заробітної плати педагогічних працівників. У зв'язку з цим недоцільним є застосування моделей, що передбачають додаткове збільшення педагогічного навантаження.

Успішна реалізація реформи НУШ в частині запровадження профільної старшої школи потребує додаткових досліджень та аналізу змін в освітній системі. Подальші дослідження мають бути зосереджені на уточненому прогнозуванні чисельності учнів старшої школи на початку її реформування, що

дасть змогу провести більш точний розрахунок прогнозних значень чисельності учителів, які будуть викладати профільні предмети.

У зв'язку з продовженням війни, міграцією населення, як внутрішньою, так і за кордон, погіршенням демографічної ситуації в країні прогнозні моделі мають щорічно переглядатися та адаптуватися до ситуації, що склалась в країні.

3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВОГО ОСВІТНЬОГО УПРАВЛІННЯ В УКРАЇНІ

У попередніх розділах монографії було проаналізовано сучасний стан фінансування системи загальної середньої освіти в Україні, а також здійснено економіко-математичне моделювання ефективності використання бюджетних ресурсів у сфері освіти. Проведений аналіз дозволив виявити ключові структурні особливості механізму фінансування освітньої системи, оцінити результативність використання освітньої субвенції та визначити фактори, що впливають на ефективність освітнього фінансування на регіональному рівні.

Отримані результати свідчать про необхідність подальшого вдосконалення фінансового управління системою загальної середньої освіти в Україні. Особливого значення набуває врахування міжнародного досвіду результативності фінансування освіти, визначення економічних пріоритетів державної освітньої політики, а також аналіз демографічних і макроекономічних факторів, які впливають на формування та розподіл бюджетних ресурсів у сфері освіти.

У цьому розділі розглядаються ключові напрями підвищення ефективності фінансового управління освітою в Україні. Зокрема, здійснюється аналіз міжнародного досвіду PISA-результативності фінансування середньої освіти, досліджується досвід успішних країн, який може бути релевантним для України, а також визначаються ключові економічні пріоритети та демографічні фактори, що мають враховуватися при прийнятті рішень щодо бюджетного фінансування системи загальної середньої освіти.

3.1. Міжнародний досвід PISA-результативності фінансування середньої освіти

Міжнародні порівняльні дослідження якості освіти відіграють важливу роль у формуванні сучасної освітньої політики. Одним із найбільш авторитетних інструментів оцінювання результатів навчання є міжнародна програма PISA (Programme for International Student Assessment), яка реалізується Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD). Дослідження PISA дозволяє оцінити рівень сформованості ключових компетентностей учнів у сфері читання, математики та природничих наук, а також здійснювати міжнародні порівняння результативності освітніх систем.

Особливу цінність результати PISA мають у контексті аналізу ефективності фінансування освіти. Порівняння показників освітніх результатів із рівнем фінансових ресурсів, спрямованих на освіту, дозволяє оцінити результативність використання бюджетних коштів у різних країнах. У цьому контексті аналіз досвіду країн, які демонструють високі результати у

дослідженні PISA, є важливим для визначення факторів ефективного управління освітніми ресурсами.

За даними дослідження PISA-2022, середні показники успішності для країн Організації економічного співробітництва та розвитку (далі – ОЕСР) (а це 35 країн: Австралія, Австрія, Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Естонія, Ізраїль, Іспанія, Ісландія, Ірландія, Італія, Канада, Корея, Латвія, Люксембург, Мексика, Німеччина, Норвегія, Нова Зеландія, Нідерланди, Польща, Португалія, Словаччина, Словенія, США, Туреччина, Угорщина, Фінляндія, Франція, Чехія, Чилі, Швейцарія, Швеція, Японія) знизилися з усіх трьох предметних галузей, порівняно з циклом 2018 року. Але різниця в балах менша, ніж в Україні. Тобто в українських учнів збільшився розрив освітніх втрат порівняно із середнім балом по країнах ОЕСР.

Найпомітніше це в галузі читання. Освітні втрати з читання складають майже два роки навчання. У 2018 році різниця українських учнів з іншими країнами була в 21 бал, натомість у 2022 році досягла 48 балів. У світі освітні втрати можуть бути пов'язані з пандемією та переходом на дистанційне навчання. Водночас українські учні продовжують зазнавати освітніх втрат через повномасштабну війну. Середній показник математики в світі становить 472 бал, читання 476 бали та природничо-наукових дисциплін – 485 балів⁶⁸.

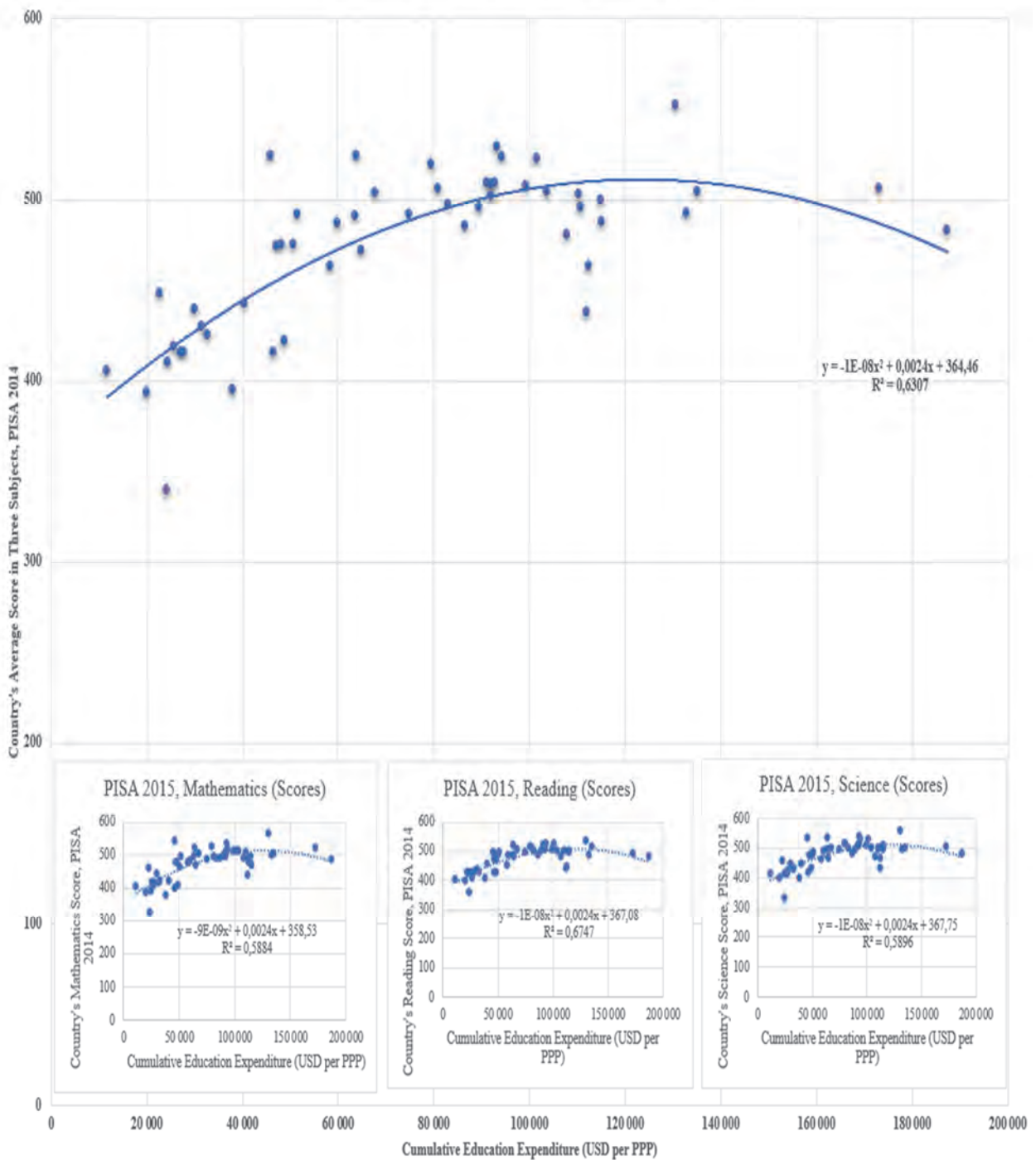
На рис. 3.1.1, 3.1.2, 3.1.3 показано залежність середнього балу PISA в країнах OECD та країнах-партнерах при оцінюванні знань з математики, читання, науки, а також подібну залежність для кожного з цих окремих предметів від кумулятивних 9-річних витрат на освіту 15/16-річних школярів, що брали участь у PISA-оцінюваннях у 2015, 2018 та 2022 роках.

Для всіх трьох масивів знаходиться спільна крива апроксимації з найкращими показниками кореляції. Тестувались логарифмічна і поліноміальна залежності. За результатами тестування найбільш тісну кореляцію показала обернена квадратична залежність, що свідчить про можливість наявності певного максимуму. Ця форма кривої демонструє, що збільшення обсягу кумулятивних 9-річних фінансових витрат на освіту 15/16-річних школярів серед масиву країн-учасників PISA, загалом приводить до нелінійного зростання навчальних результатів їх учнів, при цьому вони досягають певного максимуму. При подальшому збільшенні обсягу таких фінансових витрат на освіту навчальні результати школярів зменшуються.

---

⁶⁸ Про перерозподіл обсягу та розподіл резерву освітньої субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам у 2022 році: розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2022 № 1164-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pererozpodil-obsiahu-ta-rozpodil-rezervu-osvitn-al164r>.

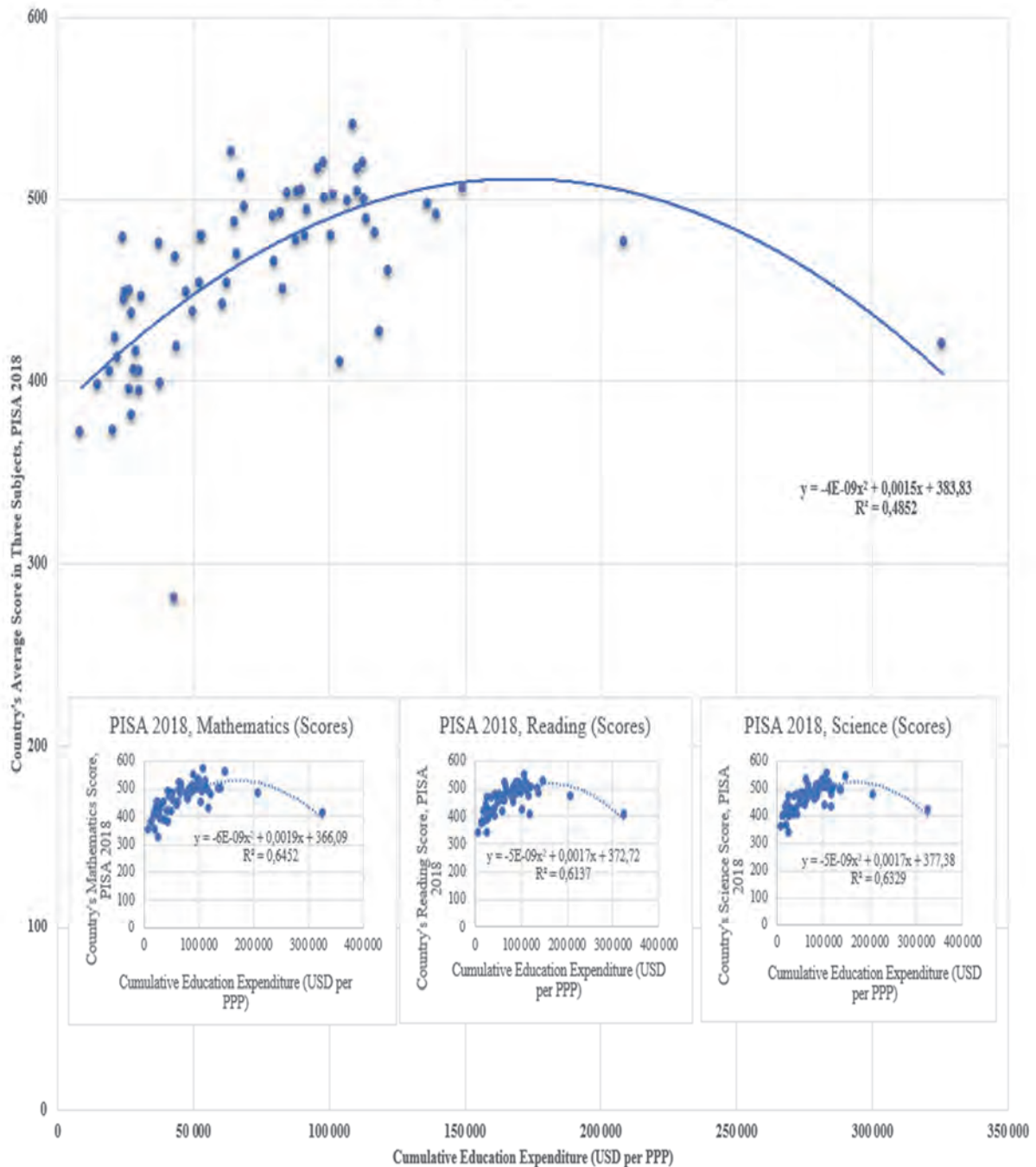
PISA 2015, Average Score in Three Subjects

Рис. 3.1.1. Залежність середнього балу PISA-2015 (математика, читання, наука) для країн OECD та країн-партнерів від кумулятивних 9-річних фінансових витрат на освіту 15/16-річних школярів, що брали участь у PISA- оцінюваннях

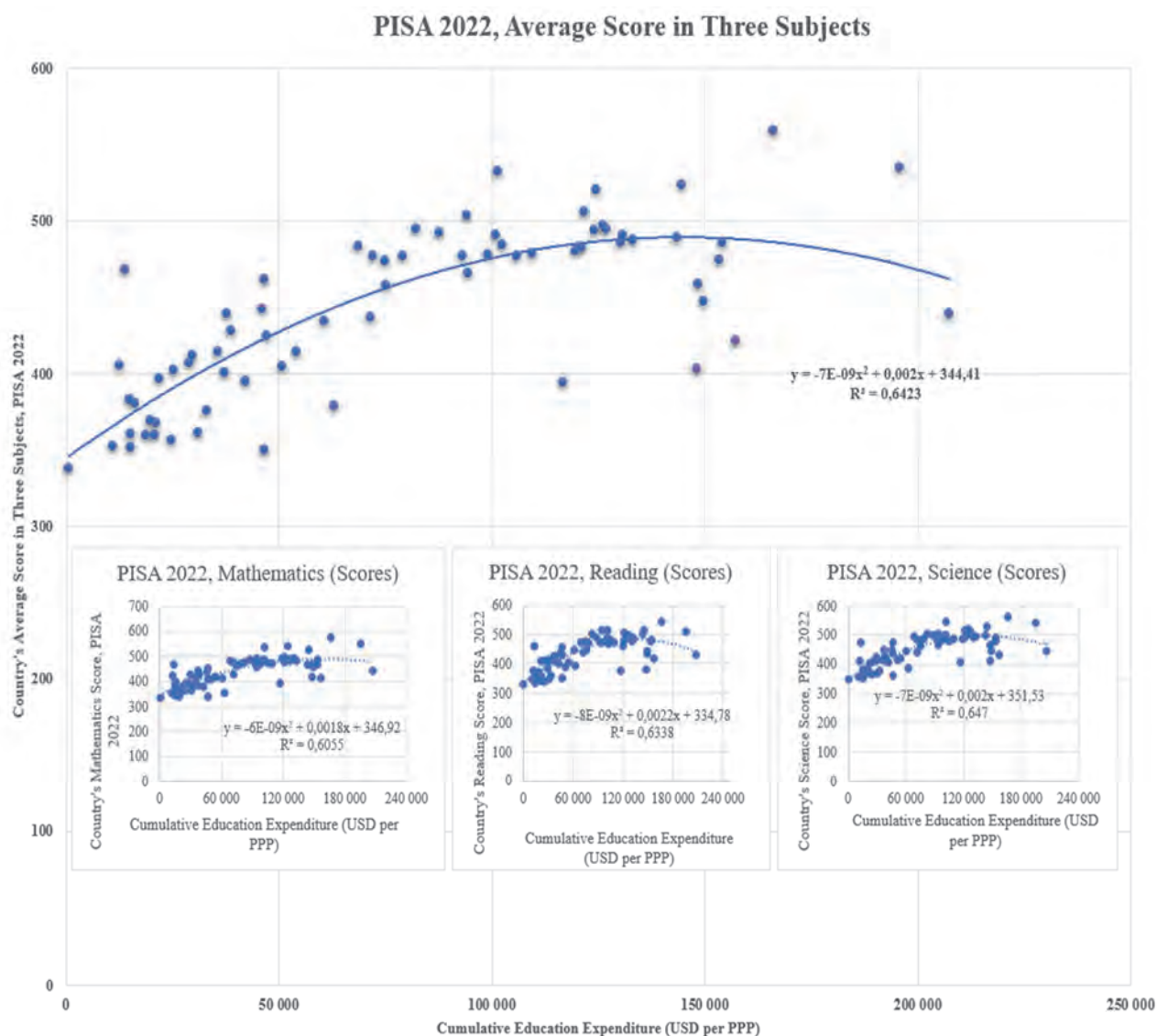
Побудовано авторами за: PISA 2022 Initial Reports (Volumes I and II) / OECD. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

PISA 2018, Average Score in Three Subjects

Рис. 3.1.2. Залежність середнього балу PISA-2018 (математика, читання, наука) для країн ОЕСД та країн-партнерів від кумулятивних 9-річних фінансових витрат на освіту 15/16-річних школярів, що брали участь у PISA- оцінюваннях

Побудовано авторами за: PISA 2022 Initial Reports (Volumes I and II) / OECD. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

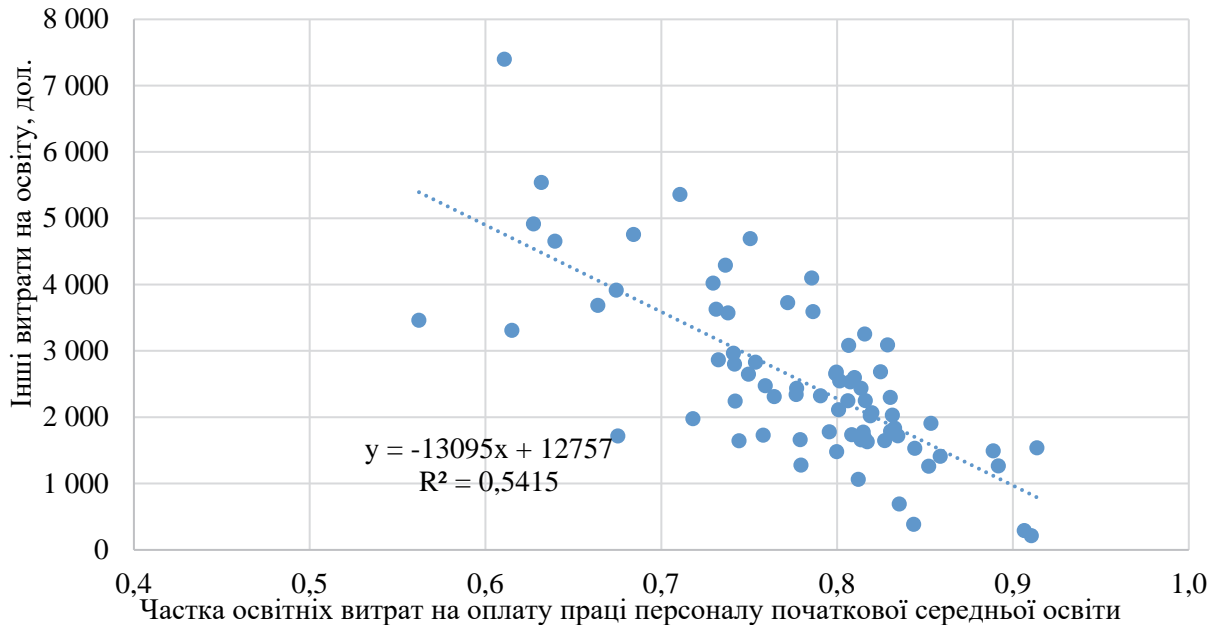

Рис. 3.1.3. Залежність середнього балу PISA-2022 (математика, читання, наука) для країн OECD та країн-партнерів від кумулятивних 9-річних фінансових витрат на освіту 15/16-річних школярів, що брали участь у PISA- оцінюваннях

Побудовано авторами за: PISA 2022 Initial Reports (Volumes I and II) / OECD. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

На рис. 3.1.4 в розрізі країн OECD представлено співставлення обсягу інших освітніх видатків з часткою освітніх видатків на персонал (сукупно для 2015, 2018 та 2022 років). У цьому випадку існує значимий кореляційний зв'язок (коефіцієнт детермінації складає $R^2 = 0,54$), який вказує на закономірність: у небагатих країнах, де інші освітні видатки є невисокими, практично всі освітні видатки спрямовуються на підтримку персоналу; у багатших країнах – такі відносні видатки є значно меншими.

2014, 2018, 2022, неповна середня освіта в країнах ОЕСР

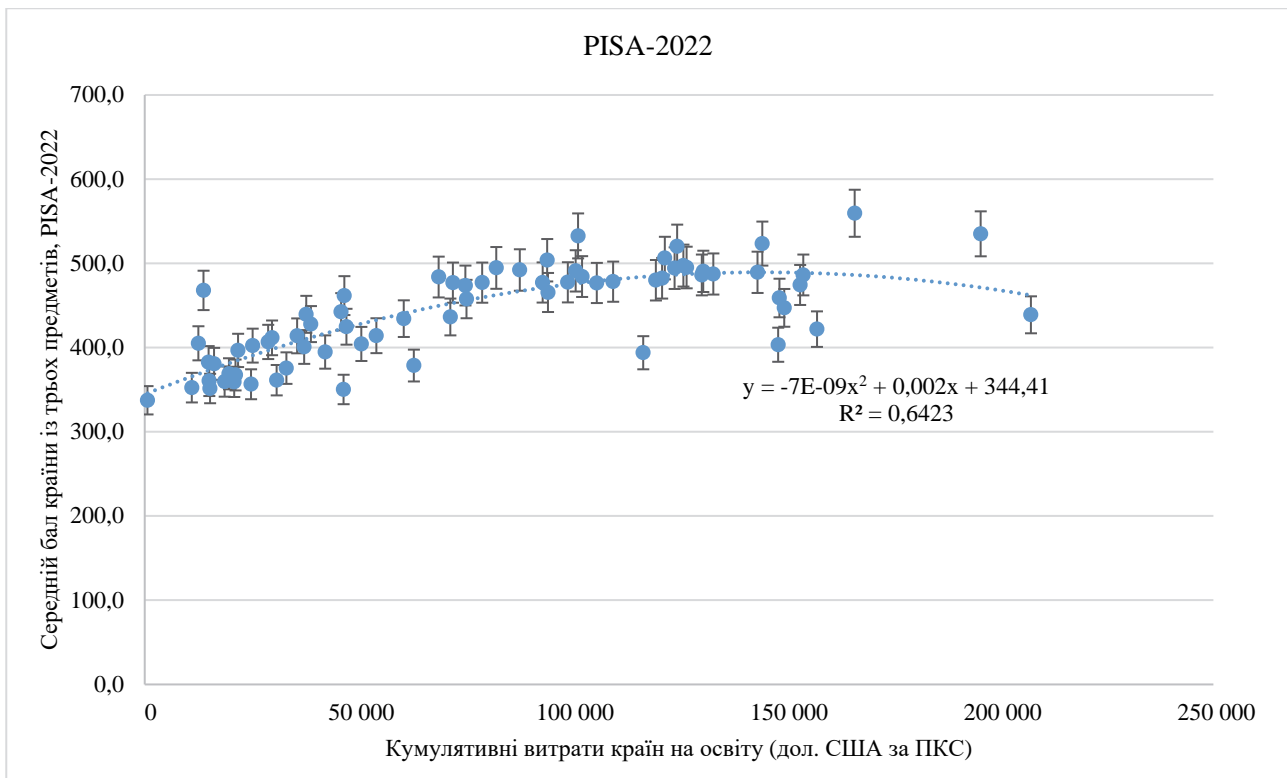

Рис. 3.1.4. Залежність частки освітніх видатків на забезпечення діяльності персоналу від обсягу інших освітніх видатків (на прикладі неповної середньої освіти в країнах ОЕСР в 2015, 2018, 2022 роках)

Побудовано авторами за: PISA 2022 Initial Reports (Volumes I and II) / OECD. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

Ця залежність може певним чином пояснювати наявність оптимуму освітніх видатків для забезпечення результатів PISA у країнах з високим рівнем освітнього фінансування значна частина освітніх видатків спрямовується на розвиток освітньої інфраструктури, яка не дає негайної віддачі стосовно результатів школярів. Тоді як видатки на персонал таку віддачу дають, при цьому частка видатків на персонал у бідніших країнах є вищою.

На прикладі результатів PISA-2022 нами було побудовано стандартні відхилення навчальних результатів для масиву цих даних (рис. 3.1.5), та ідентифіковано країни-лідери і відстаючі країни, в яких навчальні результати знаходяться поза межами стандартного відхилення (табл. 3.1.1).

Рис. 3.1.5. Стандартні відхилення навчальних результатів країн для масиву цих даних PISA-2022

Побудовано авторами за: PISA 2022 Initial Reports (Volumes I and II) / OECD. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

Таблиця 3.1.1

Країни-лідери та відстаючі країни, в яких навчальні результати PISA-2022 знаходяться поза межами стандартного відхилення

Країни	Кумулятивні витрати на одного студента (дол. США за ПКС)	Середній бал із трьох предметів	Середній бал із трьох предметів за квадратичною моделлю	Різниця $Y - Y_{\text{модел.}}$	Відхилення середнього балу від межі стандартної похибки
<i>Країни-лідери</i>	X	Y	$Y_{\text{модел.}}$		
В'єтнам	13773,1	467,9	370,6	97,3	+47,3
Сінгапур	166111,9	559,6	483,5	76,1	+26,1
Макао (Китай)	195581,0	535,1	467,8	67,3	+17,3
Японія	101399,3	532,7	475,2	57,5	+7,5
<i>Країни-відстаючі</i>					
Панама	62970,9	378,8	442,6	-63,8	-13,8
Катар	157277,7	421,9	485,8	-63,9	-13,9
Домініканська Республіка	46517,0	350,3	422,3	-72,0	-22,0
Кіпр	148201,6	403,4	487,1	-83,6	-33,6
Тайланд	116619,5	394,0	482,4	-88,5	-38,5

Складено авторами за: PISA 2022 Initial Reports (Volumes I and II) / OECD. 2022. DOI: <https://doi.org/10.1787/5f07c754-en>.

Таким чином, на основі попереднього аналізу ідентифіковано, що гірші результати продемонстрували освітні системи таких країн як Катар, Панама, Кіпр, Домініканська Республіка, Тайланд, а кращу ефективність мають освітні системи країн: В'єтнам, Сінгапур, Макао (Китай), Японія.

Отриманий результат підтверджується іншими дослідженнями, в яких предметно вивчались освітні системи зазначених країн.

Наприклад, недостатня результативність школярів Катару при їх оцінюванні в рамках PISA, дослідниками⁶⁹ пояснюється, зокрема, не дуже вдалою освітньою реформою «Освіта для нової ери». В межах цієї реформи, всі державні школи Катару з 2004 року були переведені в чартерні (незалежні) школи з широкими повноваженнями стосовно прийняття рішень з педагогічних, управлінських і фінансових питань. Однак, до 2016 року управління освітою повернулось до більшої централізації, оскільки виявились непереборні протиріччя із досягнення основних цілей реформування, не було знайдено балансу між глобальними та національними баченням суті освіти та її ролі для розвитку суспільства. Хід та результати реформи викликали невдоволення державних органів і населення. Отже, попри високий рівень фінансування, результати PISA виявились відносно невисокими.

З іншого боку, невисокі результати оцінювання школярів Панами в PISA 2022 дослідниками⁷⁰ інтерпретуються як очевидне свідчення неефективності надмірно централізованої державної системи освіти. Така централізація в Панамі перешкоджає інноваціям, необхідним для покращення якості освіти, а низька успішність у математиці та природничих науках, свідчить про недостатню увагу до формування практичних та аналітичних навичок.

Школярі Кіпру також продемонстрували в PISA-2022 тенденції до зниження рівня математики, природничих наук і розуміння. Міністерство освіти⁷¹ цієї країни ідентифікувало ключову проблему в системі освіти як її фокусування на поширенні знань, а не на розвитку навичок і здібностей учнів. Окреслено низку реформаторських заходів, серед яких перегляд навчальних планів, впровадження нових підходів до навчання, впровадження сучасних освітніх систем оцінювання учнів та оцінювання професійного рівня вчителів, запровадження програм ранньої профілактики, оцифрування освіти та інтеграція інноваційних програм з акцентом на розвиток критичного мислення.

Освіта Домініканської Республіки також має низькі результати PISA і значні нерозв'язані проблеми, пов'язані із недостатньою якістю навчання, нерівним доступом до освіти та недостатнім фінансуванням. Інвестиції в освіту з 2013 року здійснюються на рівні 4 % ВВП, проте й надалі зберігаються

---

⁶⁹ *Abdel-Moneim M. A. Between Global and National Prescriptions for Education Administration: The Rocky Road of Neoliberal Education Reform in Qatar. International Journal of Educational Development. 2020. Vol. 74. P. 102-160. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ijedudev.2020.102160>.*

⁷⁰ *Acosta Roberts O. Análisis Crítico al Estilo Sobre los Resultados de Panamá en PISA 2022. URL: <https://es.linkedin.com/pulse/an%C3%A1lisis-cr%C3%ADtico-al-estilo-sobre-los-resultados-de-en-acosta-roberts-cqoze>.*

⁷¹ *Cypriot Students Show Declining Trends in Mathematics, Sciences, and Comprehension (A Review of 2022 PISA and ICCS Results). URL: <https://fastforward.com.cy/educational/cypriot-students-show-declining-trends-mathematics-sciences-and-comprehension>.*

структурні проблеми, особливо у сільських та бідних регіонах. Дослідники⁷² пов'язують недостатні освітні результати в оцінюваннях PISA із:

1) низькою якістю викладання (лише 33 % вчителів склали тест на професійну компетентність, що вказує на недоліки як у знаннях, так і у педагогічних методах);

2) ресурсною нерівністю (відмінності у забезпеченні міських та сільських шкіл є значними, багато шкіл переповнені і не мають доступу до базових зручностей, таких як питна вода, електрика та сучасні комунікаційні технології);

3) системною корупцією (недостатній контроль за розподілом і використанням ресурсів, зокрема фінансових);

4) впливом COVID-19 (багато учнів у віддалених районах не мали доступу до онлайн-освіти через відсутність інтернету та пристроїв, що поглибило освітню нерівність).

Таїланд стабільно займає невисокі позиції, порівняно з іншими країнами, за оцінками якості освіти, особливо в математичних та природничих науках. За результатами PISA-2022, Таїланд не зміг відчутно покращити свої позиції порівняно з попередніми роками, займаючи 57 місце за математикою та 53 – за науками серед 78 країн.

Уряд Таїланду та освітні експерти визнають необхідність реформування освітньої системи⁷³. Останнім часом популярності набула модель «Великої п'ятірки», яка спрямована на розвиток низки якостей учнів, зокрема стійкості, зростаючого мислення (growth mindset), самодисципліни тощо. Цей підхід має на меті подолати негативну тенденцію, зафіксовану в оцінюваннях PISA, і свідчить про усвідомлення потреби всебічних освітніх реформ.

На противагу цим країнам є ряд країн з успішними освітніми системами такими як В'єтнам, Сінгапур, Макао (Китай), Японія.

В'єтнам⁷⁴ демонструє надзвичайно високі результати в оцінках PISA, що дослідники пояснюють низкою реформ та факторів, що вплинули на його освітню систему. Основною причиною успіху вважаються значні зміни, зроблені в освітній системі країни після економічних реформ 1986 року, коли була створена система приватних шкіл, що розширило доступ до освіти, підвищило якість навчання. Наразі В'єтнам продовжує реформи, спрямовані на подолання нерівності в освіті між різними соціально-економічними групами, де результати учнів з багатших сімей відчутно перевищують результати учнів з менш забезпечених родин.

---

⁷² CRS Reports. Data Pandas. URL: https://www.oecd.org/en/publications/pisa-2022-results-volume-i-and-ii-country-notes_ed6fbcc5-en/dominican-republic_18177a60-en.html.

⁷³ The Nation Thailand. Thailand : PISA 2022 Results Show Decline in Student Performance. *The Nation*. URL: <https://www.nationthailand.com/thailand/general/40034012>.

⁷⁴ Dang H. A. H., Glewwe P., Lee Y. J., Vu T. D. School Governance, Education Quality, and Inequality: Evidence from Vietnam. RISE Programme. 2020. URL: https://riseprogramme.org/sites/default/files/2020-11/RISE_WP-036_Dang_Glewwe_Lee_Vu.pdf; Vietnam – Education GPS : OECD's Education and Skills / OECD. 2023. URL: <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=VNM&treshold=10&topic=PI>; Open Development Vietnam. PISA 2022 : Vietnamese Students Experience a Decline in Performance Rankings. URL: <https://vietnam.opendevelopmentmekong.net/news/pisa-2022-vietnamese-students-experience-a-decline-in-performance-rankings/>.

Впроваджено нові підходи до викладання із збільшенням наголосу на практичних знаннях. За даними PISA, учні В'єтнаму проводять понад 17 годин на тиждень на позакласних заняттях, що є одним із найвищих показників серед усіх країн дослідження. В'єтнамські учні демонструють дуже високий рівень дисципліни на уроках. Іншими факторами є:

1) фокусування на основних предметах, зокрема на математиці, природничих науках і читанні;

2) забезпечення розвитку програм професійної підготовки для вчителів та відчутні інвестиції у модернізацію інфраструктури шкіл, залучення сучасних технологій;

3) створення системи відбору та підтримки вчителів, проведення конкурсів на вакантні посади, постійне підвищення їх кваліфікації;

4) формування культури підтримки освіти з боку батьків та громади, що допомагає в формувати стійку навчальну дисципліну учнів.

Сінгапур⁷⁵ є одним із лідерів у сфері освіти, і його успіхи відображаються в результатах PISA, де країна постійно займає дуже високі позиції з читання, математики та природничих наук. У 2022 році, згідно з результатами PISA, учні показали найкращі результати серед 81 країни у всіх трьох дисциплінах, при цьому частка учнів, які досягли високого рівня, була найвищою серед усіх учасників.

Основними факторами, що забезпечують успіх, значне інвестування ресурсів в освіту, високий рівень на всіх рівнях підтримки з боку вчителів: 86% учнів повідомляють, що вчителі надають додаткову допомогу під час занять з математики. Важливу роль відіграють інноваційні методики викладання педагогів, які забезпечують персоналізований підхід до кожного учня. Велика увага приділяється розвитку критичного мислення, математичного і наукового обґрунтування, швидка адаптація учнів до змін у цифровому світі.

Ключовими факторами PISA-успіху є:

1) розвиток інноваційних технологій викладання з акцентом на формування критичного мислення і творчості;

2) система підготовки та безперервного навчання педагогів, підтримка вчителів, що дає змогу забезпечити їх високу кваліфікацію, спрямованість застосування новітніх методів викладання і врахування індивідуальних потреб учнів;

3) цільова підтримка учнів з персоналізованим підходом до навчання, врахування їх індивідуальних потреб. Це особливо важливо для забезпечення рівного доступу до освіти для всіх соціальних груп;

4) реформи та адаптація до нових умов і вимог: освіта зосереджується на підготовці школярів до майбутніх професій, що потребують високих технічних і наукових знань, які відповідають вимогам глобального ринку праці.

Сінгапур продовжує бути зразком для інших країн у сфері освітніх реформ, його освітня система залишається однією з найкращих у світі.

---

⁷⁵ Educational Reforms and Innovations in Singapore. Brookings, 2023. URL: <https://www.brookings.edu/articles/singapores-educational-reforms-toward-holistic-outcomes/>.

Освітня система Макао⁷⁶ також є однією з найбільш результативних у світі. За результатами PISA 2022, учні Макао посіли друге місце у математиці та третє у науках, що демонструє високий рівень академічної успішності цієї країни. Вони також увійшли до топ-10 за читанням, посівши сьоме місце серед 81 країн, що брали участь у тестуванні. Це підтверджує результативність їхньої освітньої системи у трьох ключових предметах: математика, читання та природничі науки. OECD крім того зазначає, що система освіти Макао відзначається високим рівнем інклюзивності. Країна змогла покращити свої результати навіть під час пандемії COVID-19, що є ще одним підтвердженням ефективності освітніх реформ.

Загалом, освіта в Макао отримала визнання за її здатність підтримувати академічну успішність на міжнародному рівні, забезпечуючи сприятливе для навчання мультикультурне середовище, забезпечуючи при цьому взаємодію включення та підтримку різних соціальних груп.

Японія⁷⁷ демонструє значний успіх своєї освітньої системи за результатами PISA. У 2022 році японські учні досягли третього місця в світі з грамотності у читанні, суттєво покращивши результат 2018 року (15-е місце). Крім того, Японія посіла друге місце з природничих наук та п'яте – з математики. Ці досягнення є результатом освітніх реформ, зокрема впровадження нових навчальних програм, що акцентують увагу на розвитку критичного мислення та умінні висловлювати власні думки. Важливим чинником стало й те, що Японія змогла зберегти функціонування шкіл під час пандемії COVID-19 з меншими перервами, що убезпечило від значних втрат у навчальному процесі, на відміну від багатьох інших країн.

Японія також продовжує лідирувати в математиці та природничих науках, де країна займає одні з найвищих місць разом з іншими азійськими країнами при PISA оцінюваннях. Факторами успіху є велика увага до якості викладання, підтримання рівності в освіті, забезпечення високого рівня інклюзивності та доступу до навчання для всіх учнів. За даними OECD, освітня система Японії вважається однією з кращих за рівністю в освіті.

3.2. Міжнародний досвід забезпечення загальної ефективності освітньої системи

Необхідно зазначити, що ефективність освітнього фінансування є однією із необхідних, але не достатніх умов для утворення ефективною освітньої системи. Для оцінки загальної ефективності освітньої системи важливо розуміти її вплив на формування успішності країни загалом, в різних її аспектах, які охоплюють соціальний, економічний, гуманітарний та інші виміри. Для характеристики успішності країни та суспільства можна, наприклад,

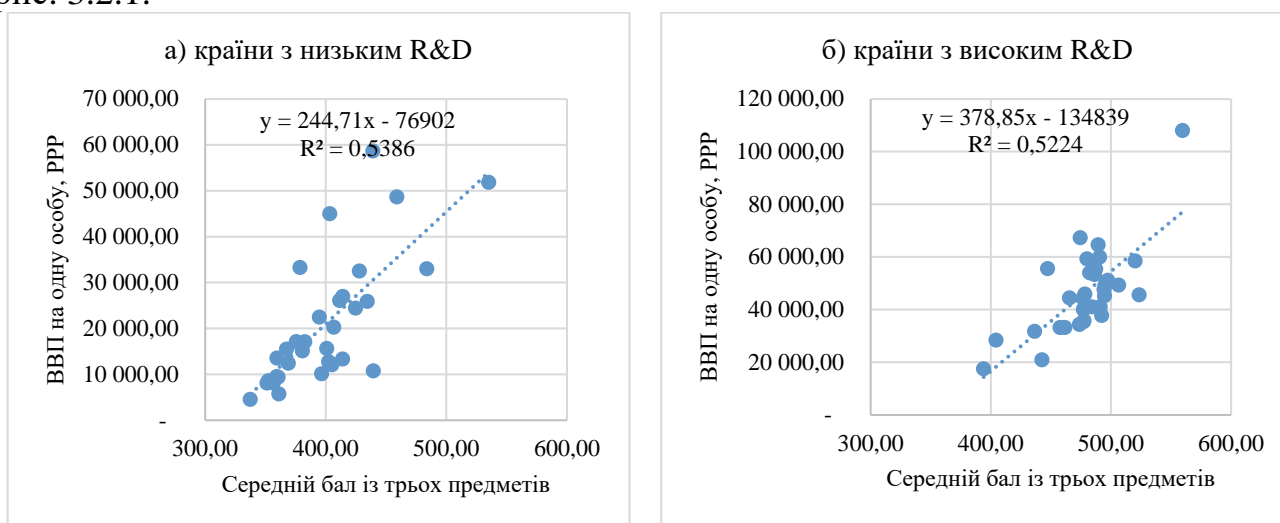
---

⁷⁶ Macao's Education Performance in OECD PISA Results Shows Improvement in Mathematics. *Macao News*. 2023. URL: <https://macaonews.org/news/city/macau-education-oecd-pisa-results-maths-macao/>.

⁷⁷ Japan Site Homepage. OECD Japan. 2023. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/sites/53f23881-en/index.html?itemId=/content/publication/53f23881-en&_csp_=de697f9ada06fe758fbc0d6d8d2c70fa&itemIGO=oecd&itemContentType=book.

використати такі загальноприйняті показники як індекс людського розвитку (ІЛР), який враховує різні аспекти благополуччя громадян країни, ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності (PPP), який характеризує динаміку економіки, розвинутість її інфраструктури, частку суспільних видатків на формування сектора R&D, який характеризує рівень розвитку економіки знань, прогрес технологій та науки тощо.

Поза сумнівом загальна середня освіта є базовою ланкою освіти, можна допустити, що її вплив на суспільство буде досить відчутним. Було протестовано наявність зв'язку між середнім балом із трьох предметів, які оцінювались PISA, з одного боку, та ВВП на одну особу за паритетом купівельної спроможності, з іншого, для двох груп цих країн: з низькими витратами на R&D (до 0,9% ВВП) та високими витратами на R&D (0,9–5,6 % ВВП). Результати показано на рис. 3.2.1.

Рис. 3.2.1. Залежність між середнім балом із трьох предметів, які оцінювались PISA, та ВВП на одну особу за PPP для двох груп країн:
а) з низькими витратами на R&D (до 0,9 % ВВП)
та б) високими витратами на R&D (0,9-5,6 % ВВП)

Побудовано авторами за: Research Spending as a Percentage of GDP. *Our World in Data*. 2021. URL: <https://ourworldindata.org/grapher/research-spending-gdp>.

Валовий внутрішній продукт (на одну особу, за паритетом купівельної спроможності) має зв'язок із середнім балом за трьома предметами, що оцінюються PISA. В країнах із малими витратами на сферу R&D (до 0,9 % ВВП) збільшення середнього балу на одиницю трансформується в середньому в 244,7 доларів США за PPP. Тоді як в країнах із великими витратами R&D (діапазон 0,9-5,6 % ВВП) ця величина в середньому в півтора рази вища і складає 378,9 доларів США за PPP. Питання яка із величин «середній бал» чи «ВВП» є факторною, потребує подальшого вивчення. Це може бути здійснено, наприклад, шляхом дослідження впливу часового лагу на цей взаємозв'язок. У всякому разі зв'язок цей є значимим і може трактуватись як важливість середньої освіти для економічного розвитку країни та створення сегменту економіки знань.

В табл. 3.2.1 наведені середні показники загальних витрат на освіту (у відсотках від ВВП) серед країн-учасниць PISA 2022.

**Середні показники витрат на освіту по відношенню до ВВП
за результати PISA-2022**

Країна	Витрати на освіту, % ВВП
Норвегія	7,80
Швеція	7,30
Канада	6,70
Японія	5,40
США	5,00
Німеччина	4,80
Італія	4,00
Мексика	4,20
Південна Корея	5,50
Польща	4,60

Складено авторами за: Education at a Glance 2023. (2023) / OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2023_e13bef63-en.html.

Додатково, в табл. 3.2.2 вказані середні витрати на одного учня (у доларах США) в різних країнах за результатами PISA-2022.

Середні витрати на одного учня за результати PISA-2022

Країна	Витрати на учня (kUSD)
Швейцарія	12,5
Норвегія	11,8
Канада	10,9
США	10,5
Великобританія	9,8
Австралія	9,5
Німеччина	8,7
Японія	8,5
Італія	7,9
Південна Корея	8,3

Складено авторами за: Education at a Glance 2023. (2023) / OECD. URL: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2023_e13bef63-en.html.

Країни з вищими витратами на освіту на одного учня зазвичай демонструють вищі результати в тестах PISA. Наприклад, Норвегія та Швейцарія, які мають одні з найвищих витрат на освіту, також займають провідні позиції за академічними досягненнями.

Важливою є не лише сума витрат, але й ефективність їх використання. Країни, які оптимально розподіляють ресурси, наприклад, Індія та Південна Корея, досягають високих результатів навіть з помірними витратами.

Витрати на професійний розвиток вчителів в Південній Кореї складають приблизно 1,2 % ВВП, що сприяє високому рівню кваліфікації педагогічних кадрів і, відповідно, високим освітнім результатам.

Фінляндія інвестує близько 1 % ВВП у професійний розвиток, що вважається одним із ключових факторів успіху освітньої системи.

Нідерланди та Данія забезпечують рівний доступ до фінансування, що допомагає мінімізувати розрив в результатах між різними соціально-економічними групами учнів.

У США та Великій Британії спостерігається більша нерівність у фінансуванні шкіл, що може призводити до відчутних розривів у академічних досягненнях між учнями з різних соціальних верств.

Розберемо детальніше напрями фінансування середньої освіти в успішних країнах.

В Норвегії використовують наступні джерела фінансування⁷⁸:

- Більшість витрат на освіту покривається через національний бюджет, який формується з податкових надходжень.

- Місцеві органи влади (муніципалітети) відповідають за фінансування шкіл, забезпечуючи інфраструктуру, зарплати вчителів і додаткові послуги.

Основні інвестиції в Норвегії спрямовані на:

- Середню освіту, де витрачається 7,8 % ВВП країни (один із найвищих показників у світі).

- Середні витрати на учня в середній школі становлять близько 11,800 дол. США на рік.

При цьому основними напрямки витрат залишаються:

- Технологічне забезпечення навчального процесу.
- Розвиток інфраструктури шкіл.
- Соціальні послуги для учнів (харчування, транспорт, психологічна допомога).

Отже, Норвегія здійснює суттєві інвестиції у освіту. Витрати на освіту обсягом близько 7,8 % від ВВП – один з найвищих показників у світі, і це відображає пріоритетність освіти для норвезької держави.

Державне фінансування є основним джерелом коштів, що спрямовуються на середню освіту, однак значну роль також відіграють місцеві органи влади (муніципалітети). Вони відповідають за більшість операційних витрат, зокрема на зарплати вчителів, шкільне обладнання та інфраструктуру. При цьому уряд активно підтримує інновації в освітньому процесі, зокрема через програми цифровізації та інклюзивної освіти. Усі учні мають доступ до безкоштовного харчування, транспорту та підручників. Один з пріоритетних напрямків витрат – це забезпечення рівного доступу до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхнього соціального статусу. Багато коштів йде на інтеграцію дітей із особливими потребами та мігрантів.

Фінляндія є ще одним прикладом країни з високими витратами на освіту. Згідно з даними ОЕСР, на середню освіту Фінляндія витрачає близько 6,2 % від ВВП. У фінській системі освіти особлива увага звертається на якість викладання. Всі вчителі повинні мати магістерський ступінь, що є однією з основних причин високої ефективності системи. Фінляндія підтримує освіту на всіх рівнях: від державних шкіл до спеціалізованих закладів для учнів з особливими

---

⁷⁸ Education in Norway. Government of Norway / Norwegian Ministry of Education and Research. 2024. URL: <https://www.regjeringen.no/en/dep/kd/id200/>.

потребами⁷⁹. Фінансування школи в Фінляндії значною мірою залежить від централізованих програм, що дозволяє забезпечити рівний доступ до освіти в усіх регіонах країни, навіть у віддалених селах. Освітні програми та ресурси (включаючи цифрові інструменти) мають однаковий рівень якості на всій території країни. Крім того, у Фінляндії значну частину коштів спрямовують на підтримку інклюзивного навчання та розвитку соціальних навичок у школярів.

В Фінляндії використовуються наступні джерела фінансування⁸⁰:

- централізоване освітнє фінансування з державного бюджету є домінуючим;
- частково залучаються кошти від муніципалітетів, які отримують субвенції з центрального уряду.

Основні інвестиції в Фінляндії становлять:

- Витрати на середню освіту становлять 6,2 % ВВП.
- Середні річні витрати на учня в середній школі – \$10,000.

Особливості системи фінансування середньої освіти та цілі в Фінляндії є наступними:

- Освіта безкоштовна, включаючи шкільне харчування, транспорт, підручники та додаткові навчальні послуги.
- Значна частина коштів спрямована на підвищення кваліфікації вчителів, оскільки всі педагоги повинні мати магістерський ступінь.
- Забезпечення рівного доступу до якісної освіти незалежно від місця проживання.
- Підтримка шкіл у віддалених і малонаселених регіонах.

Щодо Німеччини, то в цій країні виділяються наступні підходи до фінансування⁸¹:

- Освіта є відповідальністю земель, які фінансують школи через регіональні бюджети.
- Федеральний уряд підтримує програми, спрямовані на модернізацію інфраструктури та цифровізацію.

Німеччина має своєрідну систему фінансування середньої освіти, що базується на федеральному устрої. Федеральний уряд забезпечує певне стратегічне фінансування через національні програми (наприклад, на модернізацію інфраструктури, цифровізацію тощо), але основна частина коштів надходить від земель. Це означає, що фінансування середньої освіти в Німеччині значною мірою залежить від конкретної землі (регіону). Така модель може призводити до певної нерівності в якості освітніх послуг між багатшими та біднішими регіонами.

Витрати на середню освіту в Німеччині складають близько 4,8 % від ВВП. Більшість коштів йде на утримання шкіл, зарплати вчителів, а також на підвищення цифрових можливостей навчальних закладів. Однак, система

---

⁷⁹ Education at a Glance 2023 / OECD. 2023. URL: https://www.oecd.org/en/publications/education-at-a-glance-2023_e13bef63-en.html.

⁸⁰ Finnish education system / Finnish National Agency for Education. 2024. URL: <https://www.oph.fi/en>.

⁸¹ Education in Germany / Federal Ministry of Education and Research (BMBF). 2024. URL: <https://www.bmbf.de/>.

потребує значних змін задля зменшення різниці між регіонами та покращення доступу до інклюзивної освіти.

Рівень інвестицій в Німеччині:

- Витрати на середню освіту становлять 4,8 % ВВП.
- Середні витрати на учня – близько 8,700 дол. США.

Основні напрямки витрат щодо середньої освіти:

- Модернізація шкільної інфраструктури.
- Впровадження цифрових технологій у навчання.
- Інтеграція дітей із міграційним минулим.

Слід зазначити, що Німеччина стикається з рядом поточних викликів, зокрема, дефіцитом кваліфікованих вчителів та нерівномірністю розподілу фінансових ресурсів між регіонами.

У Сполучених Штатах Америки фінансування середньої освіти здійснюється за рахунок федерального, державного та місцевого бюджетів. Однак велика частина фінансування надходить саме з місцевих податків на нерухомість. Це створює значну нерівність у доступі до освіти між багатими та бідними районами. У найбагатших районах фінансування на учня може бути в кілька разів вищим, ніж у бідніших, що сприяє нерівному рівню освіти.

Витрати на середню освіту в США складають близько 5,0 % ВВП, але середні витрати на учня є одними з найвищих у світі – близько 10,500 дол. США на рік. Основні напрямки витрат включають фінансування програм підтримки спеціальної освіти, заходи для інтеграції учнів з низьким рівнем доходів, а також програми профільної підготовки.

Однак система освіти в США стикається з серйозними викликами у вигляді розриву в якості освіти між різними штатами та громадами. Крім того, зростаюче навантаження на бюджети через інклюзивні програми для учнів з особливими потребами також є важливим чинником у фінансуванні освіти.

Таким чином, ситуація є наступною⁸².

Джерела фінансування:

- Освіта фінансується за рахунок федерального, штатного та місцевого бюджетів.
- Близько 45 % фінансування надходить від місцевих податків на нерухомість.

Рівень інвестицій:

- На середню освіту витрачається 5,0 % ВВП.
- Середні витрати на учня становлять 10,500 дол. США.

Особливості системи:

- Велика залежність фінансування шкіл від економічного стану місцевої громади, що призводить до нерівності.
- Федеральний уряд забезпечує програми підтримки для шкіл із низьким рівнем доходів.

Основні виклики:

---

⁸² The U.S. education system / U.S. Department of Education. 2024. URL: <https://www.ed.gov/>.

- Нерівномірність фінансування через різний рівень податкових надходжень в громадах.

- Зростання витрат на програми для спеціальної освіти та підтримки інклюзивного навчання.

Щодо системи освіти Японії, слід зазначити наступне:

- Державний бюджет покриває основні витрати на школи.
- Місцеві органи влади забезпечують дофінансування для інфраструктури та зарплат учителів⁸³.

Освітні інвестиції в цій країні наступні:

- Витрати на середню освіту становлять 5,4 % ВВП.
- Середні витрати на учня – близько 8,500 дол. США.

Японська система освіти має наступні особливості:

- Освіта в державних школах майже безкоштовна, але сім'ї часто додатково витрачають кошти на приватні репетиторські послуги.

- Велика увага приділяється забезпеченню сучасних технологій у навчанні.

Японія відома своїм прагненням до високої якості освіти, що також підтримується значними державними інвестиціями. На середню освіту в країні витрачається близько 5,4 % ВВП. Хоча система фінансування є централізованою, уряд активно підтримує розвиток технологічної інфраструктури, щоб забезпечити конкурентоспроможність країни на глобальній арені. Витрати на учня складають близько 8,500 дол. США на рік, і значна частина цих коштів йде на розвиток цифрових освітніх ресурсів.

Однією з основних цілей є забезпечення рівного доступу до освіти для всіх категорій учнів, включаючи дітей з особливими потребами. Японія приділяє велику увагу інтеграції дітей із особливими потребами у загальноосвітні школи, що є важливим аспектом політики інклюзивного навчання.

Підсумки проведеного аналізу представлені в табл. 3.2.3.

Таблиця 3.2.3

Порівняльний аналіз фінансування середньої освіти в успішних країнах

Країна	Витрати на освіту, % ВВП	Витрати на учня, дол. США	Основні особливості
Норвегія	7,80	\$11,800	Інвестиції в інфраструктуру та соціальні послуги.
Фінляндія	6,20	\$10,000	Безкоштовна освіта, підтримка вчителів.
Німеччина	4,80	\$8,700	Модернізація інфраструктури, цифровізація.
США	5,00	\$10,500	Нерівність через місцеве фінансування.
Японія	5,40	\$8,500	Сучасні технології, приватні додаткові витрати.

Складено авторами за: The U.S. education system / U.S. Department of Education. 2024. URL: <https://www.ed.gov/>; Education in Japan / Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). URL: <https://www.mext.go.jp/en/>.

⁸³ Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology (MEXT). (n.d.). Education in Japan. Ministry of Education, Culture, Sports, Science and Technology. URL: <https://www.mext.go.jp/en/>.

Цей аналіз показує, що успішні країни інвестують не лише у збільшення фінансування, але й у його раціональний розподіл, розвиток учителів та інфраструктури.

Великобританія є однією з країн з високими витратами на освіту, особливо в контексті середньої освіти. За даними ОЕСР, Великобританія витрачає близько 6,0 % свого ВВП на освіту. Основне фінансування йде через урядові програми, що забезпечують рівний доступ до освіти для всіх учнів. Витрати на середню освіту включають заробітні плати вчителів, підтримку учнів з особливими потребами та модернізацію шкільної інфраструктури.

Великобританія активно інвестує в розширення доступу до цифрових технологій в освіті, а також в програми підготовки вчителів, що є одним із ключових напрямків фінансування. Важливою є й роль місцевих органів влади в управлінні школами, де вони мають значний вплив на бюджет і політику в сфері освіти. Крім того, країна має широкі програми стипендій і грантів для учнів з соціально вразливих верств населення, що дозволяє забезпечити рівність можливостей.

Згідно з даними Великобританії, витрати на одного учня в середній школі можуть варіюватися, залежно від регіону і типу школи, але середні витрати складають близько 6,500 ф. ст. на рік⁸⁴.

Канада має систему фінансування освіти, що включає всі рівні уряду: федеральний, провінційний і місцевий. Оскільки освіта є провінційним правом, кожна провінція має власні бюджети для освіти, що може призводити до варіацій у рівні фінансування між різними регіонами країни. Проте загальні витрати на середню освіту в Канаді складають близько 5,4 % від ВВП, що є високим показником серед розвинених країн.

Особливістю канадської системи є велика увага до забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, зокрема для учнів з особливими потребами та дітей іммігрантів. Провінції активно підтримують місцеві шкільні програми через розширення фінансування на інклюзивну освіту та цифрові технології. Канада також має високий рівень інвестицій в підготовку вчителів, що включає як сертифікаційні програми, так і програми підвищення кваліфікації.

Середні витрати на одного учня в Канаді складають близько \$8,000 на рік, зокрема для середніх шкіл, з акцентом на додаткові програми для учнів з різними освітніми потребами⁸⁵.

Сінгапур є однією з найбільш успішних країн за рівнем освіти, і це в значній мірі зумовлено високим рівнем державних інвестицій. Витрати на освіту в Сінгапурі складають близько 3,3 % від ВВП, що є одним із найвищих показників в Азії. Проте в країні є сильний акцент на ефективне використання ресурсів і інновації в освіті, що дозволяє забезпечити високі результати при порівняно невеликому рівні витрат у глобальному контексті.

Сінгапур витрачає значні кошти на цифровізацію освіти та модернізацію шкільної інфраструктури, а також на підвищення якості навчання вчителів.

---

⁸⁴ Education at a Glance 2020 : OECD Indicators / OECD. 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/69096873-en>.

⁸⁵ Canadian Education System and Funding / Canadian Education Association. 2020. URL: <https://www.cea-ace.ca/>.

Вчителі в Сінгапурі проходять інтенсивну підготовку, і їхні зарплати є одними з найвищих серед вчителів у світі. Крім того, Сінгапур активно підтримує програми для учнів з особливими потребами, що є важливим аспектом освітньої політики.

Один з важливих аспектів фінансування освіти в Сінгапурі – це велика увага до науково-технічних та математичних дисциплін, що зумовлює значне фінансування саме в цих напрямках⁸⁶.

Швеція відома своєю прогресивною політикою в сфері освіти, яка включає значні державні інвестиції. Витрати на середню освіту в Швеції складають близько 6,6 % від ВВП, що робить її однією з найбільш інвестиційно орієнтованих країн у сфері освіти. Освітнє фінансування в Швеції є централізованим, що дозволяє забезпечити рівний доступ до якісної освіти в усіх регіонах країни.

У Швеції велика увага приділяється інклюзивній освіті та підтримці учнів з особливими потребами. Країна активно інвестує в програми, що сприяють розвитку навичок соціалізації та інтеграції учнів з різних соціальних і культурних верств. Витрати на кожного учня в середньому складають близько 100,000 SEK на рік, і ці кошти йдуть на підготовку вчителів, інклюзивні програми та модернізацію шкіл⁸⁷.

Південна Корея є однією з найбільш конкурентоспроможних країн у галузі освіти, і це зумовлено високими витратами на освіту. Витрати на середню освіту складають близько 5,0 % від ВВП. Витрати на одного учня в середній школі можуть становити близько \$8,000 на рік, що включає програми для підвищення якості освіти та додаткові освітні ресурси.

У Південній Кореї велика увага приділяється підтримці інновацій в освіті та технологічним рішенням. Освітня система орієнтована на високі академічні досягнення, і значна частина фінансування йде на програми для учнів, що готуються до університетів. У Південній Кореї активно підтримуються учні з особливими потребами, а також здійснюється фінансування цифровізації освіти, що дозволяє впроваджувати новітні освітні технології⁹³.

Загалом, міжнародний досвід показує, що країни, які здійснюють суттєві інвестиції в освіту, зазвичай мають вищий рівень соціального та економічного розвитку. Витрати на середню освіту тісно пов'язані з національними пріоритетами, такими як цифровізація, інклюзивність, якість викладання та забезпечення рівних можливостей для всіх учнів. Успішні країни, такі як Норвегія та Фінляндія, демонструють високий рівень підтримки своїх освітніх систем через значні державні інвестиції, а також завдяки ефективним моделям фінансування, що сприяють зменшенню соціальних та економічних бар'єрів у доступі до освіти.

Таким чином, якщо країни світу є успішними, такі як Великобританія, Канада, Сінгапур, Швеція, Південна Корея тощо, попри відмінності в різних моделях фінансування середньої освіти та підходах до інвестицій, вони

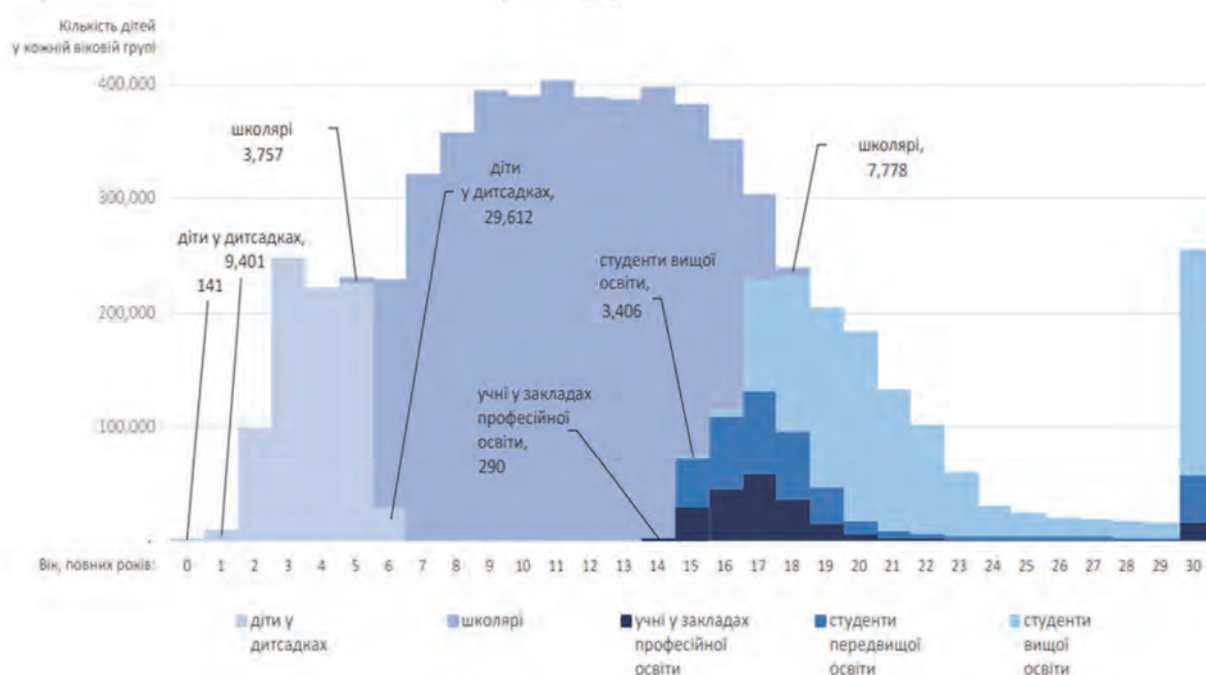
---

⁸⁶ Education at a Glance 2020: OECD Indicators / OECD. 2020. URL: <https://doi.org/10.1787/69096873-en>.

⁸⁷ Swedish Education System / Swedish National Agency for Education. 2021. URL: <https://www.skolverket.se/>.

демонструють спільну рису: високий рівень державних інвестицій в освіту, підтримка інклюзивних програм та підвищення якості викладання. Успіх цих країн базується на стратегічному використанні ресурсів для освіти, інноваціях та постійній підтримці рівних можливостей для всіх учнів. Таким чином, забезпечення достатнього фінансування освіти у сучасному світі розглядається не лише як елемент соціальної політики держави, але як стратегічний інструмент для забезпечення економічного зростання, формування людського капіталу та суспільної стабільності.

На рис. 3.2.2 показано віковий розподіл дітей за рівнями освіти в Україні. Дуже чітко видно, що загальна середня освіта охоплює ліву частку всіх здобувачів освіти в Україні і належне фінансування цього сегменту визначає успішність освіти на наступних її рівнях. Другою за величиною щодо кількості здобувачів і викладацького складу є сфера вищої освіти.

Рис. 3.2.2. Віковий розподіл дітей за рівнем освіти в Україні

Побудовано авторами за: Ситуаційний аналіз становища дітей в Україні. *UNICEF*. 2024. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/reports/sitan2024>.

В умовах глобальної конкуренції, технологічних змін і демографічних зрушень, інвестиції в освіту визначають довгострокову конкурентоспроможність національних економік. Країни, які стабільно демонструють високі освітні результати і постійно підвищують якість людського потенціалу, як правило, цього зазвичай досягають завдяки проведенню протягом десятиліть послідовної й передбачуваної політики фінансування шкільної освіти. Порівняльні дослідження Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD) виявили, що між рівнем фінансового забезпечення шкіл та освітніми результатами існує однозначний зв'язок, хоча він не є лінійним. Як загальний підсумок можна сказати, що країни з високими витратами на учня не завжди

демонструють найкращі результати, однак жодна країна з систематично низьким фінансуванням не продемонструвала стабільно високих досягнень учнів⁸⁸.

Належне фінансування є «необхідною умовою» для розвитку освітньої системи. Без наявності цієї умови досягти загальної успішності суспільства неможливо. Саме тому, для досягнення результатів в розвитку освітньої системи, які є успішними у міжнародному вимірі, необхідне забезпечення, не тільки «необхідних», а ще й «достатніх» умов.

Під достатніми умовами у цьому контексті доцільно розуміти таку сукупність інституційних, кадрових, організаційних, змістових і соціально-економічних передумов, за наявності яких фінансові ресурси не лише забезпечують функціонування освітньої системи, а й трансформуються у високі освітні результати, стійкий розвиток людського капіталу та довгостроковий позитивний вплив на суспільство. Інакше кажучи, якщо належне фінансування створює базову можливість для розвитку освіти, то достатні умови визначають, чи буде цей ресурс використаний результативно, справедливо та стратегічно.

Передусім до достатніх умов належить висока якість педагогічного персоналу та належний соціально-економічний статус учителя. Навіть за наявності достатнього бюджетного забезпечення освітня система не може бути успішною, якщо професія вчителя не є престижною, якщо рівень оплати праці не відповідає суспільній значущості педагогічної діяльності, а механізми професійного розвитку є формальними або недостатньо ефективними. Достатньою умовою результативності освітнього фінансування є не лише виплата заробітної плати, а створення такого середовища, у якому вчитель має мотивацію до якісної роботи, постійного підвищення кваліфікації, освоєння нових методик, використання цифрових інструментів і збереження професійної стійкості. Успішні освітні системи зазвичай характеризуються тим, що педагог розглядається не як виконавець суто адміністративних функцій, а як ключовий носій якості освіти.

Не менш важливою достатньою умовою є якість освітнього середовища, тобто стан шкільної інфраструктури, безпекові умови, забезпеченість обладнанням, доступ до сучасних навчальних матеріалів і цифрових ресурсів. Фінансування саме по собі не гарантує якості освіти, якщо кошти не перетворюються на реальні покращення умов навчання. До достатніх умов належить наявність безпечної, функціональної та педагогічно придатної шкільної інфраструктури: сучасних класних приміщень, лабораторій, укріплень, доступу до інтернету, цифрових пристроїв, спеціалізованого обладнання, а також безбар'єрного середовища для дітей з різними освітніми потребами. Особливої ваги це набуває в умовах України, де післявоєнне відновлення освітньої системи прямо залежатиме від того, наскільки бюджетні ресурси будуть спрямовані не лише на утримання мережі закладів, а й на формування повноцінного освітнього простору.

---

⁸⁸ Education at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris : OECD Publishing, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>; Education at a Glance 2024: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2024. DOI: <https://doi.org/10.1787/c00cad36-en>.

Окрему групу достатніх умов становить якість змісту освіти. Йдеться про сучасні освітні стандарти, якісні підручники, методичне забезпечення, оновлені навчальні програми, відповідність змісту освіти потребам економіки та суспільства. За відсутності якісного змістового наповнення навіть добре профінансована система ризикує продукувати формальні, а не реальні освітні результати. Тому достатньою умовою успішності освіти є не лише наявність ресурсів на друк або закупівлю підручників, а їхня якість, актуальність, методична цінність і здатність формувати компетентності, необхідні для життя в сучасному світі. У цьому сенсі фінансування повинно бути пов'язане з механізмами експертизи змісту, оновлення навчальних матеріалів та підтримки інновацій у навчальному процесі.

Ще однією достатньою умовою є ефективне управління освітньою системою та інституційна спроможність органів управління освітою. Міжнародний досвід показує, що однакові за обсягом фінансові ресурси можуть давати принципово різні результати залежно від якості управлінських рішень. Якщо фінансові потоки є непрозорими, якщо відсутнє середньострокове планування, якщо рішення приймаються без опори на дані, прогнози та аналітичні моделі, то навіть значні видатки не забезпечують очікуваної віддачі. Відтак достатньою умовою розвитку освіти є така система управління, у якій фінансування поєднується з підзвітністю, стратегічним плануванням, оцінюванням результатів, використанням освітньої статистики та сучасних аналітичних інструментів. Для України це особливо важливо в контексті необхідності поєднання бюджетного планування, прогнозування демографічних змін і моделювання освітніх потреб на національному, регіональному та місцевому рівнях.

Суттєвою достатньою умовою слід вважати також справедливість розподілу ресурсів та рівність доступу до якісної освіти. Освітня система не може бути успішною, якщо фінансування концентрується лише в окремих громадах, школах або соціальних групах, тоді як інші учасники освітнього процесу залишаються в умовах ресурсного дефіциту. Тому достатня умова розвитку освіти полягає не тільки в загальному збільшенні видатків, а в такій моделі їх розподілу, яка враховує територіальні диспропорції, соціальну вразливість учнів, особливі освітні потреби, сільську специфіку, наслідки війни та нерівномірність доступу до інфраструктури. Інакше кажучи, освітнє фінансування має бути не просто достатнім за обсягом, а й соціально справедливим за механізмом розподілу.

Не менш важливе значення має добробут і підтримка самих здобувачів освіти. Освітні результати залежать не лише від школи як інституції, а й від ширшого соціального контексту, в якому перебуває дитина. Недостатній рівень матеріального забезпечення сімей, погіршення фізичного та психоемоційного стану учнів, відсутність доступу до харчування, транспорту, цифрових засобів навчання або безпечного освітнього простору можуть суттєво знижувати ефективність навіть добре профінансованої школи. Тому достатні умови розвитку освіти передбачають наявність механізмів соціальної підтримки учнів, психологічного супроводу, інклюзії, компенсації освітніх втрат і створення умов,

за яких дитина реально може скористатися освітніми можливостями, що фінансуються державою.

У сучасних умовах до достатніх умов слід віднести і розвинену цифрову інфраструктуру освіти. Йдеться не тільки про технічну наявність комп'ютерів або доступу до інтернету, а про інтеграцію цифрових рішень у навчання, управління, оцінювання, звітність і комунікацію між усіма учасниками освітнього процесу. Цифровізація підвищує прозорість використання коштів, прискорює управлінські процеси, розширює доступ до освітніх ресурсів і допомагає зменшити територіальну нерівність. Для післявоєнної України це є особливо важливим, оскільки цифрові механізми можуть частково компенсувати втрату інфраструктури, переміщення учнів і вчителів та нестабільність традиційних форматів організації навчання.

Отже, достатні умови розвитку освіти охоплюють не один, а цілий комплекс взаємопов'язаних чинників: якісний і мотивований учительський корпус, сучасне та безпечне освітнє середовище, змістовно якісні навчальні матеріали, ефективне управління, соціально справедливий розподіл ресурсів, підтримку добробуту учнів та цифрову спроможність системи. Саме поєднання цих умов забезпечує перетворення фінансування освіти з необхідної передумови її існування на реальний чинник суспільної успішності. Таким чином, у міжнародному вимірі високі результати освітніх систем досягаються не лише завдяки достатньому рівню видатків, а й завдяки здатності держави та суспільства створити таке середовище, у якому фінансові ресурси працюють на якість, рівність і довгостроковий розвиток.

Фінансування освіти в успішних країнах базується на декількох фундаментальних принципах:

- гарантованість мінімального рівня фінансування на одного учня;
- стабільність джерела фінансування, зазвичай з державного бюджету;
- пріоритет політики справедливості у розподілі ресурсів;
- прозорість фінансових потоків;
- фінансова автономія навчальних закладів в межах чітко визначених стандартів.

Фінансування освіти, яке враховує ці принципи, у провідних державах світу все більше інтегрується у стратегії національного розвитку й розглядається як інвестиція в людський капітал, що матиме високу соціально-економічну віддачу⁸⁹.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити кілька базових моделей фінансування середньої освіти, зазвичай вони історично склалися у різних країнах та еволюціонували залежно від політичних, економічних і культурних чинників.

---

⁸⁹ The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19 / World Bank, 2021. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/456901600111156873/pdf/The-Human-Capital-Index-2020-Update-Human-Capital-in-the-Time-of-COVID-19.pdf>; Directorate for Education and Skills. *OECD*. 2019. URL: <https://www.oecd.org/en/about/directorates/directorate-for-education-and-skills.html>.

Централізована модель притаманна таким країнам, як Фінляндія, Франція, Південна Корея, Японія. Її основна характеристика – домінування державного бюджету як головного джерела фінансування шкіл.

Зокрема у Фінляндії, яку часто наводять як один із прикладів ефективної освітньої системи, понад 95 % фінансування загальної середньої освіти забезпечується за рахунок державних і муніципальних бюджетів⁹⁰). На центральному рівні держава визначає загальні стандарти фінансування, тоді як муніципалітети реалізують безпосереднє управління коштами.

Подібна система діє у Південній Кореї, де освіта розглядається як складова національної безпеки та економічного розвитку. Частка державних витрат на освіту стабільно перевищує 5 % ВВП, а фінансування шкіл здійснюється через централізовані освітні фонди з чіткою системою міжрегіонального вирівнювання⁹¹.

Перевагами централізованої моделі є:

- стабільність фінансування;
- мінімізація регіональної нерівності;
- усталений державний контроль якості;
- прогнозованість бюджетних рішень.

Водночас надмірна централізація може обмежувати гнучкість закладів освіти та надмірно уніфікувати освітній процес. Наприклад, автори С. Лондар, О. Босенко, Л. Лондар, М. Пітч вказують, що, низькі результати панамських учнів в тестах PISA у 2022 році дослідниками інтерпретуються як очевидний доказ неефективності надмірно централізованої державної системи освіти⁹². Ними показано, що така надмірна централізація в Панамі суттєво перешкоджає інноваціям, необхідним для поліпшення якості освіти.

Децентралізована модель характерна для Німеччини, Канади, США, Швейцарії. За цією системою відповідальність за фінансування освіти значною мірою покладається на регіональні або місцеві органи влади. У Німеччині фінансування загальної середньої освіти здійснюється переважно з бюджетів федеральних земель. Федеральний уряд формує загальні рамки, проте безпосереднє фінансування шкіл і оплата праці вчителів належать до компетенції регіонів.

У Канаді шкільна освіта повністю перебуває у віданні провінцій, що формують власні фінансові політики. Основними фінансовими джерелами виступають провінційні податки, місцеві надходження, трансферти федерального уряду.

У США більшість коштів на фінансування шкіл формуються за рахунок місцевих податків на майно, що, своєю чергою, створює територіальні диспропорції між багатими та бідними громадами. Для згладжування цієї нерівності використовуються федеральні освітні програми та субвенції.

⁹⁰ Education at a Glance 2024: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2024. DOI: <https://doi.org/10.1787/c00cad36-en>.

⁹¹ Education at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>.

⁹² Лондар С., Босенко О., Лондар Л., Пітч М. Фінансування освіти як чинник формування ефективності освітніх систем і показників успішності суспільства. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. № 2 (61). С. 513–528. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.2.61.2025.4688>.

Переваги децентралізованої моделі:

- гнучкість фінансування;
- локальна відповідальність;
- адаптація до місцевих потреб.

Недоліки:

- ризик освітньої нерівності;
- залежність якості освіти від економічного потенціалу регіону;
- складність координації національних програм.

Автори С. Лондар, О. Босенко, Л. Лондар, М. Пітч вказують і недолік повної децентралізації освіти, як крайності цієї моделі⁹³. Наприклад, відносно низькі результати PISA в Катарі, при досить високому рівні фінансування, дослідники пояснюють, серед інших факторів, невдалою освітньою реформою «Освіта для нової ери» (ENE). В рамках цієї реформи всі державні школи в Катарі були перетворені на чартерні (незалежні) школи з широкими повноваженнями щодо прийняття рішень з педагогічних, управлінських та фінансових питань. Проте не було знайдено балансу між глобальним і національним баченням сутності освіти та її ролі в розвитку суспільства. Процес і результати реформи викликали незадоволення урядових органів і населення і до 2016 року управління освітою вимушено повернулося до більшої централізації через неможливість розв'язання суперечностей стосовно шляхів досягнення цілей реформи.

Загалом більшість успішних освітніх систем перейшли або перебувають на етапі переходу до формульного фінансування, в основі якого лежить принцип *per-pupil funding* – фінансування за кількістю учнів. Такий підхід застосовується у Естонії, Польщі, Нідерландах, Великій Британії, Фінляндії.

Суть механізму полягає у встановленні базової суми на одного учня, яка корегується додатковими коефіцієнтами:

- для сільських територій,
- для учнів з освітніми потребами,
- для соціально незахищених категорій,
- для національних меншин.

Естонія є одним із кращих прикладів успішної імплементації такого фінансування. Держава фінансує школи через центральний бюджет, а розподіл коштів здійснюється за формулою з урахуванням територіальних і соціальних коефіцієнтів.

У Польщі національна освітня субвенція формується відповідно до кількості учнів та особливостей регіону. При цьому держава гарантує базовий рівень фінансування для кожної громади, незалежно від її фінансової спроможності.

Перевагами формульного фінансування є прозорість, передбачуваність, мінімізація корупційних ризиків, стимулювання ефективності управління. Недоліками – ризики скорочення малих шкіл, потреба в більш точній статистиці, небезпека формального підходу без обліку людських чинників.

---

⁹³ Лондар С., Босенко О., Лондар Л., Пітч М. Фінансування освіти як чинник формування ефективності освітніх систем і показників успішності суспільства. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2025. № 2 (61). С. 513–528. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcapter.2.61.2025.4688>.

Успішні країни у свою фінансову політику крім вищеназваних принципів запроваджують ще й принцип соціальної справедливості. Зокрема, за даними OECD, низка держав, які мають найменші освітні розриви між учнями з різних соціальних груп, реалізують *targeted funding* – цільове фінансування підтримки вразливих категорій⁹⁴.

Складниками такого цільового фінансування є:

- додаткове фінансування учнів з бідних родин;
- підтримка дітей-мігрантів;
- інклюзивні програми;
- соціальні освітні пакети (харчування, підручники, транспорт).

У Фінляндії шкільна освіта повністю безкоштовна для учнів, включаючи харчування та медичне обслуговування. Держава фінансує школи за принципом повного соціального пакету.

В Естонії держава компенсує навчальні витрати дітям із сільських регіонів і надає додаткові дотації школам у демографічно проблемних зонах. В табл. 3.2.4. приведено узагальнену інформацію про існуючі моделі фінансування освіти.

Таблиця 3.2.4

Моделі фінансування середньої освіти у окремих країнах світу

Країна	Модель фінансування	Частка бюджету в освіті	Особливості
Фінляндія	Централізована	>5% ВВП	Повне публічне фінансування
Естонія	Формульна	~5% ВВП	Підтримка регіонів
Польща	Змішана	4,8% ВВП	Головним фінансовим інструментом є освітня субвенція
Канада	Децентралізована	>5,2% ВВП	Місцеве (провінції) фінансування
Німеччина	Федеративна	≈4,6% ВВП	Фінансова відповідальність земель

Складено авторами за: Education at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/e13bef63-en>.

Порівняння механізму фінансування України з параметрами освітніх систем країн OECD дозволяє виявити не лише кількісні розбіжності у фінансуванні, але й якісні відмінності у структурі витрат, механізмах управління та підходах до розподілу ресурсів.

За даними OECD, середній рівень державних видатків на освіту серед країн організації становить близько 5 % ВВП, при цьому частка витрат безпосередньо на загальну середню освіту коливається в межах 2–2,5 % ВВП, залежно від структури системи освіти в країні.

В Україні, згідно з даними Світового банку та Міністерства фінансів, частка витрат на освіту у ВВП офіційно перевищувала середній показник OECD до 2021 року. Однак, як зазначалось, у період війни структура фінансування

⁹⁴ Towards Equity in School Funding Policies. Policy Brief, OECD School Resources Review, 2021. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2021/10/towards-equity-in-school-funding-policies_36658b76/6a3d127a-en.pdf.

почала зазнавати суттєвих деформацій, абсолютні обсяги фінансування скоротилися на фоні різкого зростання частки ВВП витрат на оборону⁹⁵.

За даними UNICEF з використанням даних порталу openbudget.gov.ua, консолідовані (державний + місцеві бюджети) видатки України на освіту в 2018–2023 рр. мали виражений «пилкоподібний» характер. Якщо в докризовий період вони зростали і досягли піку у 2021 р., то після початку повномасштабної агресії відбулось суттєве скорочення. У доларовому еквіваленті консолідовані видатки на освіту знизилися з 11,47 млрд дол. США у 2021 р. до 7,19 млрд дол. США у 2023 р., тобто приблизно на 37 %, тоді як їхня частка у загальних державних видатках впала з майже 15 % до 6,6 %. Табл. 3.2.5 відображає обсяги фінансування у валютному вираженні, темпи їх змін у номінальному вимірі та трансформацію ролі освіти в структурі сукупних бюджетних витрат у контексті економічних і безпекових викликів.

Таблиця 3.2.5

Консолідовані видатки на освіту в Україні, 2018–2023 рр.

Рік	Консолідовані видатки на освіту, млрд дол. США*	Зміна до попереднього року, % (номінально, USD)	Орієнтовна частка у загальних видатках сектору держуправління, %
2018	7,72	–	14,2
2019	9,35	+21,1	14,6
2020	9,69	+3,6	13,3
2021	11,47	+18,4	14,3
2022	8,99	–21,6	8,5
2023	7,19	–20,0	6,6

Складено авторами за: Situation Analysis of Children in Ukraine: 2024 / UNICEF. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49211/file/UNICEF_SitAn_Summary_2024_ENG.pdf.

Аналіз наведених у таблиці даних свідчить про чітку диференціацію трьох етапів розвитку фінансування освіти в Україні у 2018–2023 рр.: період поступового зростання (2018–2021), різке скорочення у 2022 році та подальше погіршення фінансових позицій з 2023 року.

У 2021 році освітні видатки досягли пікового значення за весь аналізований період. Частка фінансування освіти у структурі загальних державних витрат у цей час коливалася в межах 14–15 %, що відповідало рекомендованому рівню, визначеному ЮНЕСКО як доцільний для країн зі сталим розвитком освітніх систем.

Починаючи з 2022 року, ситуація кардинально змінюється. Консолідовані видатки скоротилися більш ніж на 21 %, що відображає не лише зменшення реальних бюджетних можливостей держави внаслідок повномасштабної війни, але й зміну пріоритетів бюджетної політики на користь оборонного сектору. Частка видатків на освіту у загальній структурі бюджетних витрат знизилася до 8,5 %, тобто майже у два рази порівняно з довоєнним рівнем. Це свідчить про

⁹⁵ Situation Analysis of Children in Ukraine: 2024 / UNICEF. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49211/file/UNICEF_SitAn_Summary_2024_ENG.pdf.

суттєве ослаблення ролі освіти як бюджетного пріоритету в умовах воєнного стану.

У 2023 році негативна тенденція поглиблюється: видатки скорочуються ще на 20 %, а частка освітніх витрат у загальних видатках сектору державного управління падає до 6,6 %. Таким чином, фінансова вага освітньої сфери в державному бюджеті зменшилася більш ніж у два рази порівняно з 2021 роком. Це має системні довгострокові наслідки для людського капіталу, доступу до якісної освіти, кадрового потенціалу та регіональної рівності в освітньому забезпеченні.

Загалом динаміка фінансування демонструє чітку залежність освітньої політики від макроекономічних та безпекових факторів. Якщо до 2021 року освіта залишалася стабільною складовою бюджетної стратегії розвитку, то після початку повномасштабної агресії вона дедалі більше переходить у режим «залишкового фінансування». Аналіз підтверджує, що без відновлення системного інвестування в освіту неможливо забезпечити стійке соціально-економічне відновлення країни у післявоєнний період.

ОЕСД фіксує, що середні річні витрати на одного учня у загальній середній освіті в країнах організації перевищують 10 тис. дол. США за паритетом купівельної спроможності, тоді як в Україні цей показник був у кілька разів нижчий навіть до повномасштабної війни (табл. 3.2.6).

Таблиця 3.2.6

Порівняльні показники фінансування освіти (Україна – ОЕСД)

Показник	ОЕСД (середнє)	Україна
Частка витрат на освіту у ВВП	≈ 5 %	> 5 % (до 2021 р.)
Витрати на одного учня	> \$10 000	< \$3 000
Частка держави у фінансуванні освіти	> 80 %	> 90 %
Частка освіти в бюджеті	10–13 %	12–17 %
Інвестиції в інфраструктуру	високі	мінімальні

Складено авторами за: The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19 / World Bank. 2021. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/456901600111156873/pdf/The-Human-Capital-Index-2020-Update-Human-Capital-in-the-Time-of-COVID-19.pdf>.

Таким чином, ключова відмінність між Україною і провідними державами ОЕСД полягає не лише в загальному обсязі фінансування, а у його структурі: в Україні переважають витрати на оплату праці, тоді як інвестиції в розвиток освіти вкрай обмежені (табл. 3.2.7).

Для України дані щодо видатків на одного учня суттєво нижчі за середній рівень країн ОЕСД, що фіксується у порівняльних дослідженнях⁹⁶. Україна входить до групи країн із мінімальними витратами на одного учня на рівні початкової та середньої освіти у перерахунку за PPP, що підтверджує: формально

⁹⁶ Kozun-Cieslak G. How Does Ukraine Deal with the Efficiency of Public Spending on Education Compared to European Union Countries? *European Research Studies Journal*. 2022. Vol. XXV. P. 1008-1024.

висока частка видатків на освіту у ВВП не компенсує недостатність ресурсів на одного здобувача освіти за умов відносно низького ВВП на душу населення.

Таблиця 3.2.7

Середні видатки на одного здобувача освіти у країнах ОЕСД

Рівень освіти	Середні публічні та приватні видатки на одного учня / студента, дол. США (PPP) на рік*	Коментар
Початкова	~10 700	Базовий рівень, що забезпечує фундаментальні компетентності (читання, математика, базова цифрова грамотність).
Середня	~11 900	Витрати зростають через вищу кваліфікацію вчителів, складніший зміст навчання та спеціалізовані предмети.
Третинна (вища освіта)	~18 100	Найдорожчий рівень: лабораторії, наукові дослідження, складна інфраструктура.
Усі рівні разом (середнє значення по ОЕСД)	12 438 (з них ~1 088 – приватні та зовнішні джерела)	Переважна частина фінансування надходить із державних джерел; приватне фінансування переважає лише в окремих країнах.

*Дані ОЕСД наведені у доларах США за паритетом купівельної спроможності (PPP), що дає можливість коректно порівнювати країни з різним рівнем цін.

Складено авторами за: Directorate for Education and Skills / OECD. 2019. URL: <https://www.oecd.org/en/about/directorates/directorate-for-education-and-skills.html>.

В умовах ресурсних обмежень ефективність фінансування освіти залежить не стільки від обсягу виділених коштів, але насамперед від якості інституційного управління фінансовими ресурсами. ОЕСД наголошує, що країни з високими освітніми результатами фінансування зазвичай демонструють чіткі механізми планування, моніторингу та оцінки. Ефективне фінансування освіти, крім важливих принципів фіскальної передбачуваності (стабільність джерела фінансування), прозорості фінансових рішень та фінансових потоків загалом, фінансової автономії навчальних закладів, зазвичай активно використовує принципи підзвітності (незалежні аудити, контроль ефективності витрат) та результативності (прив'язка обсягу фінансування до освітніх результатів).

Наприклад, у Фінляндії директори шкіл мають широку бюджетну автономію, проте підлягають регулярним оцінкам ефективності, що ґрунтуються не тільки на формальних рейтингах, а й на ширших комплексних показниках якості навчання.

В Естонії фінансування освіти тісно пов'язане з цифровими системами управління. Дані про персонал, витрати, інфраструктуру та результати навчання акумулюються у єдиному реєстрі, що дозволяє державі здійснювати фінансове планування на основі реальних показників.

Однією з ключових рис освітніх систем країн з успішною освітою є системні державні інвестиції у цифрову трансформацію та інновації. За даними ОЕСД, у період пандемії COVID-19 та після неї країни ЄС суттєво збільшили інвестиції у цифрову інфраструктуру шкіл, платформи онлайн-навчання та підготовку вчителів до дистанційної роботи.

Естонія ще з початку 2000-х років реалізує програму «Tiger Leap», спрямовану на цифровізацію освіти. На сьогодні всі школи забезпечені ширококутовим доступом до Інтернету, а електронні журнали та освітні платформи інтегровані у національні реєстри.

У Фінляндії фінансування цифрового навчального середовища виступає частиною державної стратегії розвитку освіти, а витрати на цифровізацію включені в базові освітні видатки.

Водночас в Україні цифрові інвестиції наразі все ще не вийшли з етапу фрагментарного характеру та значною мірою залежать від міжнародної допомоги, а не від стійкого внутрішнього фінансування.

Таким чином, аналіз міжнародних моделей освітнього фінансування дає підстави стверджувати, що належне фінансування освітньої галузі є необхідною умовою її розвитку. Жодна країна із недостатнім фінансуванням не досягла успішності вихідних освітніх результатів при міжнародних порівняльних оцінюваннях. Водночас досягнення умови необхідності належного фінансування ще замало.

Зазвичай в країнах, в яких освіта успішно розвивається, впроваджено й низку інших підходів і заходів для забезпечення успіху. Зокрема поряд із загальновизнаними принципами організації фінансування освіти, враховується особливості національної економіки, для якої здійснюється підготовка кваліфікованих кадрів, враховуються історичні традиції, розмір, ментальність освітнього простору країни. Аналіз міжнародного досвіду фінансування загальної середньої освіти свідчить, що успішні освітні системи функціонують на основі стабільного та передбачуваного державного фінансування, яке забезпечує не лише базове утримання шкіл, але й розвиток їхнього інфраструктурного, кадрового та цифрового потенціалу. У країнах із найвищими результатами міжнародних освітніх досліджень, зокрема PISA, домінує модель формульного фінансування та доповнюється системою коригуючих коефіцієнтів залежно від соціально-економічних, територіальних і освітніх чинників. Такий підхід дозволяє державі не тільки ефективно розподіляти ресурси, а й реалізовувати політику вирівнювання освітніх можливостей між регіонами й різними соціальними групами, що є ключовою умовою справедливості та соціальної згуртованості суспільства.

Отримані результати підтверджують, що ключовою функцією державних видатків у сфері освіти є не лише забезпечення функціонування закладів освіти, але й впровадження низки механізмів, зокрема активної мінімізації освітньої нерівності, яка без належних фінансових механізмів має тенденцію до відтворення та поглиблення. Світова практика демонструє, що централізовані фінансові механізми дозволяють гарантувати рівність доступу до якісної освіти, тоді як децентралізовані моделі забезпечують гнучкість, врахування місцевих потреб і підвищення управлінської відповідальності на рівні громад. Таким чином, оптимальною визнається комбінована модель, у якій центральний рівень формує єдині фінансові стандарти та механізми вирівнювання, а місцевий – отримує достатню автономію для управління ресурсами в межах національних пріоритетів.

Найбільш вірогідно, що Україні необхідна селективна інтеграція адаптованих підходів. Можливими напрямками адаптації є:

1. Фінансова автономія шкіл із системою зовнішнього контролю.
2. Перехід до середньострокового бюджетного планування освіти.
3. Запровадження нормативного фінансування на основі соціально-демографічних показників.
4. Інституційне забезпечення справедливого розподілу коштів.
5. Пріоритетна інвестиція у цифрову інфраструктуру.

В Україні, попри формально високі показники частки фінансування освіти у валовому внутрішньому продукті, реальні інвестиції в освітню систему залишаються значно нижчими, ніж у більшості країн ОЕСД, що зумовлено як обмеженим економічним потенціалом держави, так і диспропорційною структурою витрат. Основною проблемою вітчизняної фінансової моделі освіти є не стільки обсяг коштів, скільки їхній розподіл, орієнтований переважно на споживання та утримання, водночас практично немає коштів на розвиток і модернізацію освітньої інфраструктури. Відсутність стабільної середньострокової стратегії фінансування шкіл посилює фрагментарність реформ і ускладнює перехід до системних змін у фінансовому управлінні освітою.

У зв'язку з цим найбільш перспективним напрямом удосконалення фінансової політики у сфері загальної середньої освіти в Україні є адаптація механізмів формульного фінансування з коригуючими коефіцієнтами та поступове розширення фінансової автономії закладів освіти, що забезпечить гнучкість управління ресурсами при збереженні державних гарантій рівного доступу до якісної освіти.

3.3. Ключові економічні пріоритети бюджетного фінансування середньої освіти

У сучасних теоріях публічних фінансів освіта розглядається не як окрема соціальна сфера, а як ключова складова економічної політики розвитку. Інвестиції в освіту формують людський капітал, який, у свою чергу, визначає довгострокову траєкторію економічного зростання, рівень продуктивності та інноваційний потенціал країни. В документах Світового банку освіта віднесена до найефективніших напрямів державних видатків з точки зору повернення інвестицій⁹⁷.

Український контекст істотно ускладнюється повномасштабною війною, яка суттєво трансформувала бюджетні пріоритети. Різке зростання військових видатків, необхідність утримання соціальних виплат, відновлення зруйнованої інфраструктури створили надзвичайно напружене фіскальне середовище. Проте

---

⁹⁷ Ukraine 2019 Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) Performance Assessment Report / World Bank. 2019/2020. URL: <https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/135551586467375931/ukraine-2019-public-expenditure-and-financial-accountability-pefa-performance-assessment-report>.

навіть у цих умовах держава зберігає одне з найвищих у регіоні значень частки видатків на освіту у ВВП⁹⁸.

Протиріччя української ситуації полягає в тому, що формально високі показники фінансування освіти співіснують із її хронічною недофінансованістю в реальному вимірі. Це пояснюється відносно низьким рівнем ВВП, високими інфляційними коливаннями та домінування захищених статей видатків (зарплати й комунальні послуги) при обмеженні можливості інвестування у розвиток освіти як системи (табл. 3.3.1).

Таблиця 3.3.1

Бар'єри для ефективного фінансування освіти в Україні

Група	Проблема
Інституційні	Недостатньо сильне управління
Фінансові	Недостатність обсягу
Нормативні	Недостатньо гнучке регулювання
Аналітичні	Брак актуальних даних, неузгодженість із підходами ЄС

Складено авторами за: Мінфін: у 2024 році видатки на освіту становили 348,4 млрд гривень / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2024_rotsi_vidatki_na_osvitu_stanovili_3484_mlrd_griven-5017.

Аналіз структури видатків Державного бюджету України демонструє стійку тенденцію зростання питомої ваги секторів безпеки та оборони після 2022 року, що об'єктивно обмежує «маневр» фінансування соціальної сфери, включно з освітою.

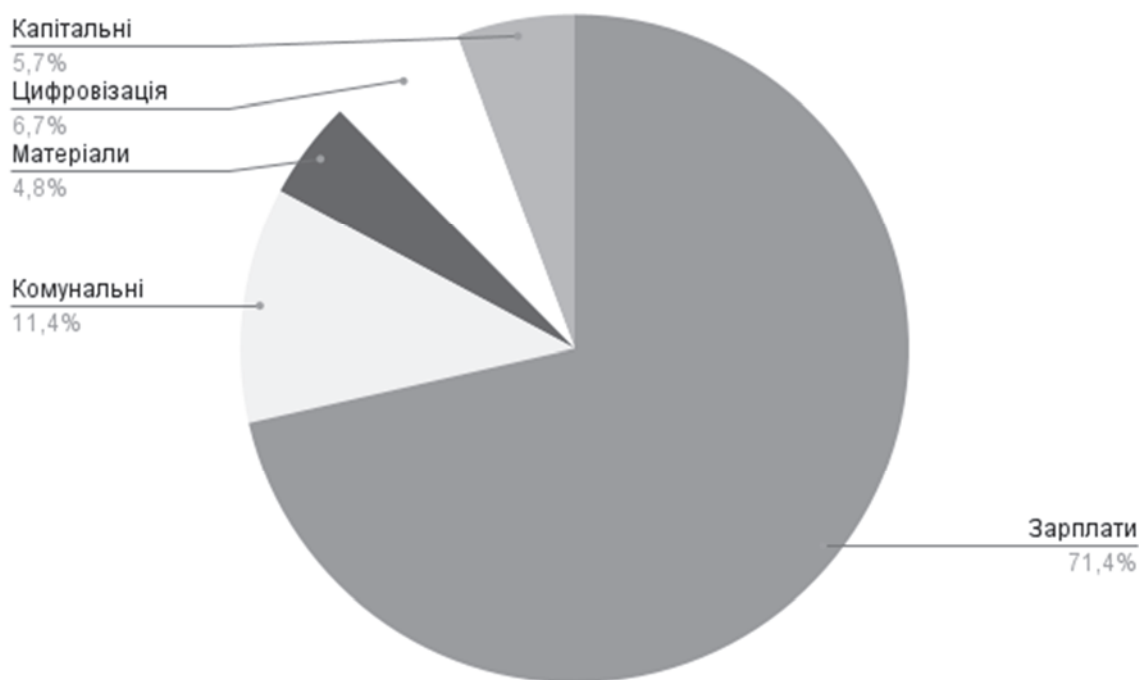
За даними Міністерства фінансів України, у 2024 р. видатки на освіту становили 348,4 млрд грн, з яких 100,9 млрд грн було спрямовано на оплату праці педагогічних працівників за рахунок освітньої субвенції, а заробітну плату отримували понад 460 тис. осіб. Найбільшу частку у видатках на освіту традиційно становлять:

- заробітна плата педагогічних працівників;
- оплата енергоносіїв та комунальних послуг;
- поточне утримання закладів освіти.

У той же час капітальні видатки (модернізація шкіл, цифровізація, будівництво укриттів, енергоефективність) займають мінімальну частку бюджету освіти. Така структура означає «утримуюче фінансування», жертвуючи розвитком.

У звітах UNICEF також зазначається, що приблизно 90 % освітніх видатків в Україні спрямовуються на утримання існуючої інфраструктури і оплату праці, тоді як інвестиції у розвиток залишаються фрагментарними і значною мірою залежать від донорської допомоги (3.3.1).

⁹⁸ Education Finance Watch 2023 / World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099103123163755271/pdf/P17813506cd84f07a0b6be0c6ea576d59f8.pdf>.

Рис. 3.3.1. Структура видатків в освіті, %

Побудовано авторами за: Education Finance Watch 2023 / World Bank. 2023. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099103123163755271/pdf/P17813506cd84f07a0b6be0c6ea576d59f8.pdf>.

Подана структура видатків на загальну середню освіту в Україні свідчить про домінування поточних витрат над інвестиційними. Основна частка фінансування спрямовується на оплату праці педагогічних працівників (близько 75–80 %) та комунальні видатки (приблизно 10–12 %), що сукупно формує понад 85 % загального обсягу освітнього бюджету. Натомість частка витрат на навчальні матеріали, цифровізацію та капітальні інвестиції залишається критично низькою: фінансування на оновлення освітніх ресурсів становить лише 3–5 %, цифрові трансформаційні заходи – менш ніж 2 %, а капітальні вкладення – не перевищують 5 %.

Така структура фінансування вказує на витратну спрямованість освітньої системи, орієнтовану переважно на підтримання її поточного функціонування, а не на розвиток і модернізацію. У результаті формується хронічний дефіцит інвестицій у матеріально-технічну базу, інноваційні освітні технології та оновлення навчального середовища, що безпосередньо знижує здатність системи освіти відповідати викликам цифрової економіки та вимогам сучасного ринку праці.

На відміну від країн ОЕСД, де частка капітальних видатків та витрат на інновації й цифровізацію є значно вищою, українська модель фінансування демонструє структурну нерівновагу між обслуговуванням та розвитком. Це формує передумови консервації технологічної відсталості освітньої інфраструктури, підвищення регіональних диспропорцій та втрати конкурентоспроможності людського капіталу в довгостроковій перспективі.

Дані OECD (2019-2023) доводять, що країни, які послідовно збільшували інвестиції в загальну середню освіту протягом останніх двох десятиліть, на сьогодні демонструють вищі показники продуктивності праці, швидше економічне зростання, вищий середній рівень зайнятості, нижчі рівні бідності.

У національних документах України освіта задекларована як пріоритет розвитку людського потенціалу, проте фактична бюджетна політика не завжди відповідає проголошеним цілям. Системними проблемами є недостатній рівень фінансування модернізації шкільної інфраструктури, застаріла матеріально-технічна база, наявна нерівність між міськими та сільськими школами, суттєва залежність інвестицій від донорських програм, відсутність стабільних довгострокових фінансових стратегій.

Статистичні дані державного бюджету також підтверджують суперечливість української моделі фінансування: за формального зростання абсолютних сум (на фоні значної інфляції), частка освіти у видатках держбюджету знизилась (3.3.2).

Таким чином, у 2018–2023 рр. держава номінально збільшила видатки державного бюджету на освіту з 44,31 до 60,45 млрд грн (+16,15 млрд грн), однак у структурі держбюджету освіта перетворилася з одного з ключових пріоритетів (4,5 % видатків у 2018 р.) на відносно маргінальний напрям (1,51 % у 2023 р.). Це означає, що зростання оборонних та інших видатків фактично «виштовхує» освіту з бюджету, посилюючи хронічну недофінансованість капітальних інвестицій, оновлення інфраструктури та цифрової трансформації системи.

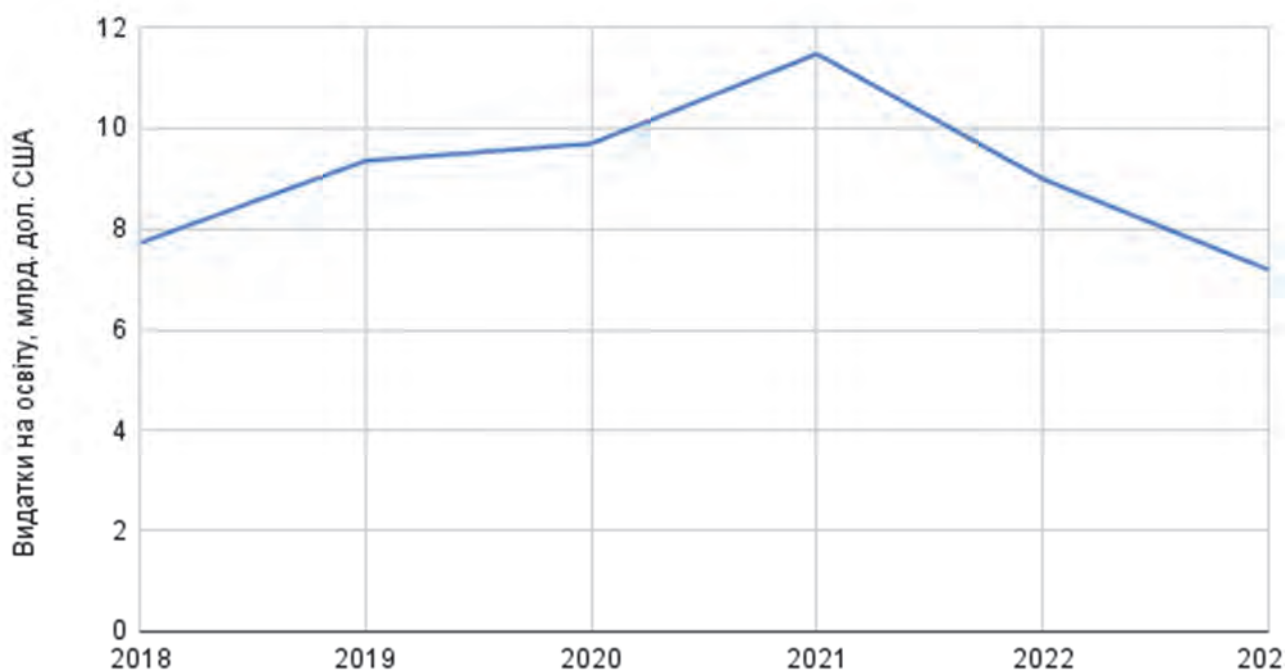
Таблиця 3.3.2

Державний бюджет України: видатки на освіту (2018–2023 рр.)

Рік	Загальні видатки держ-бюджету, млрд грн	Видатки держ-бюджету на освіту, млрд грн	Частка освіти у видатках держ-бюджету, %	Коментар
2018	985,37	44,31	4,5	Відносно стабільний докризовий рівень; освіта залишається одним із пріоритетних напрямів соціальної політики.
2021	1 490,26	63,84	4,3	Абсолютні видатки на освіту зростають, але темпи їх зростання нижчі за темпи розширення загальних видатків держбюджету.
2022	2 705,42	58,50	2,16	Різке зростання загальних видатків (насамперед оборонних); освіта втрачає відносну «вагу» в бюджеті.
2023	4 014,42	60,45	1,51	Поглиблення дисбалансу: при зростанні загальних видатків майже втричі частка освіти падає до критично низького рівня.

Складено авторами за: Petrukha N., Petrukha S., Karashchenko V., Shuman V., Ptashchenko O. Financing the education and research sector in times of war. *Revista Eduweb*. 2024. № 18 (4). С. 286–296. DOI: <https://doi.org/10.46502/issn.1856-7576/2024.18.04.19>.

Для наочної ілюстрації динаміки фінансування освіти в Україні у доларовому еквіваленті було проаналізовано консолідовані видатки державного та місцевих бюджетів на освіту за період 2018–2023 років. Використання показника в доларах США дає змогу нівелювати вплив інфляційних процесів та девальвації національної валюти й забезпечує коректніше порівняння фінансових обсягів у часі. На основі офіційних зведених бюджетних даних побудовано графік, який відображає зміни абсолютного обсягу фінансування та дозволяє виявити докризові тенденції, переломний момент після 2022 року та глибину скорочення освітніх видатків. Рис. 3.3.2 наочно показує зміну трендів фінансування освіти в 2018–2023 рр.

Рис. 3.3.2. Динаміка консолідованих видатків на освіту в Україні у 2018–2023 рр., млрд дол. США

Побудовано авторами за: The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19 / World Bank. 2021. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/456901600111156873/pdf/The-Human-Capital-Index-2020-Update-Human-Capital-in-the-Time-of-COVID-19.pdf>.

Динаміка консолідованих видатків на освіту, представлена на графіку, свідчить не лише про вплив зовнішнього шоку у вигляді війни, а й про відсутність вбудованих елементів фінансового механізму для захисту освітньої сфери від фіскальних ризиків. Це актуалізує необхідність запровадження середньострокового бюджетного планування, перегляду формульних підходів до розподілу коштів та активного залучення і раціонального використання міжнародної фінансової допомоги для відновлення освітньої інфраструктури.

В документах Світового банку наголошується, що повномасштабна війна лише оголила хронічні проблеми освітнього управління, які існували в Україні

задовго до 2022 року, зокрема недостатньо ефективного використання бюджетних коштів та слабкість систем моніторингу результатів⁹⁹.

Ключовим інструментом фінансування загальної середньої освіти в Україні є освітня субвенція з державного бюджету місцевим бюджетам. Вона функціонує в межах принципу «гроші йдуть за учнем» і формально відповідає європейським моделям фінансування.

Однак механізм її реалізації в Україні все ще має істотні структурні вади. Як зазначає ДНУ «Інститут освітньої аналітики», формула освітньої субвенції недостатньо враховує:

- реальні відмінності вартості навчання в регіонах;
- демографічний спад;
- різний рівень фінансової спроможності громад;
- потреби дітей з особливими освітніми потребами.

Дослідження С. Лондара та інших демонструють, що децентралізація без належного фінансового вирівнювання призводить до поглиблення освітньої нерівності між громадами. Багатші регіони мають змогу доплачувати за рахунок власних доходів, тоді як бідні громади фактично відрізані від інвестицій у розвиток¹⁰⁰.

Успішні країни використовують механізм горизонтального та вертикального фінансового вирівнювання, який в Україні реалізовано лише частково.

Плани відновлення України, представлені урядом та Європейською комісією, чітко позиціонують освіту як один з центральних компонентів економічного відродження. Проте у практичній реалізації фінансова підтримка зосереджується передусім на інфраструктурних об'єктах, тоді як інституційна модернізація освіти часто залишається вторинною¹⁰¹.

У звітах Alinea International наголошується, що відновлення освіти повинно передбачати не лише реконструкцію будівель, а й:

- цифрову трансформацію;
- перепідготовку вчителів;
- реінтеграцію переміщених дітей;
- психологічну реабілітацію;
- оновлення змісту навчання¹⁰².

Світовий банк підкреслює, що освіта є одним з небагатьох секторів, здатних забезпечити мультиплікаційний ефект у післявоєнному відновленні: кожен долар, інвестований в освіту, підвищує ефективність витрат у всіх інших секторах економіки.

⁹⁹ The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19 / World Bank. 2021. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/456901600111156873/pdf/The-Human-Capital-Index-2020-Update-Human-Capital-in-the-Time-of-COVID-19.pdf>.

¹⁰⁰ Londar S. School Education Financing in the Context of Decentralization: Cases of Ukraine. *Revista Românească pentru Educație Multidimensională*. 2022. № 14 (2). P. 101–125.

¹⁰¹ Ukraine Facility Plan 2024–2027. *Government of Ukraine & European Commission*. 2024. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/ukraine-facility-plan.pdf>.

¹⁰² Restoring Education for Ukraine's Future. *Alinea International*. 2024. URL: <https://www.alineainternational.com/restoring-ukraine-education/>.

Фінансова політика України у період повномасштабної війни функціонує в умовах практично безпрецедентного дефіциту ресурсів і високої фіскальної нестабільності. Структура бюджету радикально змінилася: основними напрямками видатків стали сектор безпеки й оборони, соціальні виплати, гуманітарні програми та відновлення критичної інфраструктури¹⁰³.

У цих умовах освіта стикається з подвійним викликом. З одного боку, вона входить до переліку захищених статей бюджету, а з іншого – фінансується за принципом мінімальної достатності, що обмежує можливості розвитку.

Міністерство фінансів України визнає, що у структурі видатків бюджету освіта у 2022–2024 роках зазнала «бюджетного стискання», насамперед через переорієнтацію коштів на воєнні потреби, а також через падіння власних доходів місцевих бюджетів (табл. 3.3.3).

Таблиця 3.3.3

Частка видатків на освіту у структурі бюджету України та країн ОЕСД

Країна / група	Частка видатків на освіту в бюджеті держави	Характер фінансування
Україна (до 2021)	понад 15 %	Витрати високі відносно бюджету, але низькі в абсолютному вимірі
Україна (2022–2023)	зниження частки	Зміщення пріоритетів на сектор оборони
ОЕСД (середнє)	10–13 %	Стабільне фінансування
Фінляндія	≈12 %	Розвиткові бюджети
Польща	≈11 %	Субвенції як основний фінансовий інструмент, планування розвиткових бюджетів
Німеччина	≈9 %	Фінансування через місцеві органи влади (землі)

Складено авторами за: The Human Capital Index 2020 Update: Human Capital in the Time of COVID-19 / World Bank. 2021. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/456901600111156873/pdf/The-Human-Capital-Index-2020-Update-Human-Capital-in-the-Time-of-COVID-19.pdf>.

UNICEF у звіті за 2024 рік підкреслює, що війна спричинила не лише скорочення фінансових ресурсів, а й різке зростання додаткових різноманітних потреб у сфері освіти, яких не було раніше, зокрема:

- потреба в дистанційних формах навчання;
- облаштування укриттів у школах;
- психологічний супровід дітей;
- забезпечення цифровими пристроями для вразливих категорій;

¹⁰³ Ukraine: First Review Under the Extended Fund Facility. IMF Country Report No. 2023/314. URL: <https://www.imf.org/-/media/Files/Publications/CR/2023/English/1UKREA2023001.ashx>.

- переміщення та реінтеграція учнів¹⁰⁴.

Необхідність покриття цих нагальних потреб означає, що реальна вартість забезпечення одного учня в Україні зростала, тоді як ресурсна база освіти скорочувалась.

Фінансові ресурси держави обмежені, а отже, кожне бюджетне рішення передбачає альтернативні витрати. Фінансування освіти відбувається на фоні необхідності прямої підтримки інших важливих напрямів: оборони, медицини, соціальної сфери, інфраструктури.

З позиції економічної теорії, уряд має формувати портфель пріоритетів таким чином, щоб максимізувати суспільну віддачу на одиницю витрат. У цьому сенсі інвестування в освіту розглядається як один із найефективніших напрямів державних видатків.

ОЕСД у дослідженнях бюджетної політики зазначає, що країни, які в кризові періоди скорочують освітні видатки, втрачають економічну динаміку швидше і відновлюються повільніше¹⁰⁵.

Порівняльний аналіз показує, що навіть у періоди серйозних фінансових потрясінь (глобальна фінансова криза 2008 року, пандемія COVID-19), більшість країн ОЕСД намагалися зберегти або навіть підвищувати фінансування освіти. Для України ця логіка набуває особливої ваги, оскільки йдеться не про циклічну кризу, а про екзистенційну загрозу державності. Адже Україна потребує не лише фізичного відновлення інфраструктури, але і перезапуску процесу розвитку людського потенціалу. У цьому контексті скорочення інвестицій у шкільну освіту може означати посилення довгострокових негативних ефектів: міграцію молоді, втрату кваліфікованих кадрів, зростання соціальної нерівності тощо.

Економічна література трактує відновлення після війни як складний багатовекторний процес, що включає зокрема, не лише реконструкцію матеріальної бази, а й відновлення суспільних інституцій та людського капіталу^{106, 107}.

У «Ukraine Recovery Plan» освіта визначена як один із базових секторів, без якого неможливе якісне відновлення економіки¹⁰⁸.

Світовий банк зазначає, що постконфліктні держави, які недофінансовують освіту в перші роки після завершення бойових дій, згодом стикаються з системними проблемами, зокрема, дефіцитом кваліфікованої робочої сили, зростанням структурного безробіття, трудовою еміграцією, соціальною нестабільністю.

---

¹⁰⁴ Situation Analysis of Children in Ukraine: 2024 / UNICEF. URL: https://www.unicef.org/ukraine/en/media/49211/file/UNICEF_SitAn_Summary_2024_ENG.pdf.

¹⁰⁵ Indicators of Education Systems (INES) Programme / OECD. 2025. URL: <https://www.oecd.org/en/about/programmes/indicators-of-education-systems-programme.html>.

¹⁰⁶ Lebedeva I. Government Expenditure on Education in the Light of the Sustainable Development Paradigm: Econometric Spatial Models and Dynamic Models. *Development Management*. 2023. № 21 (3). DOI: <https://doi.org/10.57111/devt/3.2023.43>.

¹⁰⁷ Linnik O. O. Education During War: Ukrainian Schools' Experience. Analytical Report. Kyiv, Kunsht NGO, OsvitAnalytics Think Tank of Grinchenko University, 2024. 122 p.

¹⁰⁸ План відновлення: освіта і наука / Кабінет Міністрів України. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/gromadske-obgovorennya/2022/08/19/NO.projekt.Planu.vidnovl.Osv.i.nauky-19.08.2022.pdf>.

На противагу цьому, є приклад успішних країн, які здійснювали пріоритетні інвестиції в освіту (Південна Корея після Корейської війни, Фінляндія після Другої світової війни), і змогли створити потужний модернізаційний ефект, що забезпечив тривале економічне зростання протягом декількох десятиліть. UNESCO підкреслює, що освіта у постконфліктному суспільстві виконує не лише економічну, а й соціально-політичну функцію, сприяючи стабілізації та суспільній інтеграції.

Системні фінансові проблеми української освіти не зводяться до нестачі грошей. Суттєвими чинниками залишаються:

- фрагментована система управління освітою;
- слабка аналітика бюджетного планування;
- низький рівень фінансової автономії шкіл;
- складні бюрократичні процедури;
- нестача даних для ухвалення управлінських рішень.

Інститут освітньої аналітики зазначає, що для України характерна високобюрократизована модель управління освітою, де фінансові рішення часто приймаються без прив'язки до фактичних освітніх результатів.

World Bank у проєкті PEFA підкреслює слабкість систем внутрішнього фінансового контролю у сфері освіти та обмежений зв'язок між стратегічними цілями й бюджетом¹⁰⁹. Ці фактори знижують ефективність будь-якого збільшення фінансування: ресурси не завжди трансформуються у поліпшення якості освіти.

Модернізація підходів до фінансування загальної середньої освіти в Україні передбачає зміну самої філософії бюджетування. Замість логіки «мінімального утримання» має утвердитися логіка «стратегічного інвестування». В документах OECD наголошується, що ефективний бюджетний механізм для освіти повинен включати:

1. фінансування за результатом;
2. фінансові стимули інновацій;
3. середньострокове планування;
4. аудит ефективності;
5. прозору систему розподілу ресурсів.

Для України це означає необхідність впровадження:

- програмно-цільового бюджетування в освіті;
- середньострокових фінансових стратегій;
- цифрових систем обліку витрат;
- механізмів оцінки ефективності начальників освіти.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що освіта в Україні формально зберігає статус одного з провідних бюджетних пріоритетів, однак реальне фінансування системи не відповідає потребам її розвитку. Ключові економічні пріоритети не включено в процедуру для прийняття рішень щодо бюджетного фінансування освіти.

---

¹⁰⁹ Ukraine 2019 Public Expenditure and Financial Accountability (PEFA) Performance Assessment Report / World Bank, 2019/2020. URL: <https://documents.worldbank.org/pt/publication/documents-reports/documentdetail/135551586467375931/ukraine-2019-public-expenditure-and-financial-accountability-pefa-performance-assessment-report>.

Наразі високі, порівняно з іншими країнами, показники частки освітніх видатків у структурі публічних фінансів не трансформуються в адекватний рівень інвестицій у розвиток системи через обмежену дохідну базу бюджету, наслідки воєнної економіки та структурні дисбаланси в розподілі коштів. Освітнє фінансування в Україні за своєю суттю має переважно утримуючий характер, що означає орієнтацію на підтримання функціонування інституції, а не на її модернізацію.

Структура видатків на загальну середню освіту є консервативною та не сприяє поступальному розвитку, оскільки основні ресурси спрямовуються на оплату праці та комунальні послуги, тоді як інвестиції в матеріально-технічну базу, цифровізацію та підвищення якості освітнього процесу залишаються мінімальними та фрагментарними. За таких умов фінансування школи не виконує повною мірою своєї стратегічної функції у формуванні людського капіталу, а зводиться до забезпечення базового виживання системи. Водночас фінансування, наприклад, загальної середньої освіти не інтегроване у загальну економічну стратегію держави, що унеможлиблює використання освітнього потенціалу як інструменту економічного зростання та відбудови країни.

Суттєвим обмежувальним фактором залишається недостатня ефективність механізму освітньої субвенції, який не реалізує функцію фінансового вирівнювання між територіями. Наявна формула розподілу коштів поверхнево враховує соціально-економічні та демографічні відмінності між громадами, що призводить до залежності якості освіти від фінансової спроможності місцевих бюджетів і поглиблює регіональну нерівність. У результаті освітня субвенція не забезпечує рівного доступу до якісних освітніх послуг, що суперечить базовим принципам соціальної справедливості та конституційним гарантіям у сфері освіти.

Дослідження також підтвердило, що домінування захищених статей витрат у структурі бюджету освіти істотно обмежує можливості розвитку та оновлення системи. Навіть у разі номінального зростання фінансування відсутність інституційних змін нівелює потенційний ефект залучених ресурсів. За умов збереження чинної логіки управління додаткові кошти не призводять до якісних зрушень, оскільки не супроводжуються реформуванням фінансових механізмів, управлінських процедур та систем оцінювання результатів.

Особливої актуальності зазначені проблеми набувають у післявоєнному контексті, коли освіта може стати як потужним драйвером економічного відновлення, так і чинником тривалої стагнації у разі ігнорування її інвестиційного потенціалу. Відбудова України без системних інвестицій в освіту є економічно нежиттєздатною, оскільки вона не забезпечить відтворення людського капіталу, необхідного для інноваційного розвитку, модернізації промисловості та конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Таким чином, післявоєнна модель фінансування освіти повинна ґрунтуватися не на утримуючій, а на інвестиційній логіці, що передбачає довгострокове планування, інтеграцію освіти в економічну політику держави та створення умов для системного розвитку освітнього середовища.

Таким чином, необхідне визначення ключових економічних пріоритетів і врахування цього при фінансуванні освіти. При формуванні стійкої моделі розвитку системи середньої освіти в післявоєнній Україні необхідне також врахування демографічних і економічних факторів.

3.4. Врахування демографічних та економічних факторів при формуванні розвитку середньої освіти в післявоєнній Україні

Формування ефективної та стійкої системи середньої освіти в Україні потребує врахування довгострокових демографічних і економічних тенденцій розвитку країни. Демографічні зміни, зокрема зниження рівня народжуваності, міграційні процеси та нерівномірний розподіл населення між регіонами, безпосередньо впливають на чисельність учнівського контингенту та потребу в освітній інфраструктурі.

У післявоєнний період ці процеси можуть посилюватися під впливом внутрішнього переміщення населення, відновлення зруйнованої інфраструктури та трансформації економічної структури країни. У таких умовах планування фінансування системи загальної середньої освіти має ґрунтуватися на комплексному аналізі демографічних прогнозів та економічних факторів розвитку держави.

Демографічна динаміка є одним із ключових чинників формування освітньої політики, оскільки саме чисельність та вікова структура населення визначають обсяги попиту на освітні послуги. Повномасштабна війна в Україні призвела до різкої деформації демографічної ситуації, яка є безпрецедентною за масштабами за період незалежності.

За оцінками міжнародних аналітичних центрів, унаслідок бойових дій Україна зазнала:

- масової зовнішньої міграції;
- внутрішнього переміщення населення;
- зростання смертності;
- скорочення народжуваності;
- дисбалансу вікової структури.

Аналітичний центр OSW (Centre for Eastern Studies) у роботі «Ukraine in the Face of a Demographic Catastrophe» зазначає, що втрати населення є системним фактором довгострокової соціально-економічної деградації, а освіта стане однією з перших сфер, де негативний ефект проявиться інституційно¹¹⁰.

UNICEF повідомляє, що з 2022 року мільйони українських дітей були змушені залишити місце проживання, що спричинило втрату стабільних освітніх маршрутів і поглиблення територіальної нерівності доступу до навчання.

Водночас Інститут освітньої аналітики фіксує наявність стійкої тенденції до скорочення контингенту учнів, особливо в сільській місцевості й регіонах, які

---

¹¹⁰ Rogoza J. Ukraine in the Face of a Demographic Catastrophe. OSW (Centre for Eastern Studies). 2023. URL: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2023-07-11/ukraine-face-a-demographic-catastrophe>.

найбільше постраждали внаслідок бойових дій. Таким чином, демографічний чинник перестає бути «фоновим» і стає визначальним при плануванні мережі закладів середньої освіти.

Міграційні процеси, зумовлені війною, призвели до значної територіальної асиметрії у навантаженні на освітню інфраструктуру. Регіони Західної України отримали суттєвий приріст контингенту учнів, тоді як прифронтові області зіткнулися з різким скороченням мережі шкіл або повною втратою можливості організувати очне навчання.

За даними UNICEF, найбільша концентрація внутрішньо переміщених дітей зафіксована у Львівській, Івано-Франківській, Тернопільській та Закарпатській областях, де шкільна інфраструктура виявилася перевантаженою. Натомість у Донецькій, Луганській, Запорізькій і Херсонській областях більшість шкіл були частково або повністю зруйновані, а освітній процес здійснюється дистанційно або перерваний.

Світовий банк у звіті «Ukraine: Safe Access to Learning» підкреслює, що просте «відновлення будівель» не вирішує проблему освіти без врахування міграційних тенденцій. Планування мережі шкіл має базуватися на прогностичній моделі переселення населення, а не на довоєнних демографічних показниках.

Скорочення кількості учнів неминуче впливає на:

- наповнюваність класів;
- доцільність утримання закладів;
- кадрову політику;
- фінансову стабільність громад (табл. 3.4.1).

Таблиця 3.4.1

Ключові демографічні наслідки війни для системи освіти України

Чинник	Прояв	Наслідки для освіти
Міграція за кордон	Масовий виїзд дітей з країни	Дефіцит учнів в Україні загалом
Внутрішня вимушена міграція	Мільйони внутрішньо переміщених ВПО	Крах освітньої системи в окремих локаціях
Урбанізація	Перенаселення західних регіонів України	Переповнені школи в містах західних регіонів
Смертність	Втрати населення	Загальне зменшення учнів
Зниження народжуваності	Зменшення кількості дітей	Довгострокове скорочення шкільної мережі

Складено авторами.

Якісні демографічні тенденції набувають більшої переконливості, якщо підкріпити їх кількісними оцінками. Публікації OSW, UNICEF, UNHCR та Eurostat дозволяють відтворити масштаб скорочення населення, міграції дітей та руйнування освітньої інфраструктури, що безпосередньо впливає на можливості фінансового управління освітою (табл. 3.4.2).

Ключові кількісні демографічні та освітні показники України

Показник	Значення / період	Джерело та інтерпретація
Населення України після здобуття незалежності (1991 р.)	51,5 млн осіб	Базова точка для аналізу довгострокового скорочення населення
Оцінка фактичного населення у 2019 р.	37,3 млн осіб (без Криму та частини Донбасу)	Показує глибину демографічного скорочення ще до повномасштабної війни
Офіційні дані Держстату про населення у 2019 р.	41,9 млн осіб	Різниця з оцінкою Dubilet демонструє невизначеність та статистичні розбіжності
Кількість українських біженців за кордоном у перші місяці війни	8,2 млн осіб	Масштаб зовнішньої міграції, що створює ризик «витоку» шкільного контингенту
Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО)	~8 млн осіб	Внутрішнє переміщення породжує дисбаланс шкільної мережі: переповнені школи в одних регіонах і дефіцит учнів в інших
Діти під тимчасовим захистом у країнах ЄС (березень 2023 р.)	4 млн українських громадян під тимчасовим захистом (близько 30 % – діти; оцінка)	Масштаб міграції шкільного віку, що критично впливає на планування потреб вчителів та інфраструктури
Оцінка кількості дітей, депортованих до РФ	~19 500 дітей	Цей показник має не лише демографічний, а й правозахисний вимір (рішення МКС)
Очікуваний діапазон чисельності населення України до 2030 р.	24–35 млн осіб	Усі наявні прогнози носять песимістичний характер; це означає тривале звуження освітнього контингенту
Зниження народжуваності в 2022 р.	понад 30 % порівняно з 2021 р.	Формує довгостроковий тренд скорочення кількості учнів, особливо в сільських громадах.
Оціночна кількість дітей в Україні, які стикаються з бар'єрами у здобутті освіти (2024 р.)	≈1,6 млн дітей, з них близько 0,5 млн – через закриття шкіл і садочків	Прямий вплив на доступність очного навчання та необхідність фінансування змішаних/дистанційних форматів
Пошкоджені та зруйновані освітні заклади (лютий 2022 – грудень 2023 рр.)	3 583 пошкоджені, 394 повністю зруйновані; загальні збитки – 5,6 млрд дол. США	Масштаб інфраструктурних втрат, які потребують окремої стратегії капітальних інвестицій у відновлення

Показник	Значення / період	Джерело та інтерпретація
Частка освітньої інфраструктури, пошкодженої або знищеної (станом на кінець 2024 р.)	понад 10 %	Підтверджує системний характер руйнувань та тривалу потребу у захищених формах навчання (укриття, підземні школи тощо)
Кількість першо класників 2021 vs 2024 рр.	400 173 (2021 р.) vs 278 083 (2024 р.) – зниження на 31 %	Демонструє різке скорочення контингенту початкової школи всього за чотири роки

Складено авторами за: First day of school in Ukraine marred by attacks / UNICEF. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/en/press-releases/first-day-school-ukraine-marred-attacks>; Government Expenditure on Education, Total (% of Government Expenditure) – Ukraine / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GB.ZS>; How are primary and lower secondary education financed? Education at a Glance 2025: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2025. DOI: <https://doi.org/10.1787/1c0d9c79-en>.

Наведені показники засвідчують, що фінансове управління освітою в Україні має враховувати одночасну дію трьох потужних негативних трендів: (1) тривалої депопуляції та старіння населення, (2) масової зовнішньої та внутрішньої міграції, у тому числі дітей шкільного віку, (3) масштабного руйнування освітньої інфраструктури. У сукупності це означає, що традиційні підходи до планування мережі шкіл на основі інерційних демографічних прогнозів більше не працюють: на зміну їм мають прийти сценарне планування, адаптивне формульне фінансування та гнучкі моделі поєднання очного, змішаного й дистанційного навчання.

Інститут освітньої аналітики зазначає, що зменшення чисельності учнів більш ніж на 15–20 % у громаді створює системні фінансові ризики для утримання шкіл у розрахунку на одного учня.

За оцінками експертів Alinea International, неконтрольована ліквідація шкіл у малих громадах призводить не лише до погіршення освітніх послуг, а й до соціальної деградації територій – відтоку молоді, економічної депресії та втрати соціального капіталу¹¹¹.

Тому питання оптимізації мережі шкіл в Україні не може вирішуватися виключно з фінансової логіки річного горизонту планування. Необхідно поєднувати в більш тривалій перспективі:

- економічну доцільність,
- соціальні наслідки,
- безпекові фактори,
- доступність транспорту,
- цифрову інфраструктуру.

Світовий досвід свідчить, що непродумана локалізація шкіл без підтримки доступу призводить до падіння успішності учнів та зростання відсотка відсіву.

¹¹¹ Restoring Education for Ukraine’s Future. Alinea International. 2024. URL: <https://www.alineainternational.com/restoring-ukraine-education/>.

Демографічні процеси мають бути інтегровані у систему освітнього бюджетування. У країнах ОЕСД рішення про фінансування шкіл ухвалюють з урахуванням:

- прогнозу народжуваності;
- міграційних потоків;
- соціально-економічного стану регіонів;
- територіальної щільності населення.

Наприклад, у Фінляндії школи в регіонах зі скороченням населення отримують додаткові коефіцієнти фінансування, що дозволяє зберегти доступ до освіти навіть при зменшенні кількості учнів.

В Україні аналогічні механізми присутні лише фрагментарно, що ставить багато громад на межу фінансової неспроможності підтримувати власну освітню мережу.

Світовий банк наголошує, що одним з ключових чинників неефективності освітніх систем у країнах, що пережили збройні конфлікти, є ігнорування демографічних прогнозів при бюджетному плануванні.

Водночас необхідно наголосити, що освіта не лише реагує на демографію, але і впливає на неї. Рівень доступності та якості середньої освіти:

- впливає на рішення родин про народжуваність,
- стримує міграційні потоки,
- формує довіру до майбутнього,
- закріплює населення в регіонах.

UNESCO наголошує, що якісна освіта є соціальним «якорем», який уповільнює депопуляцію.

Для України це означає, що фінансування шкіл у депресивних регіонах не повинно розглядатися як витрати – це елемент демографічної політики.

Фінансова стабільність системи загальної середньої освіти безпосередньо визначається загальною макроекономічною ситуацією в державі. У повоєнний період Україна змушена буде функціонувати в умовах обмеженого фіскального простору, високих соціальних витрат, репараційних та боргових навантажень і потреби у масштабній реконструкції зруйнованої економіки.

Світовий банк вказує, що післявоєнна економіка характеризується структурним дисбалансом: зростання бюджетних витрат значно випереджає можливості економіки продукувати доходи. Водночас освіта з економічної точки зору належить до так званих «чутливих секторів», скорочення фінансування яких провокує ефект довгострокового падіння продуктивності.

Фінансова стійкість освіти залежить від таких макроекономічних параметрів:

- динаміка ВВП;
- рівень зайнятості;
- фіскальна спроможність регіонів;
- обсяг зовнішньої підтримки;
- ефективність податкової системи.

В умовах скороченого економічного потенціалу та воєнних втрат питання освіти вступає у пряму конкуренцію з «критичними» витратами (оборона,

соціальний захист, медицина). OECD попереджає, що країни, які в кризові періоди знижують фінансування освіти нижче мінімального рівня відтворення системи, стикаються зі зниженням конкурентоспроможності у горизонті 10–15 років.

Збереження фінансування освіти в Україні на рівні, достатньому для інституційного відновлення, потребує:

- фіскальних пріоритетів;
- міжчасових інвестиційних стратегій;
- власних джерел фінансування;
- ефективного донорського симбіозу.

Війна різко збільшила територіальну нерівність. Одні області опинилися в стадії соціально-економічного виснаження, тоді як інші отримали імпульс через приплив населення та міжнародну допомогу.

Світовий банк у звітах наголошує, що без спеціальних регіональних програм фінансування освіти економічна нерівність швидко трансформується в освітню нерівність.

Регіональні дисбаланси проявляються через:

- різний доступ до бюджету розвитку;
- стан інфраструктури;
- кадровий потенціал;
- цифрову готовність громад.

Інститут освітньої аналітики повідомляє про ситуацію, коли окремі громади можуть інвестувати у STEM-проекти та цифрові технології, тоді як інші не спроможні фінансувати базове утримання школи.

Дослідження Інституту освітньої аналітики показують, що при відсутності горизонтального фінансового вирівнювання громади зі слабкою податковою базою швидко втрачають здатність підтримувати якість середньої освіти.

Економісти розглядають посткризовий розвиток за сценарним принципом. Для освіти України можливі щонайменше три сценарії:

1. Інерційний сценарій.

Фінансування здійснюється за залишковим принципом, інституційні зміни мінімальні, регіональна диференціація поглиблюється, школи скорочуються стихійно.

Наслідки:

- деградація мережі;
- нестача кадрів;
- падіння якості навчання;
- посилення міграції.

2. Модернізаційний сценарій.

Освіта стає стратегічним напрямом відбудови, запроваджуються реформи фінансування, цифрова модернізація здійснюється системно.

Наслідки:

- підвищення якості навчання;
- регіональне вирівнювання;
- інтеграція в Європейський освітній простір.

3. Критичний сценарій.

Освіта втрачає системну підтримку, масова ліквідація малих шкіл, еміграція педагогів, зниження освітнього рівня поколінь.

Світовий банк наголошує, що молоді держави або постконфліктні країни, які належать до третього сценарію, часто втрачають шанси на економічне відновлення.

Неврахування демографічних та економічних чинників породжує такі ризики:

- фінансова неефективність;
- деградація віддалених територій;
- втрата молоді;
- падіння освітньої мобільності;
- соціальна депресія регіонів.

UNESCO попереджає, що системи освіти, які не адаптуються до демографічних змін, неминуче вступають у фазу деградації, навіть за формального збереження фінансування¹¹².

Для забезпечення стійкого розвитку освіти необхідні:

1. демографічно чутливі фінансові формули;
2. регіональне бюджетування;
3. інвестиції в цифровізацію;
4. гарантоване фінансування доступності;
5. підтримка педагогів.

Alinea International наголошує на необхідності розглядати освіту як частину загальної архітектури відновлення держави, а не як окрему галузь¹¹³.

Отже проведене дослідження підтвердило, що демографічні втрати, спричинені повномасштабною війною, є одним із найпотужніших системних ризиків для стійкості та відтворення освітньої системи України. Масове скорочення чисельності дітей шкільного віку, зумовлене міграційними процесами, зростанням смертності та падінням народжуваності, уже сьогодні трансформує попит на освітні послуги та ставить під загрозу існування значної частини закладів загальної середньої освіти, особливо у депресивних і прифронтових регіонах. Міграція дестабілізувала територіальну структуру школи: в одних громадах спостерігається профіцит учнів і перевантаження інфраструктури, в інших – різке скорочення наповнюваності та втрата доцільності утримання освітньої мережі¹¹⁴.

Аналіз довів, що планування розвитку освіти без системного врахування демографічних прогнозів є серйозною помилкою, яка неминуче призводить до неефективного використання коштів, хаотичної оптимізації та може загрожувати втратою керованості системи. Прийняття управлінських рішень на основі

¹¹² SDG 4 – Ukraine Country Profile. *UNESCO Institute for Statistics*. 2024. URL: <https://download.uis.unesco.org/SDG4/SDG4-Profile-Ukraine.pdf>.

¹¹³ Restoring Education for Ukraine's Future. *Alinea International*. 2024. URL: <https://www.alineainternational.com/restoring-ukraine-education/>.

¹¹⁴ Lytvynchuk A. Country Profile on School Network Optimisation – Ukraine. *Institute of Educational Analytics & partners*. 2025. URL: https://iea.gov.ua/wp-content/uploads/2025/05/ukraine_country-profile-on-school-network-optimisation_fin.pdf.

необґрунтованих показників чисельності населення або без урахування просторових міграційних зрушень обумовлює виникнення фінансових «пасток», коли школи зберігаються незалежно від реального попиту або, навпаки, ліквідуються в регіонах, які мають потенціал до економічне відновлення. Особливо загрозливою є ситуація, коли оптимізація мережі шкіл здійснюється без одночасного впровадження соціальних компенсаторів, що призводить до подальшої депопуляції територій, відтоку молодих сімей і соціальної деградації громад.

Разом із тим, як зазначалось, освіта здатна впливати не лише на соціально-економічний розвиток, але й на демографічну стабілізацію. Доступність, якість і безпечність шкільної освіти є факторами, що формують рішення домогосподарств щодо проживання в регіоні, повернення з міграції та народження дітей. У цьому контексті школа виступає не лише освітньою інституцією, а й соціальною інфраструктурою довіри, присутність якої підвищує привабливість території для проживання та інвестицій.

Отже, демографія визначає майбутнє освіти. Водночас освітня система водночас може частково компенсувати втрати людського потенціалу за умови цілеспрямованих державних інвестицій та комплексних програм підтримки педагогів і дітей. Відсутність стратегічних рішень у сфері фінансового та територіального планування може ввести систему освіти в фазу інституційної деградації, що обмежує перспективи відновлення суспільства загалом.

У межах розглянутих сценаріїв розвитку найбільш перспективним для України є модернізаційний сценарій, який поєднує демографічно чутливу бюджетну політику, розвиткове фінансування, цифрову трансформацію закладів освіти та активну державну участь у підтримці територій, що зазнали найбільших втрат.

ВИСНОВКИ

1. Освітня система України продемонструвала високий рівень адаптивності та стійкості, вистоявши перед викликами повномасштабної війни. Це підтверджує її внутрішню життєздатність, подальше збереження цієї стійкості потребує забезпечення переходу від моделі «виживання» до моделі «керованого розвитку», де освітні заклади мають стати повноцінними центрами соціальної стабільності. Необхідне врахування міжнародного досвіду, який підтверджує, що сприяння у отриманні школами та університетами необхідного рівня фінансової та академічної автономії підвищує якість управління і освітні результати. Українські заклади освіти повинні отримати більшу самостійність при розумній централізації, мати можливість розпоряджатися ресурсами для залучення кращих кадрів та модернізації матеріальної бази, що сприятиме здоровій конкуренції в системі освіти.

2. Поточне фінансування освіти характеризується фокусуванням переважно на забезпеченні необхідних умов (виплата заробітної плати, підтримка життєдіяльності мережі), але не забезпечуються достатні умови для успішного розвитку. Левова частка ресурсів поглинається поточними видатками, тоді як капітальні інвестиції та фінансування інновацій залишаються критично низькими, що гальмує модернізацію людського капіталу. Аналіз міжнародного досвіду (Естонія, Фінляндія, Польща) вказує на підвищення ефективності фінансування, якщо воно орієнтоване на результат. Україні необхідно змінювати підхід від утримання мережі закладів освіти до фінансування якості освітніх послуг, використовуючи формульний підхід, з елементами вбудованого регулювання рівності доступу до освіти, врахування специфічних потреб громад тощо.

3. Війна радикально змінила структуру освітніх видатків. Створення безпечного освітнього середовища (будівництво укриттів, захист інфраструктури, підтримка внутрішньо переміщених осіб) стало першочерговою фінансовою умовою, що потребує значних капітальних вкладень. Адже без забезпечення базових безпекових потреб будь-які інші інвестиції в якість освіти згодом втрачають свою ефективність. Це вимагає зміни фінансового механізму освіти і пошуку додаткових коштів, зокрема від міжнародних донорів з одночасним збільшенням ефективності їх використання. Післявоєнна відбудова освіти повинна базуватися на принципі «build back better» з урахуванням нових технологій і отриманого досвіду воєнного періоду.

4. Аналіз розподілу освітньої субвенції впродовж 2022–2025 років дозволяє констатувати, що децентралізація суттєво трансформувала систему фінансування, однак лишається низка проблем структурних диспропорцій. Зокрема ключовим викликом залишається нерівномірність фінансового навантаження на місцеві бюджети: у той час як спроможні територіальні громади здатні дофінансовувати надбавки вчителям, менш заможні громади (особливо у сільській місцевості) стають заручниками високої вартості утримання малокомплектних шкіл. Це питання потребує політичних рішень із комплексним

урахуванням перспектив соціально-економічного розвитку територій. Аналіз підтвердив, що фактична наповнюваність класів часто є нижчою за розрахункову, це створює дефіцит коштів субвенції та вимагає від громад покривати різницю з власних доходів, обмежуючи ресурси на розвиток матеріальної бази. Таким чином, діюча формула розподілу субвенції потребує подальшого вдосконалення в частині врахування специфіки громад, наприклад, гірських територій, громад, що постраждали від воєнних дій тощо, з метою забезпечення рівного доступу до якісної освіти незалежно від місця проживання учня.

5. Новий фінансовий механізм освіти повинен містити вбудовані інструменти вирівнювання. Державна політика має бути спрямована на вирівнювання ресурсів, зокрема через коригувальні коефіцієнти в освітній субвенції та розвитку мережі опорних шкіл, враховувати специфічні потреби громад у відновленні та інклюзії, забезпечення рівних стартових можливостей для всіх дітей незалежно від місця проживання. Це також стосується подолання розриву між містом і селом, забезпечення доступу до освіти для дітей, які постраждали від війни. Фінансовий механізм має враховувати контекст євроінтеграції та програми Ukraine Facility, відповідати стандартам ЄС. Це включає прозорість, підзвітність, створення умов для залучення приватних інвестицій і міжнародних грантів для відновлення освітньої інфраструктури та підтримки талановитої молоді.

6. В роботі застосовано метод оболонки даних (DEA), що дало змогу в рамках аналізу вийти за межі традиційного фінансового аудиту та кількісно оцінити технічну ефективність трансформації бюджетних ресурсів в інтелектуальний капітал, вибравши як вихідний освітній результат результати національного мультипредметного тесту (НМТ). Моделювання виявило наявний розрив між регіонами-лідерами та регіонами з надлишковим ресурсоспоживанням. Зроблено висновок, що високий рівень видатків на одного учня не завжди автоматично гарантує високу якість знань. DEA методом ідентифіковано низку регіонів, які досягають високих освітніх результатів при меншому фінансуванні (ефективні межі), а також регіонів з відносно «неефективним» використанням субвенції, які мають ще відчутні резерви для оптимізації мережі (до 20 % у окремих випадках). Це показує, що існують можливості вдосконалення фінансового механізму в рамках переходу від моделі «фінансування закладу» до моделі «фінансування результату», де управлінські рішення базувались би на показниках віддачі від інвестованих коштів.

7. Прогнозування контингенту здобувачів освіти до 2030 року вказує на неминучість подальшого демографічного зменшення масштабу системи загальної середньої освіти. Основними чинниками, що визначатимуть ландшафт освіти в наступному десятилітті, є не лише природне скорочення населення, а й значний вплив міграційних процесів, спричинених війною. Висновок за цим напрямом підкреслює критичну потребу у гнучкому плануванні шкільної мережі: у західних регіонах, де концентруються ВПО, спостерігатиметься надмірне навантаження на інфраструктуру, тоді як у прифронтових та сільських районах відбуватиметься зменшення контингенту. Прогнозоване зменшення

кількості першокласників вимагає від управлінців вже зараз розпочати підготовку до «демографічної ями», яка могла б включати перепрофілювання частини закладів освіти та впровадження нових моделей дистанційного навчання для забезпечення освітніх потреб у депопуляційних зонах. Врахування демографічних чинників та міграційних викликів необхідне і в контексті вдосконалення фінансового механізму, він має стати більш гнучким до демографічних змін, зумовлених масштабною міграцією населення та зміною чисельності учнів у різних регіонах. Фінансування повинно «йти за здобувачем», але з обов'язковим урахуванням необхідності збереження освітньої мережі в деокупованих та прикордонних територіях для стимулювання процесів повернення населення.

8. Розроблено підходи до прогнозування контингенту педпрацівників ЗСО до 2030 року. Результати прогнозування кадрового забезпечення свідчать про наростання ризику «педагогічного дефіциту» на тлі старіння викладацького складу та низької престижності професії серед молоді. Незважаючи на загальне скорочення кількості учнів, потреба у вчителів залишатиметься високою через необхідність забезпечення індивідуальних освітніх траєкторій та впровадження реформи НУШ. Аналіз показує, що без радикальної зміни системи оплати праці, зокрема в межах переходу на нову рейтингову систему, анонсовану на 2026 рік, та підвищення соціальних гарантій, система освіти зіткнеться з кризою якості викладання. Важливим в цих трансформаціях є не лише кількісне збереження штату, а й здійснення якісної зміни компетенцій вчителів. Це, зокрема, потребує забезпечення синхронізації державного замовлення у педагогічних університетах з реальними потребами ринку праці та демографічними прогнозами.

9. Людський капітал є головним ресурсом повоєнного відновлення України. Якісна середня освіта закладає когнітивний фундамент, а модернізована вища освіта та наука мають стати рушіями технологічного оновлення. Фінансові рішення в освіті мають бути синхронізовані з економічними пріоритетами держави, зокрема з потребами оборонно-промислового комплексу. На сьогодні рівень витрат на наукові дослідження в Україні (0,33 % ВВП) є критично низьким порівняно з країнами-сусідами. Для подолання статусу «сировинного придатка» необхідно збільшити інвестиції в R&D до 1,5–2 % ВВП у середньостроковій перспективі, стимулюючи розвиток сектору подвійних технологій та інновацій. Формування людського капіталу для сектору подвійних технологій та розвиток R&D в українських університетах є важливою умовою не лише для економічного зростання, а й для національної безпеки.

10. Стратегічний перехід до результативного управління має передбачати забезпечення не тільки «необхідних» а й «достатніх» умов освітнього фінансування. Це неможливе без впровадження методів фінансового моделювання та цифрових систем, зокрема АІКОМ, для прийняття рішень на основі даних. Це дозволить трансформувати фінансове управління з процесу розподілу дефіцитних фінансових ресурсів на інструмент реалізації стратегічних пріоритетів України в європейському просторі. Впровадження інформаційно-

аналітичних систем таких як АІКОМ та сучасних методів фінансового моделювання є критичним для прозорого і ефективного розподілу ресурсів. Це дасть змогу здійснювати прогнозування потреб освітньої мережі, оцінювати ефективність витрат та оперативно реагувати на демографічні зміни, спричинені війною та міграцією, здійснювати формування нового механізму освітнього фінансування на основі доказових даних.

ДОДАТКИ

Додаток А

Додаток А1 – Використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у 2024 р.

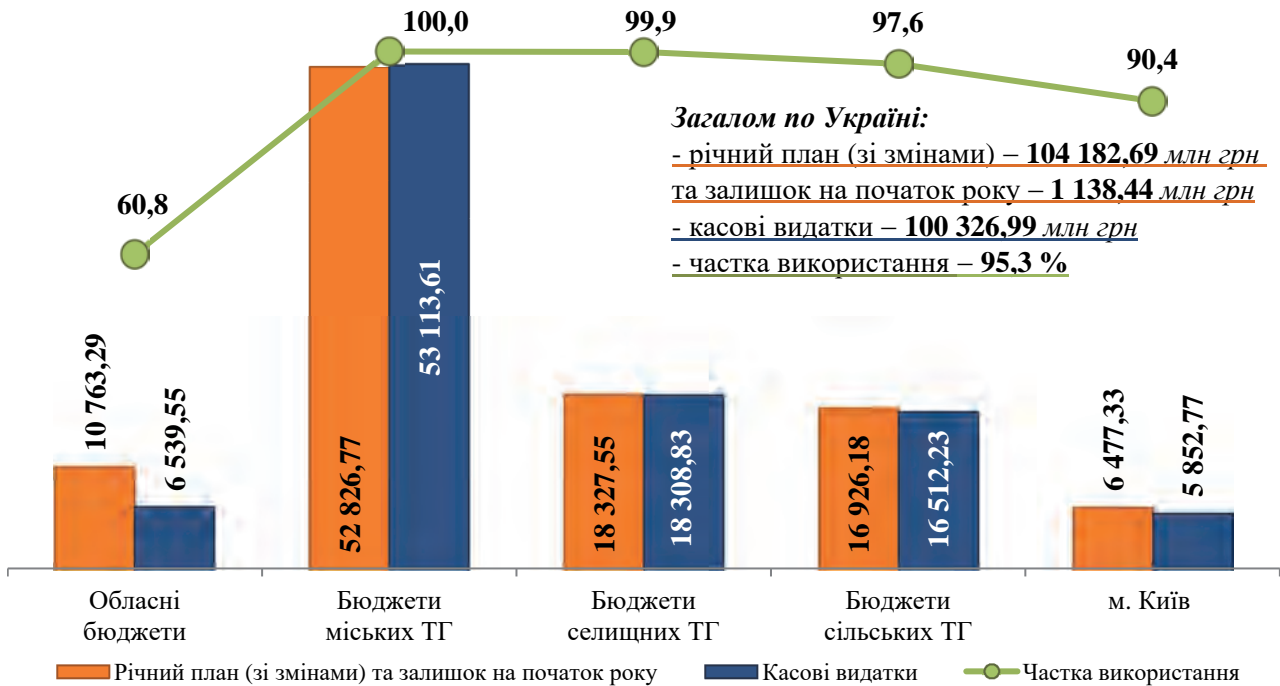

Рис. А1.1 Зведені дані: використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників за рівнями бюджетів, млн грн, %

Побудовано авторами.

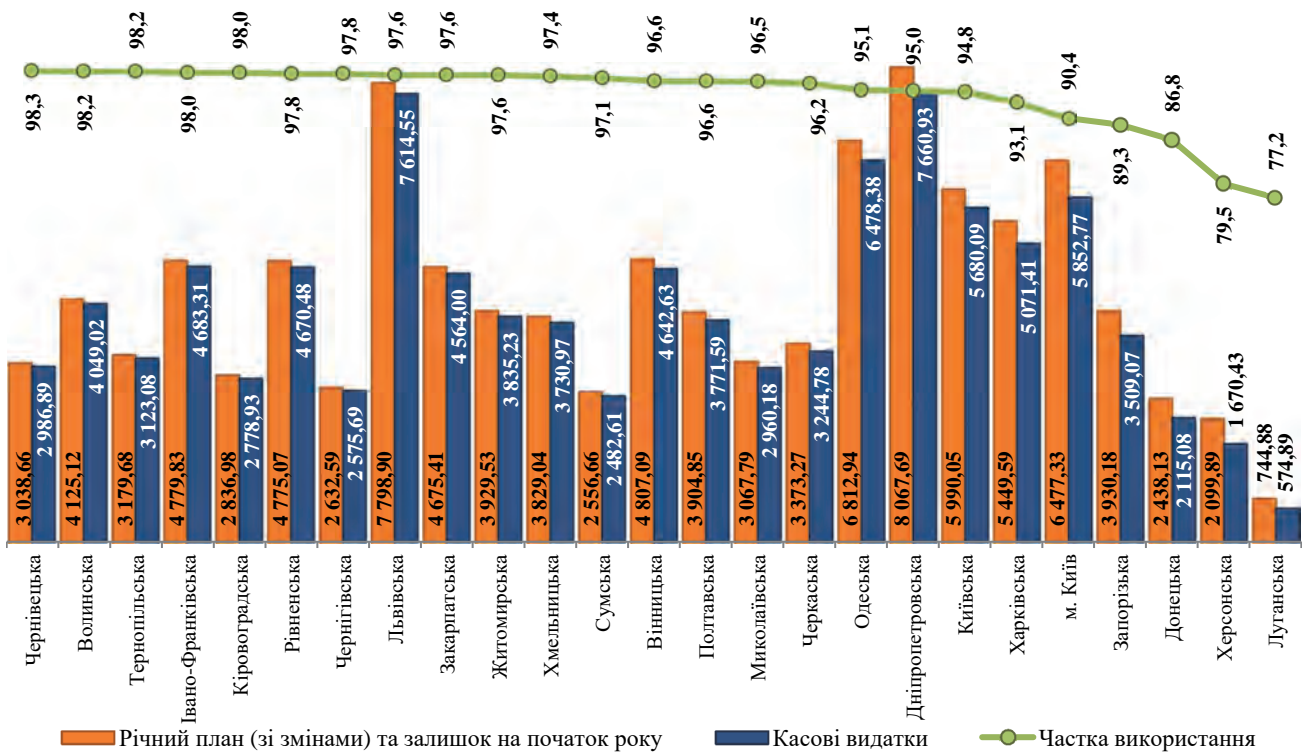

Рис. А1.2. Зведені дані: використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у розрізі регіонів, млн грн, %

Побудовано авторами.

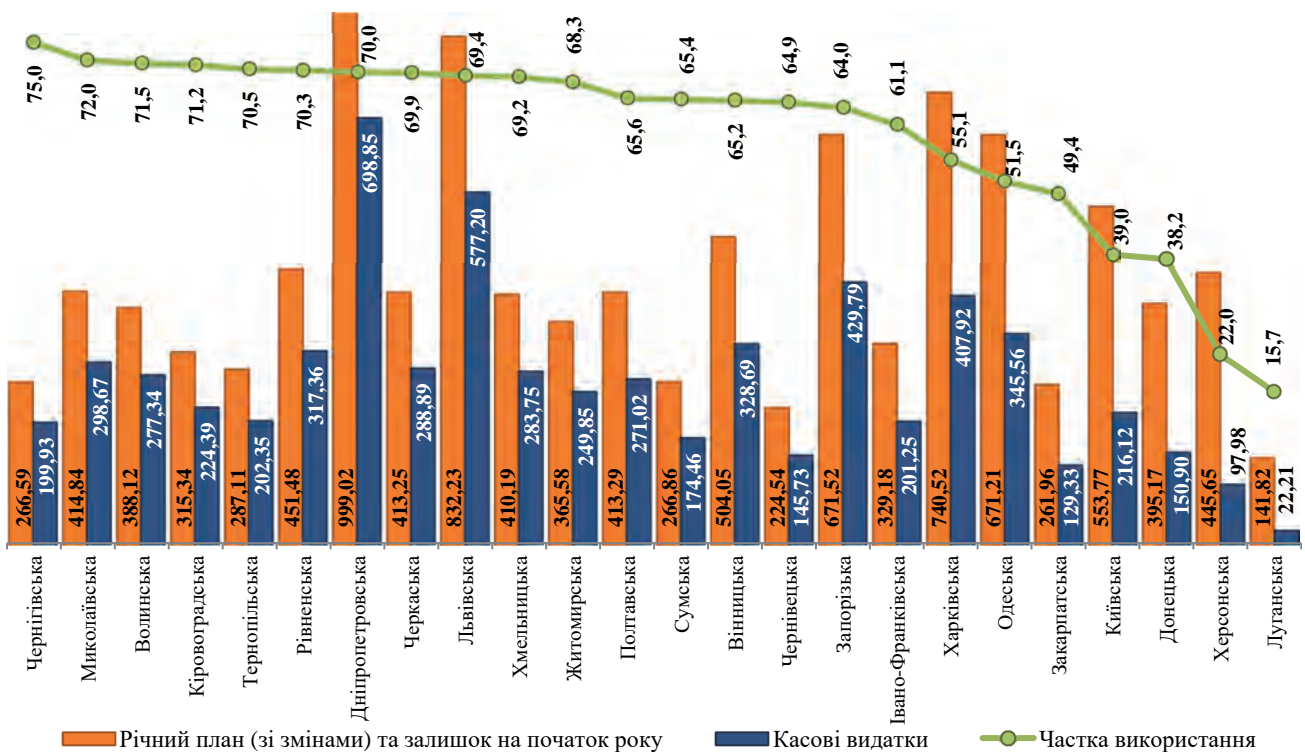

Рис. А1.3. **Обласні бюджети: використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у розрізі регіонів, млн грн, %**

Побудовано авторами.

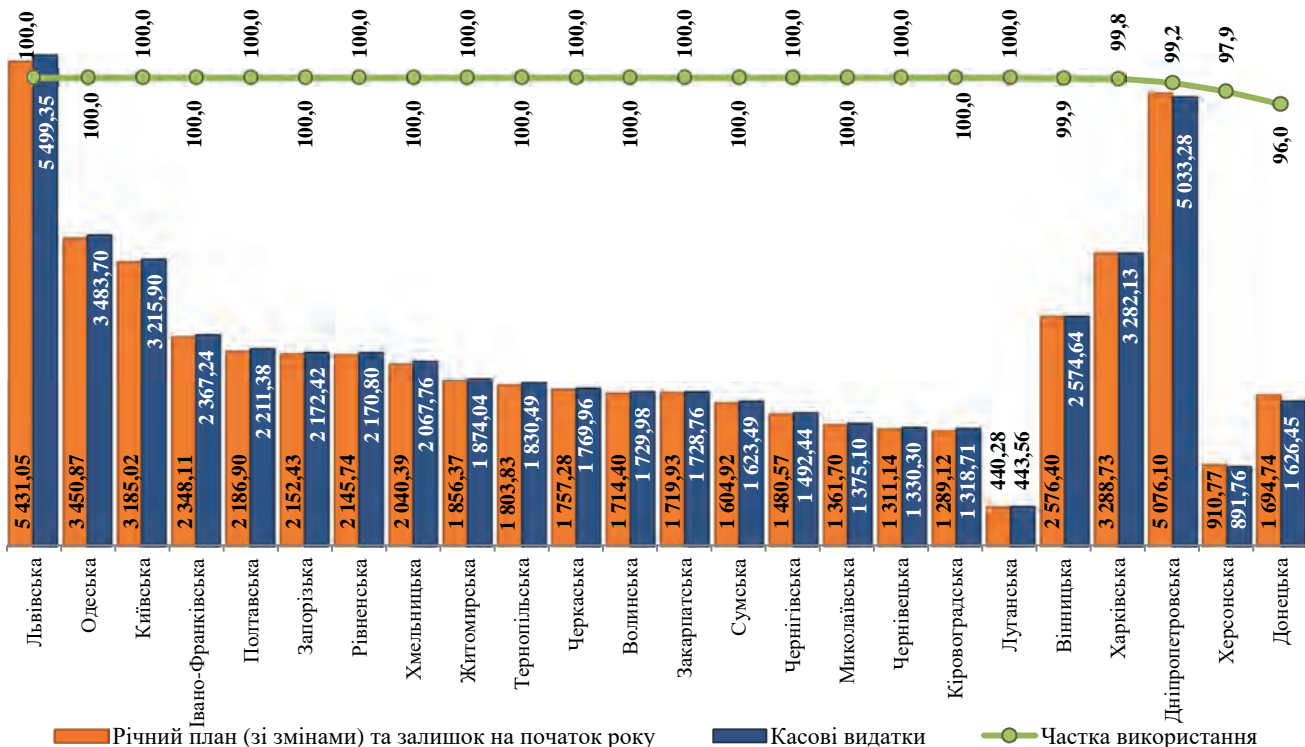

Рис. А1.4. **Бюджети міських ТГ: використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у розрізі регіонів, млн грн, %**

Побудовано авторами.

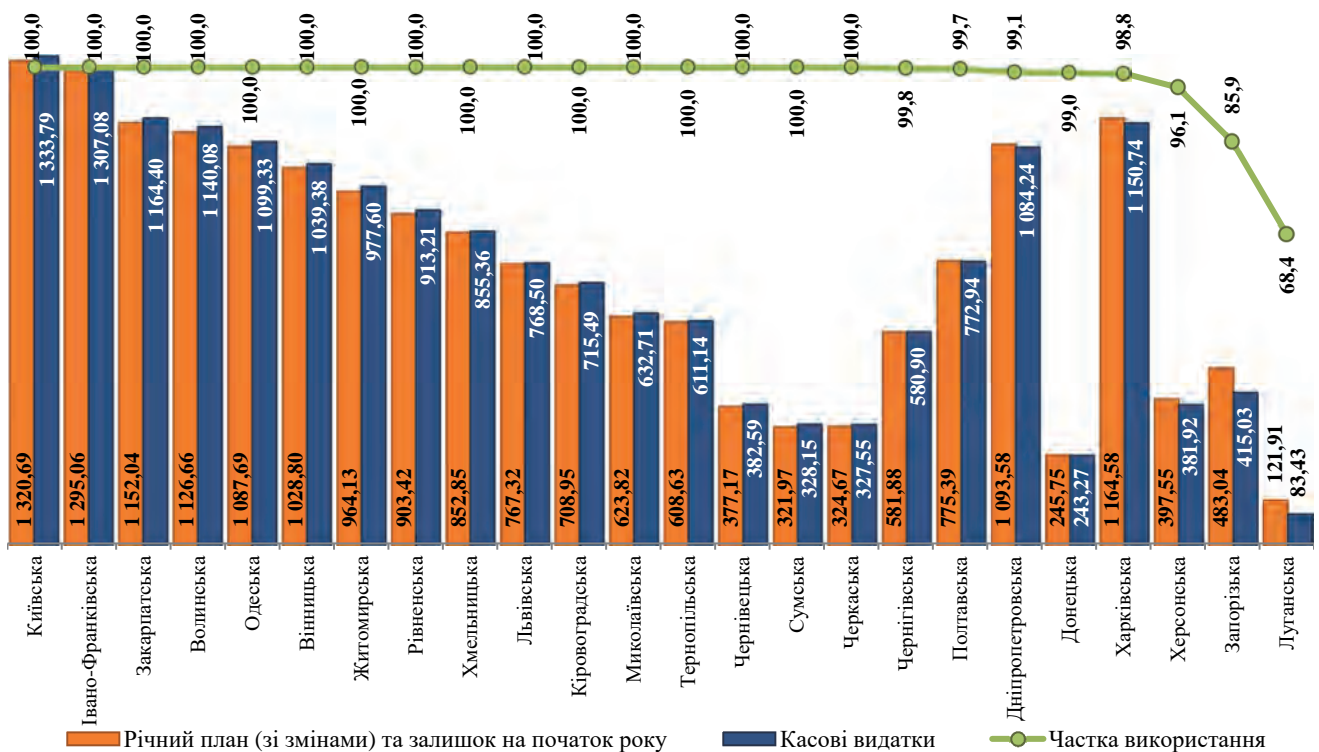

Рис. А1.5. **Бюджети селищних ТГ: використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у розрізі регіонів, млн грн, %**

Побудовано авторами.

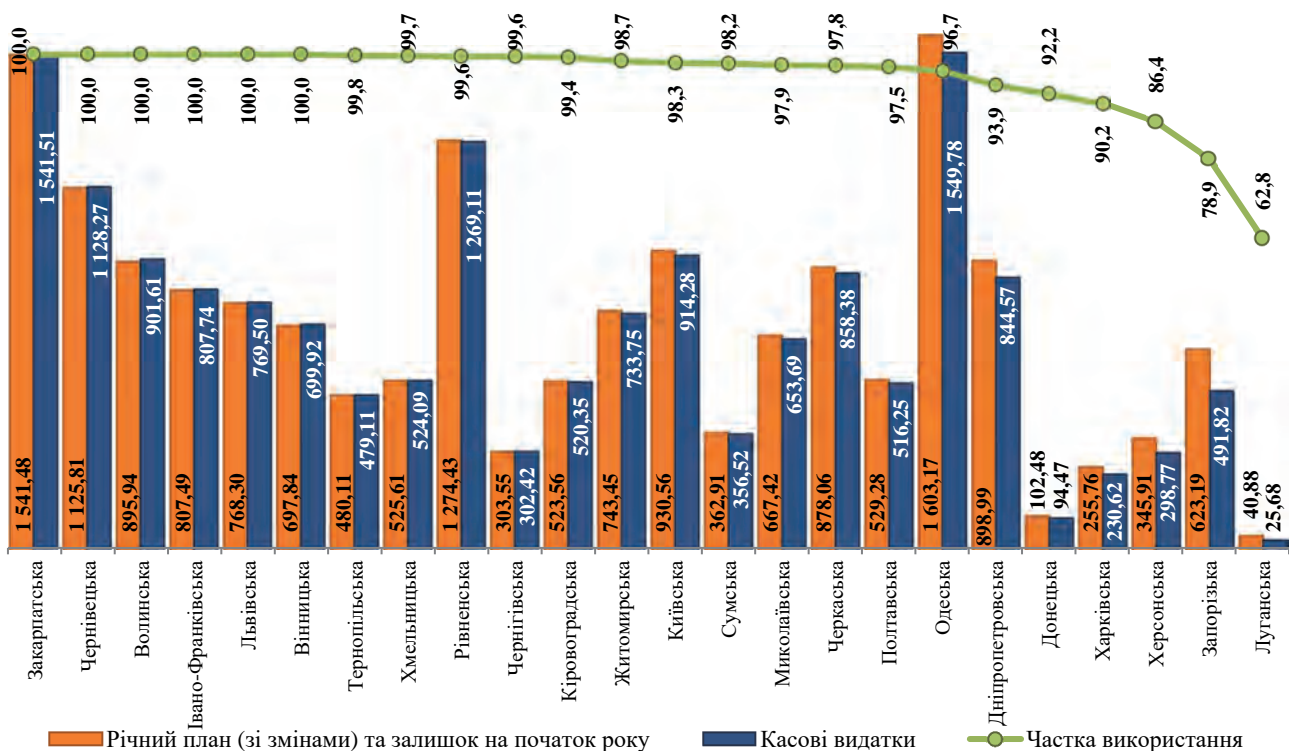

Рис. А1.6. **Бюджети сільських ТГ: використання коштів освітньої субвенції на оплату праці педагогічних працівників у розрізі регіонів, млн грн, %**

Побудовано авторами.

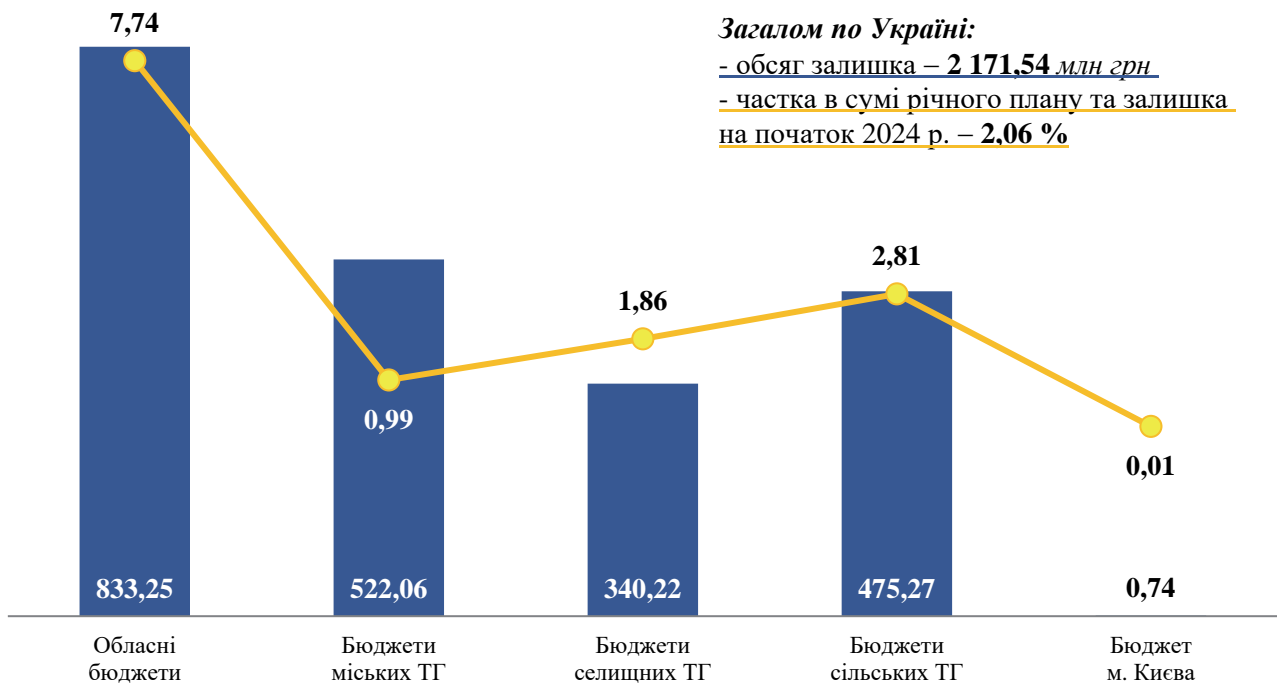

Рис. А1.7. **Зведені дані:** обсяг залишка коштів освітньої субвенції на 01.01.2025 та частка цього залишка в сумі річного плану й залишка на початок 2024 р. за рівнями бюджетів, млн грн, %

Побудовано авторами.

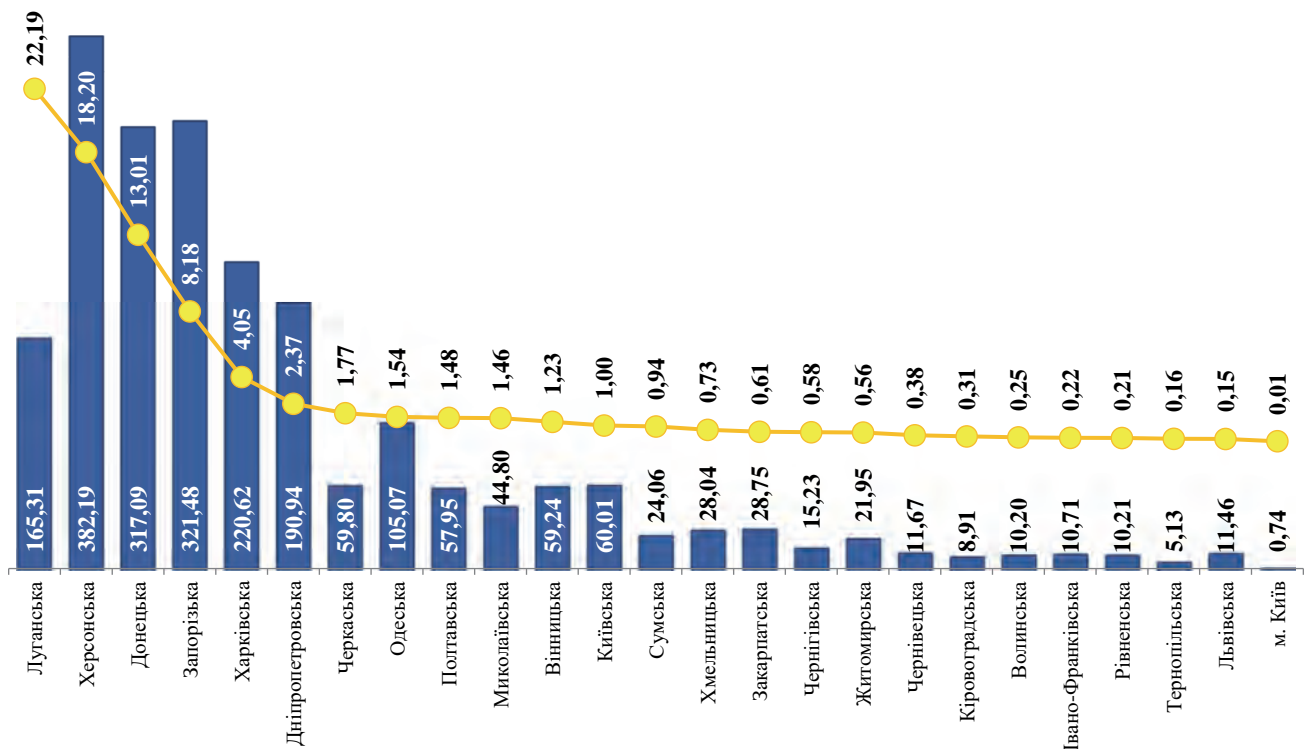

Рис. А1.8. **Зведені дані:** обсяг залишка коштів освітньої субвенції на 01.01.2025 та частка цього залишка в сумі річного плану й залишка на початок 2024 р. у розрізі регіонів, млн грн, %

Побудовано авторами.

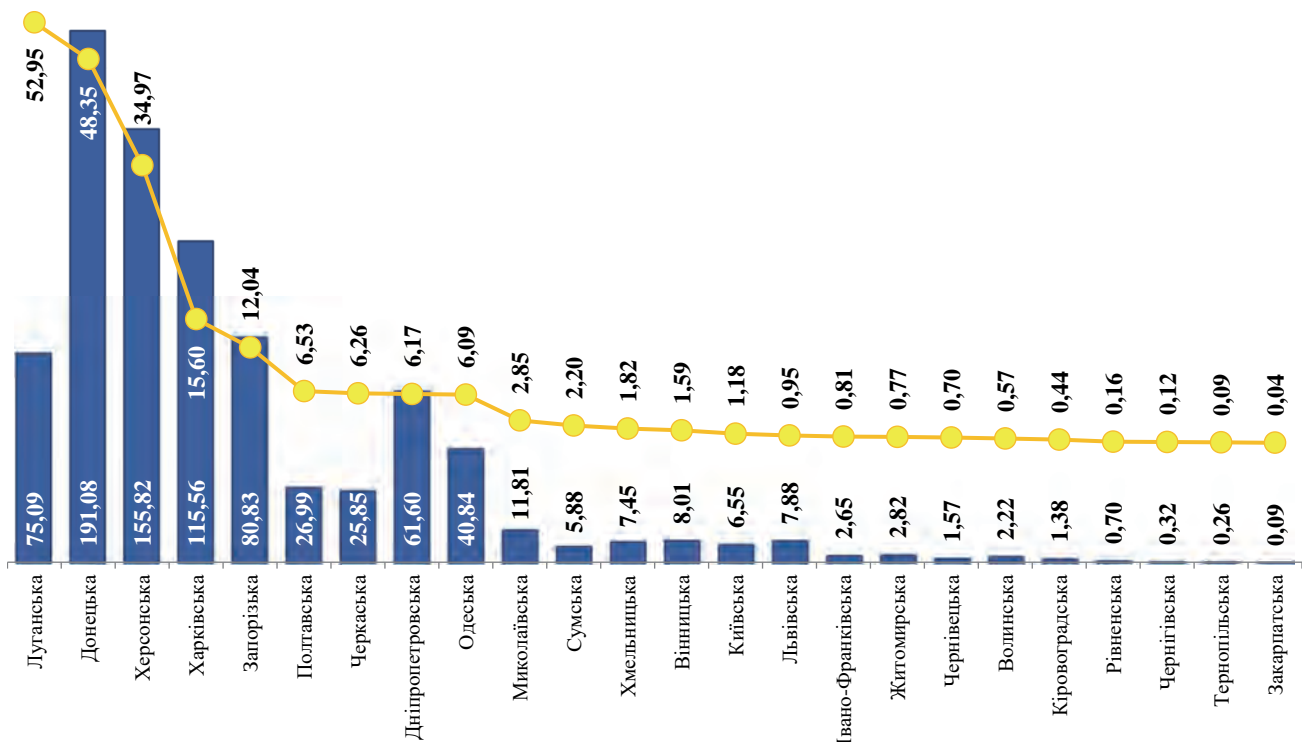

Рис. А1.9. *Обласні бюджети: обсяг залишка коштів освітньої субвенції на 01.01.2025 та частка цього залишка в сумі річного плану й залишка на початок 2024 р. у розрізі регіонів, млн грн, %*

Побудовано авторами.

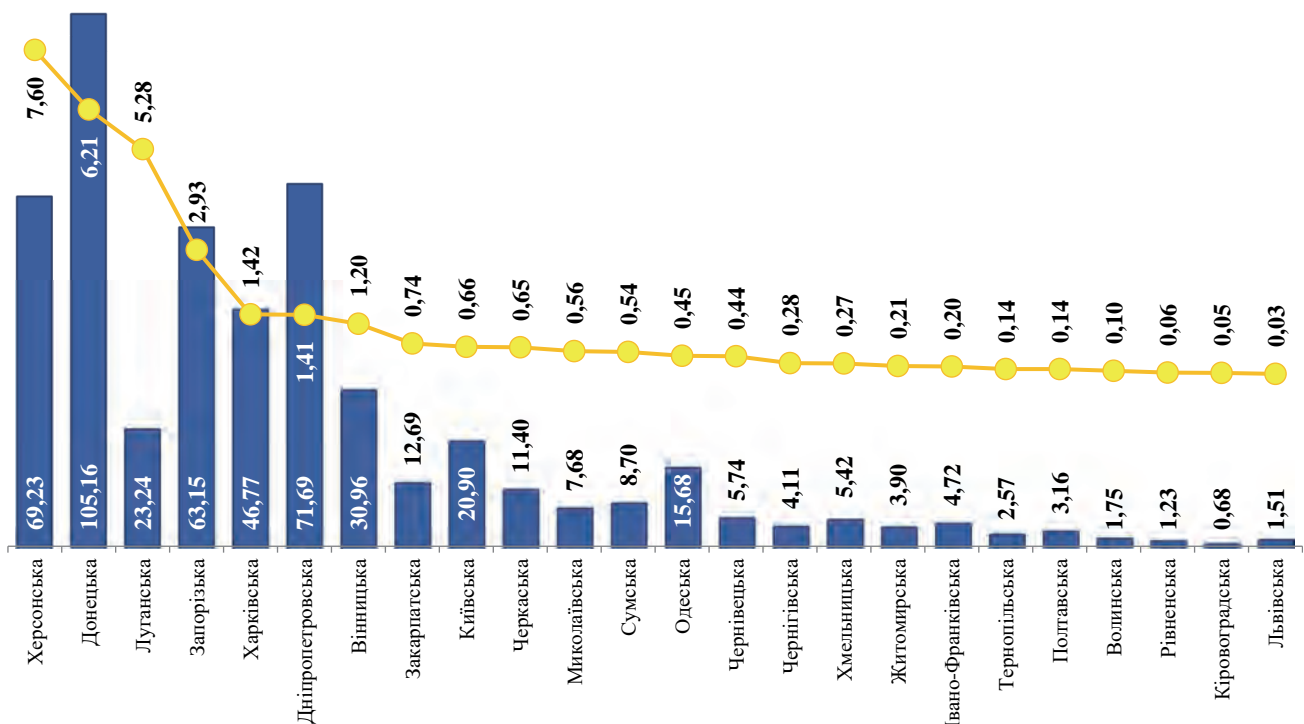

Рис. А1.10. *Бюджети міських ТГ: обсяг залишка коштів освітньої субвенції на 01.01.2025 та частка цього залишка в сумі річного плану й залишка на початок 2024 р. у розрізі регіонів, млн грн, %*

Побудовано авторами.

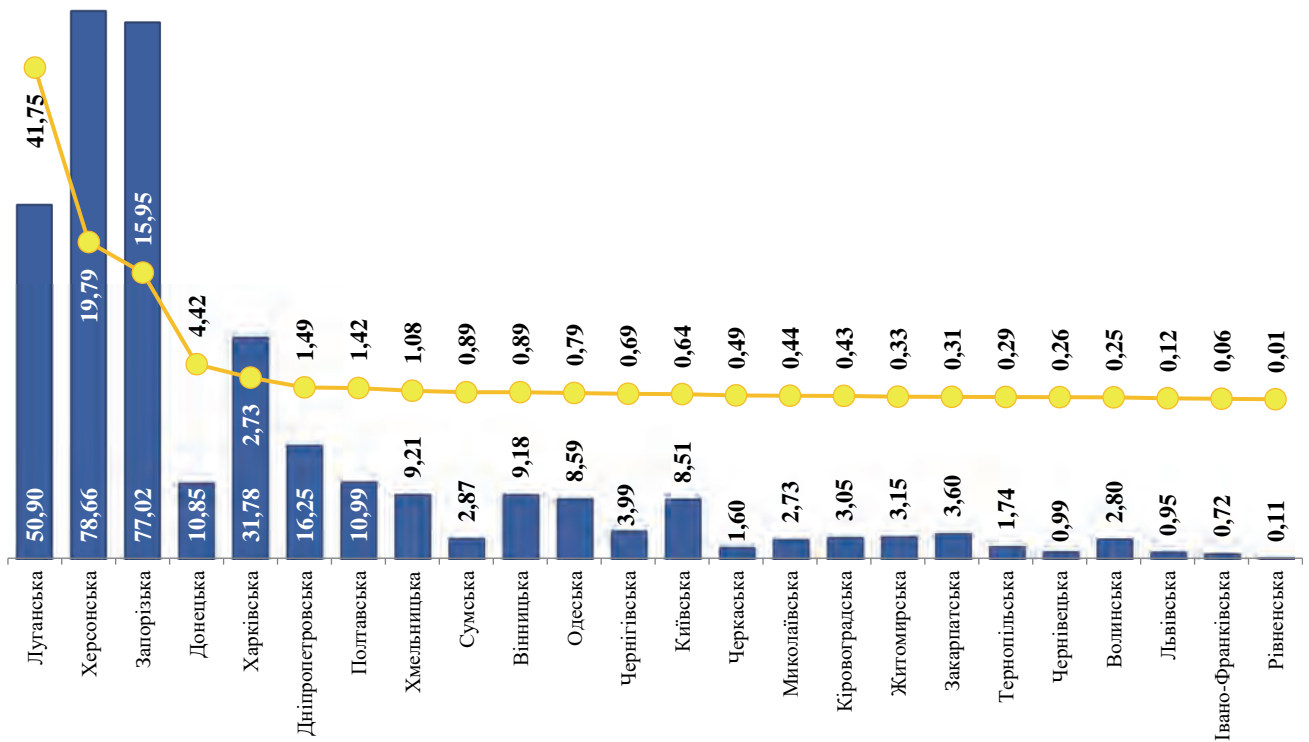

Рис. А1.11. *Бюджети селищних ТГ: обсяг залишка коштів освітньої субвенції на 01.01.2025 та частка цього залишка в сумі річного плану й залишка на початок 2024 р. у розрізі регіонів, млн грн, %*

Побудовано авторами.

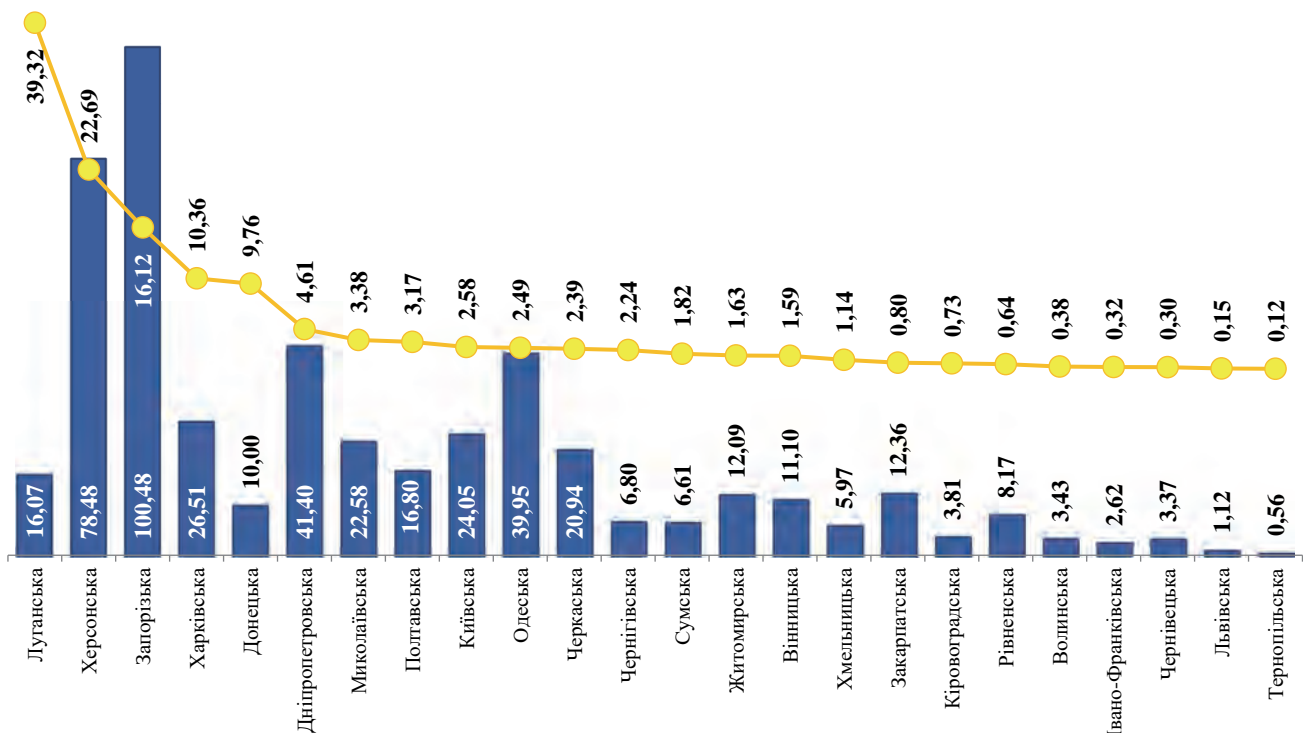

Рис. А1.12. *Бюджети сільських ТГ: обсяг залишка коштів освітньої субвенції на 01.01.2025 та частка цього залишка в сумі річного плану й залишка на початок 2024 р. у розрізі регіонів, млн грн, %*

Побудовано авторами.

Додаток А2 – Узагальнені показники для аналізу використання коштів освітньої субвенції у 2024 р.:
середня кількість ставок, структура фонду оплати праці

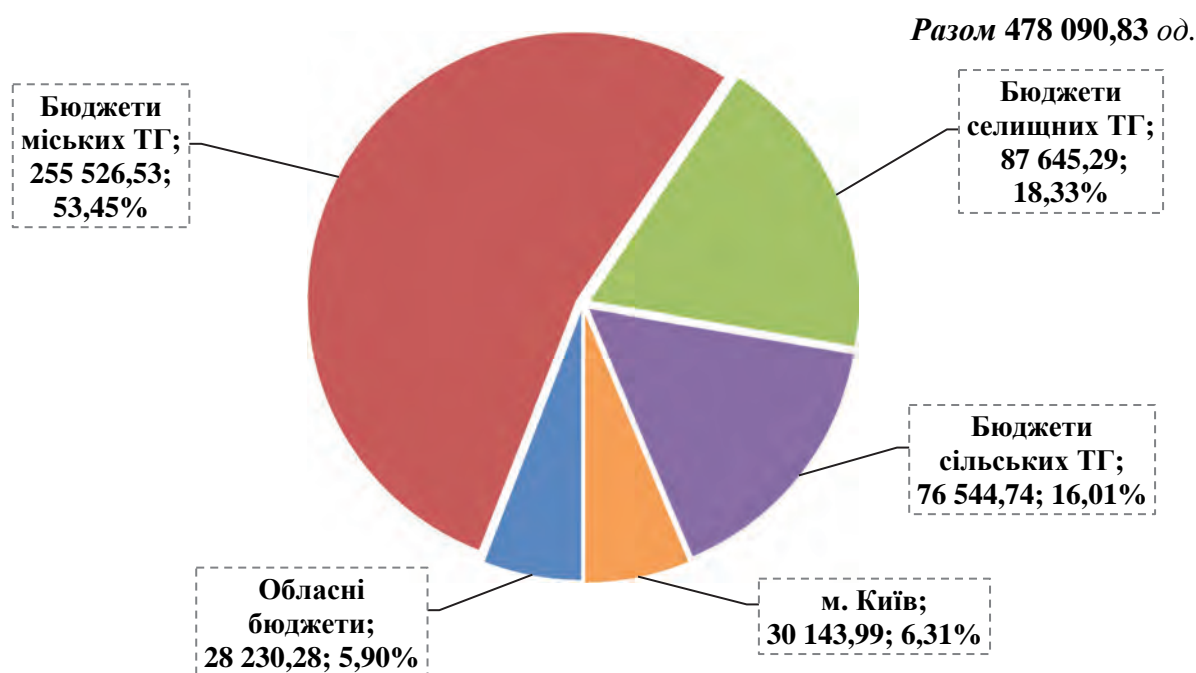

Рис. А2.1. Зведені дані: середня кількість ставок педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, од., %

Побудовано авторами.

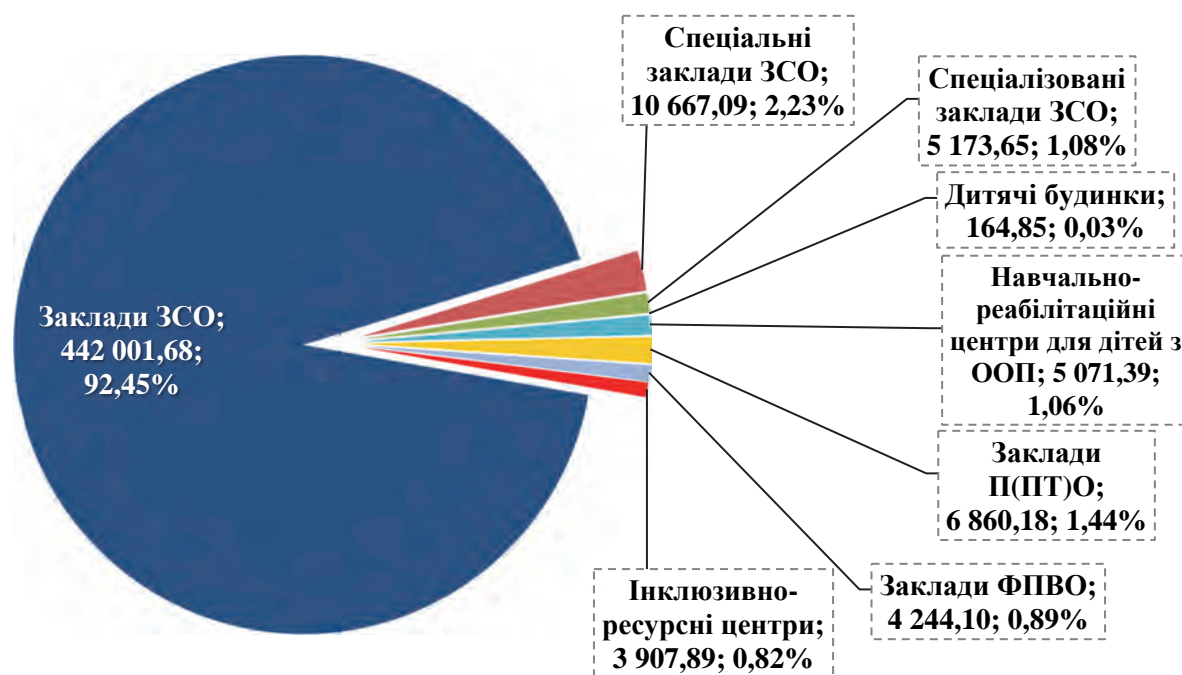

Рис. А2.2. Зведені дані: середня кількість ставок педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів, од., %

Побудовано авторами.

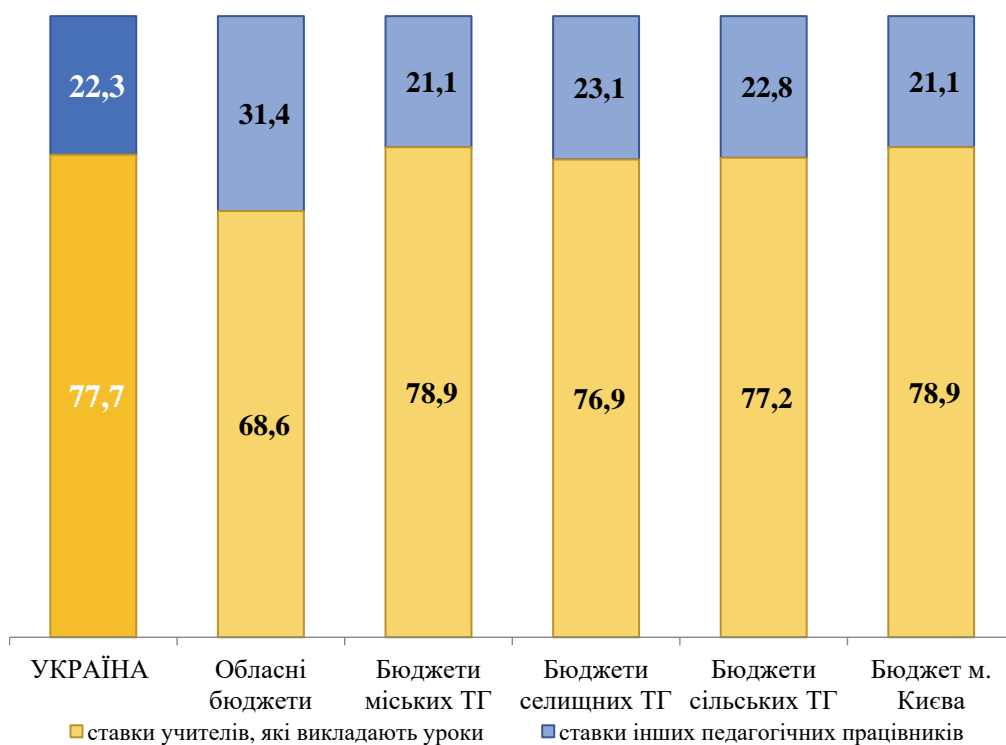

Рис. А2.3. **Зведені дані: розподіл ставок педагогічних працівників, що фінансуються за рахунок коштів освітньої субвенції, на ставки учителів, які викладають уроки, та інших педпрацівників за рівнями бюджетів, %**

Побудовано авторами.

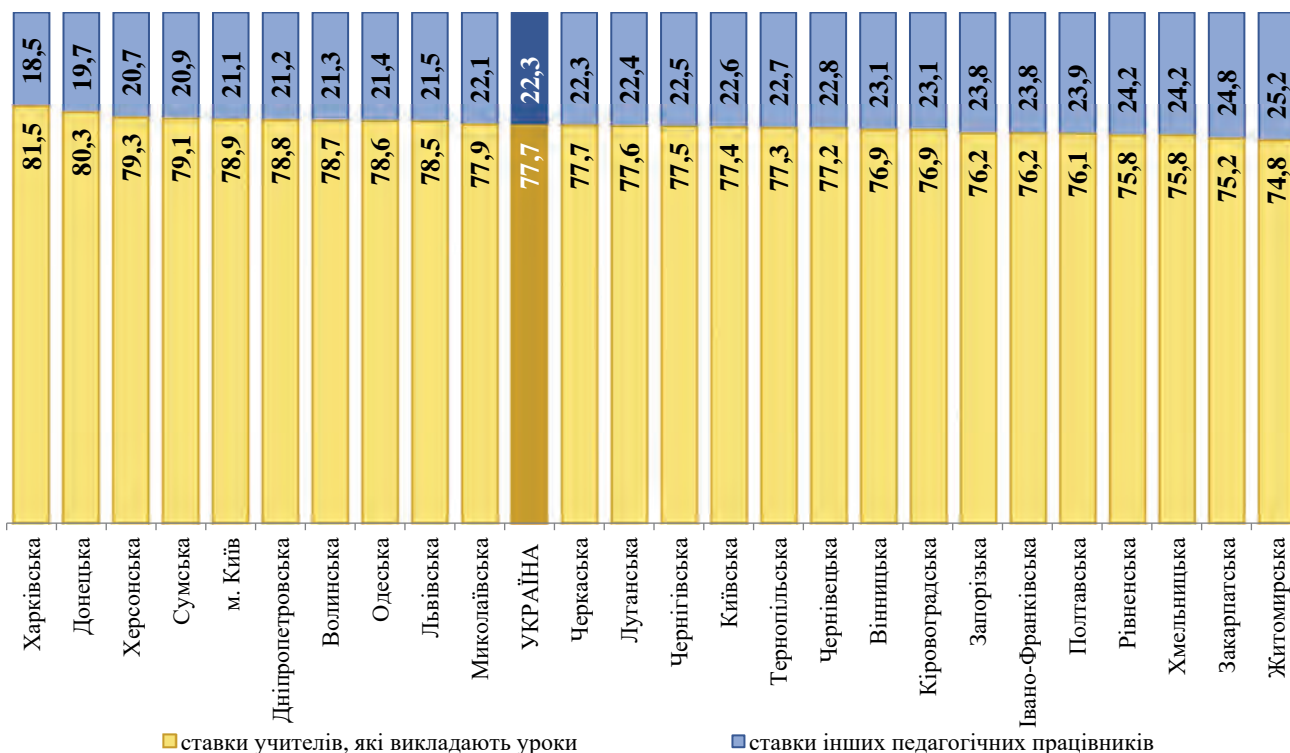

Рис. А2.4. **Зведені дані: розподіл ставок педагогічних працівників, що фінансуються за рахунок коштів освітньої субвенції, на ставки учителів, які викладають уроки, та інших педпрацівників у розрізі регіонів, %**

Побудовано авторами.

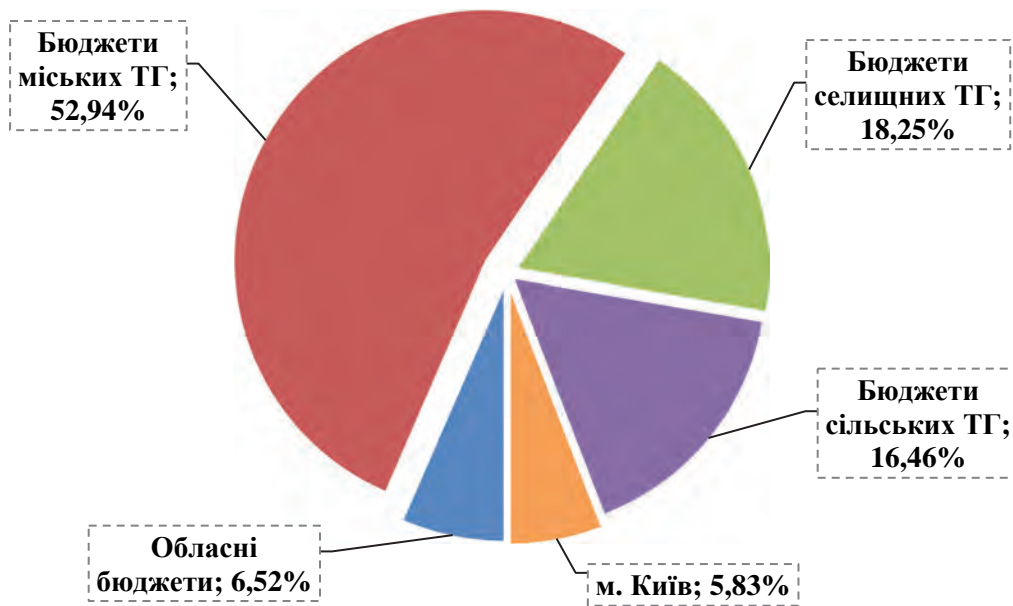

Рис. А2.5. Зведені дані: структура фонду оплати праці (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, %

Побудовано авторами.

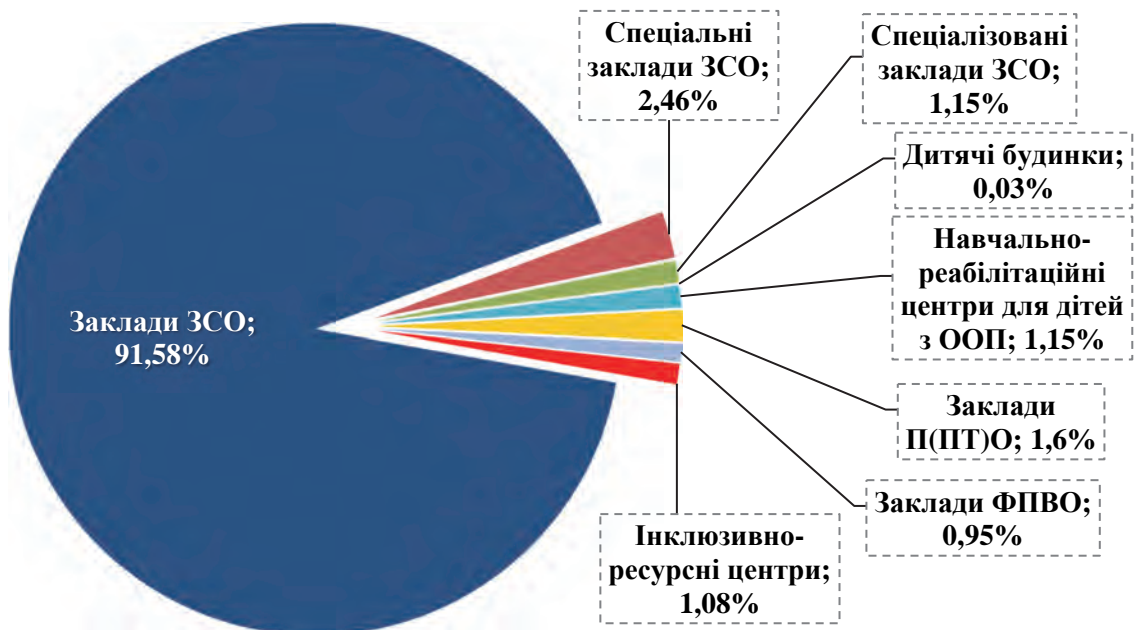

Рис. А2.6. Зведені дані: структура фонду оплати праці (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів освіти, %

Побудовано авторами.

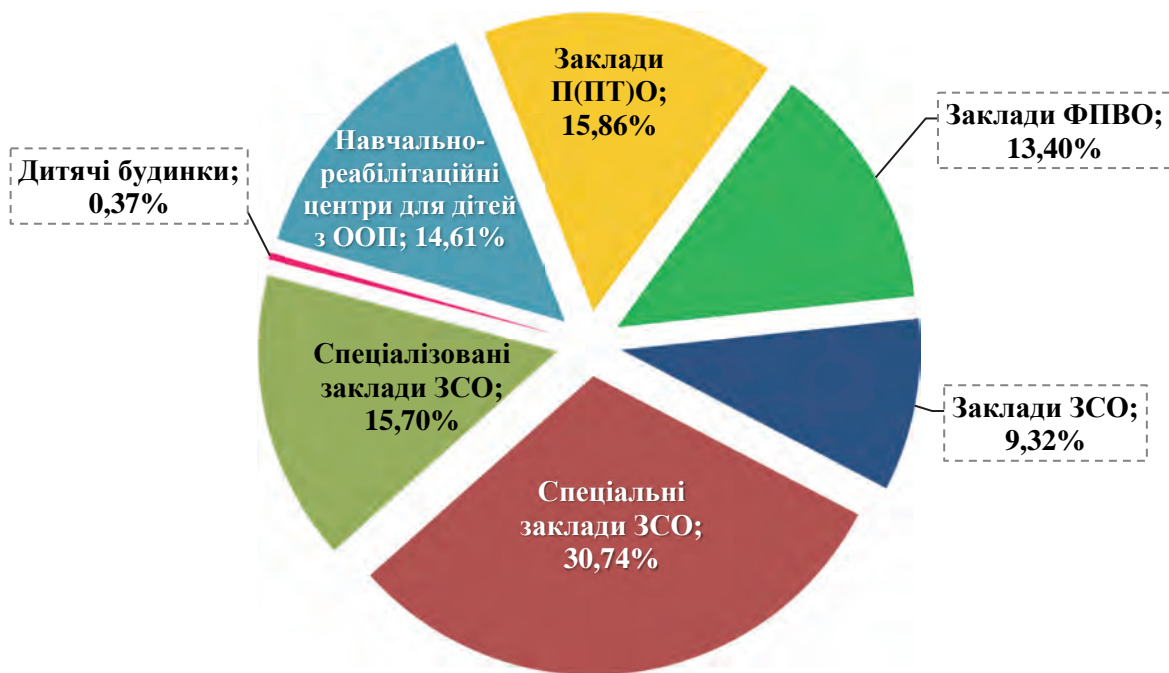

Рис. А2.7. *Обласні бюджети: структура фонду оплати праці (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів освіти, %*

Побудовано авторами.

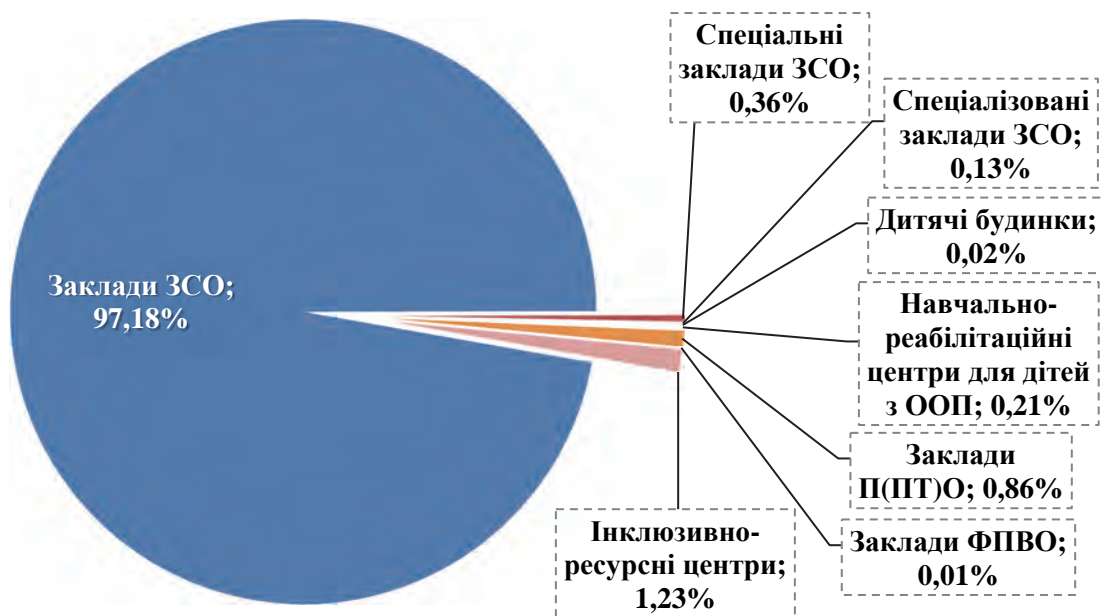

Рис. А2.8. *Бюджети міських ТГ: структура фонду оплати праці (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів освіти, %*

Побудовано авторами.

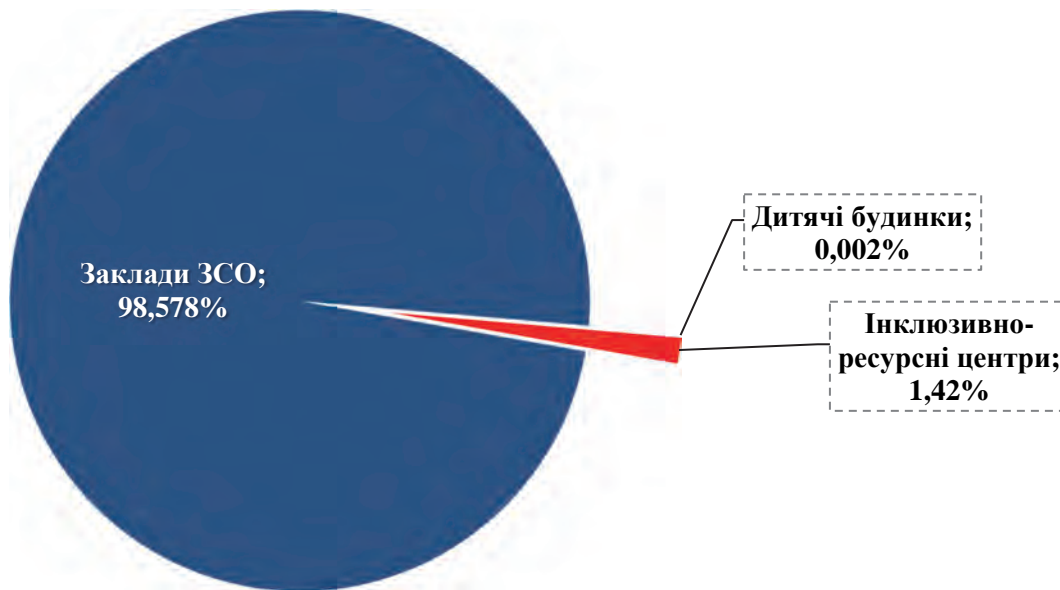

Рис. А2.9. *Бюджети селищних ТГ*: структура фонду оплати праці (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів освіти, %

Побудовано авторами.

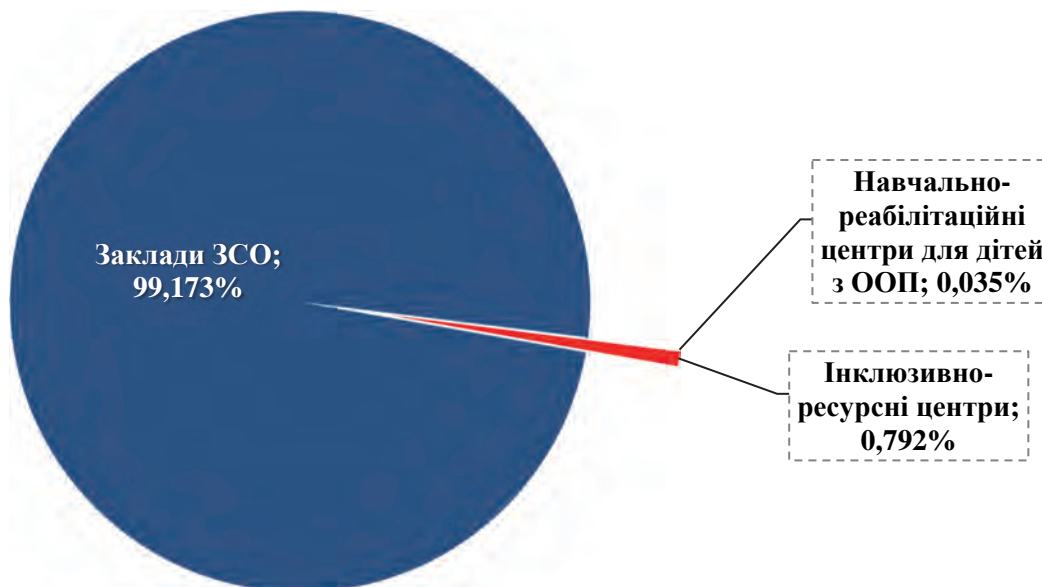

Рис. А2.10. *Бюджети сільських ТГ*: структура фонду оплати праці (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів освіти, %

Побудовано авторами.

Середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів освіти

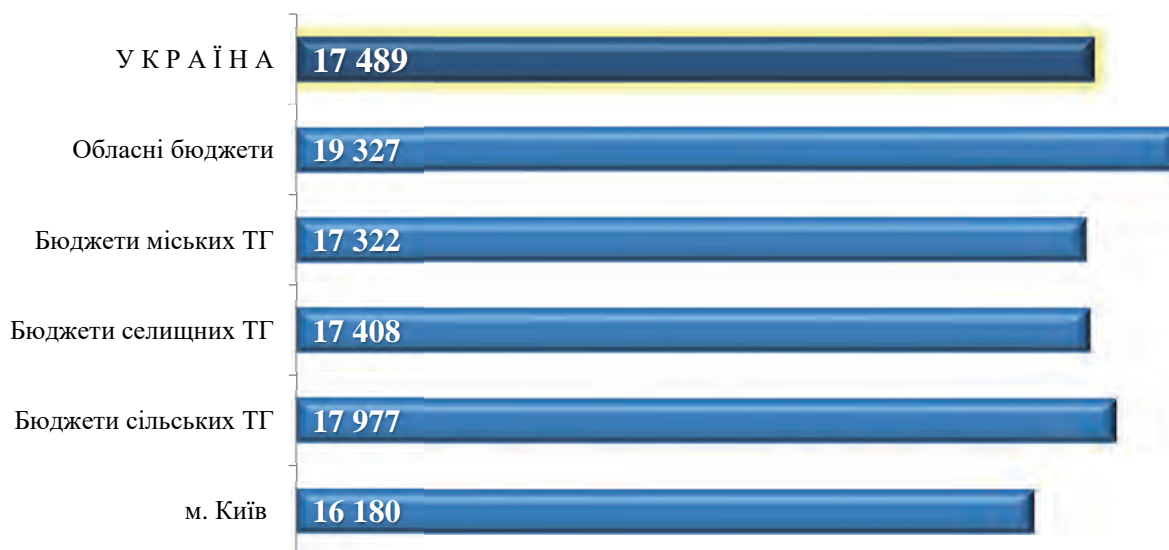

Рис. А3.1. Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн

Побудовано авторами.

Рис. А3.2. Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів освіти, грн

Побудовано авторами.

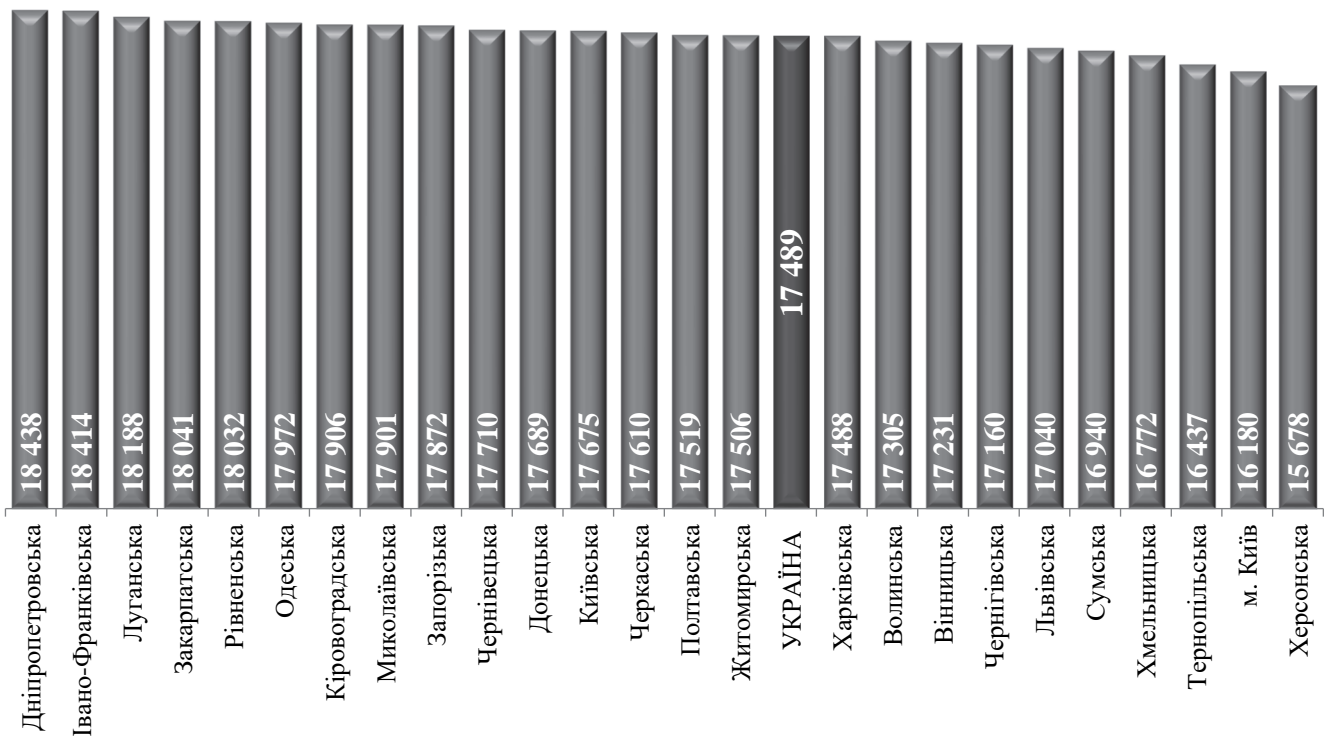

Рис. А3.3. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

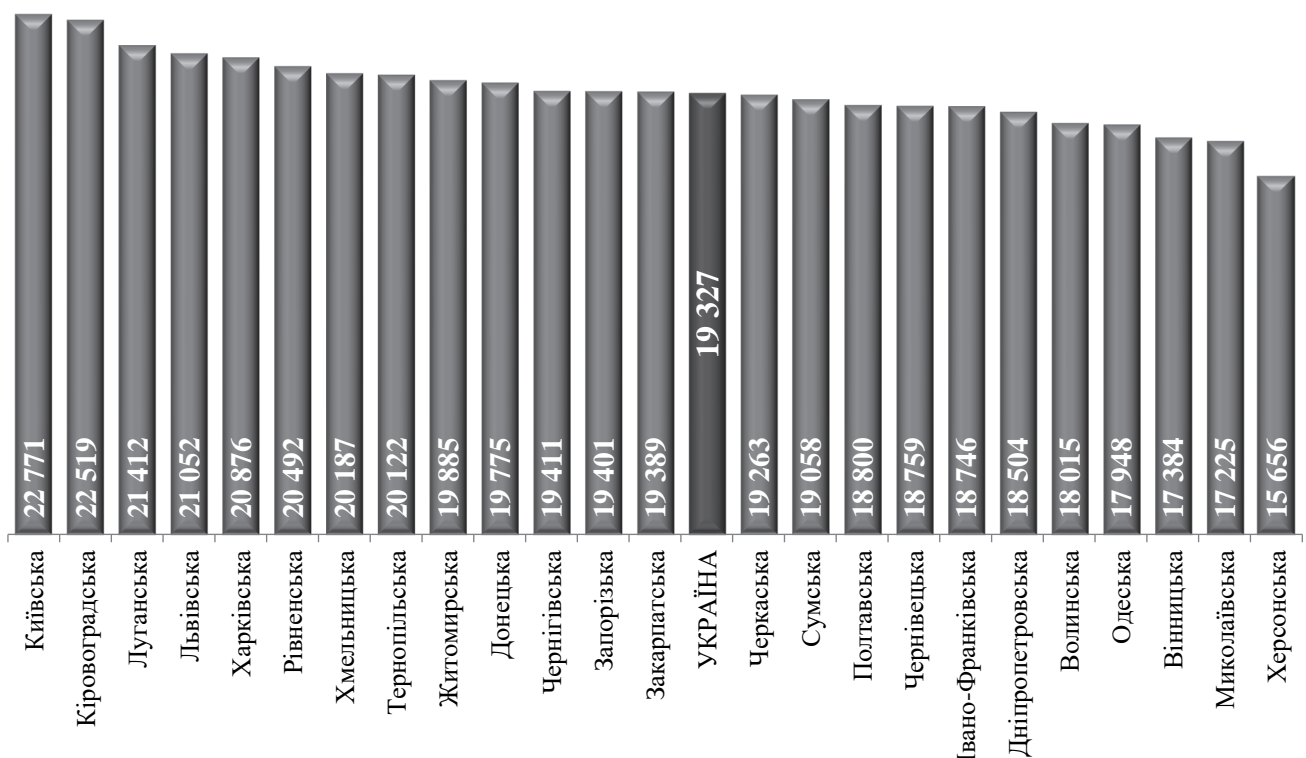

Рис. А3.4. *Обласні бюджети: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

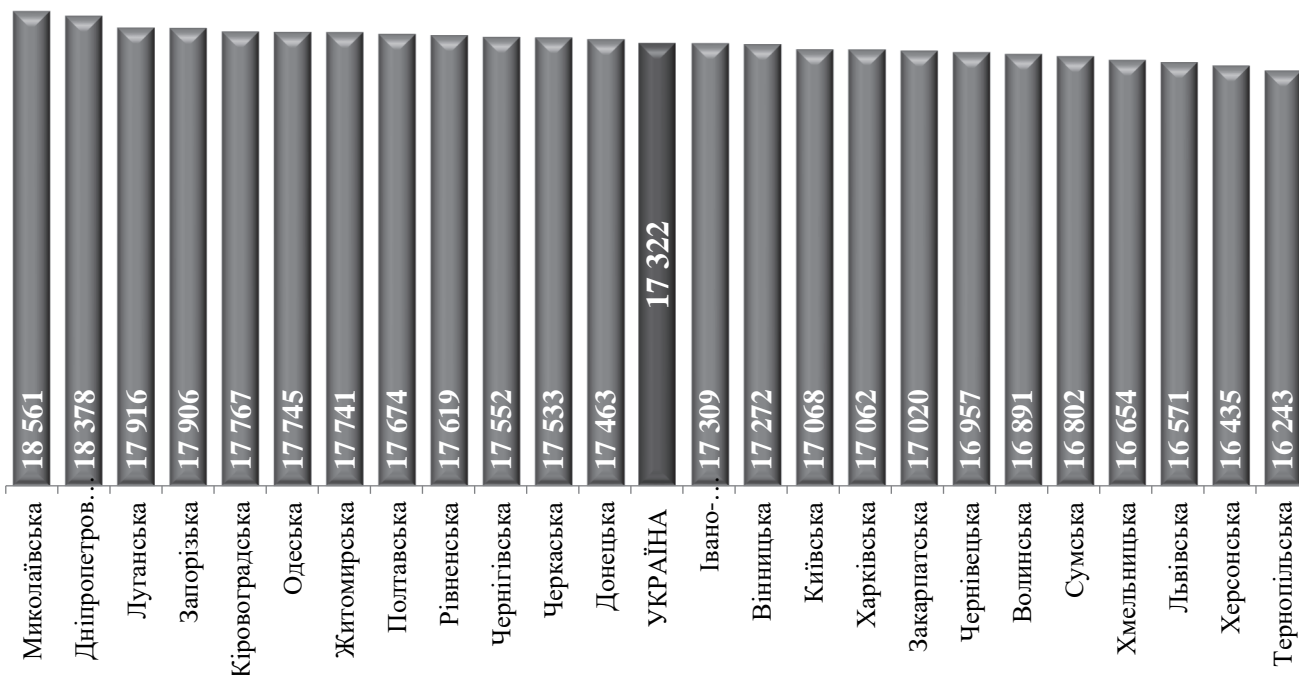

Рис. А3.5. *Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

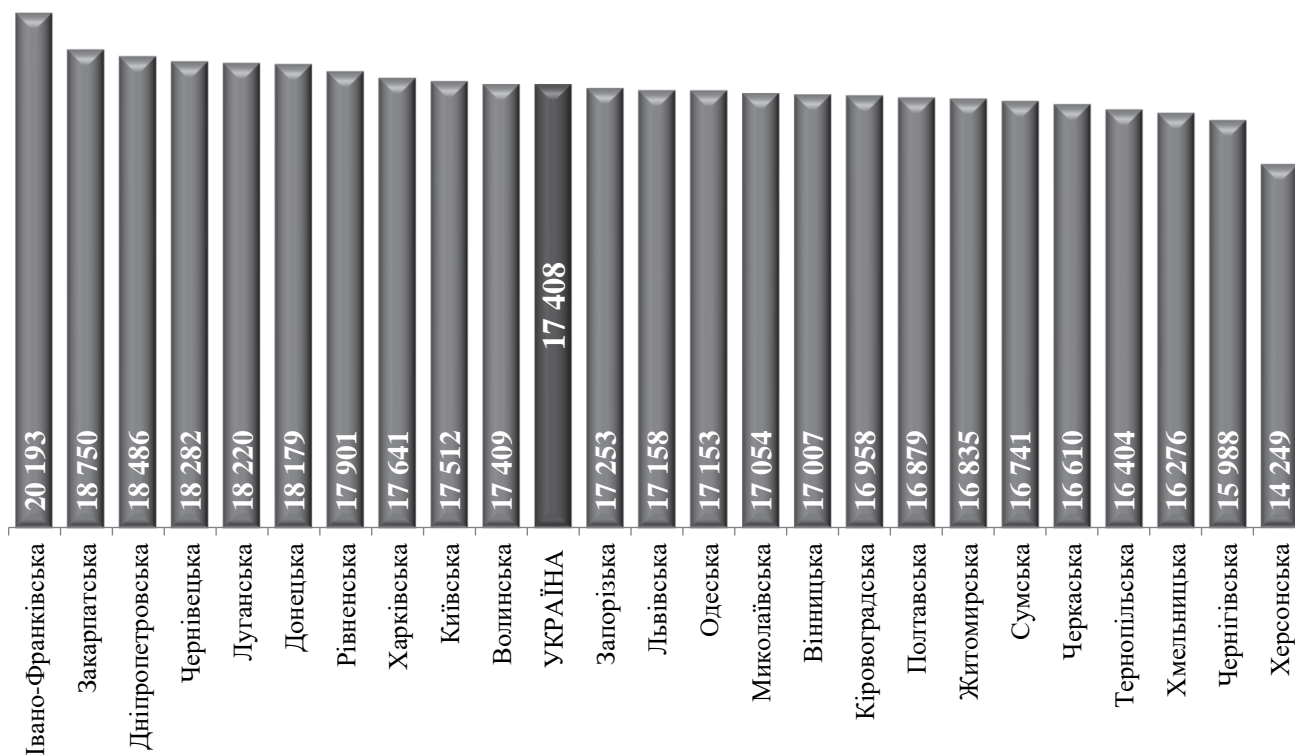
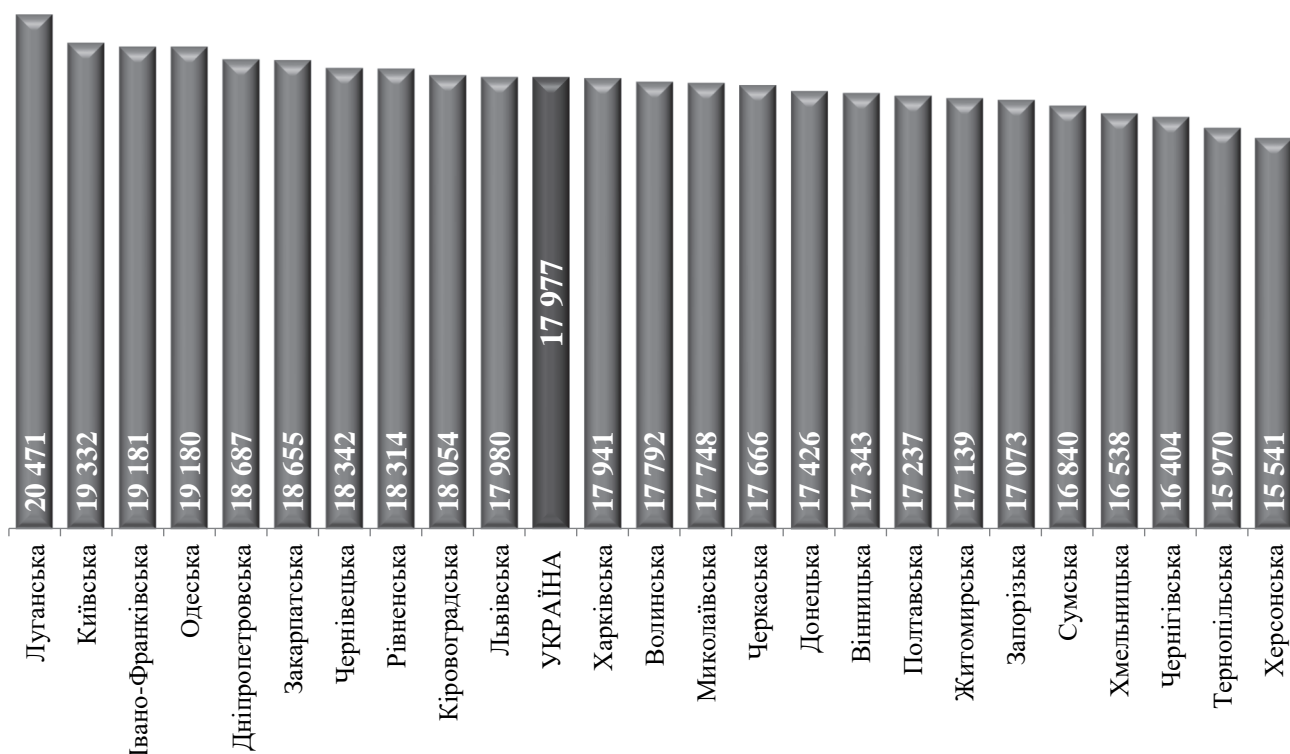

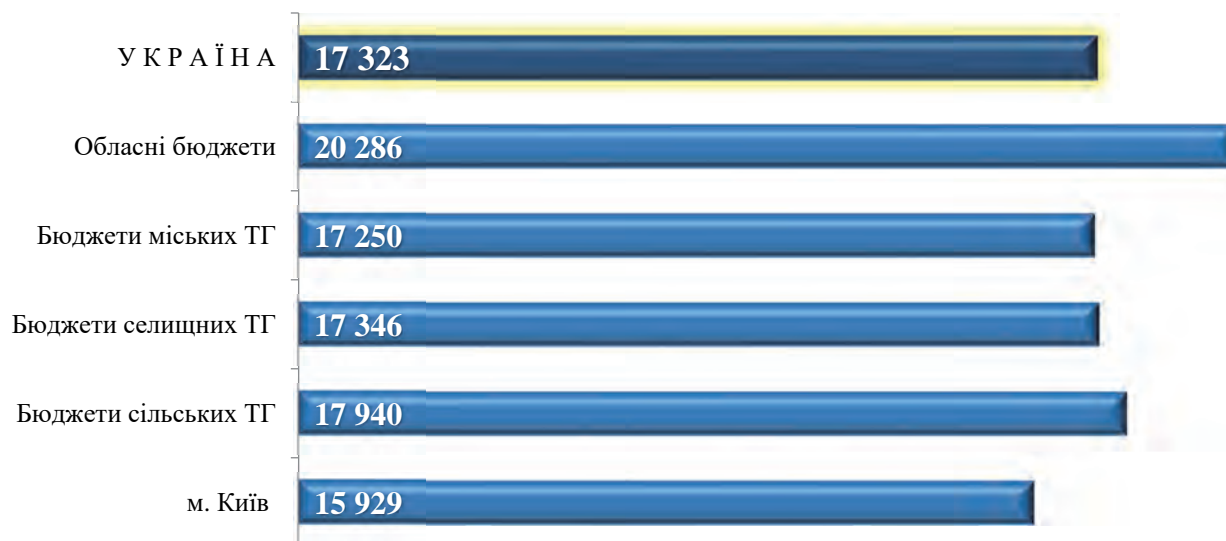
Рис. А3.6. *Бюджети селищних ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

Рис. А3.7. Бюджети сільських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн

Побудовано авторами.

Рис. А3.8. Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн

Побудовано авторами.

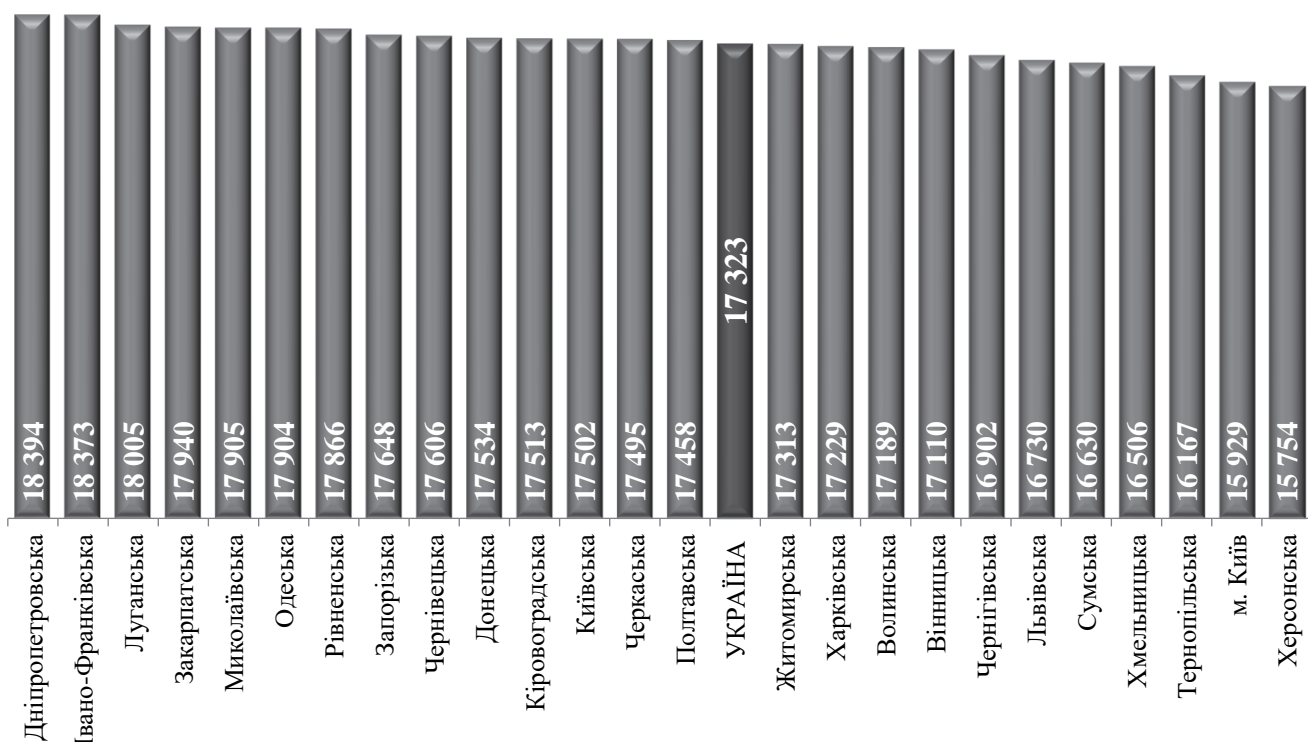

Рис. А3.9. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

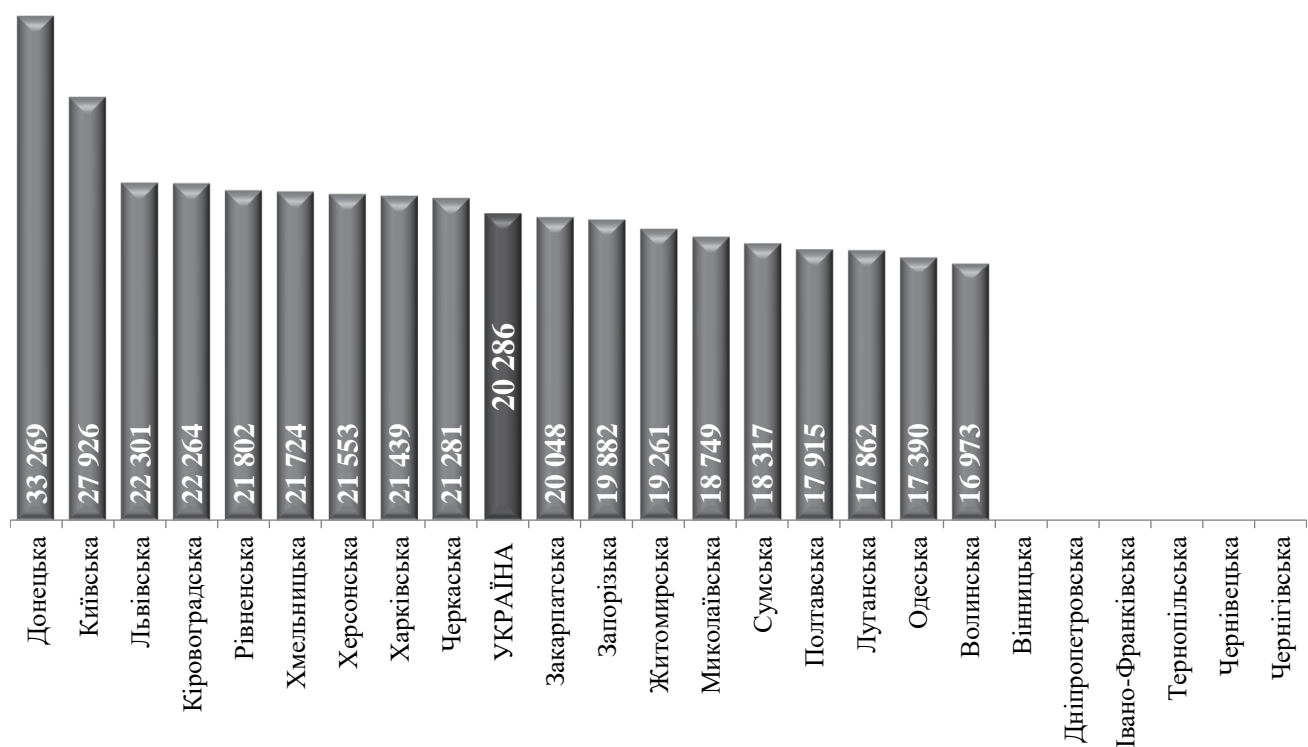

Рис. А3.10. *Обласні бюджети: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

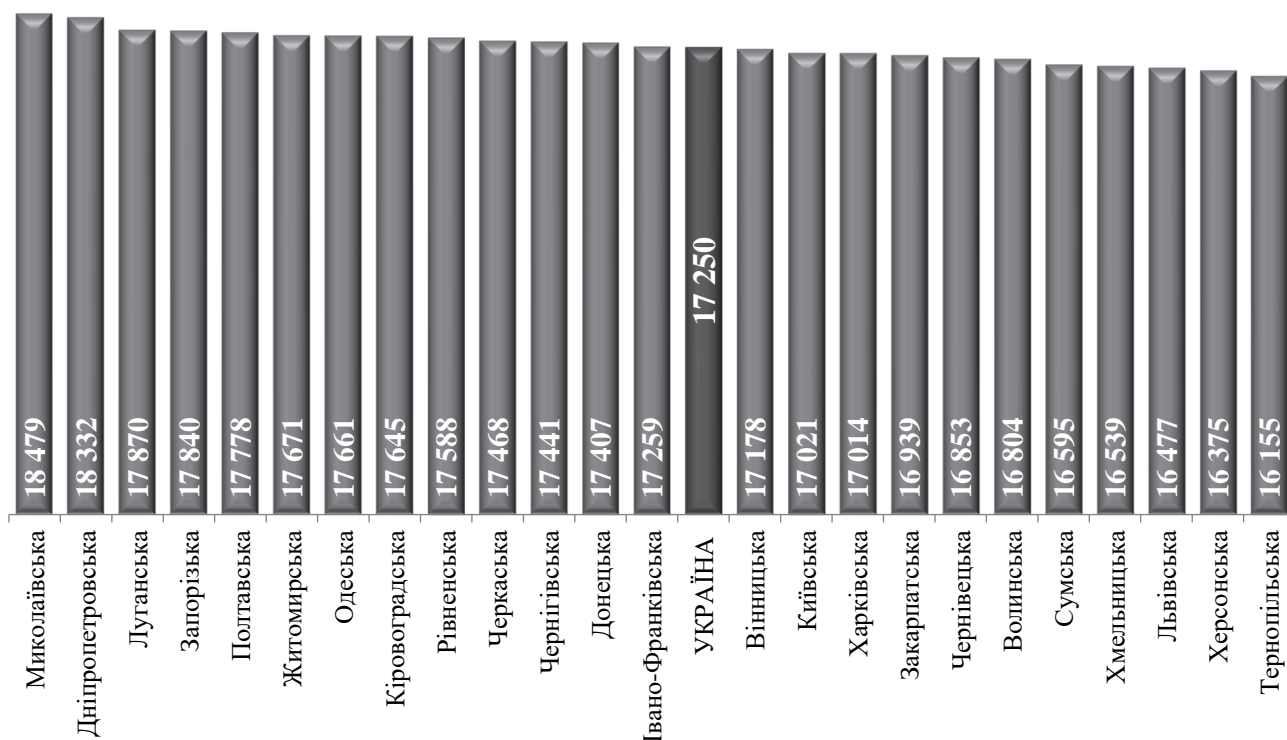

Рис. А3.11. *Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

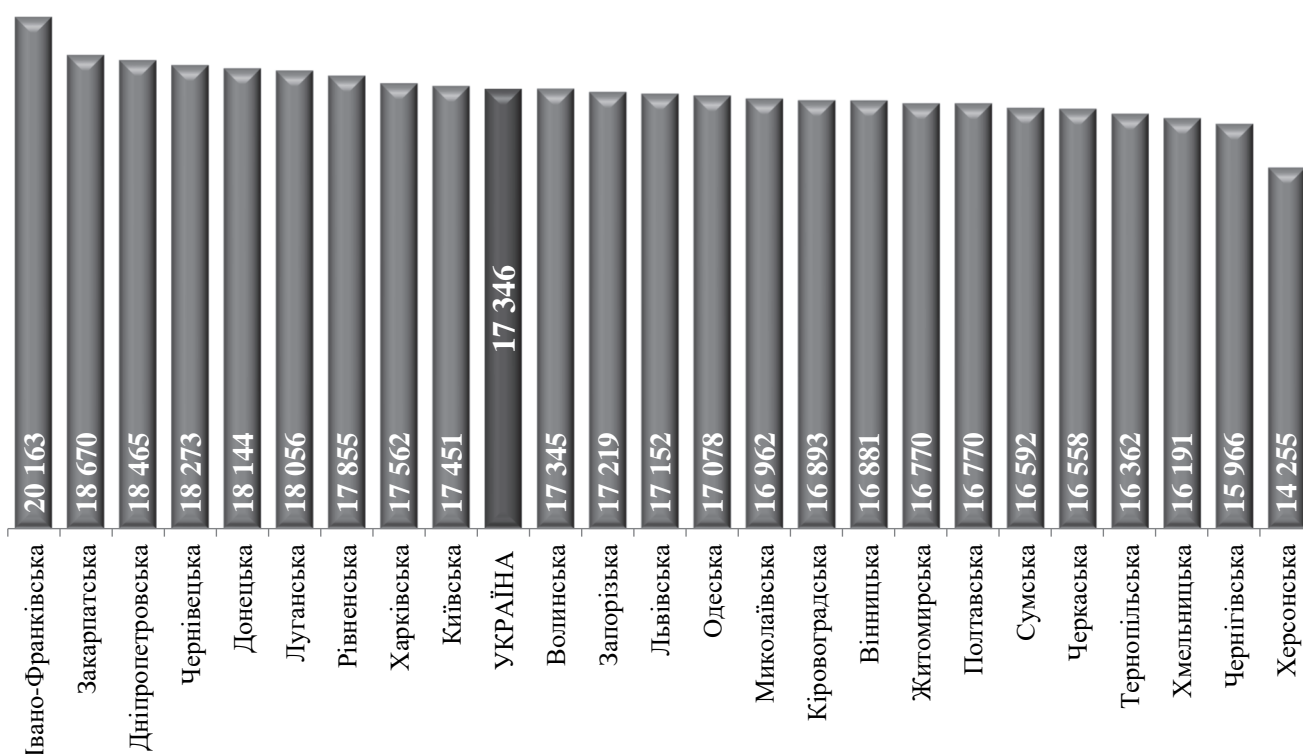

Рис. А3.12. *Бюджети селищних ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

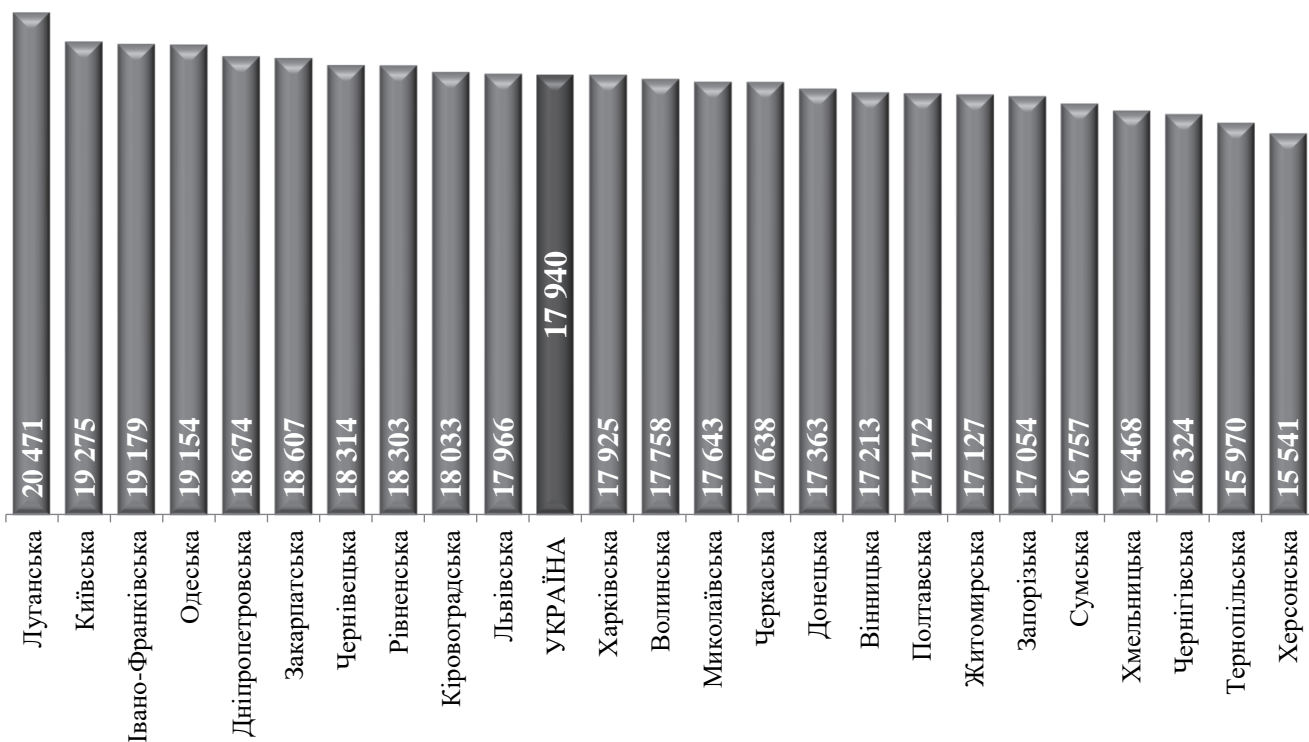

Рис. А3.13. *Бюджети сільських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

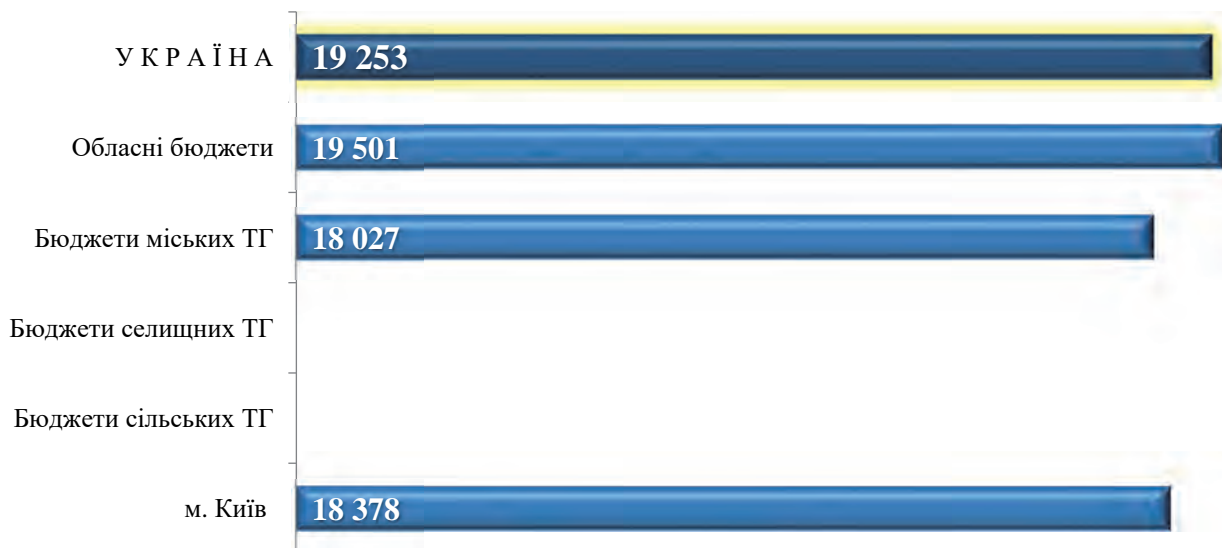

Рис. А3.14. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників спеціальних закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн*

Побудовано авторами.

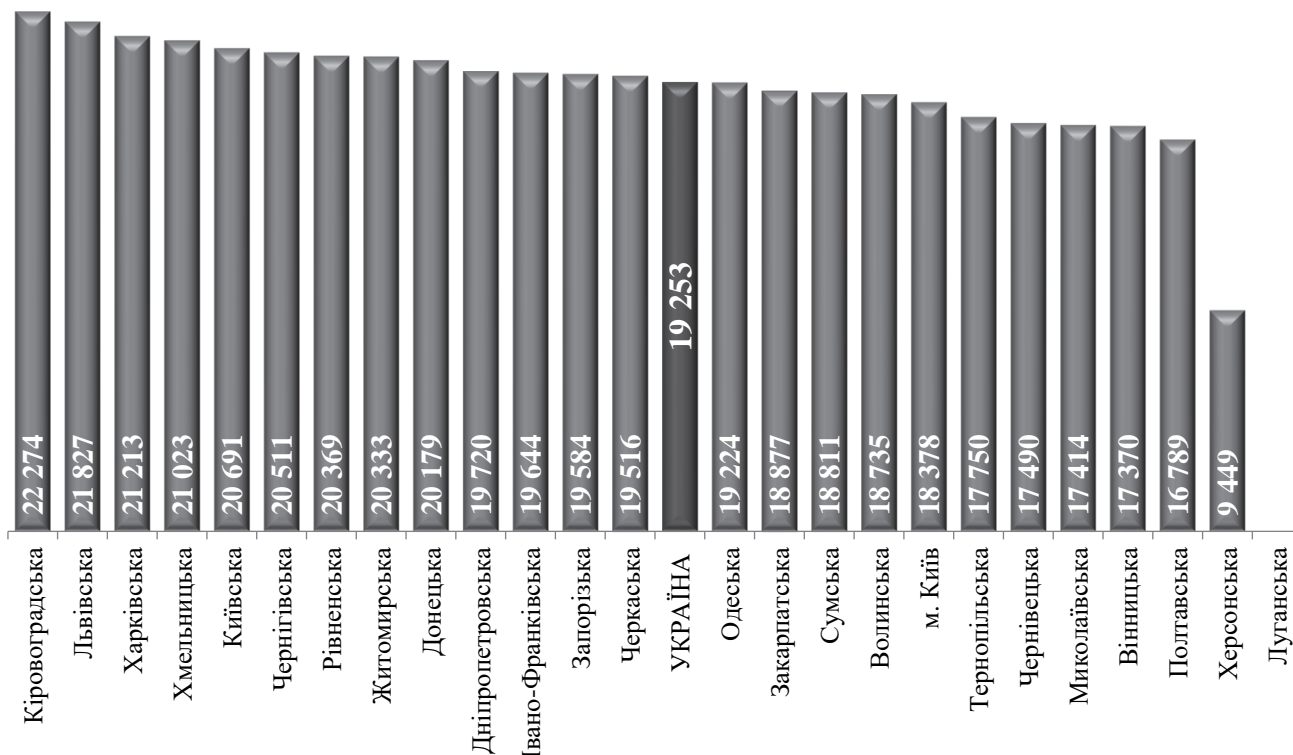

Рис. А3.15. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників спеціальних закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

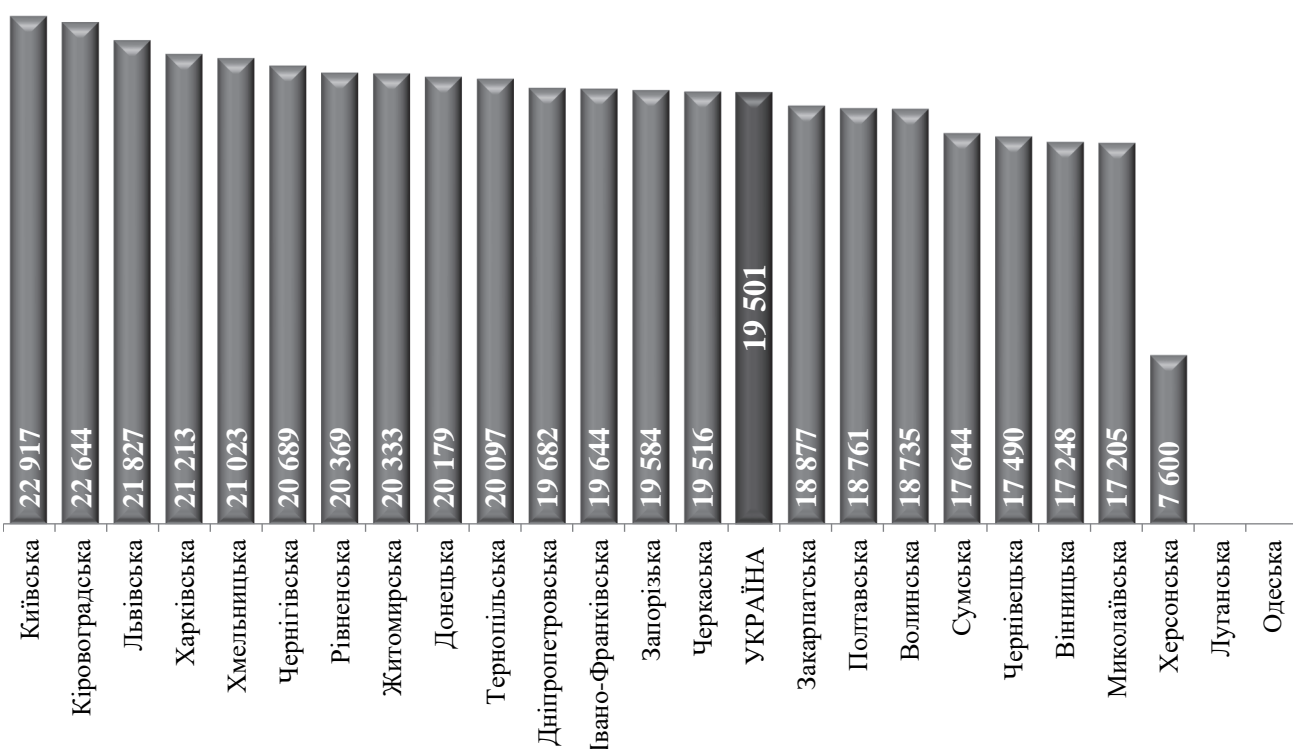

Рис. А3.16. *Обласні бюджети: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників спеціальних закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

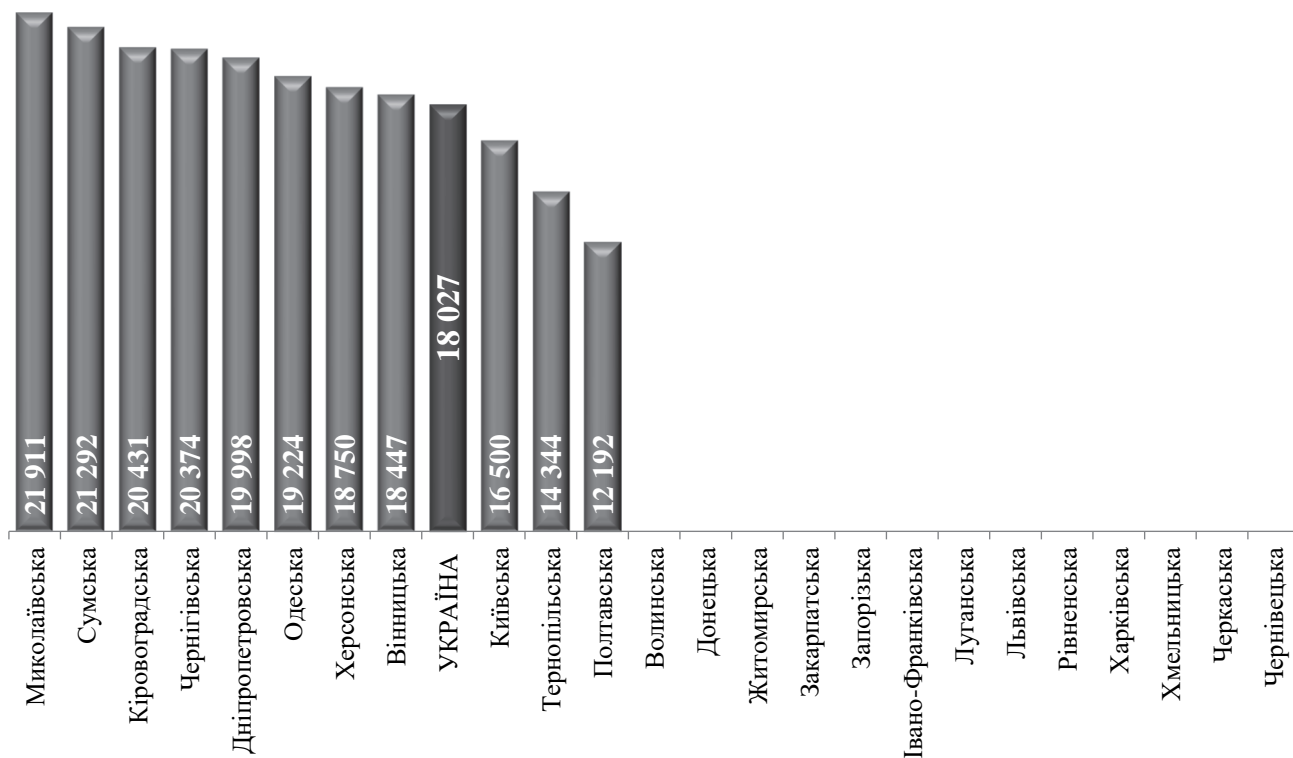

Рис. А3.17. *Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників спеціальних закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

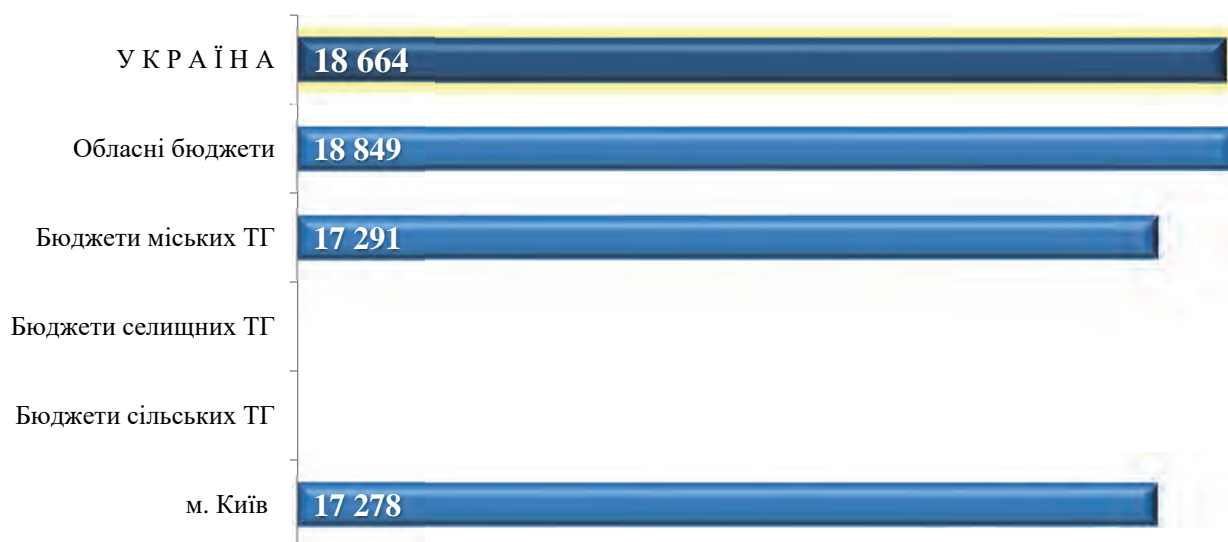

Рис. А3.18. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників спеціалізованих закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн*

Побудовано авторами.

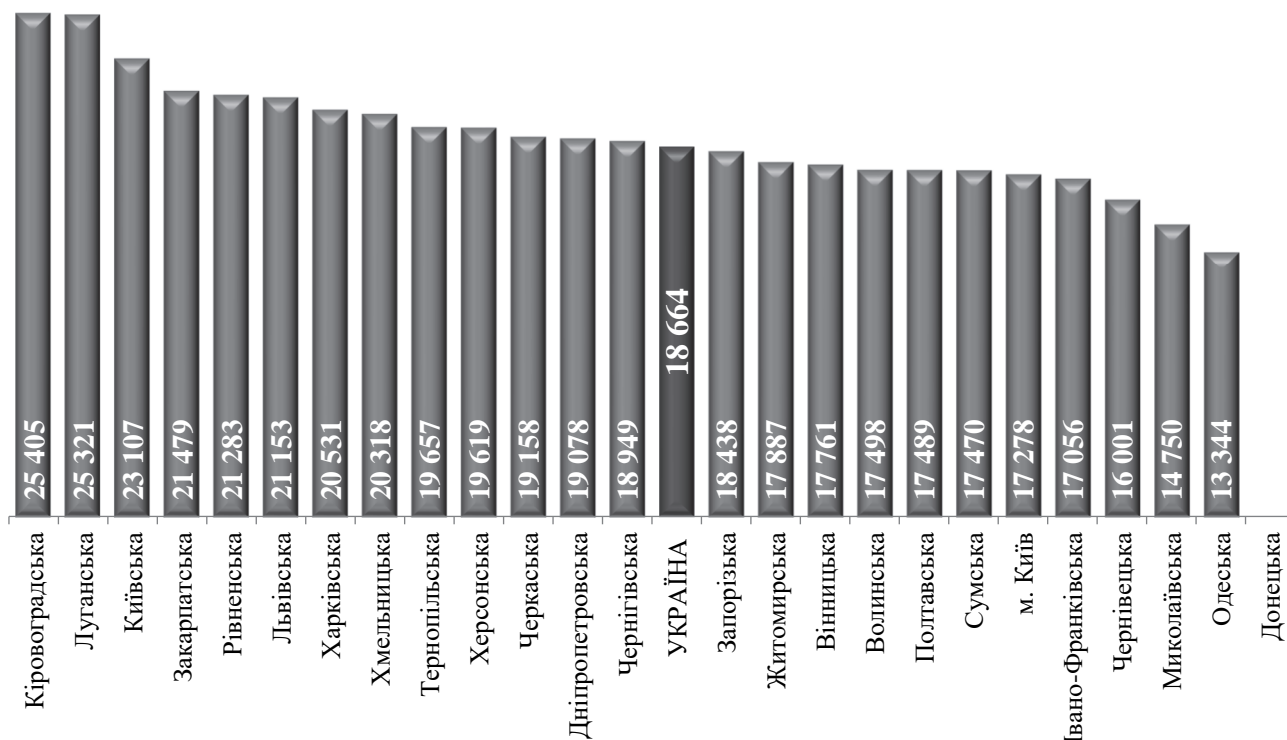

Рис. А3.19. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників спеціалізованих закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

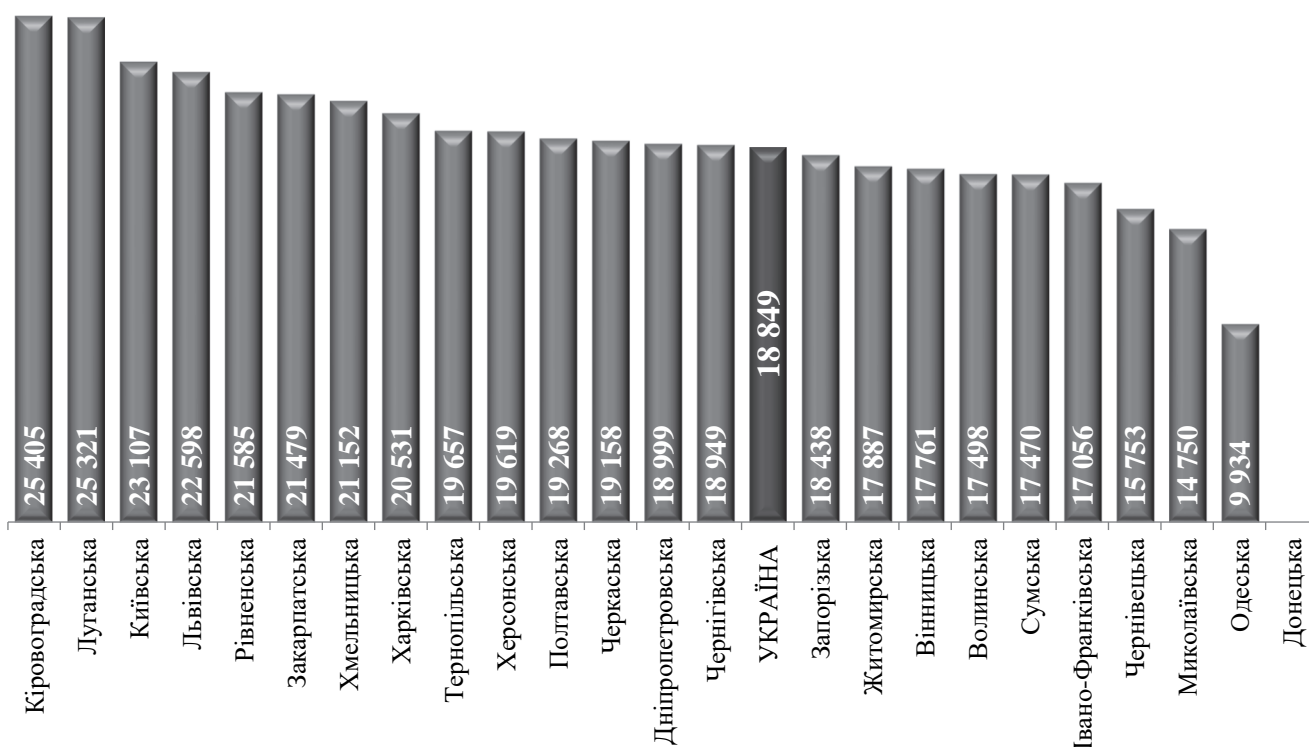

Рис. А3.20. *Обласні бюджети: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників спеціалізованих закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

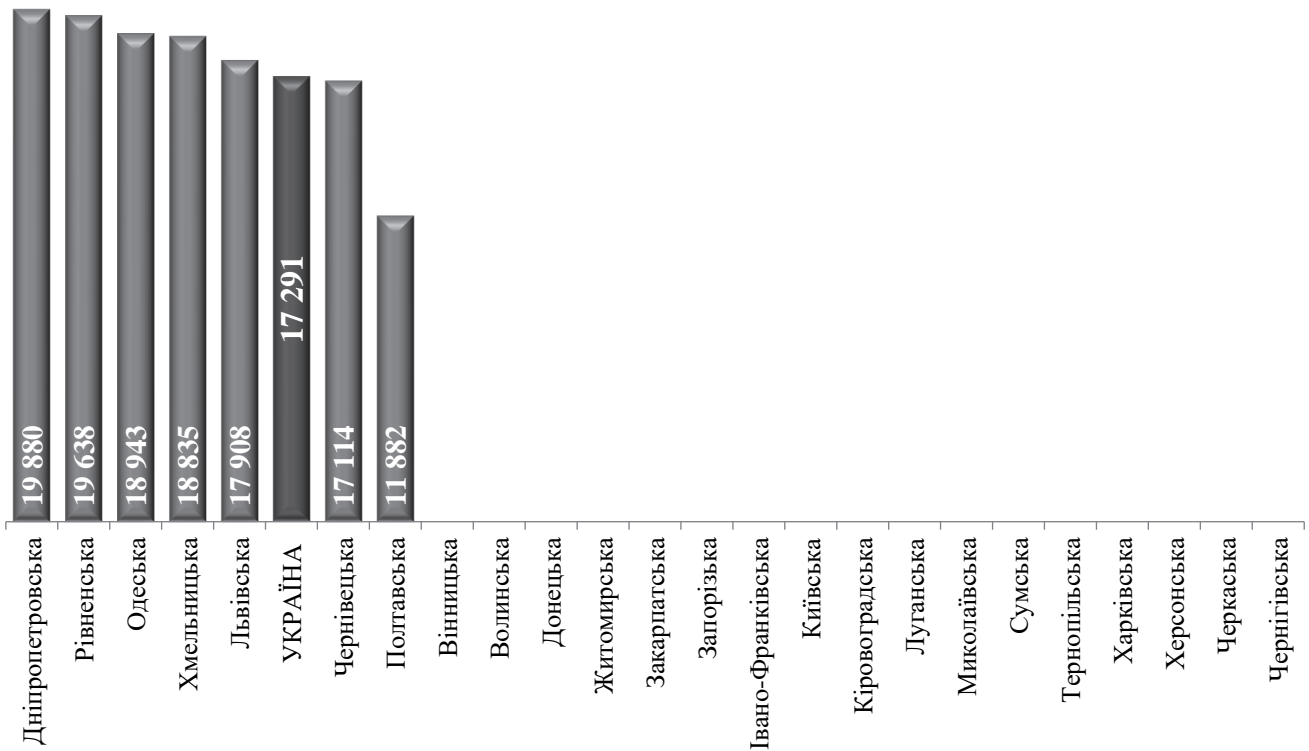

Рис. А3.21. *Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників спеціалізованих закладів ЗСО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

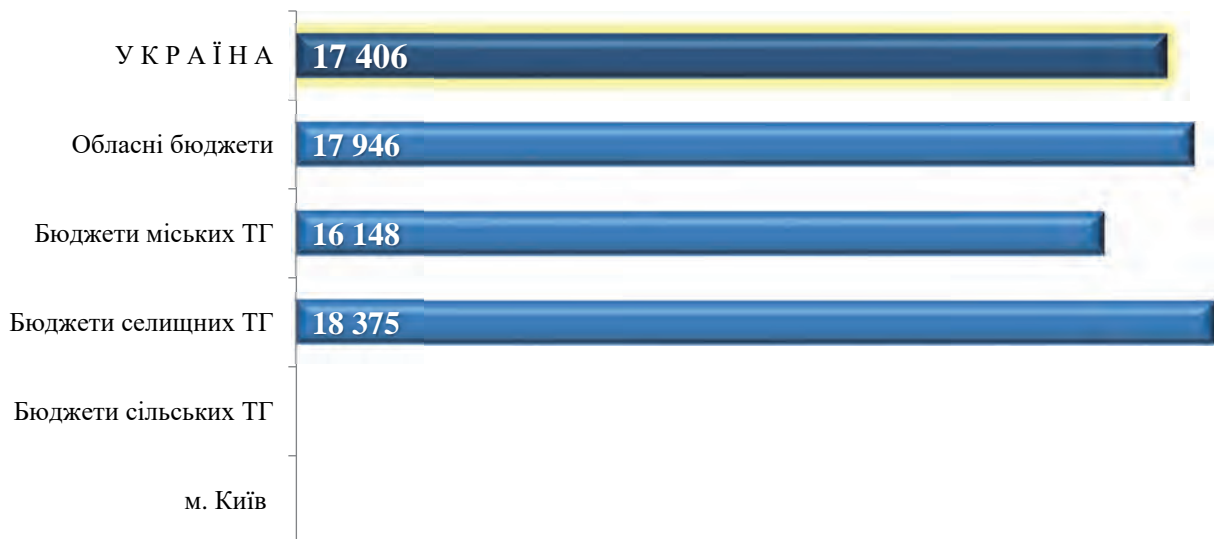

Рис. А3.22. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників дитячих будинків за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн*

Побудовано авторами.

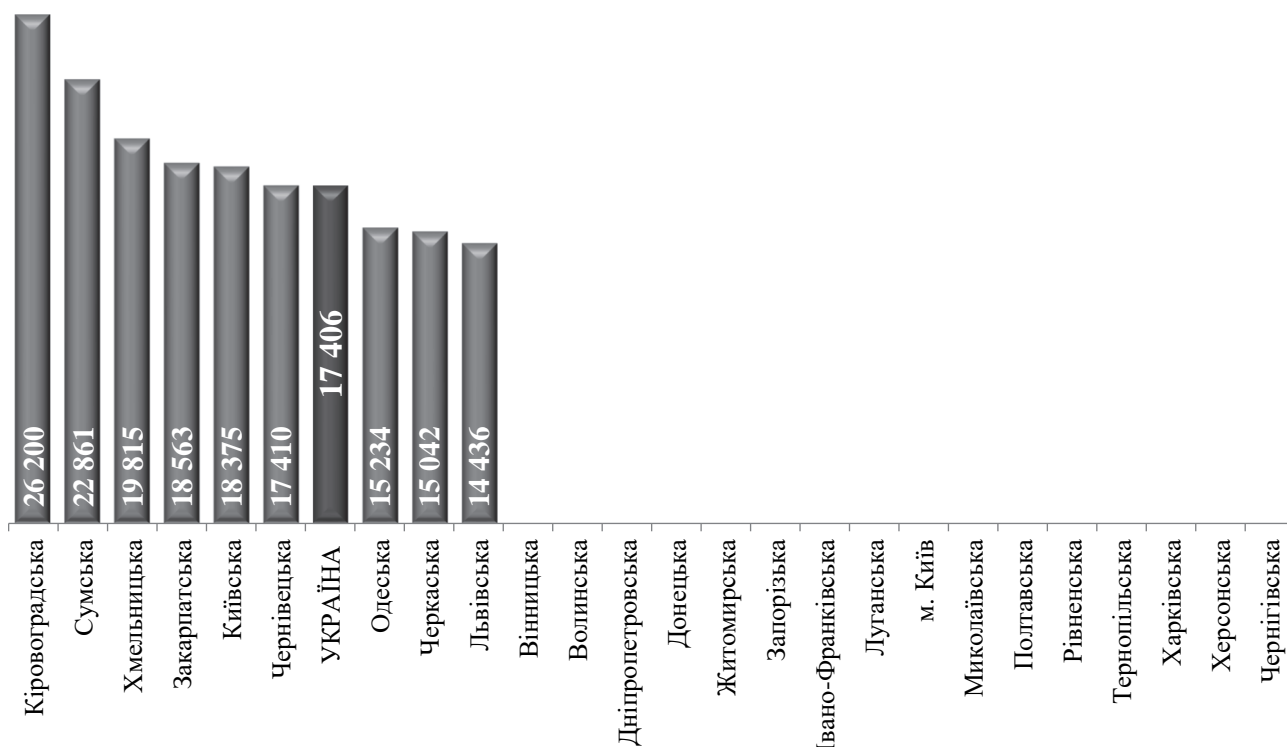

Рис. А3.23. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників дитячих будинків за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*
 Побудовано авторами.

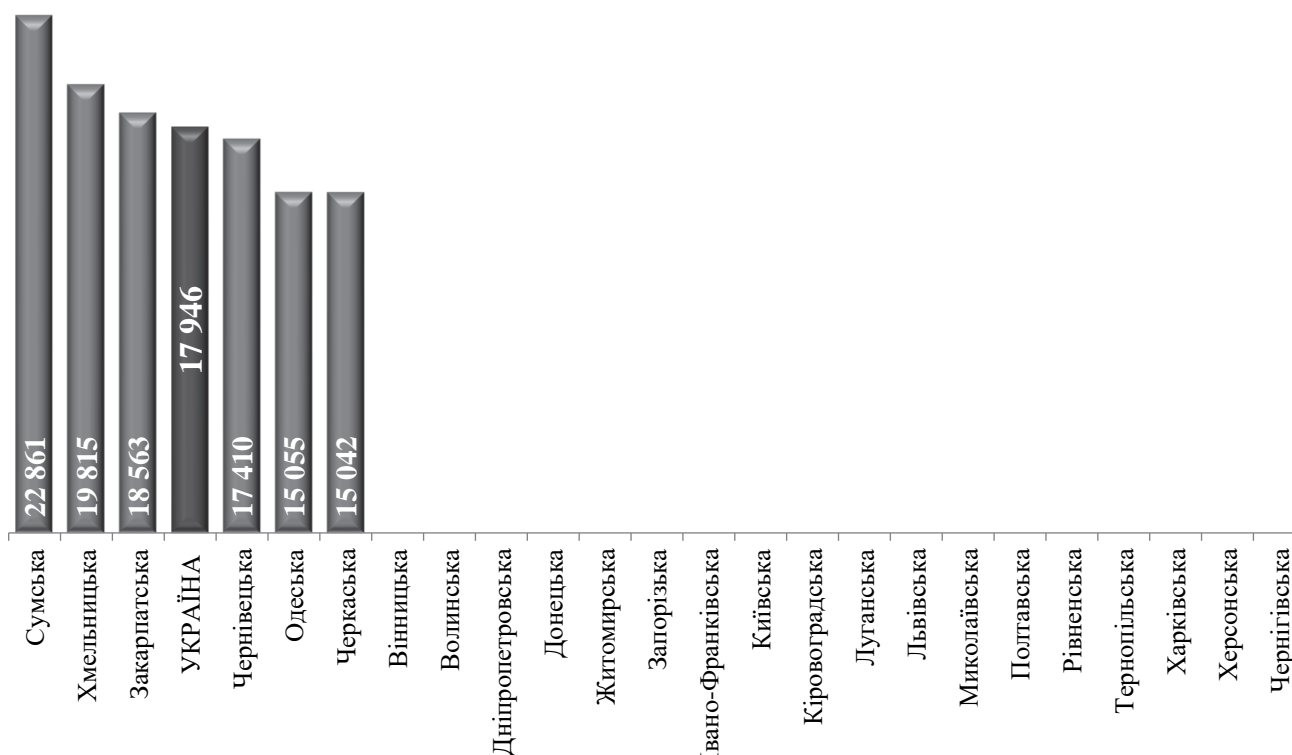

Рис. А3.24. *Обласні бюджети: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників дитячих будинків за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*
 Побудовано авторами.

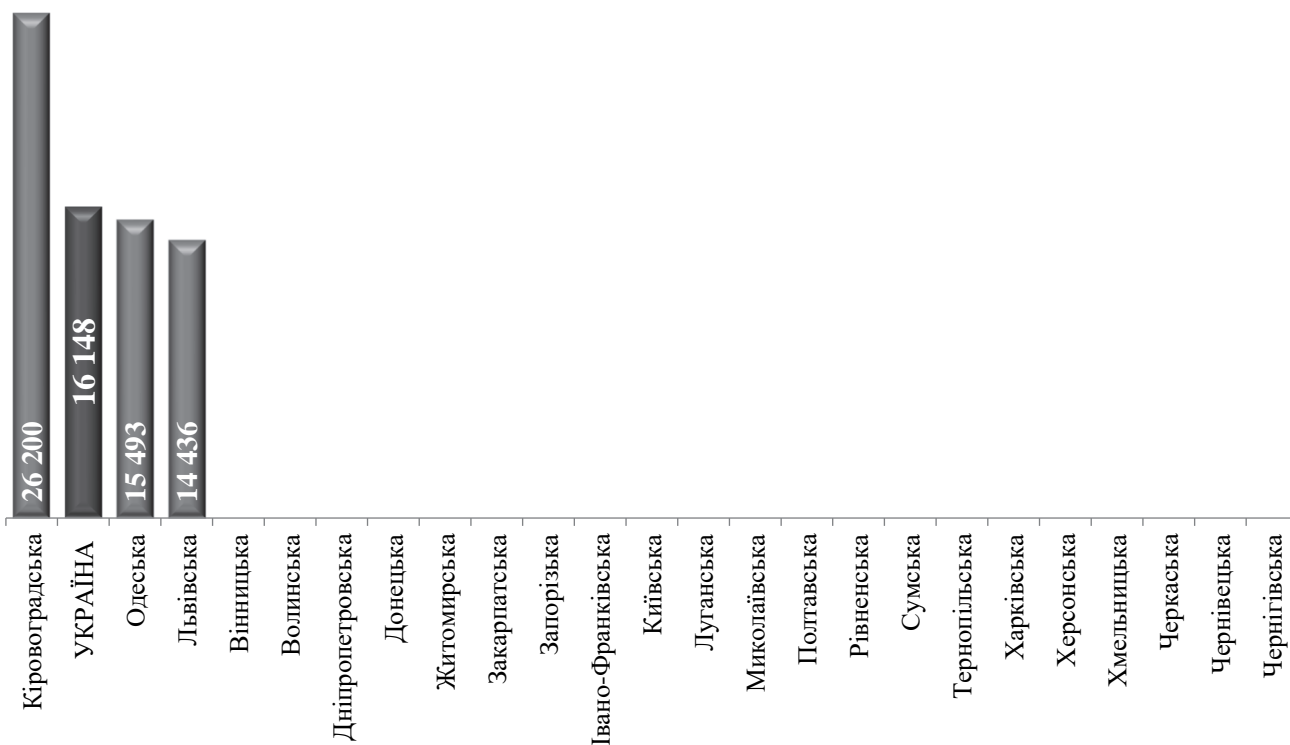

Рис. А3.25. *Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників дитячих будинків за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

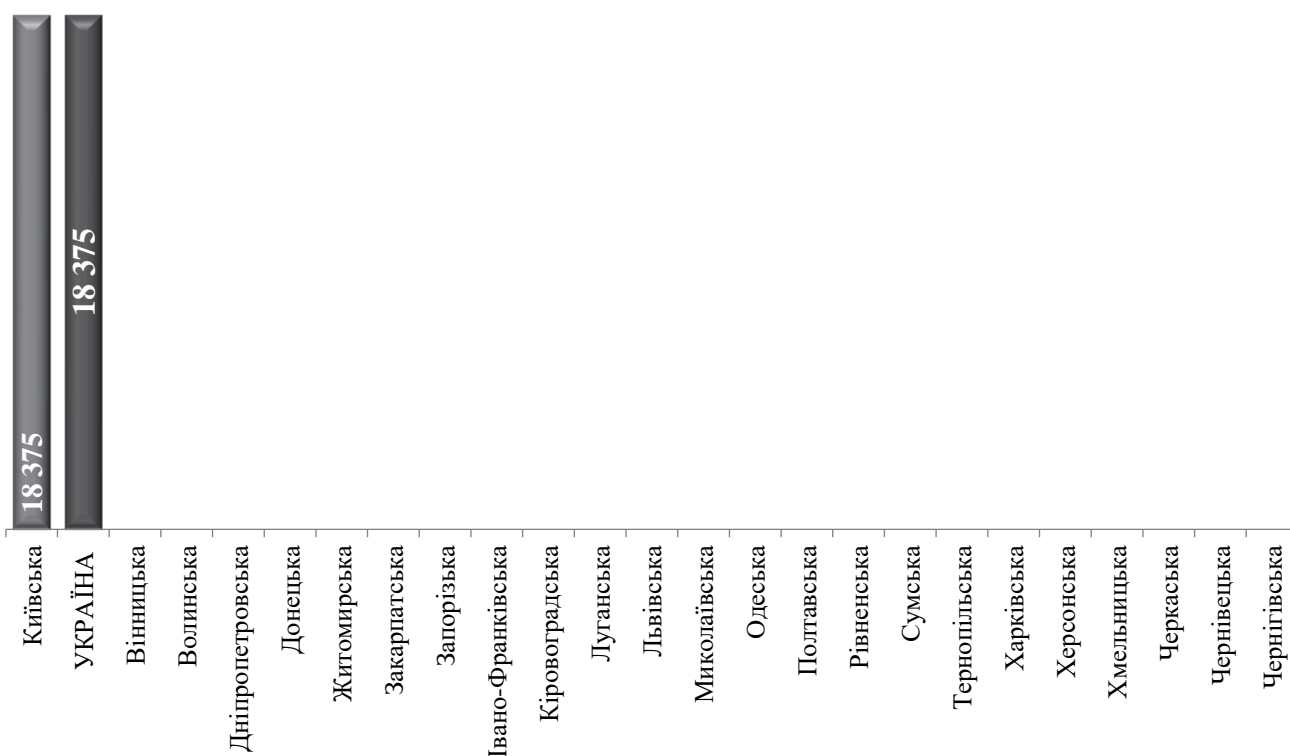

Рис. А3.26. *Бюджети селищних ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників дитячих будинків за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

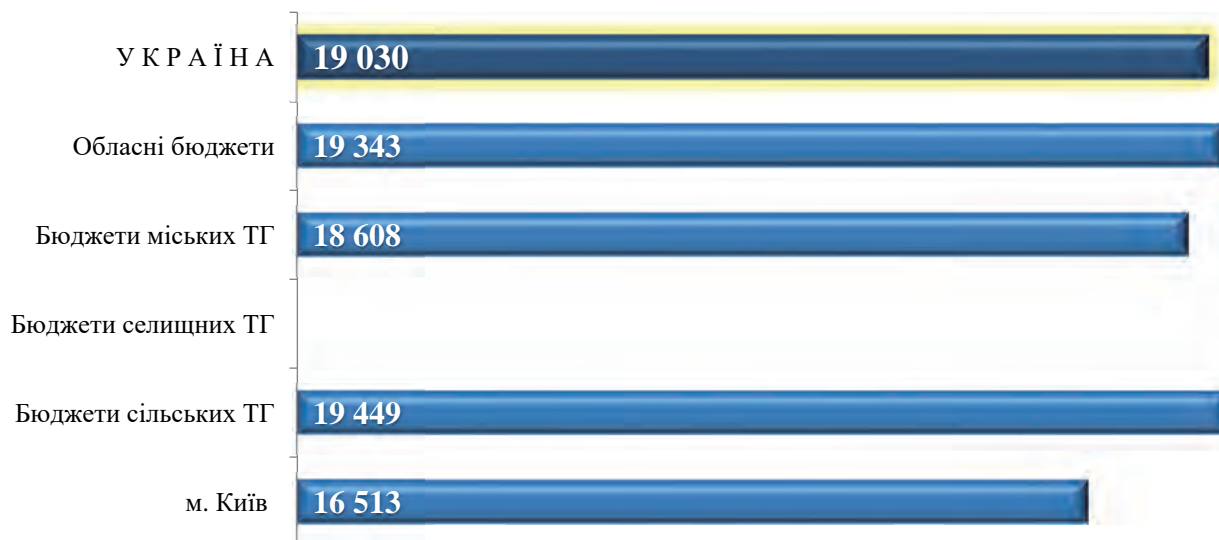

Рис. А3.27. Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників НРЦ за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн

Побудовано авторами.

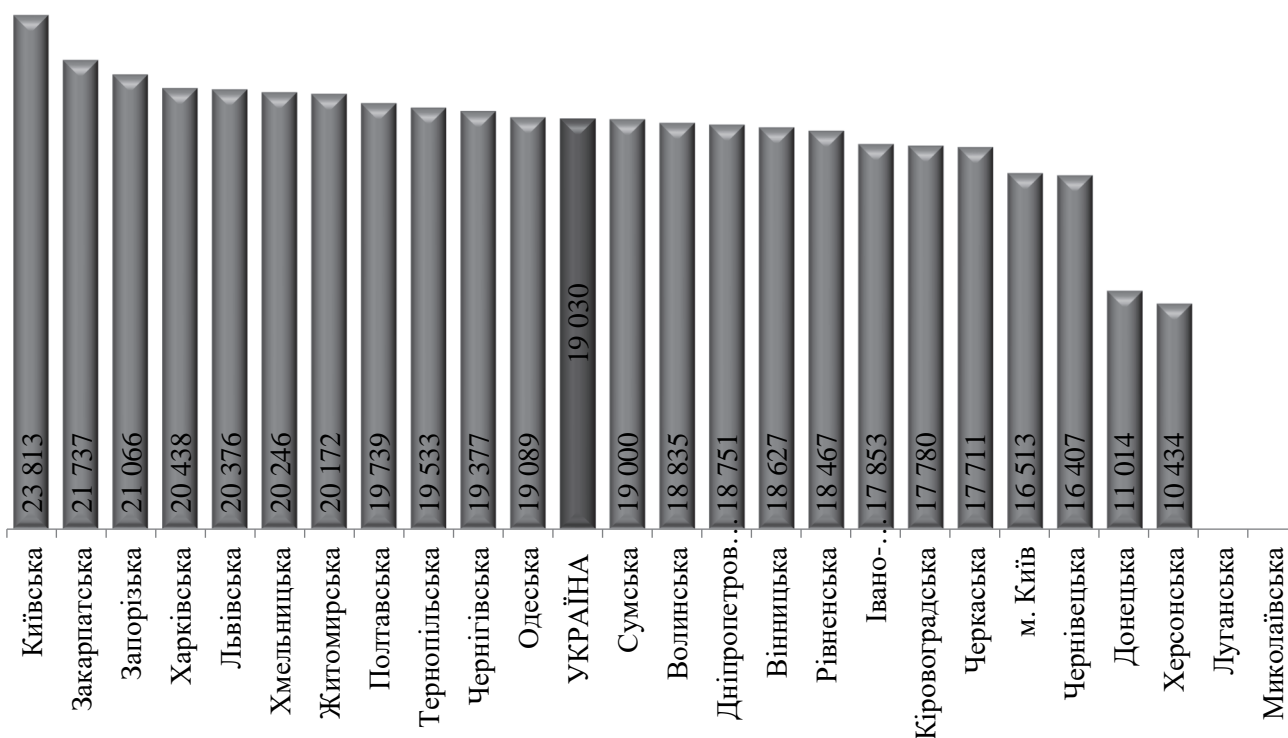

Рис. А3.28. Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників НРЦ за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн

Побудовано авторами.

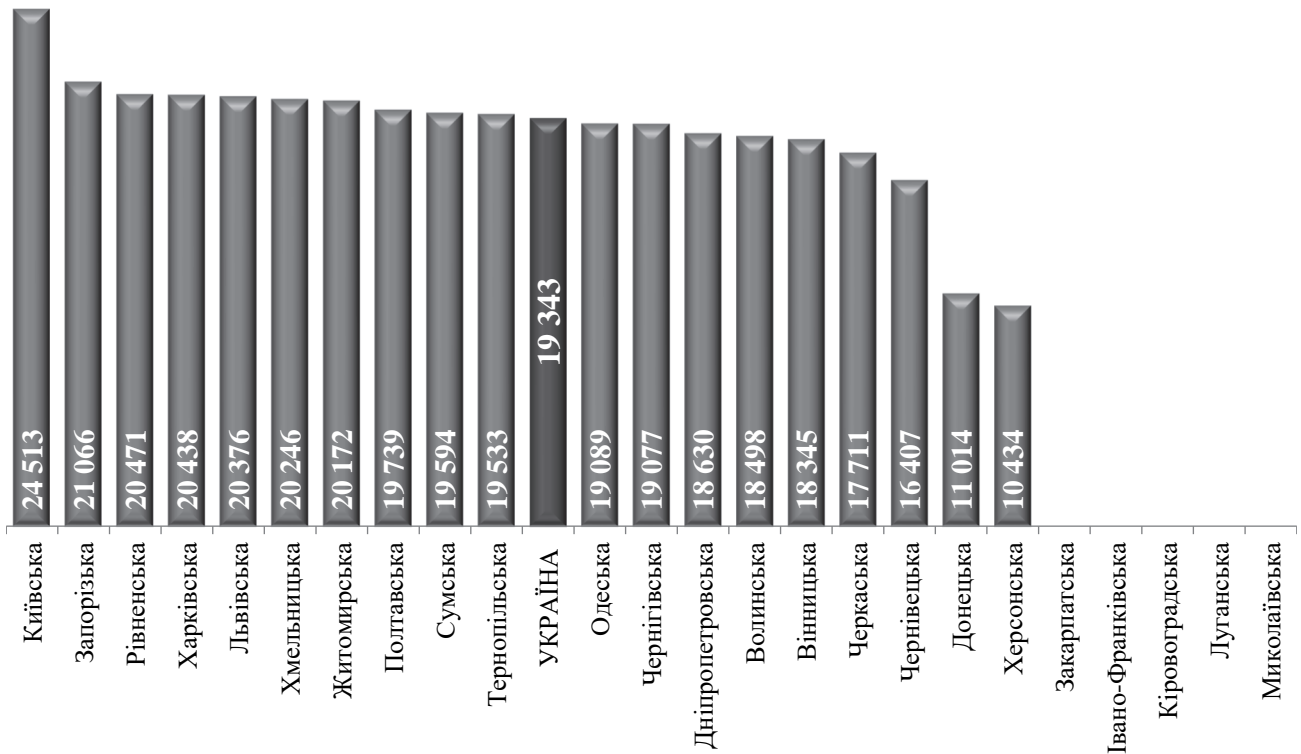

Рис. А3.29. *Обласні бюджети: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників НРЦ за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

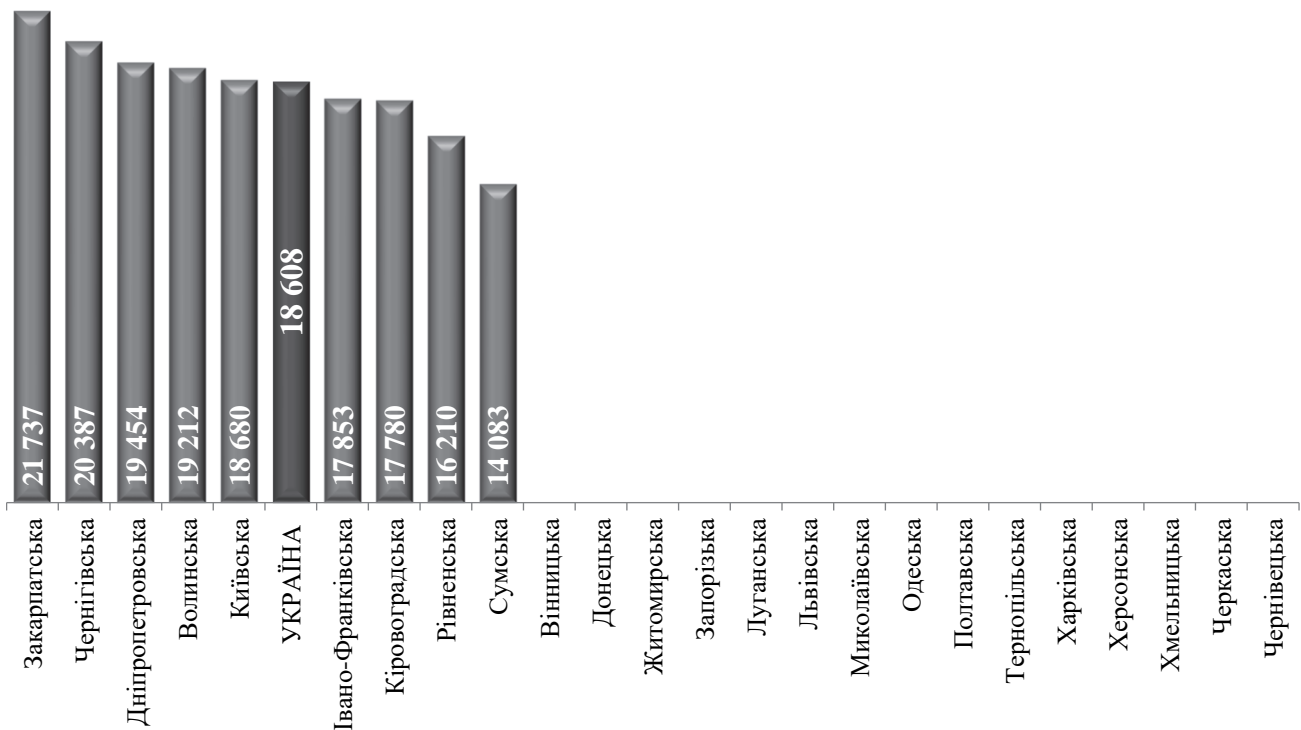

Рис. А3.30. *Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників НРЦ за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

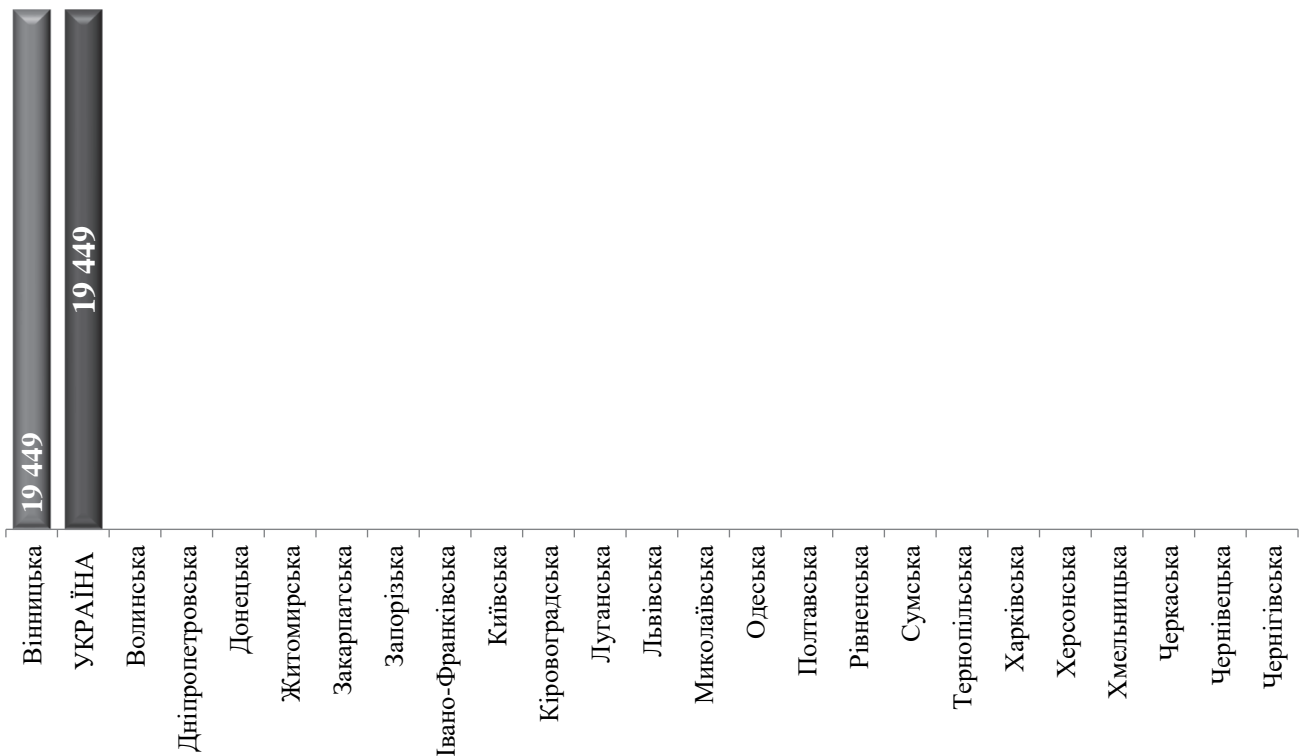

Рис. А3.31. *Бюджети сільських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників НРЦ за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

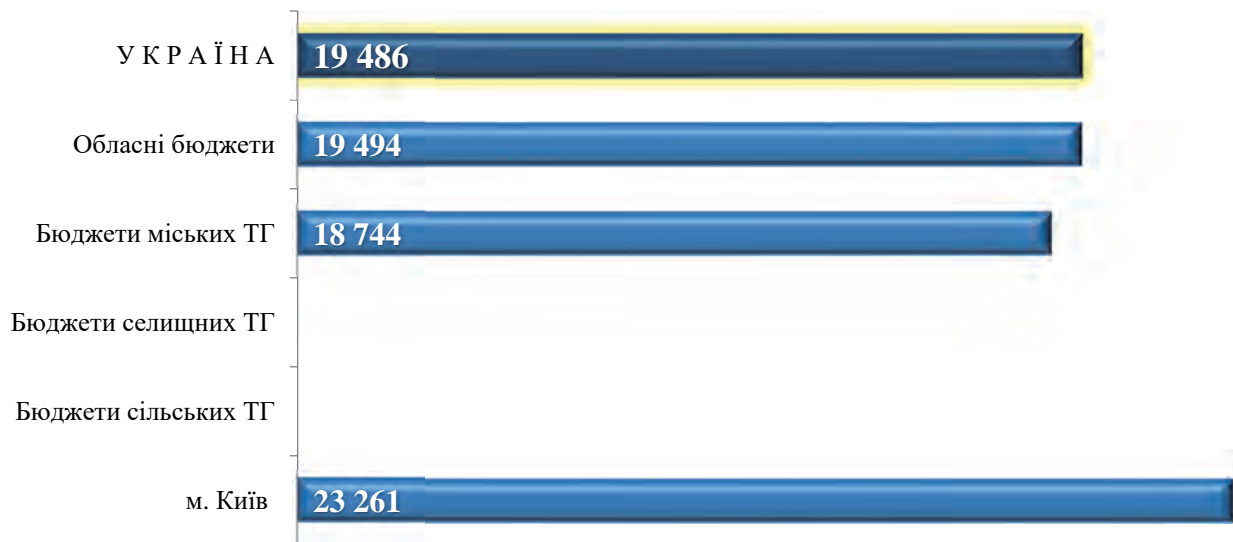

Рис. А3.32. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів П(ПТ)О за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн*

Побудовано авторами.

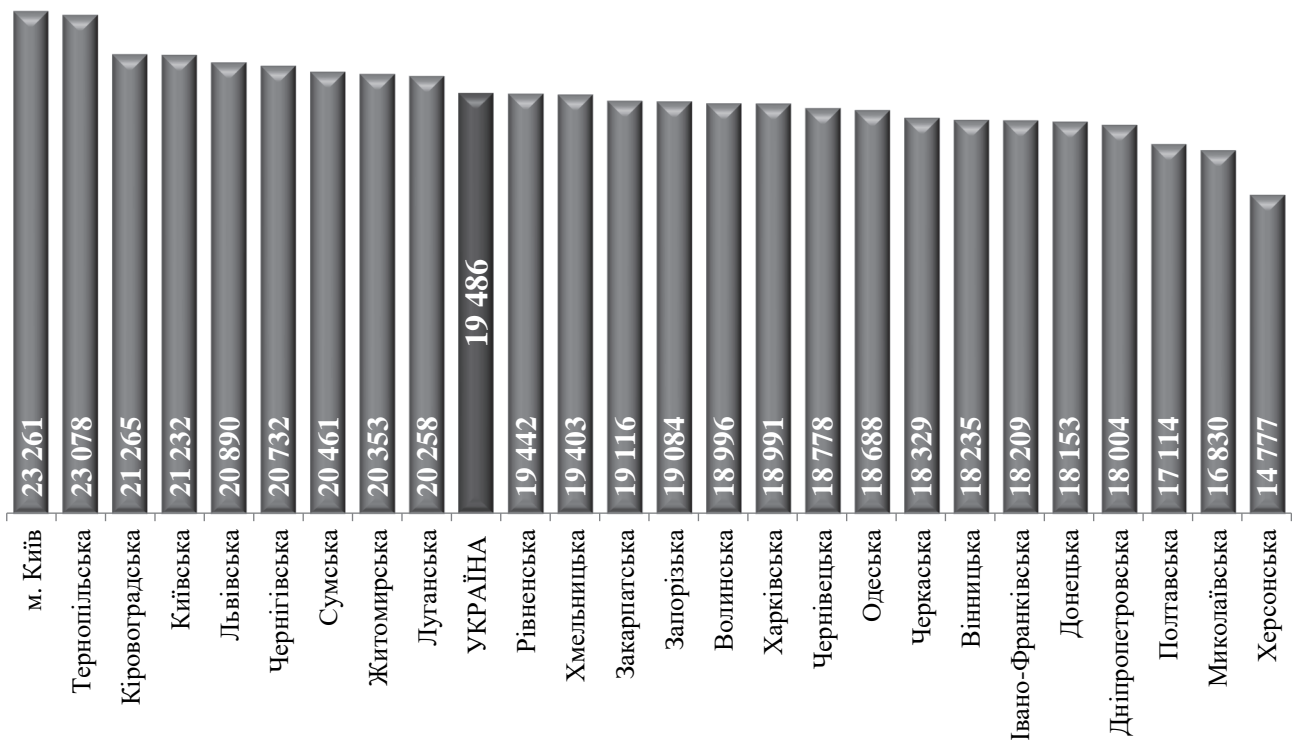

Рис. А3.33. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів П(ПТ)О за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

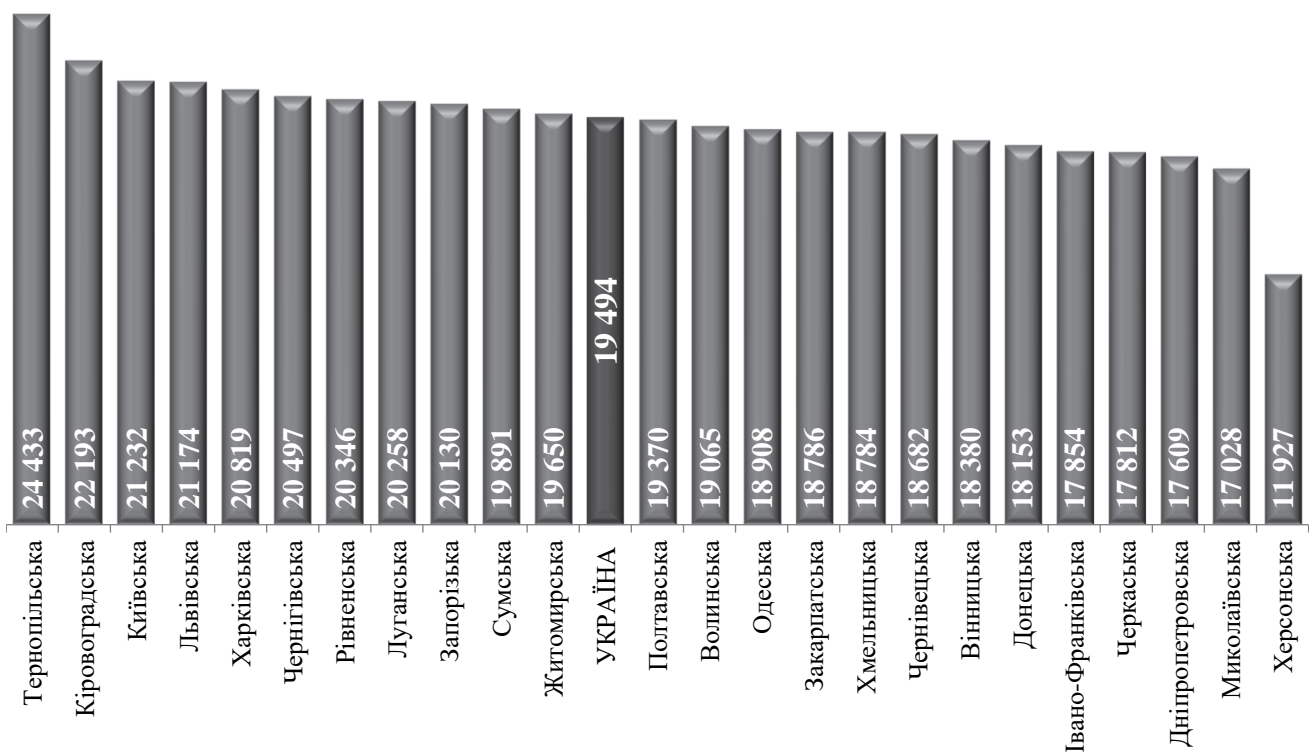

Рис. А3.34. *Обласні бюджети: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів П(ПТ)О за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

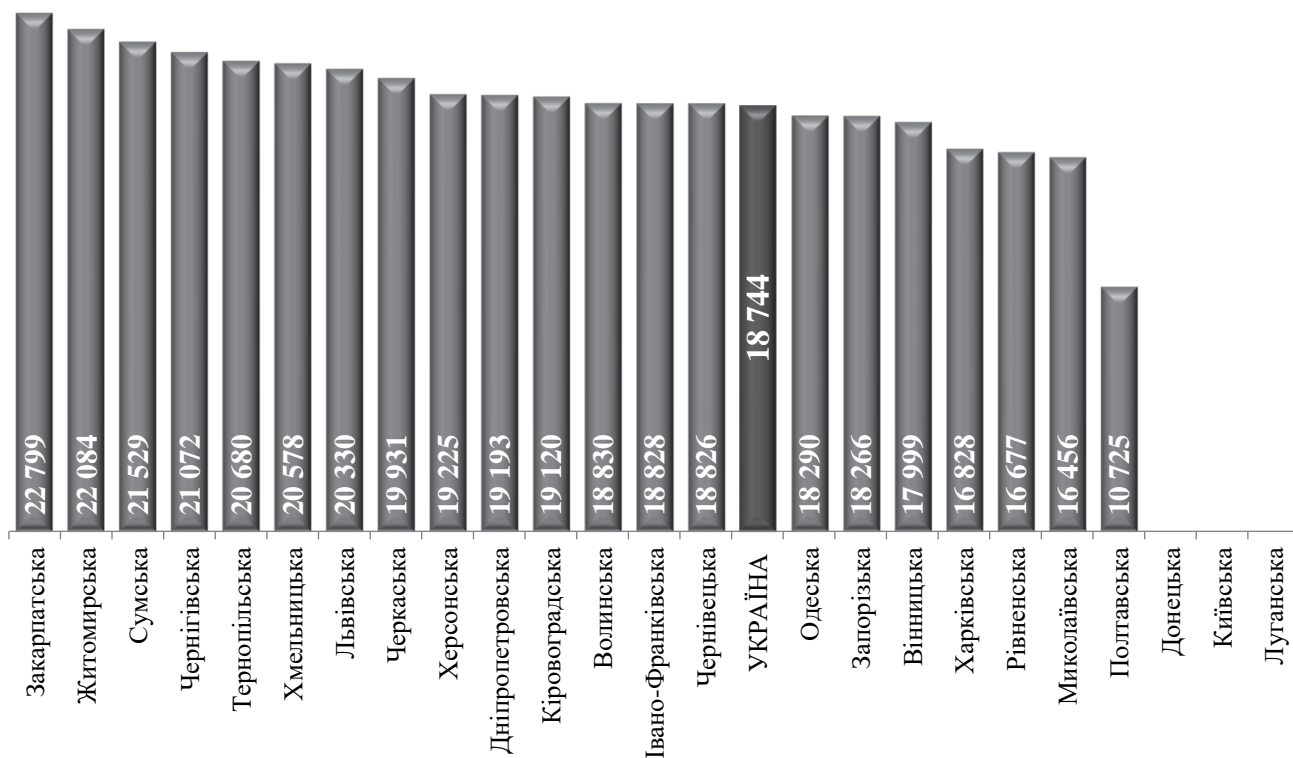

Рис. А3.35. **Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів П(ПТ)О за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн**

Побудовано авторами.

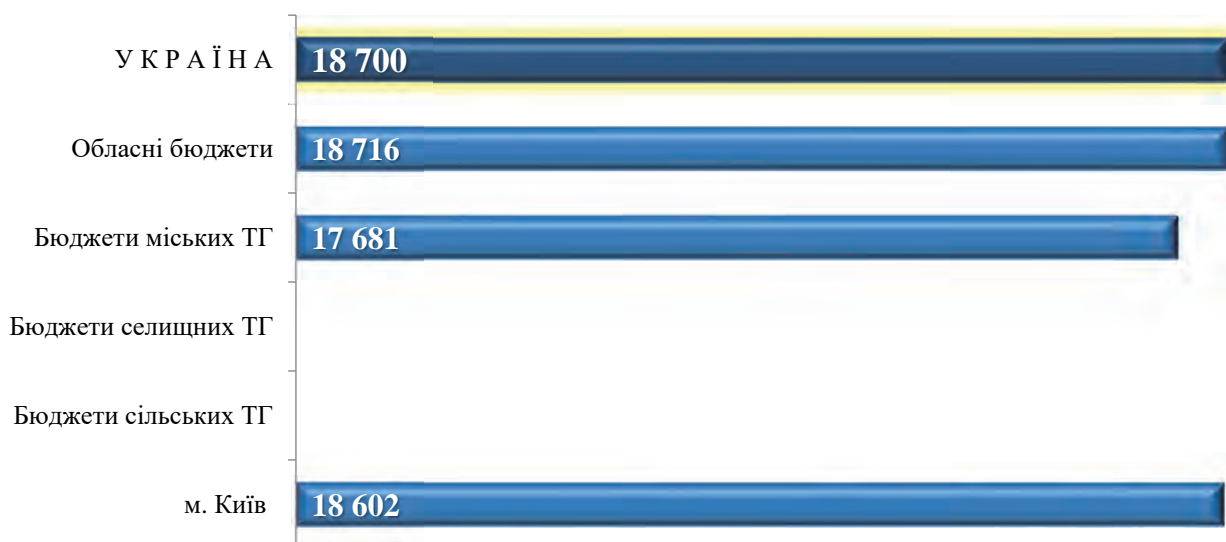

Рис. А3.36. **Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ФПВО за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн**

Побудовано авторами.

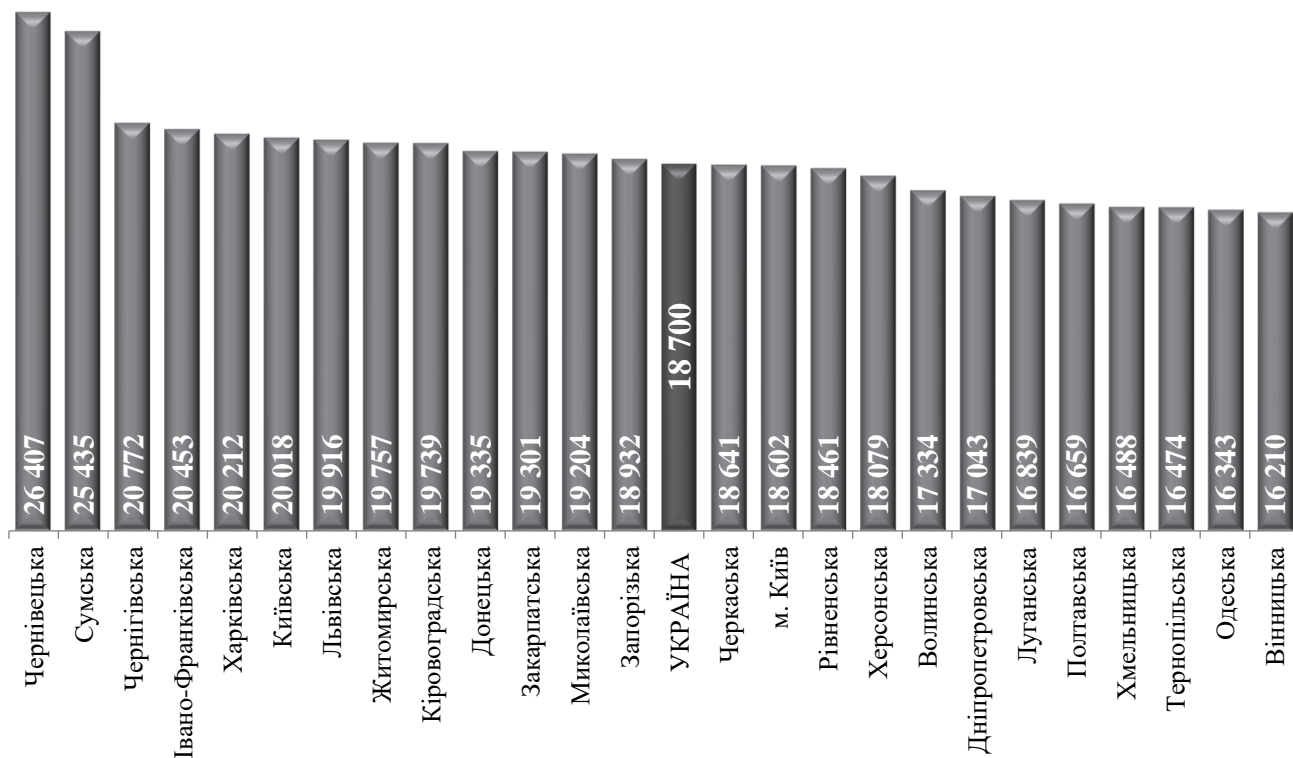

Рис. А3.37. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ФПВО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

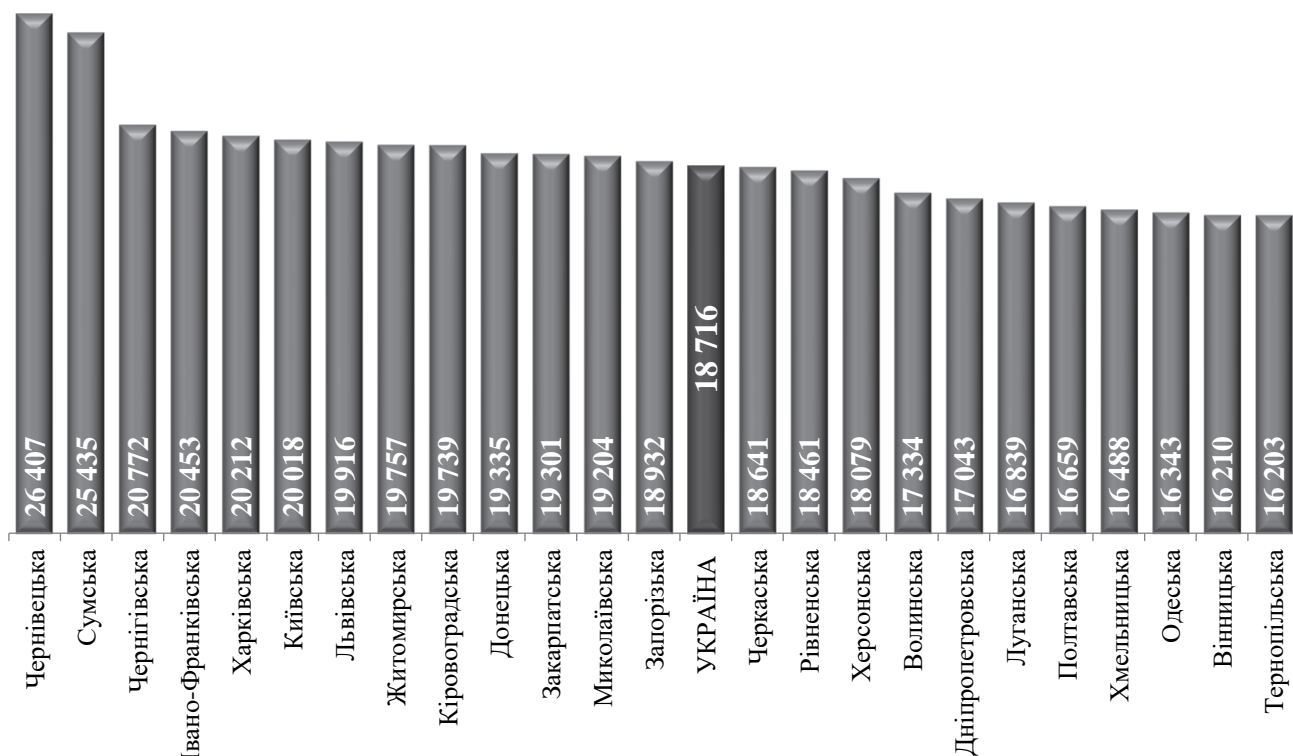

Рис. А3.38. *Обласні бюджети: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ФПВО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

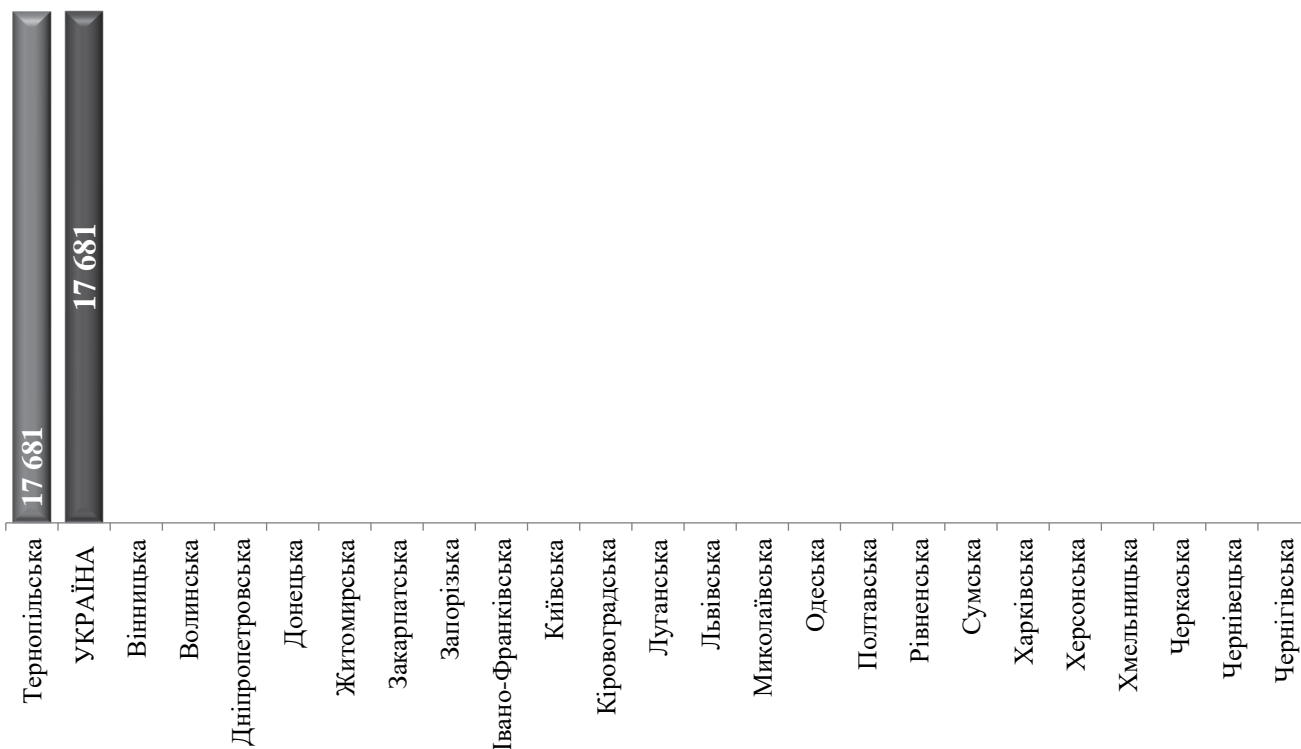

Рис. А3.39. *Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників закладів ФПВО за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

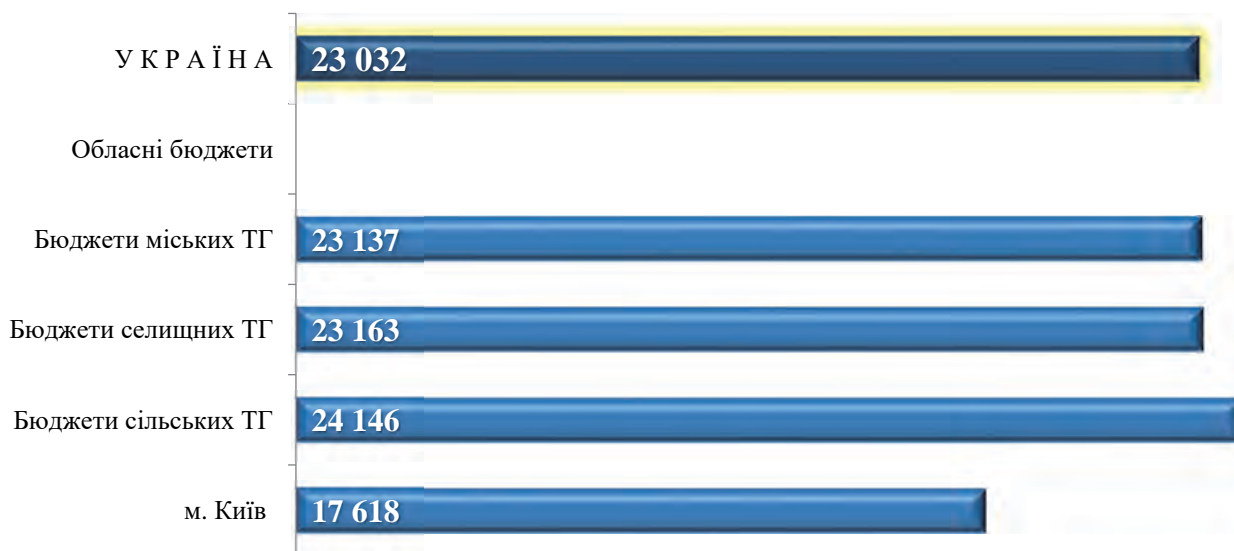

Рис. А3.40. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників ІРЦ за кошти освітньої субвенції за рівнями бюджетів, грн*

Побудовано авторами.

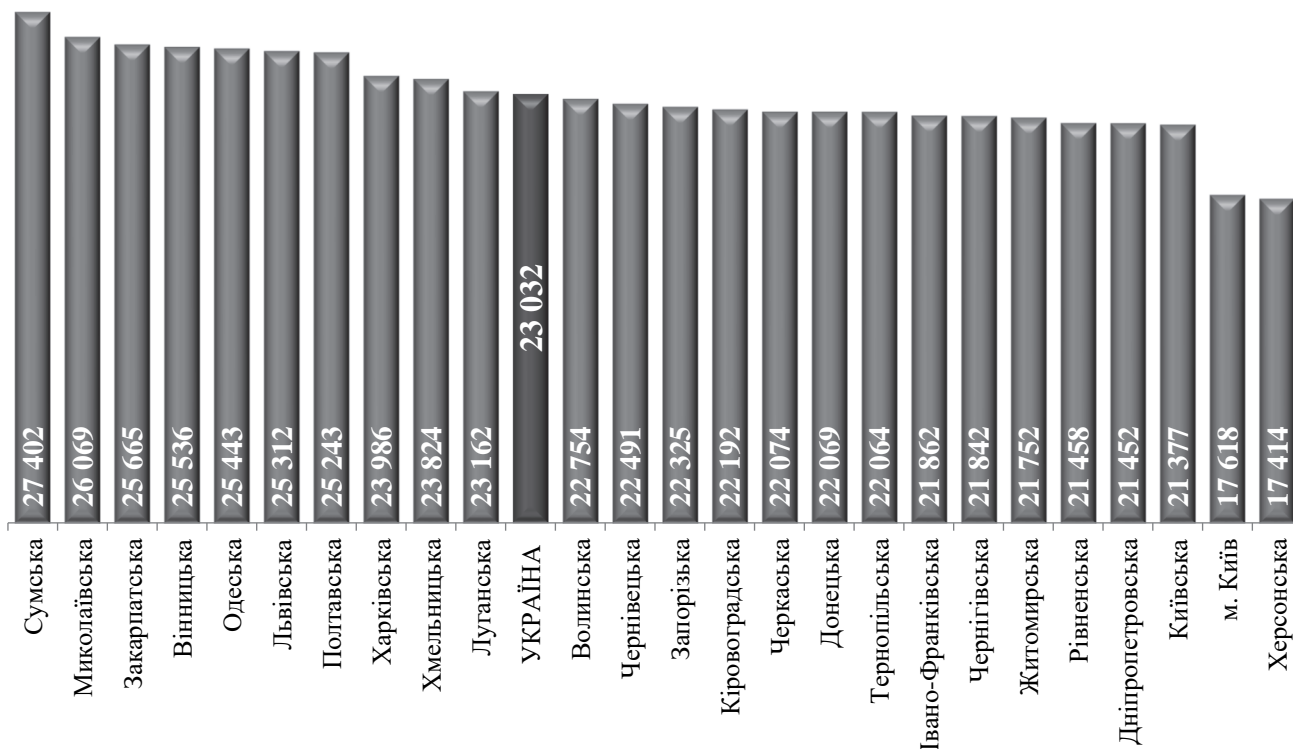

Рис. А3.41. *Зведені дані: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників ІРЦ за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

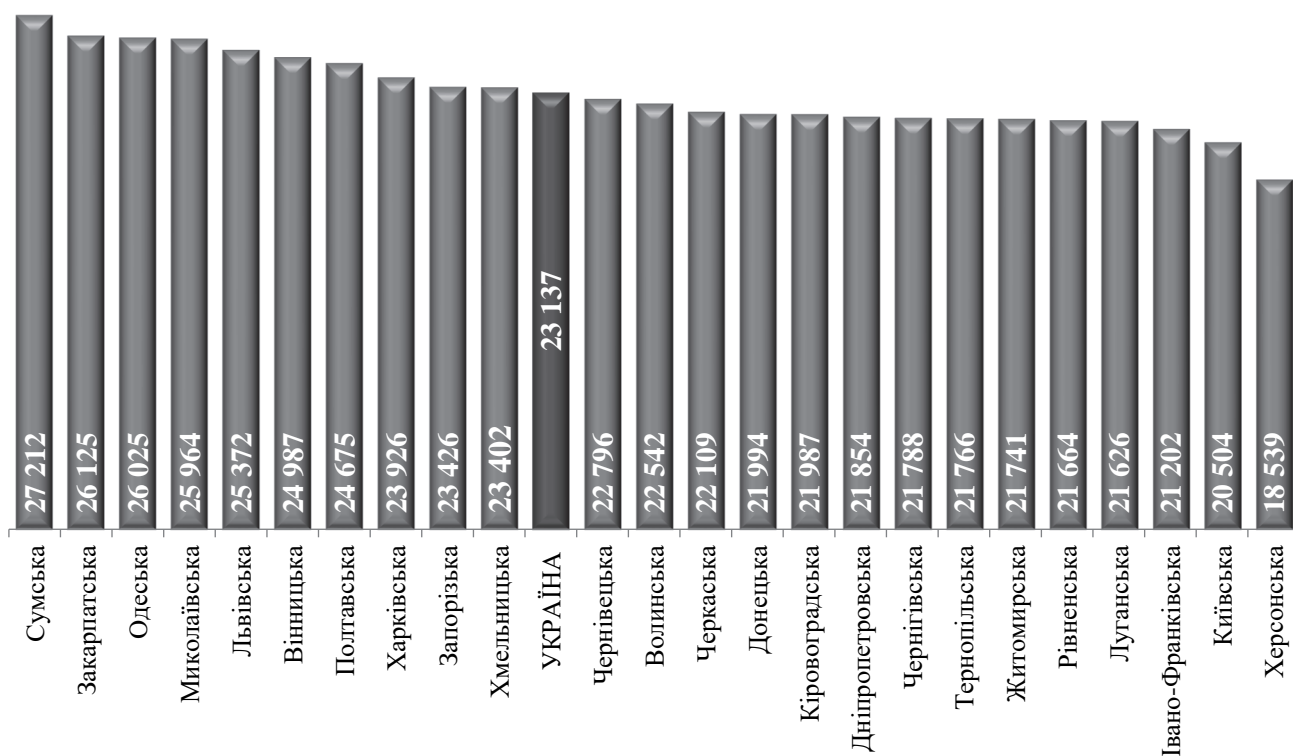

Рис. А3.42. *Бюджети міських ТГ: середня заробітна плата (з нарахуваннями) педагогічних працівників ІРЦ за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

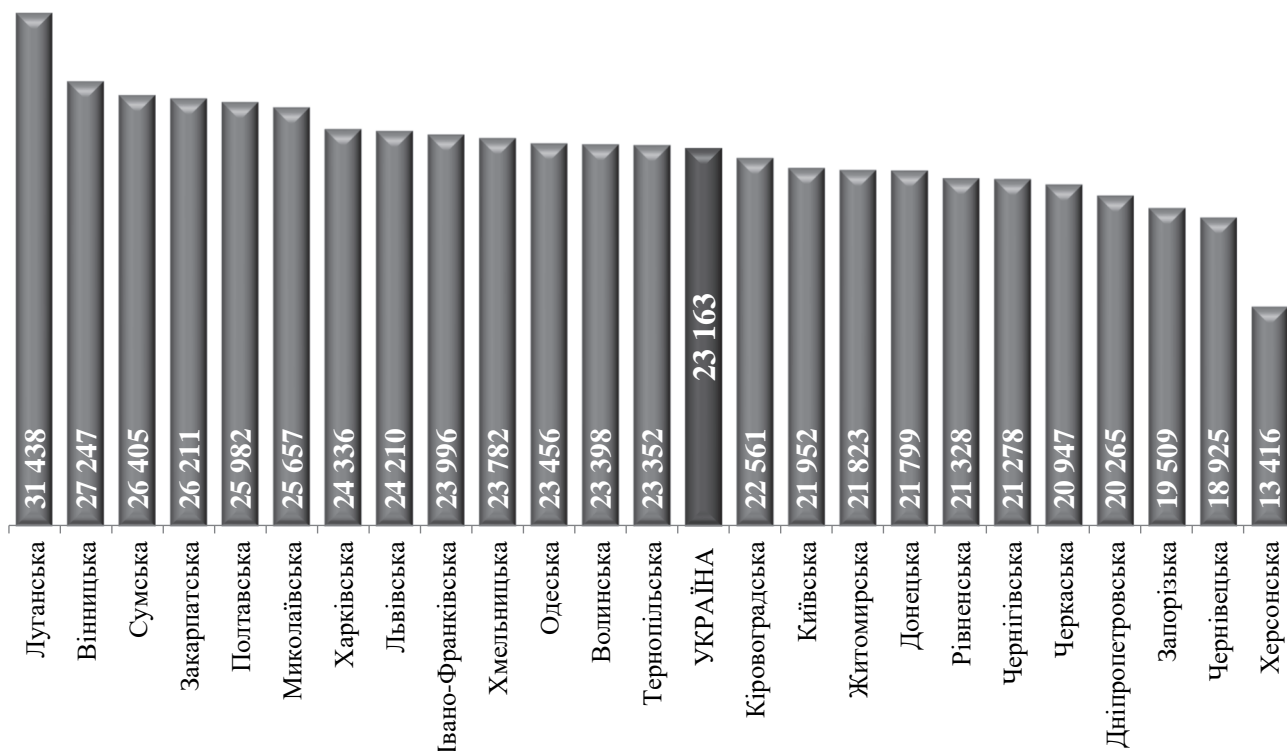

Рис. А3.43. *Бюджети селищних ТГ: середня зарплатня (з нарахуваннями) педагогічних працівників ІРЦ за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

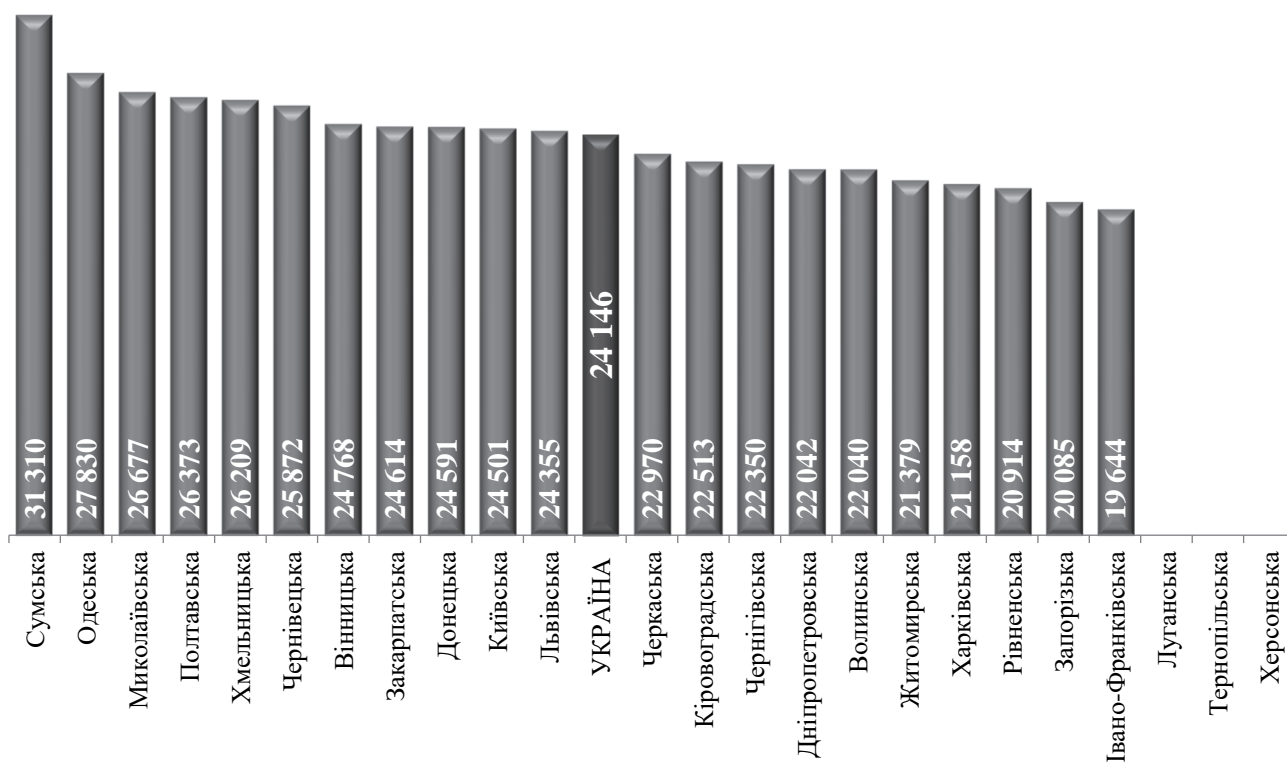

Рис. А3.44. *Бюджети сільських ТГ: середня зарплатня (з нарахуваннями) педагогічних працівників ІРЦ за кошти освітньої субвенції в розрізі регіонів, грн*

Побудовано авторами.

Таблиця А3.1

Зведені дані: регіональний аналіз середньої заробітної плати (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів освіти, грн

Регіон	Зведена	За типами закладів							
		заклади ЗСО	спеціальні ЗСО	спеціалізовані ЗСО	дитячі будинки	НРЦ	заклади П(ПТ)О	заклади ФПВО	ІРЦ
Вінницька обл.	17 231	17 110	17 370	17 761	-	18 627	18 235	16 210	25 536
Волинська обл.	17 305	17 189	18 735	17 498	-	18 835	18 996	17 334	22 754
Дніпропетровська обл.	18 438	18 394	19 720	19 078	-	18 751	18 004	17 043	21 452
Донецька обл.	17 689	17 534	20 179	-	-	11 014	18 153	19 335	22 069
Житомирська обл.	17 506	17 313	20 333	17 887	-	20 172	20 353	19 757	21 752
Закарпатська обл.	18 041	17 940	18 877	21 479	18 563	21 737	19 116	19 301	25 665
Запорізька обл.	17 872	17 648	19 584	18 438	-	21 066	19 084	18 932	22 325
Івано-Франківська обл.	18 414	18 373	19 644	17 056	-	17 853	18 209	20 453	21 862
Київська обл.	17 675	17 502	20 691	23 107	18 375	23 813	21 232	20 018	21 377
Кіровоградська обл.	17 906	17 513	22 274	25 405	26 200	17 780	21 265	19 739	22 192
Луганська обл.	18 188	18 005	-	25 321	-	-	20 258	16 839	23 162
Львівська обл.	17 040	16 730	21 827	21 153	14 436	20 376	20 890	19 916	25 312
Миколаївська обл.	17 901	17 905	17 414	14 750	-	-	16 830	19 204	26 069
Одеська обл.	17 972	17 904	19 224	13 344	15 234	19 089	18 688	16 343	25 443
Полтавська обл.	17 519	17 458	16 789	17 489	-	19 739	17 114	16 659	25 243
Рівненська обл.	18 032	17 866	20 369	21 283	-	18 467	19 442	18 461	21 458
Сумська обл.	16 940	16 630	18 811	17 470	22 861	19 000	20 461	25 435	27 402
Тернопільська обл.	16 437	16 167	17 750	19 657	-	19 533	23 078	16 474	22 064
Харківська обл.	17 488	17 229	21 213	20 531	-	20 438	18 991	20 212	23 986
Херсонська обл.	15 678	15 754	9 449	19 619	-	10 434	14 777	18 079	17 414
Хмельницька обл.	16 772	16 506	21 023	20 318	19 815	20 246	19 403	16 488	23 824
Черкаська обл.	17 610	17 495	19 516	19 158	15 042	17 711	18 329	18 641	22 074
Чернівецька обл.	17 710	17 606	17 490	16 001	17 410	16 407	18 778	26 407	22 491
Чернігівська обл.	17 160	16 902	20 511	18 949	-	19 377	20 732	20 772	21 842
м. Київ	16 180	15 929	18 378	17 278	-	16 513	23 261	18 602	17 618
УКРАЇНА	17 489	17 323	19 253	18 664	17 406	19 030	19 486	18 700	23 032

Примітка.

 – значення перевищує або дорівнює середньому по Україні.

 – значення нижче від середнього по Україні.

Складено авторами.

Обласні бюджети: регіональний аналіз середньої заробітної плати (з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами закладів освіти, грн

Регіон	Зведена	За типами закладів							
		заклади ЗСО	спеціальні ЗСО	спеціалізовані ЗСО	дитячі будинки	НРЦ	заклади П(ПТ)О	заклади ФПВО	ІРЦ
Вінницька обл.	17 384	-	17 248	17 761	-	18 345	18 380	16 210	-
Волинська обл.	18 015	16 973	18 735	17 498	-	18 498	19 065	17 334	-
Дніпропетровська обл.	18 504	-	19 682	18 999	-	18 630	17 609	17 043	-
Донецька обл.	19 775	33 269	20 179	-	-	11 014	18 153	19 335	-
Житомирська обл.	19 885	19 261	20 333	17 887	-	20 172	19 650	19 757	-
Закарпатська обл.	19 389	20 048	18 877	21 479	18 563	-	18 786	19 301	-
Запорізька обл.	19 401	19 882	19 584	18 438	-	21 066	20 130	18 932	-
Івано-Франківська обл.	18 746	-	19 644	17 056	-	-	17 854	20 453	-
Київська обл.	22 771	27 926	22 917	23 107	-	24 513	21 232	20 018	-
Кіровоградська обл.	22 519	22 264	22 644	25 405	-	-	22 193	19 739	-
Луганська обл.	21 412	17 862	-	25 321	-	-	20 258	16 839	-
Львівська обл.	21 052	22 301	21 827	22 598	-	20 376	21 174	19 916	-
Миколаївська обл.	17 225	18 749	17 205	14 750	-	-	17 028	19 204	-
Одеська обл.	17 948	17 390	-	9 934	15 055	19 089	18 908	16 343	-
Полтавська обл.	18 800	17 915	18 761	19 268	-	19 739	19 370	16 659	-
Рівненська обл.	20 492	21 802	20 369	21 585	-	20 471	20 346	18 461	-
Сумська обл.	19 058	18 317	17 644	17 470	22 861	19 594	19 891	25 435	-
Тернопільська обл.	20 122	-	20 097	19 657	-	19 533	24 433	16 203	-
Харківська обл.	20 876	21 439	21 213	20 531	-	20 438	20 819	20 212	-
Херсонська обл.	15 656	21 553	7 600	19 619	-	10 434	11 927	18 079	-
Хмельницька обл.	20 187	21 724	21 023	21 152	19 815	20 246	18 784	16 488	-
Черкаська обл.	19 263	21 281	19 516	19 158	15 042	17 711	17 812	18 641	-
Чернівецька обл.	18 759	-	17 490	15 753	17 410	16 407	18 682	26 407	-
Чернігівська обл.	19 411	-	20 689	18 949	-	19 077	20 497	20 772	-
УКРАЇНА	19 327	20 286	19 501	18 849	17 946	19 343	19 494	18 716	-

Примітка.

– значення перевищує або дорівнює середньому по Україні.

– значення нижче від середнього по Україні.

Складено авторами.

**Бюджети міських ТГ: регіональний аналіз середньої заробітної плати
(з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами
закладів освіти, грн**

Регіон	Зведена	За типами закладів							
		заклади ЗСО	спеціальні ЗСО	спеціалізовані ЗСО	дитячі будинки	НРЦ	заклади П(ПТ)О	заклади ФПВО	ІРЦ
Вінницька обл.	17 272	17 178	18 447	-	-	-	17 999	-	24 987
Волинська обл.	16 891	16 804	-	-	-	19 212	18 830	-	22 542
Дніпропетровська обл.	18 378	18 332	19 998	19 880	-	19 454	19 193	-	21 854
Донецька обл.	17 463	17 407	-	-	-	-	-	-	21 994
Житомирська обл.	17 741	17 671	-	-	-	-	22 084	-	21 741
Закарпатська обл.	17 020	16 939	-	-	-	21 737	22 799	-	26 125
Запорізька обл.	17 906	17 840	-	-	-	-	18 266	-	23 426
Івано-Франківська обл.	17 309	17 259	-	-	-	17 853	18 828	-	21 202
Київська обл.	17 068	17 021	16 500	-	-	18 680	-	-	20 504
Кіровоградська обл.	17 767	17 645	20 431	-	26 200	17 780	19 120	-	21 987
Луганська обл.	17 916	17 870	-	-	-	-	-	-	21 626
Львівська обл.	16 571	16 477	-	17 908	14 436	-	20 330	-	25 372
Миколаївська обл.	18 561	18 479	21 911	-	-	-	16 456	-	25 964
Одеська обл.	17 745	17 661	19 224	18 943	15 493	-	18 290	-	26 025
Полтавська обл.	17 674	17 778	12 192	11 882	-	-	10 725	-	24 675
Рівненська обл.	17 619	17 588	-	19 638	-	16 210	16 677	-	21 664
Сумська обл.	16 802	16 595	21 292	-	-	14 083	21 529	-	27 212
Тернопільська обл.	16 243	16 155	14 344	-	-	-	20 680	17 681	21 766
Харківська обл.	17 062	17 014	-	-	-	-	16 828	-	23 926
Херсонська обл.	16 435	16 375	18 750	-	-	-	19 225	-	18 539
Хмельницька обл.	16 654	16 539	-	18 835	-	-	20 578	-	23 402
Черкаська обл.	17 533	17 468	-	-	-	-	19 931	-	22 109
Чернівецька обл.	16 957	16 853	-	17 114	-	-	18 826	-	22 796
Чернігівська обл.	17 552	17 441	20 374	-	-	20 387	21 072	-	21 788
УКРАЇНА	17 322	17 250	18 027	17 291	16 148	18 608	18 744	17 681	23 137

Примітка.

- значення перевищує або дорівнює середньому по Україні.
 – значення нижче від середнього по Україні.

Складено авторами.

**Бюджети селищних ТГ: регіональний аналіз середньої заробітної плати
(з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами
закладів освіти, грн**

Регіон	Зведена	За типами закладів							
		заклади ЗСО	спеціальні ЗСО	спеціалі- зовані ЗСО	дитячі будинки	НРЦ	заклади П(ПТ)О	заклади ФПВО	ІРЦ
Вінницька обл.	17 007	16 881	-	-	-	-	-	-	27 247
Волинська обл.	17 409	17 345	-	-	-	-	-	-	23 398
Дніпропетровська обл.	18 486	18 465	-	-	-	-	-	-	20 265
Донецька обл.	18 179	18 144	-	-	-	-	-	-	21 799
Житомирська обл.	16 835	16 770	-	-	-	-	-	-	21 823
Закарпатська обл.	18 750	18 670	-	-	-	-	-	-	26 211
Запорізька обл.	17 253	17 219	-	-	-	-	-	-	19 509
Івано-Франківська обл.	20 193	20 163	-	-	-	-	-	-	23 996
Київська обл.	17 512	17 451	-	-	18 375	-	-	-	21 952
Кіровоградська обл.	16 958	16 893	-	-	-	-	-	-	22 561
Луганська обл.	18 220	18 056	-	-	-	-	-	-	31 438
Львівська обл.	17 158	17 152	-	-	-	-	-	-	24 210
Миколаївська обл.	17 054	16 962	-	-	-	-	-	-	25 657
Одеська обл.	17 153	17 078	-	-	-	-	-	-	23 456
Полтавська обл.	16 879	16 770	-	-	-	-	-	-	25 982
Рівненська обл.	17 901	17 855	-	-	-	-	-	-	21 328
Сумська обл.	16 741	16 592	-	-	-	-	-	-	26 405
Тернопільська обл.	16 404	16 362	-	-	-	-	-	-	23 352
Харківська обл.	17 641	17 562	-	-	-	-	-	-	24 336
Херсонська обл.	14 249	14 255	-	-	-	-	-	-	13 416
Хмельницька обл.	16 276	16 191	-	-	-	-	-	-	23 782
Черкаська обл.	16 610	16 558	-	-	-	-	-	-	20 947
Чернівецька обл.	18 282	18 273	-	-	-	-	-	-	18 925
Чернігівська обл.	15 988	15 966	-	-	-	-	-	-	21 278
УКРАЇНА	17 408	17 346	-	-	18 375	-	-	-	23 163

Примітка.

- значення перевищує або дорівнює середньому по Україні.
 – значення нижче від середнього по Україні.

Складено авторами.

**Бюджети сільських ТГ: регіональний аналіз середньої заробітної плати
(з нарахуваннями) педагогічних працівників за кошти освітньої субвенції за типами
закладів освіти, грн**

Регіон	Зведена	За типами закладів							
		заклади ЗСО	спеціальні ЗСО	спеціалі- зовані ЗСО	дитячі будинки	НРЦ	заклади П(ПТ)О	заклади ФПВО	ІРЦ
Вінницька обл.	17 343	17 213				19 449			24 768
Волинська обл.	17 792	17 758							22 040
Дніпропетровська обл.	18 687	18 674							22 042
Донецька обл.	17 426	17 363							24 591
Житомирська обл.	17 139	17 127							21 379
Закарпатська обл.	18 655	18 607							24 614
Запорізька обл.	17 073	17 054							20 085
Івано-Франківська обл.	19 181	19 179							19 644
Київська обл.	19 332	19 275							24 501
Кіровоградська обл.	18 054	18 033							22 513
Луганська обл.	20 471	20 471							
Львівська обл.	17 980	17 966							24 355
Миколаївська обл.	17 748	17 643							26 677
Одеська обл.	19 180	19 154							27 830
Полтавська обл.	17 237	17 172							26 373
Рівненська обл.	18 314	18 303							20 914
Сумська обл.	16 840	16 757							31 310
Тернопільська обл.	15 970	15 970							
Харківська обл.	17 941	17 925							21 158
Херсонська обл.	15 541	15 541							
Хмельницька обл.	16 538	16 468							26 209
Черкаська обл.	17 666	17 638							22 970
Чернівецька обл.	18 342	18 314							25 872
Чернігівська обл.	16 404	16 324							22 350
УКРАЇНА	17 977	17 940	-	-	-	19 449	-	-	24 146

Примітка.

- значення перевищує або дорівнює середньому по Україні.
 – значення нижче від середнього по Україні.

Складено авторами.

Число народжених у 2008-2022 рр.

Регіон	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Вінницька область	17 915	18 053	17 508	17 894	18 340	17 437	17 547	16 427	15 316	14 142	12 769	11 878	11 486	10 529	10 084
Волинська область	15 301	15 290	14 848	14 620	15 346	14 700	14 668	13 378	13 033	11 914	11 270	10 420	10 448	9 852	8 429
Дніпропетровська область	37 383	37 309	35 593	36 116	37 087	36 134	36 497	33 425	31 000	27 504	25 121	22 526	21 309	19 508	16 936
Донецька область*	20 244	19 778	18 814	19 024	19 535	18 712	16 173	16 897	19 321	17 691	15 894	14 674	11 036	10 134	2 528
Житомирська область	14 641	15 108	14 678	15 154	15 486	15 001	15 115	13 725	12 982	11 645	10 612	9 619	9 151	8 544	6 865
Закарпатська область	18 292	18 219	18 301	18 460	18 968	18 491	18 377	16 788	16 000	14 552	13 883	13 016	13 503	12 631	10 874
Запорізька область	18 901	18 409	18 018	18 198	18 882	18 134	18 713	16 579	15 664	14 155	12 708	11 543	10 523	9 571	5 473
Івано-Франківська область	16 983	17 333	16 343	16 497	17 101	16 716	16 886	15 583	14 660	13 426	12 645	12 128	11 793	10 545	9 385
Київська область	20 195	20 616	19 737	20 083	20 966	20 511	20 900	20 205	19 027	16 998	15 236	14 283	14 205	12 632	10 852
Кіровоградська область	10 538	10 916	10 531	10 578	11 029	10 562	10 576	9 456	8 859	7 845	7 077	6 356	6 048	5 533	5 327
Луганська область**	6 856	6 675	6 458	6 567	6 697	6 324	3 560	5 340	6 485	5 973	5 652	5 031	4 013	3 356	459
Львівська область	29 007	30 079	28 651	28 904	30 220	29 542	30 270	27 909	27 134	25 002	23 253	21 803	21 129	19 440	17 788
Миколаївська область	13 378	13 093	12 831	13 029	13 515	13 043	13 076	11 533	10 781	10 073	9 141	7 966	7 633	7 029	4 612
Одеська область	28 780	28 986	28 690	29 225	30 384	29 075	29 465	27 416	26 417	25 195	23 144	20 938	20 555	19 280	15 069
Полтавська область	14 748	14 755	14 250	14 167	14 635	14 296	14 504	13 481	12 476	11 070	10 193	9 043	8 629	8 063	7 724
Рівненська область	17 089	17 544	17 074	17 697	18 316	17 445	17 169	16 137	15 688	14 371	13 380	12 316	12 164	11 691	10 165
Сумська область	10 835	10 681	10 360	10 473	11 093	10 411	10 344	9 795	8 822	8 059	7 114	6 483	6 002	5 484	4 180
Тернопільська область	12 388	12 404	11 872	11 964	12 202	11 807	11 717	10 776	9 974	9 289	8 545	7 896	7 846	7 275	6 523
Харківська область	27 207	27 226	26 286	26 317	27 244	26 700	27 690	24 939	24 004	21 631	19 657	18 038	16 729	15 482	7 244
Херсонська область	12 473	12 323	12 388	12 085	12 643	12 300	12 308	11 372	10 769	9 964	9 095	8 374	7 650	7 113	2 393
Хмельницька область	14 822	14 690	14 414	14 492	14 881	14 548	14 631	13 793	12 742	11 483	10 698	9 939	9 694	8 681	8 221
Черкаська область	12 466	12 594	12 462	12 473	12 798	12 100	12 351	11 508	10 582	9 640	8 637	7 620	7 223	6 825	6 568
Чернівецька область	11 067	11 050	11 032	11 281	11 592	11 465	11 679	10 657	10 226	9 433	8 710	8 295	8 093	7 836	6 985
Чернігівська область	10 039	10 534	10 091	10 134	10 222	9 852	9 552	9 104	8 506	7 573	6 854	6 129	5 925	5 338	4 200
м. Київ	31 965	32 488	32 082	32 068	33 887	33 305	34 821	35 558	36 569	35 359	34 586	32 503	30 670	29 611	17 148
Україна	443 513	446 153	433 312	437 500	453 069	438 611	438 589	411 781	397 037	363 987	335 874	308 817	293 457	271 983	206 032

Складено авторами.

Фактична чисельність першокласників у 2014/2015-2024/2025 н. рр.

Регіон	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024	2024/2025
Вінницька	16 600	17 564	17 492	17 494	18 752	17 329	16 780	15 725	14 642	14 072	12 752
Волинська	14 107	15 178	14 686	14 430	15 638	14 533	14 281	13 320	12 148	11 693	10 642
Дніпропетровська	34 887	36 900	35 841	35 188	37 703	36 255	34 606	33 213	27 309	25 966	22 952
Донецька	17 683	17 451	17 174	17 115	18 154	17 178	16 415	14 884	5 372	5 312	3 862
Житомирська	13 897	14 472	14 415	14 258	15 392	14 538	13 885	13 165	11 369	11 126	9 926
Закарпатська	17 139	17 835	17 563	17 472	18 524	17 823	17 269	16 353	14 471	13 628	12 364
Запорізька	17 561	18 318	17 795	17 731	19 317	18 303	17 138	15 971	10 282	8 052	6 285
Івано-Франківська	16 279	17 059	16 300	16 146	17 239	16 529	16 211	15 493	14 176	13 432	12 218
Київська	21 434	23 191	22 852	23 127	25 980	25 650	25 175	25 583	22 252	22 174	20 103
Кіровоградська	9 680	10 370	10 312	10 218	11 115	10 256	9 816	9 039	8 058	8 007	7 004
Луганська	5 891	5 860	5 671	5 700	5 961	5 574	5 501	4 879	887	821	672
Львівська	27 711	29 865	28 617	29 025	30 835	29 713	29 282	28 003	26 282	25 645	22 937
Миколаївська	12 283	12 784	12 398	12 534	13 585	12 599	12 100	11 308	7 957	8 868	7 619
Одеська	27 202	28 666	28 347	28 617	31 379	29 053	28 242	27 682	21 897	22 172	19 062
Полтавська	14 058	14 702	14 267	14 242	14 765	14 433	13 832	13 224	11 880	11 364	10 197
Рівненська	15 874	17 062	17 046	17 047	18 593	17 141	16 620	15 927	14 489	14 010	12 747
Сумська	10 112	10 417	10 121	10 308	11 064	10 262	9 687	9 371	7 694	7 254	6 238
Тернопільська	11 611	12 069	11 648	11 575	12 128	11 381	11 029	10 332	9 513	8 923	8 004
Харківська	25 744	26 872	26 009	25 886	27 246	26 650	25 648	24 321	14 488	15 983	13 224
Херсонська	11 599	11 964	12 007	11 850	12 626	12 042	11 426	10 593	3 492	4 199	2 981
Хмельницька	13 934	14 483	14 204	14 136	14 839	14 364	13 949	13 376	12 322	11 725	10 528
Черкаська	11 838	12 412	12 149	12 249	12 851	11 912	11 712	10 991	10 054	9 674	8 728
Чернівецька	10 557	11 051	10 889	11 065	12 010	11 144	11 040	10 305	9 583	9 162	8 134
Чернігівська	9 368	10 272	10 109	9 925	10 391	9 942	9 138	8 906	7 394	7 351	6 381
м. Київ	29 342	32 406	32 005	32 272	35 221	33 968	32 656	32 461	27 397	27 182	24 424
Україна	416 391	439 223	429 917	429 610	461 308	438 572	423 438	404 425	325 408	317 795	279 984

Складено авторами.

Коефіцієнти співвідношення чисельності першокласників у 2014/2015–2024/2025 н. рр. і числа народжених у відповідних 2008–2021 рр.

Регіон	2014/2015	2015/2016	2016/2017	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021	2021/2022	2022/2023	2023/2024	2024/2025	Середній
Вінницька	0,9266	0,9729	0,9991	0,9776	1,0225	0,9938	0,9563	0,9573	0,9560	0,9951	0,9987	0,9778
Волинська	0,9220	0,9927	0,9891	0,9870	1,0190	0,9886	0,9736	0,9957	0,9321	0,9815	0,9443	0,9750
Дніпропетровська	0,9332	0,9890	1,0070	0,9743	1,0166	1,0033	0,9482	0,9937	0,8809	0,9441	0,9137	0,9640
Донецька	0,8735	0,8823	0,9128	0,8997	0,9293	0,9180	1,0150	0,8809	0,2780	0,3003	0,2430	0,7393
Житомирська	0,9492	0,9579	0,9821	0,9409	0,9939	0,9691	0,9186	0,9592	0,8758	0,9554	0,9354	0,9489
Закарпатська	0,9370	0,9789	0,9597	0,9465	0,9766	0,9639	0,9397	0,9741	0,9044	0,9365	0,8906	0,9462
Запорізька	0,9291	0,9951	0,9876	0,9743	1,0230	1,0093	0,9158	0,9633	0,6564	0,5688	0,4946	0,8652
Івано-Франківська	0,9585	0,9842	0,9974	0,9787	1,0081	0,9888	0,9600	0,9942	0,9670	1,0004	0,9662	0,9821
Київська	1,0614	1,1249	1,1578	1,1516	1,2391	1,2505	1,2045	1,2662	1,1695	1,3045	1,3194	1,2045
Кіровоградська	0,9186	0,9500	0,9792	0,9660	1,0078	0,9710	0,9281	0,9559	0,9096	1,0207	0,9897	0,9633
Луганська	0,8592	0,8779	0,8781	0,8680	0,8901	0,8814	1,5452	0,9137	0,1368	0,1375	0,1189	0,7370
Львівська	0,9553	0,9929	0,9988	1,0042	1,0204	1,0058	0,9674	1,0034	0,9686	1,0257	0,9864	0,9935
Миколаївська	0,9181	0,9764	0,9663	0,9620	1,0052	0,9660	0,9254	0,9805	0,7381	0,8804	0,8335	0,9229
Одеська	0,9452	0,9890	0,9880	0,9792	1,0327	0,9992	0,9585	1,0097	0,8289	0,8800	0,8236	0,9486
Полтавська	0,9532	0,9964	1,0012	1,0053	1,0089	1,0096	0,9537	0,9809	0,9522	1,0266	1,0004	0,9899
Рівненська	0,9289	0,9725	0,9984	0,9633	1,0151	0,9826	0,9680	0,9870	0,9236	0,9749	0,9527	0,9697
Сумська	0,9333	0,9753	0,9769	0,9842	0,9974	0,9857	0,9365	0,9567	0,8721	0,9001	0,8769	0,9450
Тернопільська	0,9373	0,9730	0,9811	0,9675	0,9939	0,9639	0,9413	0,9588	0,9538	0,9606	0,9367	0,9607
Харківська	0,9462	0,9870	0,9895	0,9836	1,0001	0,9981	0,9263	0,9752	0,6036	0,7389	0,6727	0,8928
Херсонська	0,9299	0,9709	0,9692	0,9806	0,9987	0,9790	0,9283	0,9315	0,3243	0,4214	0,3278	0,7965
Хмельницька	0,9401	0,9859	0,9854	0,9754	0,9972	0,9874	0,9534	0,9698	0,9670	1,0211	0,9841	0,9788
Черкаська	0,9496	0,9855	0,9749	0,9820	1,0041	0,9845	0,9483	0,9551	0,9501	1,0035	1,0105	0,9771
Чернівецька	0,9539	1,0001	0,9870	0,9809	1,0361	0,9720	0,9453	0,9670	0,9371	0,9713	0,9339	0,9713
Чернігівська	0,9332	0,9751	1,0018	0,9794	1,0165	1,0091	0,9567	0,9783	0,8693	0,9707	0,9310	0,9655
м. Київ	0,9179	0,9975	0,9976	1,0064	1,0394	1,0199	0,9378	0,9129	0,7492	0,7687	0,7062	0,9140
Україна	0,9388	0,9845	0,9922	0,9820	1,0182	0,9999	0,9655	0,9821	0,8196	0,8731	0,8336	0,9445

Складено авторами.

Прогнозна чисельність першокласників у 2025/2026-2028/2029 н. рр. за регіонами, розрахована із застосуванням емпіричного методу, трендової і регресійної факторної моделей, осіб

Регіон	2025/2026		2026/2027		2027/2028		2028/2029					
	Трендова модель	Емпіричний метод	Регресійна модель	Трендова модель	Емпіричний метод	Регресійна модель	Трендова модель	Емпіричний метод				
Вінницька	13 712	11 614	11 726	13 283	11 231	11 353	12 853	10 295	10 441	12 423	9 860	10 017
Волинська	11 380	10 160	9 889	10 995	10 187	9 256	10 609	9 606	7 745	10 223	8 219	9 502
Дніпропетровська	25 380	21 715	19 784	24 143	20 542	18 394	22 906	18 806	16 337	21 670	16 326	13 399
Донецька	5 003	10 849	—	—	8 159	—	—	7 492	—	—	1 869	—
Житомирська	10 800	9 127	8 737	10 381	8 683	8 249	9 963	8 107	7 617	9 544	6 514	5 869
Закарпатська	13 487	12 315	11 579	13 001	12 776	12 127	12 514	11 951	11 145	12 028	10 289	9 168
Запорізька	8 304	9 987	3 270	7 161	9 105	1 097	6 019	8 281	—	4 876	4 735	—
Івано-Франківська	13 179	11 911	11 882	12 784	11 582	11 550	12 388	10 357	10 314	11 993	9 217	9 165
Київська	18 133	17 204	19 251	15 648	17 110	19 189	12 791	15 215	17 934	—	13 071	16 514
Кіровоградська	7 630	6 123	6 286	7 327	5 826	6 005	7 025	5 330	5 535	6 723	5 132	5 347
Луганська	890	3 708	—	—	2 958	—	—	2 473	—	—	338	—
Львівська	20 874	21 662	21 817	18 249	20 992	21 164	15 291	19 314	19 529	—	17 673	17 929
Миколаївська	8 208	7 352	5 755	7 697	7 044	5 314	7 186	6 487	4 514	6 674	4 256	1 313
Одеська	21 609	19 861	14 902	20 782	19 498	14 259	19 954	18 288	12 118	19 126	14 294	5 047
Полтавська	11 026	8 951	9 144	10 637	8 541	8 753	10 248	7 981	8 218	9 859	7 646	7 898
Рівненська	13 883	11 943	11 492	13 522	11 796	11 328	13 161	11 337	10 817	12 800	9 857	9 169
Сумська	7 000	6 127	5 318	6 613	5 672	4 740	6 226	5 182	4 118	5 839	3 950	2 553
Тернопільська	8 532	7 586	7 409	8 163	7 538	7 358	7 794	6 989	6 777	7 424	6 267	6 012
Харківська	14 983	16 105	8 926	13 660	14 936	6 423	12 338	13 823	4 038	11 016	6 468	—
Херсонська	3 885	6 670	—	2 945	6 093	—	2 005	5 666	—	—	1 906	—
Хмельницька	11 472	9 728	9 993	11 143	9 488	9 771	10 815	8 497	8 853	10 487	8 047	8 436
Черкаська	9 337	7 446	7 645	9 005	7 058	7 278	8 674	6 669	6 910	8 343	6 418	6 672
Чернівецька	9 027	8 057	7 695	8 790	7 861	7 467	8 553	7 611	7 178	8 316	6 785	6 221
Чернігівська	6 941	5 918	5 465	6 595	5 721	5 238	6 249	5 154	4 584	5 903	4 055	3 315
м. Київ	20 392	29 706	—	16 282	28 031	—	—	27 063	—	—	15 672	—
Україна	311 309	291 825	229 969	297 041	278 428	206 484	282 773	257 974	173 650	268 505	194 596	—

Складено авторами.